T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SIYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİSKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BİR MUHALİF LİDER OLARAK MUHSİN YAZICIOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Nihat KILIÇ

İSTANBUL, 2025

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SIYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİSKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BİR MUHALİF LİDER OLARAK MUHSİN YAZICIOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Nihat KILIÇ
200027919

Danışman: Prof. Dr. Ömer ÇAHA

\

İSTANBUL, 2025

ETİK BEYAN SAYFASI

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve İTİCÜ Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesinin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Nihat KILIÇ

ÖZET

Bu tezin konusunu, herhangi bir konuda, bir işte, işleyişte ve düşünüşte, fikir birliği olunmaması hali, bir itiraz, bir karşı çıkma ve özgürlüğün tezahürü olarak irtibatlandırılan aktif muhalefet tanımı üzerinden Muhsin Yazıcıoğlu'nun muhalif yönünü analiz etmektir. Çalışma, Yazıcıoğlu'nun muhalif yönünün yapılmış olan muhalefet tanımlarıyla nasıl irtibatlandığı, ne kadar uyuştuğu, kavram olarak muhalefetin bir siyasi figürde nasıl somutlaştığı sorularına cevap aramaktadır. Yazıcıoğlu'nun muhalif yönü, Türk siyasal hayatında bırakmış olduğu izleri, Türk siyasal hayatındaki sosyal ve siyasal gelişmelerin, olayların, soru ve sorunların incelenmesi üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma, kaynak tarama yöntemiyle ve konuyla ilgili yazılı ve görsel birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmıştır. Ulaşılan kaynaklardan edinilen bilgiler, Türk siyasi hayatında muhalefet konusunda önemli problemler yaşandığını, muhalif hareketlerin sık sık kesintiye uğratıldığını, demokratik teamüllere aykırı meslek grubu ve kurumların aktif siyasete müdahale ettiğini, dolayısıyla, siyasetin muhalefet boyutunun etkin bir şekilde işlemediğini ortaya çıkarmıştır. Siyaset dışı aktörlerin siyaset dışında kalması için mücadele eden Yazıcıoğlu örneği, etkin ve bağımsız muhalif parti ve liderlerin Türk siyasi hayatına büyük katkı yapacağını ve yaşanan sorunların yine siyaset içinde çözülebileceğini göstermiştir. Yazıcıoğlu örneği, aynı zamanda muhalefetin pragmatik çıkardan ziyade ilkeler ve değerler üzerinden yürütülebileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Muhalefet, Liderlik, Siyasi Partiler, Siyaset Dışı Unsurlar, Askeri Müdaheleler*

ABSTRACT

This thesis aims to analyze Muhsin Yazıcıoğlu's oppositional stance within the framework of the concept of active opposition, defined as a state of disagreement in any matter, process, or way of thinking; as an objection, dissent, and a manifestation of freedom. The study seeks to determine how Yazıcıoğlu's oppositional identity relates to existing definitions of opposition in the literature, the extent to which it aligns with them, and how the concept of opposition becomes embodied in a political figure. The research was conducted using the literature review method, drawing upon both primary and secondary written and visual sources related to the topic. The findings reveal that the concept of opposition in Turkish political life faces significant challenges. In this context, opposition movements have been frequently interrupted, certain professional groups and institutions, in violation of democratic conventions, have intervened in active politics, and the opposition dimension of politics has not functioned effectively. The example of Muhsin Yazıcıoğlu, who advocated for keeping politics independent from the influence of non-political actors, demonstrates that effective and independent opposition can make significant contributions to Turkish political life and that existing problems can be resolved within the mechanisms of politics itself. Furthermore, the case of Yazıcıoğlu provides strong evidence that opposition can be conducted based on principles and values rather than pragmatic interests.

Keywords: *Opposition, Leadership, Political Party, Non-political actors, Military Intervention*

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Türk siyasal hayatında eksikliği hissedilen en önemli problemlerden biri olan muhalefet sorunu, başka bir ifade ile muhalefetsizlik sorunu ele alınmıştır.

Yakın tarihte gelişen sosyal ve siyasal olaylar, siyasi bir figür olan Muhsin Yazıcıoğlu'nun şahsında etkin ve ilkeli muhalif duruşun önemi üzerinden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede Muhsin Yazıcıoğlu'nun 1968-1998 yılları arası siyasi hayatının muhalif yönü analiz edilmiştir. Bu analiz bir itiraz, bir karşı çıkma, cesaret ve özgürlüğün tezahürü olarak özetlenebilecek aktif muhalefet tanımı üzerinden yapılmaya çalışılmıştır.

Araştırma, kaynak tarama yöntemiyle ve konuyla ilgili yazılı ve görsel birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılarak oluşturulmuştur. Araştırma sonucu elde edilen bulgular, Yazıcıoğlu'nun muhalif yönünün, toplumsal ve siyasal muhalefet açısından, demokrasinin gelişmesi ve muhalefet kültürü oluşması açısından önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Muhsin Yazıcıoğlu vermiş olduğu siyasi mücadele ve almış olduğu hayati kararlarla örnek teşkil edecek bir siyasi muhalif lider olarak değerlendirilmiştir. Bu manada aktif ve ilkeli muhalif hayatını, kendisinden sonra gelecek kuşaklara miras bırakmıştır diyebilirim. Özellikle 28 Şubat Post-Modern Darbe sürecinde anti demokratik güçlere karşı Muhsin Yazıcıoğlu tarafından gösterilen etkin muhalif duruşun, kararlılığın ve cesaretin, 15 Temmuz 2016 Hain Fetö kalkışmasına karşı Türk halkının sokağa çıkmasında ve aktif muhalefetinde Kelebek etkisi olduğu tespitimi de burada paylaşmak isterim.

Çalışma sürecince desteğini esirgemeyen danışman Hocam Prof. Dr. Ömer Çaha'ya sabrı, anlayışı, tavsiyeleri ve değerli katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca manevi desteklerini her an yanımda hissettiğim varlıklarıyla bana güç katan aileme teşekkür ederim.

Ağustos, 2025 Nihat KILIÇ

İÇİNDEKİLER

Etik Beyan Sayfası……iii

Özet.....iv

Abstract.....v

Önsoz.....vi

Kısaltmalar.....x

GİRİŞ.....1

BÖLÜM 1.....7

KAVRAMSAL BOYUTU VE TÜRKİYE'DEKİ BİÇİMİYLE MUHALEFET..7

1.1. Muhalefetin Kavramsal ve Etimolojik Kökeni.....7

1.2. Siyasal Muhalefetin Mahiyeti.....9

1.3.Demokraside Muhalefet.....12

1.4.Muhalefetin Maksadı ve Yapılma Gayesi.....15

1.5.Anayasal Muhalefet.....21

1.6. Osmanlı'da Muhalefet.....22

1.6.1. İlk Muhalefet Hareketleri ve Genç Osmanlılar.....22

1.6.2. Meclisi Umumi.....25

1.6.3. II. Meşrutiyet ve Muhalif Hareketler.....27

1.7. Cumhuriyet Döneminde Muhalefet.....28

1.7.1. Tek Parti Döneminde Muhalefet.....28

1.7.2. Çok Partili Hayatta Muhalefet.....33

1.7.3. 27 Mayıs 1960 Darbesi Öncesinde Basının Genel Durumu.....36

1.7.4 27 Mayıs Darbesi ve Sonuçları.....39

1.7.5. Milliyetçi Hareket Partisi'nin Ortaya Çıkışı.....42

BÖLÜM 2 ..... **44**

MUHSİN YAZICIOĞLU'NUN FİKRİ YAPISINI OLUŞTURAN SİYASİ ORTAM **44**

2.1. Batı'da Gençlik Hareketleri ve 68 Kuşağı 44

2.1.1. Fransa'da Öğrencilerin Tepkisi ve Sokağa Çıkmaları 46

2.2. Türkiye'de 68 Kuşağı 47

2.2.1. 68 Kuşağı Bağlamında MTTB, Sol Örgütler ve Ülkücüler 48

2.2.2. Filistin Eğitim Kamplarına Niçin Gidildi? 51

2.2.3. Beyazıt Kulesine Kızıl Bayrak Çekilmesi Olayı 55

2.3. Olayların Batı ve Türkiye Üzerinden Kıyaslanması 58

BÖLÜM 3 ..... **61**

MUHSİN YAZICIOĞLU'NUN HAYATI VE YETİŞTİĞİ ORTAM **61**

3.1. Muhsin Yazıcıoğlu'nun Hayalleri 64

3.2. Ülkü Ocakları ve Muhsin Yazıcıoğlu'nun Genel Başkanlığı 65

3.2.1. Yazıcıoğlu'ndan Şiddetsizliğe Çağrı 67

3.2.1.1. "Eller Silah Değil Kalem Tutmalı" Kampanyası 71

3.3. Yazıcıoğlu İçin Kullanılan Sıfat: Efsane Başkan 74

3.4. Karanlıkta Kalan Olaylar ve 12 Eylül'e Giden Süreç 76

3.5. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi 81

3.6. Muhsin Yazıcıoğlu'nun Tutuklanması ve İşkence Görmesi 84

3.6.1. Mücadele Eden Aktörlerin Aynı Koğuşlara Atılması 85

3.7. 12 Eylül Askeri Darbesinin Resmi Bilançosu 93

BÖLÜM 4 ..... **95**

SOGEV VE MİLLİYETÇİ ÇALIŞMA PARTİSİ YILLARI **95**

4.1. Muhsin Yazıcıoğlu'nun Hapisten Çıkışı 95

4.2. Yazıcıoğlu'nun Gözüyle 12 Eylül Süreci 96

4.3. Yazıcıoğlu'nun Hapishaneden Çıkış Süreci 97
4.4. Muhsin Yazıcıoğlu'nun 1980 Sonrası SOGEV Başkanlığı 98
4.5. Yazıcıoğlu'nun MÇP'deki Mücadele ve Muhalefeti 99
4.6. Bardağı Taşıran Damlalar ve Ayrılış Süreci 103
4.6.1. "Lider Yanlışa Taraf Olan Değil Yanlışa Karşı Duran Kişidir" 107
4.7. Türklük ve İslam 111
4.8. Kopuş ve Yeni Oluşum 112
BÖLÜM 5 114
BÜYÜK BİRLİK PARTİSİ 114
5.1. Hayır Diyebilmek 114
5.2. 28 Şubat'ın Ayak Sesleri 117
5.2.1. 1995 Siyasi Gelişmeler 118
5.2.2. BBP-ANAP İttifakı ve Milletvekili Seçilme Süreci 119
5.2.3. Seçim Sonrasında Hükümet Kurma Çalışmaları 120
5.2.4. İrtica 123
5.2.5. Post Modern Darbe 125
5.3. 28 Şubat Medyası 128
5.4. Bir Muhalif Lider Olarak Muhsin Yazıcıoğlu 130
5.5. 28 Şubat'ın Faturası 141
SONUÇ 143
KAYNAKÇA 152

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser
bkz.	:Bakınız
Çev.	:Çeviren
Ed.	:Editör
s.	:Sayfa No
t.y.	:Basım tarihi yok
y.y.	:Basım yeri yok

GİRİŞ

Tezin Konusu ve Sorunsalı

Bu tezin konusu Muhsin Yazıcıoğlu'nun muhalif yönünün, yapılmış olan muhalefet tanımıyla nasıl irtibatlandığı, ne kadar uyuştuğu, kavram olarak muhalefetin bir siyasi figürde nasıl somut hale geldiği gibi sorulara cevap aramaktır. Onun Türk siyasal hayatında bırakmış olduğu izleri ve sorularımızın cevabını 1968-1998 yılları arasında Türk siyasal hayatındaki sosyal ve siyasal gelişmelerin, olayların, soru ve sorunların incelenmesi üzerinden anlamaya çalışılmıştır. Bu manada muhalefetin uğradığı yol kazaları, muhalefeti engelleyen unsurlar, demokrasiye yapılan müdahaleler, siyaset dışı aktörler, iktidar ve muhalefetiyle yaşanılan sorunlar hakkında Tanzimat'la başlayan muhalif hareketlerle Cumhuriyet döneminde kurulan muhalefet partilerine genel hatlarıyla değinilmiştir.

İnsanı hayata bağlayan, hayata tutunmasını, hayatını devam ettirmesini, gelişmesini ve ilerlemesini sağlayan güç ve itici faktör olarak değerlendirilen muhalefet, herhangi bir konuda, bir işte, işleyişte ve düşünüşte, fikir birliği olunmaması hali, bir itiraz, bir karşı çıkma olarak tarif edilir. Aktif muhalefet özgürlüğün tezahürü olarak nitelenir.

1945-1946 yıllarında çok partili hayata geçişle beraber 1950-1960 arası üç seçimi de açık ara kazanarak Meclisin büyük çoğunluğunu elde eden ve iktidar olan Demokrat Parti, 1960'da yapılan askeri darbe ile kapatılmış, Başbakan Menderes ve iki Bakan idam edilmiştir. Muhalefetin iktidar olması kabullenil(e)memiş olsa gerek ki Türk siyasi tarihinde bir ilk olarak muhalefetten iktidara gelmiş olan parti ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. Bu durum gelecekteki siyasi gelişmeler karşısında iktidar ve muhalefetin pozisyonlanmasında önemli bir kriter olmuştur.

Darbe sonrası 60'lı yıllarda dünya çapında meydana gelen olaylar özellikle "68 Kuşağı" Türk siyasetinde de karşılık bulmuş olmasından dolayı konumuz içerisinde değerlendirilmiştir. 68 kuşağı sonrası gelişmeler Türkiye ve Batı (Fransa) ölçeğinde karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Sivil muhalefetin hükümetlerden talepleri doğrultusunda yapmış oldukları toplu gösterilere ve sosyal olaylara her iki devletin verdikleri karşılık, aldıkları önlemler, olayları yönetmedeki sorumlulukları,

yöntemleri, yaklaşımları kıyaslanmış, olaylar sonuçları açısından da değerlendirilmiştir.

60'lı yıllar Türkiye'de sadece siyasi olarak değil sosyal olarak da toplumun Sağ-Sol diye ayrıştığı ve bu ayrışmanın çatışmaya dönüştüğü bir zaman dilimidir.

Siyasi mekanizmanın bu çatışmalarda aldığı tutum ve pozisyon problemlerin çözümüne değil, büyümesine neden olurken hem siyasi hem de sosyal olaylar önü alınmaz telafisi zor bir hale dönüşmüştür. Özellikle 1968-1980 yılları arası dönemde siyasetin öğrenciler üzerinden sokaklara indirilmesi ve silahlı çatışmaya dönüş(türül)mesi Türk siyasal hayatının en vahim yol kazalarına sebebiyet vermiştir.

Sonrasında gelen muhtıralar ve 1980 darbesi ile beraber siyaset dışı unsurların sosyal ve siyasal hayata müdahalesi rutin bir hal almış, siyasetçiler ve kurumlar bu rutini kabullenmiş görünmektedir. 1990'ların sonlarına kadar artarak devam eden bu durum ve siyasi istikrarsızlık ülkeyi ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlar yumağına çevirmiştir.

Bu tezin amacı, Türk siyasal tarihinin 1968-1998 yılları arasında gerçekleşen siyasi çalkantılar, siyaset dışı unsurlarla mücadele, anti demokratik uygulamalara gösterdiği reaksiyonla sosyal ve siyasal olaylar üzerinden Muhsin Yazıcıoğlu'nun muhalif yönünü araştırmaktır. Muhalif bir lider olarak bu süreç içerisinde Türk siyasetinde ne gibi bir yer edindiği, geleceğe nasıl bir iz bıraktığını yaşanan olaylar üzerinden araştırmaktır.

Araştırmada siyasi kurumların sebep olduğu sorunlara yine siyasetin içinden sorular sorulmuş 1968-1998 dönemleri arasındaki iktidar ve muhalefet partilerinin sorunlara yaklaşımı siyasi gelişmeler ve sosyal olaylara Muhsin Yazıcıoğlu'nun Muhalefet anlayışı doğrultusunda cevaplar aranmıştır. Çalışmada cevabı aranan sorular şunlardır:

1. Türk siyasal hayatında gerçekleşen siyaset dışı unsurların ve anti demokratik uygulamaların, karşılaşılan sosyal ve siyasal problemlerin, demokratik sistem içinde çözümü için muhalif lider Muhsin Yazıcıoğlu'nun çözüm önerileri neler olmuştur?

2. Muhsin Yazıcıoğlu'nun parti içi muhalefeti ve mücadelesi, çalışmaları Türk siyasetinin muhalefet ayağına ne gibi katkılar sağlamıştır?

3. Parti lideri olarak Muhsin Yazıcıoğlu siyaset dışı unsurlara ve anti demokratik uygulamalara karşı nasıl bir muhalefet sergilemiştir?

Tez'in Önemi ve Özgün Değeri

Türk siyasi tarihinin önemli bir bölümünde etkin bir şekilde öne çıkan Yazıcıoğlu'nun yakın dönem demokrasi geleneğindeki yeri ve önemi, milliyetçilik anlayışı, siyasi liderlik yönü, seçim ittifakları gibi farklı yönleri literatürde ele alınmış araştırmalara konu edildiği görülmüştür. Ancak Yazıcıoğlu'nun muhalif yönüne dair bir çalışmaya rastlanmamıştır. Yazıcıoğlu'nun 1968-1988 yılları arası siyasi mücadelesi incelenerek muhalif yönüne dair literatürdeki eksikliğin bir nebze de olsa doldurulması amacıyla tezimizin konusu edinip onun muhalif yönü hakkında bilgiler ortaya konulmuştur. Yazıcıoğlu'nun muhalif yönünün de ortaya çıkarılması onun hakkında yapılan diğer çalışmalar gibi başka çalışmalara tamamlayıcı nitelikte olması düşünülmüştür.

Bu tez, Türk siyasi tarihinin önemli bir döneminde siyasetin seyrini, o dönemin verileri incelenerek dönemi, olayları, yaşanmışlıkları, mücadeleleri, tek tek süreçleri yaşamış bir lider üzerinden somut örnekler verilerek ortaya koyması açısından önemli görülmektedir.

Diğer bir özgün yanı ise Türk siyasal hayatında demokrasiyi sekteye uğratan anti-demokratik güçlere ve anti-demokratik usullere karşı verilmiş araştırmacının bildiği kadarıyla ilk ve tek siyasi mücadele ve muhalefet örneği olmasıdır. Ayrıca siyaset dışı unsurlara karşı verilen bu mücadelenin demokrasinin sınırları içerisinde kalınarak siyasetin içinden siyasi bir figür tarafından verilmesi de tezin özgün yanını oluşturmaktadır.

Türkiye'de ve Batı'da ki 68 kuşağı ve o dönem hükümetlerinin olaylar karşısında verdikleri tepkiler, alınan önlemler, kriz yönetimi gibi siyasi erkin yapması gerekenler sonuçlar üzerinden incelenmesi, kıyaslaması ve değerlendirilmesi tezin bir başka önemi ve özgünlüğü olarak değerlendirilmiştir.

Demokrasinin gelişmesine katkı açısından muhalif lider olarak ortaya koyduğu siyaset Yazıcıoğlu'nun 12 Eylül öncesi, 80 ihtilali sonrası, parti içi ve parti dışı muhalefetteki duruşu, aldığı kararlar, yapmış olduğu çağrılar ideolojiden bağımsız olarak

değerlendirildiğinde, “Berlin’de Hakimler var” mottosunun “Türkiye’de muhalif lider var” anlayışıyla iz düşüm olduğu sonucunu düşündürmektedir. Bu anlamda onun muhalif çıkışının, karşı duruşunun not düşülmesi, hafızalarda yer etmesi bakımından da özgün ve önemli bir çalışma değeri taşımaktadır. Konunun bir diğer özgün yanı ve önemi olarak Yazıcıoğlu’nun, 28 Şubat Post-modern darbecilerine karşı vermiş olduğu mücadelede somutlaşmaktadır.

Tezin Araştırma Yöntemi

Çalışma, kaynak tarama yöntemiyle ve konuyla ilgili yazılı ve görsel birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda gerek Yazıcıoğlu ile doğrudan gerekse dolaylı olarak kaleme alınan çalışmalar taranmış ve tematik şekilde analiz edilmiştir. Özellikle, konuyla ilgili yayınlanan anılar çalışmanın önemli kaynaklarından birini oluşturmuştur.

Tezin Düzeni ve Tasarımı

Tez çalışması, giriş ve sonuç bölümleri hariç olmak üzere toplam beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ele alındığı birinci bölümde muhalefet kavramının teorik çerçevesine yer verilmiştir.

Tanzimat’tan Cumhuriyet’e ilk muhalif yapılanmalarla beraber 1945-1946’larda ortaya çıkan muhalefet partileri ile çok partili hayata geçiş değerlendirilmiştir. 1950 seçimleriyle de, muhalefetten iktidara giden siyasi seyirde DP’nin üç dönem üst üste iktidar olması muhalefetin başarısı olarak okunsa da bu başarının Türk siyasal hayatında ilk defa gerçekleşen Başbakan ve iki Bakan’ın idamıyla sonuçlanan askeri darbe ile iktidarın düşürülme sürecine yer verilmiştir.

İkinci bölümde ABD’de başlayıp dünya ölçeğinde gelişerek çoğu ülkeyi etkileyen Fransa’da küresel eylemlere sahne olan 68 kuşağı, Türkiye’ye yansıması ele alınmış, olayların yönetilmesi sosyal ve siyasal alandaki etkileri Batı ve Türkiye kıyaslaması yapılmıştır. Türkiye’de de gelişen sol hareketlerin bir taraftan anti-emperyalist bir mücadele verirken, bir yandan da Türkiye’ye sosyalizmi getirme mücadelesi, sol hareketlerin karşısında konumlanacak olan milliyetçi hareketin oluşturulması

Türkiye'de gelişen gençlik hareketleri, Muhsin Yazıcıoğlu'nun yetiştiği siyasal ortam bu bölümün konuları arasında yer almaktadır.

Üçüncü bölümde, Orta öğretim ve üniversite gençliğinin bazı ideolojiler (sağ ve sol) adı altında şekillendiği gruplaştığı bir dönemdir. Bazı hak ve taleplerle başlayan olayların kısa zaman içerisinde sokak kavgasına ve sonrasında silahlı çatışmalara dönüştürüldüğünün ele alındığı bölümdür. Siyasi partiler tarafından sahiplenilen/desteklenen gruplar üzerinden siyasi partilerin güç gösterisi haline dönen orta öğretim gençliğinin ideolojik olarak çatışmaya başladığı yine bu bölümde ele alınmıştır. Yazıcıoğlu'nun aktif siyasi figür olarak sahada göründüğü, mücadelesi, çağrıları 12 Eylül'le biten kargaşada, anarşide silahların susması için verdiği mücadelesi, tutuklanması, hapishane yılları, olaylar, hücreler, işkenceler, muhasebe, tefekkür ve bunların getirmiş olduğu tecrübe ve geçirmiş olduğu fikri değişim, olgunlaşma süreci ardından 7,5 yıl sonra gelen "suçsuzsunuz, serbestsiniz kararı bu bölümde ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde mücadelenin ve muhalefetin içe dönük yanı olan parti içi muhalefet anlatılmıştır. Karşılaşılan gerçekler, fikir ayrılıklarının getirmiş olduğu ayrışmalara şahit olunmuştur. Fiziki birlikteliğin fikri ayrılığı bir arada tutmaya yetmediği gerçeği bu bölümde incelenmiştir. Olayları değerlendirmede, inançlara bakış açısındaki farklılık, hedef birliği olmaması durumu, karar alma safhasında çatışmalara, güç gösterilerine sahne olmuştur. Alttan alta verilen kavgalar, görmezden gelinen farklılıkların gün yüzüne çıkması iç muhalefetin yönünün iç çatışmaya doğru yönelmesi, parti içi muhalefetin meclis kararlarına yansıması ve restleşmeler sonrası ayrılmalar ve kopmaların konu edildiği bölümdür.

Beşinci bölümde Türkiye'nin topyekün politize olduğu, ülkenin sağ-sol üzerinden değil, inançlar üzerinden ayrıştırıldığı, siyaset dışı unsurların özellikle silahlı kuvvetlerin siyasetin göbeğinde olduğu dönemler ele alınmıştır. Yargısıyla, üniversiteleriyle, medya patronlarıyla, işveren kulüpleriyle, işçi sendikalarıyla ne kadar kurum ve kuruluş varsa hepsinin silahlı kuvvetlerin talimat ve telkinleriyle siyasete, siyasetçiye ve inançlı insanlara karşı taraf oldukları dönem konu edilmiştir. Muhalif lider Muhsin Yazıcıoğlu siyasi parti lideri olarak sosyal ve siyasi baskı, şiddet ve yıldırmalara karşı demokrasi içinde kalarak hem siyasi muhaliflerine hem de siyaset

dışı unsurlara karşı vermiş olduğu mücadele ve muhalefet bu bölümde değerlendirilmiştir. Fiziki ve psikolojik baskıların özgürlük alanlarını kısıtladığı 28 Şubat ve Refah-Yol hükümetinin kurulması ve sonrası gelişmeler bu bölümde değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 1

KAVRAMSAL BOYUTU VE TÜRKİYE'DEKİ BİÇİMİYLE MUHALEFET

"İnsanı hayata bağlayan, tutunmasını, hayatını devam ettirmesini, gelişmesini, ilerlemesini sağlayan güç ve itici faktör onun muhalif yapısından kaynaklanmaktadır" denilse yanlış olmaz. Muhalif olmak birey açısından insani bir vasıf olarak karşımıza çıkar. Ancak muhalefet toplumsal ve siyasal açısından da son derece işlevseldir. Özellikle demokratik toplumlarda muhalefet siyasal iktidar kadar meşru olarak kabul edilir. Muhalefetin olmadığı bir demokrasi literatürde tam demokratik olarak kabul görmemektedir. Toplumsal ve siyasal anlamda muhalefet farklı fikirleri, oluşumları, hareketleri ve politik aktörleri kapsar. Bu bölümde öncelikle muhalefet kavramı ve demokrasilerde muhalefet ele alınacak ardından da Osmanlı'dan başlayarak günümüze kadar Türkiye'de muhalefete ilişkin bir çerçeve çizilecektir.

1.1. Muhalefetin Kavramsal ve Etimolojik Kökeni

Türkçedecki muhalefet kavramı Arapça kökenli olup ḫa-le-fe sözcüğünden türemiştir. Ha-le-fe kelimesi, "*birinin ardından konuştu, topluluktan ayrı düştü, zıt gitti"* anlamlarına gelir.[1] Kelimenin ism-i faili olarak nitelenebilecek "muhalif" kavramı Türkçe sözlüğünde, *"bir tutuma, bir görüşe, bir davranışa karşı olan, aykırı olan kimse"*[2] olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlamalara göre muhalif, bir şeye karşı olan, itiraz eden veya farklı bir görüş veya tutumu benimseyen kişiyi veya grupları ifade eder. Muhalif, genellikle bir politika, düşünce, hükümet veya kişinin karşısında duran veya ona karşı olan kişi ve grupları tanımlarken kullanılır.

Sistemli yapılan bir eylem olarak muhalefet, anlamlı ve rasyonel değerlendirmelere dayalı olarak alınmış karar ve gerçekleştirilmiş uygulamalara yönelik karşı çıkma davranışını anlatan bir kavramdır. Türkçe sözlükte muhalefet birbiriyle ilişkili üç anlamda kullanılır:

"*1. Bir tutuma, bir görüşe, bir davranışa karşı olma durumu, aykırılık.*

[1] *Etimoloji-Türkçe Etimoloji Sözlüğü*, "Muhalefet".
[2] *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, "Muhalefet".

2. Karşı görüşte, tutumda olan kimseler topluluğu.

3. İktidarın dışında olan parti veya partiler."[3] olarak tarif edilmektedir.

Sözlükteki bu üç tanıma bir ilave de Durgun tarafından yapılmıştır: O da kabulsüzlüktür. Kabulsüzlük, Karşı durma, uyuşmazlık, zıt gitmek, zıddiyet, mutabık olmamak olarak tanımlanmaktadır. Durgun, bu konuda ince bir ayrıntıya dikkat çekerek bir yerdeki muhalefetle bir şeye olan muhalefetin aynı olmadığını verdiği örneklerle şöyle tanımlamaktadır:

> "Bazen bir sistemde muhalefet o sisteme muhalefet olarak anlaşılabilir. Oysaki her ikisi farklıdır. Aynı İslam'da muhalefetin, İslam'a muhalefet gibi anlaşılması gibi. Bu ayrım bize bir kavramı anlamada nüansların önemini de göstermektedir."[4]

Bir başka tanımda muhalefet; bir durum, davranış veya yargıya karşı olma, onlara uymama ve onları benimsememe anlamına gelmektedir. Muhalefet, ilk insandan günümüze kadar, her dönem ve her oluşum içinde, hatta toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin içinde bile var olan bir olgudur. Görüldüğü üzere muhalefet kavramının kapsamı bir hayli geniş ve çeşitlidir.[5]

Muhalefet, düşünsel açıdan eleştiriyi, karşı olmayı, görüş ayrılığını, bu karşıtlığın eyleme geçirilerek ayrı bir yol tutmayı ifade eder.[6] Muhalefet kavramının her bir konu, düşünce, farklılık için kullanılabilecek geniş bir kapsam alanı bulunmaktadır. Bu kavramı şöyle de tarif etmek mümkün görünüyor: Alternatif olan her yerde potansiyel muhalefet hep vardır ve olacaktır. Zira hayat düaliteler üzerine kurulmuş bir yapıdır. Kaçınılmaz olarak düalitenin olduğu yerde muhalefetin olmaması imkânsız görünmektedir. Hele de söz konusu insansa. Sadece bu açıdan bile muhalefet kavramı bir anlam daralmasına gitmiş ve düşünce zenginliğini içeren boyuttan uzaklaşarak, daha çok siyasi mesajlar içeren bir zeminde tartışılmaya başlanmıştır. Günümüzde muhalefet kavramının aklımıza getirdiği ilk düşünce siyasi muhalefettir.

[3] Doğan, "Muhalefet".
[4] Durgun, "Bir Adalet Unsuru Olarak Muhalefetin Anlamı ve Konumu".
[5] Tekin, "Liberal Anayasal Sistemlerde Parlamento İçi Muhalefetin Rolü", 22.
[6] Tuncel ve Bakan, "Türkiye Demokrasisinin Aksak Ayağı: Muhalefet", 5344.

1.2. Siyasal Muhalefetin Mahiyeti

Siyasal muhalefet kavramını tarif ederken bir toplumda siyasal rejime, sosyo-ekonomik ilişkilere ve düzene, siyasal iktidarı ellerinde tutanlara yahut iktidar sahiplerinin faaliyetlerine yani belli bir sorumluluğa talip olmuş ve o sorumluluk kendisine verilmiş olanlara karşı olmayı ifade edildiğini belirtmemiz gerekir. Çünkü bu kavram "alternatif bir program sunarak ya da sunmayarak", yapıcı veya değil, hatta "yasal veya yasal olmayan yollarla" siyasal iktidarı eleştirmeyi ve istenilen amaç doğrultusunda etki ve sonuçlar yaratmayı içeren bir durum ve davranış olarak tanımlanır.[7]

Muhalefet, sadece belirli bir siyasi iktidarın politikalarını eleştirmek değildir. Aynı zamanda, alternatif politikalar önermek, politik süreci denetlemek için aktif ve etkin bir şekilde hükümet faaliyetlerinin takip edilmesi, politik iktidarın yanlışlarını ve hatalarını gündeme getirmek, hatalarında ısrarlı olmaları halinde gerekçeleri açıklanarak vaz geçirmeye çalışmak, gerekirse kamuoyu oluşturma ve hukuki yolları devreye sokmak için oluşturulan bir mekanizmadır. Bu doğrultuda muhalefet kelimesinin, siyasi bir muhalif hareketi veya siyasi sisteme karşı çıkan grupları ifade etmek için kullanıldığını belirtmeliyiz. Bu terim, İngilizce "opposition" kavramıyla ifade edilir ve "*iki taraf arasındaki mücadele veya yarış"*[8] anlamlarında açıklandığı görülür. Bu açıdan siyasi muhalefetin bir tepki hareketi olarak, siyasi partilerin, grupların ve bireylerin hükümetlerin olumsuz politikalarına karşı çıkması, caydırıcı güç olması ve alternatif politikalar önermesi kavramın sunduğu anlamlardır.

Genel bir siyasal muhalefet tanımı verilecek olursa, belli bir toplumda, herhangi bir zaman diliminde, var olan siyasal sisteme ve yaşanan sosyo-ekonomik düzene ya da sadece siyasal iktidarda bulunanlara ve bu iktidarın faaliyetlerine karşı alternatif bir öneri sunarak veya sunmayarak yasal veya yasal olmayan yollar vasıtasıyla eleştirmeyi aynı zamanda da hedeflenen amaçlar doğrultusunda etki ve sonuçlara ulaşmayı içeren bir olgu ve davranıştır. Bu tanım çerçevesinde siyasal muhalefetin içine her türlü muhalefet kolayca girebilir. Siyasal partiler, baskı grupları, bireysel, örgütlü veya örgütsüz, yazılı, sözlü davranış ve hareketle, pasif-aktif vb. çeşitli yollarla yapılabilir:

[7] Kotan, "Türkiye'de Siyasi Muhalefet ve Demokrasi", 21.
[8] *Cambridge Dictionary*, "Opposition".

> *Parlamenter muhalefet hem iktidarda bulunmayan siyasal partileri hem de bunlar tarafından yapılan muhalefeti gösterir. Parlamento dışı muhalefet, toplumsal muhalefetin her yönünü ve türünü oluşturur. Parlamento dışı muhalefet, parlamenter muhalefet kapsamına girmeyen her türlü muhalefet olarak tanımlanabilir*.[9]

Muhalefet etmeyi "İtiraz" üzerinden değerlendiren Aksoy *"İtiraz Etmek Erdemdir"* alt başlıklı kitabında konuyu özgürlük bağlamında ele alır. Özgürlüğün düşünmek, itiraz etmek, fikrinizi serbest ve korkusuzca (belki de hiçbir endişe bile duymadan) ifade etmekten başladığını dile getirir.[10] Bu açıdan baktığımızda muhalefet edebilmenin belki de ilk koşulu özgür düşünce ve özgür hareket edilebilecek bir ortamın varlığıdır. Dolayısıyla özgürlükle muhalefetin yakından ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü yalnızca özgür insan hoşlanmadığı bir şeye itiraz edebilir. İtiraz büyür ve muhalefeti doğurur.

Demokraside muhalefet etmek, yalnızca siyasi iktidara karşı değil, aynı zamanda diğer toplumsal kesimlere karşı da yapılabilir. Muhalefet, sivil toplum kuruluşları, medya, akademisyenler, yazarlar, sanatçılar gibi farklı toplumsal kesimlerden de gelebilir ki bu siyasi muhalefet dışında sosyal veya sivil muhalefet olarak değerlendirilir. Bunun ülkemizde yeterince gerçekleşmemesi belki de Coşkun'un dediği gibi Türkiye'nin hala üst düzey gelişmiş bir toplum olamadığından olabilir. O, Türkiye'nin büyük ölçüde cemaatlerden müteşekkil bir yapısı olduğunu, siyasetin de bu cemaatler arasında bir mücadele alanı olarak görüldüğü tespitini yapar. Bunun sonucunda hem sağ hem de sol cemaatler demokrasiye "bir muhalefet ideolojisi" olarak baktıklarını söyler. Muhalefette demokratik taleplerden dem vurulduğu fakat iktidar olunca demokrasinin rafa kaldırıldığı görüşündedir. Böyle düşündüğünde ise muhalefet geçmişte kendisine reva görülen anti demokratik uygulamaları kendi rakibi için uygulayarak rövanşsist bir duyguyla hareket ediyor. Bu tür hatırlatmalar yapıldığında "ama"lı "fakat"lı başlayan cümlelerle yaptıklarını meşrulaştırma çabasına giriyorlar. Coşkun bunun yapısal bir sorun olduğunu dile getirmiştir.[11]

Siyaset Bilimi disiplininin önemli kavramlarından olan "siyasi muhalefet" kavramı, genel anlamda yönetme gücünü elinde bulundurmayan kişi, grup ve partiler için

[9] Kaan, "II. Meşrutiyet Döneminde Muhalefet: Ahrar Fırkası", 20-21.
[10] Aksoy, *Tarihî Süreç İçinde Özgürlük Anlayişi (İtiraz Etmek Erdemdir)*, 8.
[11] Coşkun, "Türkiye'de Demokrasi Muhalefetin İdeolojisidir".

kullanılır. Muhalefet kavramı demokratik rejimlerde oldukça önemli bir yere sahiptir. Demokrasi ile yönetilen ülkelerde iktidar halkın tercihleri sonucu seçim ile yönetime gelir. Siyasal muhalefet ise bu seçimlerde ya iktidar ortağı olur ya da muhalefet partisi konumunda faaliyetlerine devam eder. Burak'ın da belirttiği gibi eğer "Seçim Barajı" diye bir uygulama varsa (ki ülkemizde bu oran son seçimlere kadar %10 iken son seçimde %7 olarak değiştirilmiştir.) Bu seçim barajını aşmış olma durumunda parlamentoda temsil hakkı olmaktadır. Konuya demokrasi teorisi açısından bakan Burak, muhalefet kavramının, çoğulcu ve katılımcı bir politik hayatın oluşturulmasının en önemli koşullarından biri olduğunu belirtir. İktidarın karşısında güçlü bir muhalefetin olması, sadece demokratik rejimler için vazgeçilmez bir unsur olarak değil aynı zamanda iktidara ciddi bir alternatif olması bakımından da önemlidir. Güçlü ve etkin muhalefet güçlü ve etkin bir iktidarı besler. Güçlü bir muhalefet aynı zamanda yarının iktidar adayı olarak sonuç odaklı muhalefet yapmak durumundadır.[12]

Muhalif siyaset bir ülkede hükümetin politikalarına karşı çıkmak ve alternatif politikalar önermekle başlar. Bu politikaların eleştirilmesi, tartışılması ve yeniden değerlendirilmesi, bir ülkenin demokratik sisteminin sağlıklı işlemesi için önemlidir. Muhalefetin statüsü bir tarafı ile bir görüşü reddeden kesim olarak görülürken diğer tarafta muhalefet bir temsil makamıdır. Temsil makamı olarak muhalefet siyasi bir kurumdur ve devlet hiyerarşisinde yerini alır. Örneğin devlet hiyerarşisinde ana muhalefet lideri başbakandan sonra bakanlardan önce yer alır. Muhalefet, tartışma ve eleştiri yoluyla, taraflar arasındaki ilişkileri güçlendirebilir ve sorunların çözümüne yardımcı olabilir.

Fendoğlu, *Özgürlükçü Anayasa Üzerine* başlıklı çalışmasında Demokrasinin prensiplerinden bahseder ve bu prensipleri 4 ana başlıkta toplar. Bireysel özgürlüğün herhangi birinin veya birilerinin inisiyatifine veya insafına veya lütfuna bırakılmadan yasalarla güvence altına alınmasını, vekalet ve temsil konusunda halkın iştiraki ile demokrasi kurumunun merkezi olan Meclis sisteminin işletilmesi, herkese oy hakkı verilmesi ve yönetimin çoğunluğa dayanması ve son olarak da konumuzu ilgilendiren yönüyle özgür muhalefet(ler)in yani siyasi partilerin varlığı olarak sıralar. Muhalefetin

[12] Burak, "Türk Siyasetinin Muhalefet Sorunu".

özgürlüğünün şart olduğunu yazdığı çalışmasında özgür olmayan muhalefetin olmaması durumunu "çoğulculuk diktatörlüğü" olarak değerlendirir.[13]

Uluslararası düzeyde muhalefetin kalitesini belirleyen en önemli gösterge o ülkenin siyasetinde ve siyasilerindeki muhalefet kültürü ve bu kültürün toplumdaki yansıması olarak kabul edilebilir. Olması gerekenle olan arasındaki paralellik ne kadar yakınsa muhalefet kültürünün o kadar olgun olduğu kanısına varılır. Bu aynı zamanda ülkelerin muhalefet skalasındaki yeri bilmeleri için bir gösterge niteliğindedir. Muhalefet kavramı konusunda yapılmış onlarca, yüzlerce tanım olduğu aşikardır. Bu kadar çok tanımın olması kavramın hayat içerisinde çok geniş bir karşılığı olmasının yanı sıra bu konuda fikir sahibi olan her bir düşünürün, sözü olan her bir kişinin konuya kendi ilgi alanı zaviyesinden bakmasından kaynaklanmakta olduğunu söylemek mümkündür. Bakış açılarının ve tanımların çokluğu muhalefet kavramının mahiyetinin ne kadar geniş ve çok önemli olduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3.Demokraside Muhalefet

Siyasal kararların çoğunluk kuralına uygun olarak alındığı çağdaş anayasal devletlerde muhalefet, hükümetten farklı görüşte olan politikacılar tarafından oluşturulur. Muhalefetin gelişmesi için bazı uygulama ve düzenlemelerin yapılması gerekir. Muhalefet ancak temsili yapılardaki politikacılara belirli haklar tanınınca gelişebilir. Hukuki muhalefetin olabilmesi için muhalefetin gelişmesine olanak sağlayacak uygun bir ortamın varlığı bulunmalıdır. Dolayısıyla asgari düzeyde belirli bir demokrasinin ve düşünce özgürlüğünün varlığından söz edebilmeliyiz. Ayrıca parlamentodaki tüm üyelerin hukuki açıdan korunması ve bu korumanın parlamentodaki azınlık gruplarına da sağlanması gerekir.

Kime muhalefet edileceği önemli olmakla birlikte nasıl ve niçin muhalefet edileceği de bir o kadar önem arz etmektedir. Muhalefetin bir maksadı, bir hedefi ve varlık gayesi olmalıdır. Bu minvalde muhalefet sadece eleştiri yapmak için değil, onaylamadığını belirttiği durumları "düzeltmek gayesi ile değiştirmek" için yapılmalıdır. Önce hangi durumların yanlış olduğu, neden yanlış olduğu ve nasıl olması gerektiği belirtilmelidir. Dolayısıyla sadece yanlış olduğunu belirtmekte

[13] Fendoğlu, "Özgürlükçü Anayasa Üzerine", 246-55.

kalmayıp nasıl olması gerektiği konusunda da çözüm önerilerini sunmak gerekir. Böyle olduğu zaman muhalif olmaktaki amaç ancak "daha iyiye ulaşmak" niyetine, fikrine ve amacına dayanırsa anlam kazanır.

"Muhalefet demokrasilerde olur," sözünden yola çıkarsak bu konuda Mete'nin tespiti önemlidir. Yazar, demokrasinin tanımını muhalefet üzerinden değerlendirirken demokrasi kavramı üzerine bazı açıklamalarda bulunur. Mete, *"Açıkçası ismi ne olursa olsun evrensel bir temel üzerinde daha gerçekçi, daha kullanışlı bir demokrasi tanımı yapabilmek zorundayız,"* der ve bunun nasıl olması gerektiğini muhalefet üzerinden dile getirerek, *"şahsen bu amaçla günümüz demokrasi kelimesinin hemen her insanın zihninde uyandırdığı bütün ortak ve anlamlı değerlendirmelerin temel cevherini 'muhalefet kültürü' deyimiyle ifade ediyorum,"* açıklamasını yapar. Bu açıklamanın peşinden daha da özele inerek *"konuyu bütün yönleriyle değerlendirmeye çalıştığımız takdirde, en ilkelinden en gelişmişine kadar her demokrasi uygulaması ve denemesinin, adeta bütünüyle muhalefet kültüründen ibaret olduğunu görürüz!"* tespitinde bulunur.[14] Mete, bu kadar iç içelik arz eden bu iki kavramı birbirinin mütemmim cüzü olarak görür. O kadar ki, bir yerde demokrasiden söz edebilmek orada en dar anlamda da olsa muhalefet kültürünün var olması şartına bağlı olduğunu dile getirir. Daha da önemlisi muhalefet kültürü açısından olgunluk ve gelişmişliği, demokrasilerde kaliteyi belirleyen birinci özellik olarak ifade eder. En nihayetinde demokrasinin her şeyden önce muhalefet kültürü olduğunu ve hatta muhalefet kültürünü iktidardakiler açısından daha öncelikli bir demokratik temel olduğunu söyler.

Köker, muhalefeti zorunlu, sahici ve çoğulculuğun ölçütü olarak ele almış ve bu konuda *"Geniş ve demokratik siyasi düzenler bakımından bir normatif meşruluk ilkesi olarak çoğulculuğun gerçekleşebilmesi bakımından zorunlu olan muhalefet ise, sahici siyaset alternatifleri ortaya koymak demektir ki, bu imkânın varlığı da çoğulculuğun varlığının bir ölçüsü olmaktadır,"* tespitinde bulunmuştur.[15]

[14] Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 164-65.
[15] Köker, "Seçim Sistemleri ve Siyasî Çoğulculuk Demokratik Meşruluk Açısından Bir Değerlendirme", 202.

Bu tanımı biraz daha genelleştiren Yıldırım, genel anlamda muhalefeti, güç sahibine yapılan her türlü itiraz anlamında kullanır. Bu, bazen otoriteyi uyarmak, bazen otoriteyi sarsmak ve bazen de otoriteyi ele geçirmek için ya da ortadan kaldırmak için yapılabildiği gibi bazen de onu sağlamlaştırmak için yapılabilir fikrine sahiptir.[16]

Muhalefet, niteliğine bakmaksızın her rejimde kendisini gösterir. Fakat anlam kazanması için demokratik ortamlara ihtiyaç duyar. Çünkü totaliter ve otoriter rejimlerde muhalefet ya yasaktır ya da hakkıyla varlığını gösteremiyordur. Aktaş, bizim düalite diye nitelendirdiğimiz siyaset ayağında demokrasi ve muhalefet karşıtlığını açıkladığı yazısında demokrasi kültürünü belirgin yapan şeyin iktidar ve onun karşıtlarını temsil sadedinde muhalefetin varlığının fiili olarak ortaya çıkmasının yeterli olmadığını, muhalefetin görevinin iktidarı meşrulaştırmak değil, iktidar olmak olduğunu söyler. Siyasi parti kurmanın ve meydana çıkmanın gerekçesi de zaten iktidar olma isteği ve hedefidir. Fakat Aktaş, Türk siyasi tarihinin çıkmazı olarak bunun böyle olmadığını, negatif anlam dışında muhalefetin çok bir şey ifade etmediği tespitinde bulunur. Hatta kavramların tersinden işlediğini yani muhalefet geçmişimizin hesap soran ve denetleyen değil; hesap veren ve denetlenen role büründüğünü yazar. Böyle olunca da iktidara alternatif oluşturamamaktadır.[17]

Muhalefetin görevleri konusunda Oğuz, menfi ve müsbet olma açısından bir tasnife gitmiştir. Menfi olarak belirttiği unsurlar siyasal ve sosyal olarak olumsuz gördüğü, hukuki olarak olumlu değerlendirmediği yanlış, zararlı ve tehlikeli bulduğu uygulamaları dile getirme veya engel olma olarak değerlendirir. Müspet manada ise meselelerin çözümünde alternatifler sunmak bu alternatifleri kamuoyu ile paylaşmak, niçin ve nedenleri konusunda ikna edici argümanlarla düşünce uyarılarının veya alternatif çözüm önerileri konusunda kamuoyunu razı etmektir. Siyasal muhalefetlerin bir diğer önemli görevi ise "denetleme" görevidir. Hükümetin yapmış olduğu icraatlar, almış olduğu kararlar, çıkarmış olduğu kanunlar konusunda takip etmesi, meşru hak ve sınırlar içerisinde müdahale etmesi muhalefetin denetleme görevleri arasındadır. Bu sayede hükümet her istediğini istediği gibi yapamayacağını etkin bir muhalefetin varlığı sayesinde hisseder. Muhalefetin kendi varlığını en etkin bir şekilde hükümete

[16] Yıldırım, "Otoriteye Muhalefet", 171.
[17] Aktaş, "Demokrasi Kültüründe Muhalefetin Önemi: Türkiye'de Muhalefet ve Siyasal Etkinlik Sorunu", İV.

hissettirmesi, yapılacak icraatlar ve alınacak kararların isabetli olması yönünde çok etkili ve önemlidir. Ayrıca olumsuz icraatların yapılmaması konusunda da etkili muhalefetin caydırıcı özelliği olduğu bilinir. Aynı zamanda muhalefetin halkın istek, talep ve beklentilerini hükümete iletmekte köprü vazifesi kurması da önemli görevleri arasındadır. Demokrasi ve kurumlarının işletilmesi, hükümetin meşru sınırları içinde kalması, etkin ve aktif bir muhalefetin varlığıyla doğrudan ilişkilidir.[18]

Siyasal muhalefetin tanımı yapılırken iki farklı anlamına da vurgu yapıldığı görülmektedir. Buna göre ilk ve öz anlamıyla, siyasi muhalefet, genel muhalefetin siyasi içeriğe bürünmüş şekli olarak ele alınmakta, farklı fikir ve çıkarları temsil eden partilerin hükümetin faaliyet ve politikasına karşı koymaları ya da engellemeleri şeklinde açıklanmaktadır. Diğer anlamında muhalefet kavramı, bizzat bu karşı koyma olgusunu yansıtan partileri karşılayacak şekilde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla siyasi muhalefet; iktidarı eleştirmek, denetlemek, etkilemek, sınırlamak, değiştirmek ve nihai olarak onun yerine geçmek gibi amaçlarla siyasi alanda birtakım eylemler gerçekleştiren, iktidar partisi dışındaki, parlamentoda olsun veya olmasın tüm siyasi partiler şeklinde açıklanabilir.[19]

Muhalefet önemlidir ve olmalıdır. Çünkü muhalefet rekabeti; rekabet yarışı; yarış, gelişme ve kaliteyi beraberinde getirecektir. Ayrıca toplumun daha geniş kesimi muhalefetle gerek sosyal hayatta gerekse siyasi hayatta temsil imkânı bulacaktır.

1.4.Muhalefetin Maksadı ve Yapılma Gayesi

Muhalefetin maksadı nedir? Muhalefetin yapılma gayesi nedir? Bu ve benzeri sorulara en kısa ve net cevap "iktidar olmak" olacaktır. Zira iddia ettiği siyasi programı uygulamak ve projelerini gerçekleştirmenin yegâne yolu iktidar olmaktan geçmektedir. Yaklaşık olarak bütün tanımlar muhalefetin belli bir fikre, yapıya, uygulamaya, siyasete karşı çıkması ve karşı çıktığı her bir olguya alternatif çözümler sunması konusunda hem fikirdirler.

[18] Kaan, "II. Meşrutiyet Döneminde Muhalefet: Ahrar Fırkası", 22-67.
[19] Aliyev, "Fransa'da Beşinci Cumhuriyet Dönemi'nde Siyasi Muhalefetin Rekabet Edebilme Kapasitesi", 64-65.

Bu yüzden siyasi muhalefet, kuruluş amacı gereği görev olarak genellikle mevcut bir otoritenin veya düzenin politik, ekonomik, sosyal veya kültürel açıdan eleştirel veya karşıt bir tutumunu ifade ettiği gibi, iktidar karşısında yer alarak farklı bir bakış açısı sunabilir ve alternatif politikalar önerir. Muhalefetin diğer bir önemi haklar ve özgürlükler konusunda demokratik bir toplumda önemli bir boşluğu doldurmasıdır. Siyasi muhalefetin diğer bir amacı da otoritenin meşruiyetini sorgulayarak ve dengeleyerek toplumun farklı seslerinin duyulmasını sağlamasıdır. Bu manada toplumun hiçbir kesiminin siyasetin alanı dışında bırakılmaması için muhalefet kimsesizlerin kimsesi olmak durumundadır. Siyasi muhalefet yapmak, mevcut iktidarın politikaları, kararları veya eylemleri hakkında farklı bir perspektif veya eleştirilerle iktidarın faaliyetlerini denetlemek, kontrol etmek, halkın çıkarlarını savunarak ve alternatif çözümler sunarak, uygulanan politikaların kalitesini arttırmayı ve hükümetin yanlış kararlar almasını önlemeyi amaçlar.

Muhalefetin diğer bir varlık sebebi, farklı yaşam biçimlerinin, farklı düşüncelerin, inanışların, kültürlerin ve farklı perspektiflerin ifade edilmesini sağlamaktır. Farklı düşüncelerin ifade edilmesi, toplumsal tartışmalarda çeşitlilik ve zenginlik yaratarak, kararların daha dengeli ve geniş bir katılım ile alınmasını sağlamanın yanında alınan kararlarda ve uygulamalarda, çıkarılan kanunlarda toplumun her kesimini içine alabilecek şekilde kuşatıcı ve kapsayıcı olmasıdır. Böylece muhalefet, toplumun tüm kesimlerinin siyasi alanda temsil edilmesine imkân sunar. Bununla maksadın demokratik katılımın hukuki kurallar içerisinde gerçekleşmesi, haklar ve özgürlükler konusunda ihlallerin ve keyfi uygulamaların önüne geçilmesi olduğu bilinmelidir. Muhalefetin sosyal barış açısından önemi, bir kesimin diğer kesimler üzerinde hakimiyet ve tahakküm kurmasını engellemek, eşit vatandaşlık kavramının işetilmesini sağlamak gibi amaçları içerdiği görülmektedir.

Demokratik toplumlarda muhalefetin varlığı, toplumun bütün kesimlerinin temsili noktasında önemli bir unsurdur. Toplumun farklı görüşlerini, taleplerini ve beklentilerini dile getirmesine imkân vermektedir. Bu da toplumun çeşitliliğinin ve farklılıklarının kabul edilmesi ve çatışma yerine diyalog yoluyla çözüme kavuşturulması ve belki de daha da önemlisi toplumun fiziki ve düşünsel zenginliğinin ortak paydada buluşturulması anlamına gelmektedir. Ayrıca, muhalefet etmek, hükümetin yanlış politikalarına, haksızlıklarına ve yolsuzluklarına karşı çıkarak,

toplumda adalet duygusunun gelişmesine katkıda bulunur. Bu da toplumsal barışın sağlanmasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkar. Ancak, muhalefetin toplumsal barışa katkı sağlaması için yapıcı, sorumlu ve adil bir tutum sergilemesi gerekmektedir. Muhalefetin şiddet, hoşgörüsüzlük ve kutuplaşmaya yol açacak söylemlerden kaçınması, toplumsal barışın korunması için büyük önem taşımaktadır.

Muhalefet etmek, siyasi iktidarın hatalarını, yanlışlarını ve eksikliklerini ortaya çıkararak, düzeltmesi için baskı unsuru oluşturur. Ayrıca, muhalefetin varlığı, iktidarın keyfi davranışlarını engelleyerek otoriter bir yapıya dönüşmesini önleyecek bir mekanizma olarak görülebilir.

Muhalefetin önemli rollerinden bir diğeri iktidardaki parti veya hükümetin politikalarını eleştirebilmesi, halkın talep ve isteklerini dile getirerek iktidar üzerinde bu talep ve isteklerin gerçekleşmesini sağlamasının yanı sıra hükümetin "güçler ayrılığı" ve hesap verilebilirliği ilkeleriyle demokrasinin doğru ve verimli işlemesini sağlamaktır. Siyasi sürecin ayrılmaz parçası olması hasebiyle hükümetin toplum aleyhine veya kamu yararına aykırı icraatlarında fren vazifesi gördüğü de pekâlâ söylenebilir. Bunun birçok yolu ve yöntemi var ve muhalefet hukuk ve yasalar çerçevesinde bu hakkı kullanmaya en yetkili organ olarak siyasete yön verebilmektedir. İktidarın yanlış politika ve uygulamalarına karşı kanunları uygulamaya zorlayabilir. Demokrasilerde hükümet "la yusel" yani sorgulanamaz değildir. Onu sorgulayacak ve hesap verebilirliğini sağlayacak kurumlardan biri hatta en önemlisi muhalefettir. Etkin ve güçlü bir muhalefet bu manada hem hükümeti daha iyi çalıştırması açısından değerlidir hem de o ülke için bir şans olarak değerlendirilir. Yeni politikalar, yeni fikirler, yeni projeler gibi alanlarda muhalefetin kalitesiyle iktidarın kalitesi arasında fark açık ara olduğu zaman, iktidar muhalefet ilişkisinde beklenen politikalar, gelişmeler gerçekleşmeyebilir. Demokrasilerde bir tarafın güçlü olması tek başına yetmeyebilir. İktidar ve muhalefetiyle bir ülkede gelişmeler, refah düzeyi, halkın mutluluğu, eğitim, sağlık, sosyal hayatın insani standartlar ölçüsünde olması gerçekleşir.

"Muhalefetin Muhalefetsizliği Sorunu" başlıklı makalesinde Leblebici, iktidar olsun muhalefet olsun genel anlamda yönetmek için verilen gücün zamanla lideri demokratik tutumdan kopardığı gerçeğine vurgu yapmıştır. Bu durum, demokratik

olması gereken siyasi partiler gibi yapılarda "adeta bir kanun gibi" hareket etmeye başladıkları tespitini yapar. Her bir olayda olduğu gibi "Oligarşinin Tunç Kanunu" olarak adlandırılan bu teorinin istisnası olduğunu belirten yazar, bunun istisnasının da sadece kurumsallaşması ileri düzeyde olan toplumlarda görülebildiğini söyler. Çünkü insan, doğası gereği güç kazandıkça daha fazla otoriterleşme arzusu duyabilir. Bunun engellenmesinin yöntemi gücün sınırlanması ve gerçek manada kurumsallaşmanın başarısına bağlıdır.[20]

Kurumsallaşmasını gerçekleştirememiş siyasi partiler ve benzeri kurumlar işte bu yüzden "20 yıldır aynı kişiler ülkeyi yönetiyor" diye feveran ederken ve değişim isterken kendilerinin 20 yıldır aynı kadroyla muhalefet ettiğini görmesi ve değişime kendilerinden başlaması gerektiği eleştirisini dikkate almaları gerekmektedir.[21] Anlaşılan o ki, ancak alternatif üreten ve sadece eleştiride kalmayan aktif ve üretken muhalefet ciddi manada iktidara alternatif olabilecek potansiyele sahip olduğunu gösterebilir. Bu da hedef kitle tarafından "Güçlü Muhalefet" görüntüsü veren muhalefeti tercih etme kanaatine sevk eder ki, muhalif bir partinin istediği bir durumdur.

Muhalefet, var olan duruma, işleyişe veya iktidara karşı çıkan, eleştiren ve alternatif bir çözüm öneren bir duruşu ifade etmesi hasebiyle mevcut statükoya karşı olabilse de her zaman anti statükoyu ifade etmez. Eleştiri ve alternatif çözüm önerileri üzerine kurulu olmakla beraber, bazen mevcut düzene veya statükoya uygun çözüm önerileri de sunabilir. Bunun için her bir görüş, öneri ve çözümün sil baştan olması gerekmediği gibi, her statükonun da değiştirilmesi gereken bir uygulama ya da yapı olmadığının bilinmesi gerekir.

İktidarın denetleyicisi rolüyle muhalefetin iktidar üzerinde bir varlık gösterememesi durumunda Aktaş, iktidarın keyfiliği konusunda siyaset bilimcilerin haklı olarak iktidar yerine muhalefeti eleştirdiğini ele alır. Muhalefetin iktidara alternatif olma ihtimalinin ortadan kalkması, iktidarı dizginleyen ve siyasal gücüyle dengeleyen görevini gerçekleştirememesi yani güçlü ve etkin olmayan başarısız muhalefet, seçmeni alternatifsizliğe ve dolayısıyla iktidar partisine mahkûm ettiğinin farkında

[20] Leblebici, "Muhalefetin Muhalefetsizliği Sorunu".
[21] Akın, "Güçlü Muhalefet".

olmalıdır. Bu da iktidarın değişmemesi, uzun vadede monotonlaşma ve durağan bir yönetimin yolunu açmakla eş değer olmaktadır. Pasif ve etkisiz muhalefet sadece kendisi ve seçmenleri açısından değil, aktif ve çalışkan bir iktidar açısından da istenilmeyen bir durumdur. Zira iktidar olma ve yönetme konusunda muhalefetin asıl amacı sonuç almaktır. Bunun için siyasetin kuralları çerçevesinde, siyasetin bütün dinamiklerini aktif şekilde kullanarak muhalefetin, iktidara hukuki yollarla ulaşmak ilk amacı olmalıdır. İktidarın değişebilirliği demokratik sistemi istikrarlı ve dinamik kılan etkenlerden biridir. Her muhalif oluşum, bir gün karar alma mekanizmasında rol sahibi olabileceğini bilerek iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkide kendine düşen görevi yerine getirmelidir. Muhalefetten beklenen yalnızca iktidarı hedefine koyarak, var olan iktidara muhalefet etmesi değil, iktidarın politikalarına alternatif olabilecek yeni politikalar üretmesidir.[22] İlkeli muhalefet, demokratik bir toplumda hükümet politikalarına karşı çıkarak, adalet, eşitlik, özgürlük ve insan hakları gibi temel değerlerin korunması ve savunulması için mücadele eden bir tavrın göstergesi olmalıdır.

Hükümetin en güçlü şekilde denetlenmesi gereken yer parlamentodur. Denetim mekanizması olarak siyasi muhalefetin yetki alanları ve gücü nelerdir diye sorduğumuzda ilk akla gelen demokrasilerde muhalefetin varlık nedenlerinden birisi denge ve denetleme olduğudur. Parlamenter denetimin sadece demokratik bir zorunluluk değil, demokrasinin ta kendisi olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu konuda zaten Anayasa Mahkemesi de siyasal partiler eliyle denetimi demokrasinin gereği olarak görmüştür.[23] Siyasi denetim çoğunlukla muhalefet tarafından kullanılır. Dolayısıyla parlamentodaki muhalif kesimin iktidarı elinde bulunduranlara karşı elini güçlendiren araç halini alır. Denetimi doğrudan ve dolaylı olarak tasnif edebiliriz. Doğrudan denetim yöntemleri olarak gensoru, soru, meclis araştırması, meclis soruşturması ve genel görüşme yöntemleri zikredilir. Dolaylı denetim yöntemlerine dilekçe komisyonu, insan hakları izleme komisyonu, kit komisyonu gibi komisyonlar örnek gösterilebilir. Ayrıca bütçe kanunu yapılması da hükümeti denetleme

[22] Aktaş, "Demokrasi Kültüründe Muhalefetin Önemi: Türkiye'de Muhalefet ve Siyasal Etkinlik Sorunu", 23.
[23] Çağlayan, "Türkiye'de Hükümetin Denetlenememe Sorunu".

yollarından biridir. Parlamentonun güçlü olmasının yolunu bu yolların güçlü kılınmasıyla eş değer tutabiliriz.[24]

Bu manada muhalefetin en önemli görevlerinden biri haksızlıklara, yolsuzluklara, adaletsizliklere ve diğer ihlallere karşı mücadele etmek ve bu konularda argümanlar oluşturarak kamuoyunu bilgilendirmek ve kamuoyu desteğini de arkasına almaktır. Aynı zamanda demokratik sistemin sağlıklı işleyişinin sağlanması için bu durum önemlidir. Muhalefetin eleştirileri sayesinde iktidarın yanlışları tespit edilir ve düzeltilmesi için adımlar atılır.

Kısaca özetleyecek olursak muhalefetin görevlerini şu maddeler etrafında toplayabiliriz: İktidarı denetlemek ve eleştirmek. Muhalefetin fikirlerini temsil etmek. Alternatif politikalar geliştirmek. Siyasi katılımı teşvik etmek. Toplumsal sorunları dile getirmek.

Muhalefetin tanımı ufak tefek farklılıklar içerse de genellikle benzer noktalara vurgu yapılarak tanımlanmıştır. Biz ise muhalefet kavramını araştırırken yapmak istediğimiz şeylerden birisi muhalefetin "demokratik" ülkelerdeki uygulanış biçimine vurgu yaparak bir tanıma ulaşmaktır. Kitaplardaki, teorik muhalefet yerine hayatın veya siyasetin içerisindeki muhalefete ne kadar yer verildiği ve ne kadar uyumlu olduğu gerçeğine bakmak bu yüzden önemlidir. Muhalefete tanınan yetki alanının genişliği, muhalefet etme imkanının ne kadar sağlandığı, muhalefet edenlerin hukuken garanti altına alınıp alınmadığı gibi konuları bu yüzden daha çok önemsiyoruz. Teorideki muhalefet sınırlarının, haklarının ve yetkilerinin pratikte uygulanabilir olup olmadığı, kanunlardaki muhalefet yetkilerinin uygulanırken karşılaşılan problemlerin bertaraf edilip edilmediği gibi asıl hayatın içindeki sorunları önemli görüyoruz.

Mücadele yöntemi olarak, muhalif siyasetin sınırları vardır. Muhalefet, yasaları ihlal etmeden ve şiddete başvurmadan görüşlerini ifade etmektir. Demokrasilerde, siyasi muhalefetin son amacı, hükümetin devrilmesi veya yıkılması değildir. Hükümetin el değiştirme işlemidir. Hükümetin görevine son verme işlemi de ancak ve ancak seçimle gerçekleşmesi gereken bir durumdur. Siyasi muhalefet, ülkenin hükümet politikalarının daha iyi hale getirilmesine yardımcı olmak için bir araçtır. Bu araç

[24] A.g.e.

yasalara ve demokratik ilkelere uygun olmalıdır. Muhalefet, politikaların eleştirilmesi ve yeniden değerlendirilmesi yoluyla bir ülkenin demokratik sistemini güçlendirir. Demokrasinin sağlıklı işleyişine destek olur. Bu manada muhalefetin hedefi, her zaman hükümetin düşürülmesi veya devlet yapısının yıkılması değildir. Muhalefet, yapacağı faaliyetlerde, konunun mahiyetine, doğruluğu veya yanlışlığına göre desteklemek veya caydırma yönünde yönlendirmek, devlet politikalarını iyileştirmek yönünde görevini ifa eder. Hükümet ile muhalefet arasındaki gerginlik meşru sınırlar içerisinde kalmazsa hükümetin baskıcı tavrı ile muhalefetin isyanı, terörü, anarşiyi, ifsadı ve benzeri tutumları teşvik etmesinin sonucu 12 Eylül öncesi Türkiye'nin durumu olarak karşımıza çıkar. Muhalefetin olmazsa olmazı hukuki bir zeminde yapılıyor olmasıdır. Kanun, hukuk ve nizam dairesi içinde. Yoksa belirtildiği gibi anarşi olur, terör olur, ifsat olur .

1.5.Anayasal Muhalefet

Muhalif bir yapının anayasal ya da anayasa dışı olup olmadığı ülkeden ülkeye farklılık arz edebilir. Her ülkenin anayasasında kendine özgü siyasi ve hukuki bir yapısı bulunmaktadır. Dolayısıyla muhalefetin anayasal olup olmaması ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Fakat bu iki tür arasında kavramsal düzeyde bir ayrım yapmak gerekirse, anayasal muhalefet, var olan anayasal düzene uygun olarak oluşmuş ve faaliyetlerini yine bu düzene uygun olarak gerçekleştiren muhalefet partilerini işaret etmektedir. Anayasal muhalefet, devletin meşruiyetini kabul etmektedir ve anayasa tarafından şart koşulmuş yapılar ve süreçler içinde çalışmaya hazırdır. İktidar ile uyuşamayabilirler, fakat faaliyetlerini anayasal çerçevede gerçekleştirmeye ve iktidarı mevcut anayasal çerçevede etkilemeye çabalarlar. Bir muhalefetin anayasal olmayan, anayasa-dışı muhalefet olarak nitelendirilmesi belli başlıklar altında özetlenmiştir. İşte o özetten bazıları: Anayasa ilkeleri tarafından oluşturulan bir sistemle uyuşmayan hedef farklılaşması, devletin varlığına karşı çıkan bir yapı olması, devletin meşruiyetinin kabul edilmediği, kuruluşunun veya varlığının anayasaya aykırı olması, muhalefetin yapılış tarzı, kullanılan araçlar, başvurulan yollar kısaca muhalefet için benimsenen stratejinin anayasa dışı olması, toplumsal yapıyı yıkmak ya da değiştirmek gibi bir istediğinin yanı sıra asıl etkileyici kıstaslar, muhalefetin yapılış şekli, başka bir deyişle benimsenen muhalefet stratejisinin uygulamaya aktarılma tarzı olarak sıralanır. Bir diğer sınıflandırma, sistem içi muhalefet ve sistem dışı muhalefet şeklinde ele

alınmıştır. Sistem içi sistem dışı muhalefet sınıflandırması muhalefetin yapılış şekli açısından yapılan bir ayrımdır. Muhalefetin kurallar içerisinde veya kural dışı yapılışıyla alakalıdır. Sistem dışı muhalefet mevcut anayasal düzeni yasa dışı yollarla ve zorla değiştirmeyi amaçlar. Sistem içi muhalefet ise mevcut kurallar çerçevesinde meşru bir mücadeleyi benimser.[25] Sistem içi ve sistem dışı muhalefeti legal muhalefet ve illegal muhalefet olarak tarif etmekte mümkündür.

1.6. Osmanlı'da Muhalefet

Tanzimat Öncesi Dönemde Osmanlı'da Siyasi Muhalefetin devletin kuruluşundan on dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar geçen süreçte modern anlamda kurumsallaşmış ve örgütlenmiş olduğundan bahsedilemez. Çünkü Osmanlı'da hem padişahın mutlak otoritesi hem de muhalefet kültüründen ayrı olarak geleneksel yönetim anlayışı hakimdir. Fakat Divan-ı Hümayun, Vezir-i Azam, saray teşkilatı, ilmiye teşkilatı, ordu gibi kurumların modern manada muhalefete karşılık gelemese de padişahın kararlarında bir denge unsuru olduğunu bize gösterir. Bu durumun "kısmi ya da dengeci muhalefet" pratiği olarak görülebileceğini söylemek mümkündür. Tanzimat, Osmanlı klasik yönetim anlayışında köklü ve radikal bir dizi değişimin ortaya çıktığı, geleneksel yönetim anlayışında "paradigmatik" değişimlerin yaşandığı bir dönemi ifade eder. Bu manada Türk siyasi tarihinin kırılma noktalarından biri olarak değerlendirilebilecek olan bu tarihte sadece yönetim anlayışının dönüşümüyle sınırlı kalmamıştır. Tanzimat dönemini, toplumun hemen her alanını ilgilendiren yeni bir süreç olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Osmanlı Devleti'nde modern anlamda muhalefetin ortaya çıkmasını da Tanzimat'la birlikte yaşanan radikal değişime bağlamak mümkündür.[26]

1.6.1. İlk Muhalefet Hareketleri ve Genç Osmanlılar

Osmanlı Devleti'nde değişimin en önemli adresi, sayıları gittikçe artan ve batı tarzında eğitim veren kurumlar olmuştur. Hürriyet, adalet, eşitlik, toplumsal dayanışma, parlamento gibi kavramlar aydınların belleğinde bu dönemde yerini almıştır. Osmanlı siyasal hayatında "sistemin değiştirilmesine yönelik" ilk örgütlenmeler genellikle bu

[25] Sadykova ve Tutar, "Örgütsel Demokrasi ve Örgütsel Muhalefet Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme", 2-14.
[26] Kotan, "Türkiye'de Siyasi Muhalefet ve Demokrasi", 21-22.

okullardan çıkan ve ağırlıklı olarak Fransız düşünce yapısından etkilenen aydınlar arasında görülmüştür. Bu örgütlenmelerin ilki Genç Osmanlılar Hareketi'dir. Ekonomik sıkıntılarla, iç karışıklıklarla, artan dış müdahalelerle uğraşan Osmanlı'da siyasi bunalımların da olmasıyla ortam muhalif hareketler için son derece müsait hale gelmiştir. Kotan, burada önemli bir noktaya değinir ve siyasi muhalefetin çıkışını sadece iktidarı elinde tutan siyasi erkin baskıcı tavrına bağlamamak gerektiği vurgusunu yapar. Bunu muhalefetin uzun yıllar batılılaşma ya da modernleşme macerası içinde bulunan bir toplumun, aydın kesiminin aldığı eğitimden de kaynaklanan bir karşı çıkış olarak değerlendirir.[27]

Yazıcı, Osmanlı'da modern anlamda siyasetin ve muhalefetin batılılaşma veya bir diğer ifadeyle "çağdaşlaşma" hareketleriyle paralel eş zamanlı geliştiğini belirtir. Askeri ve siyasi üstünlüğün Batı'ya geçmesiyle beraber Osmanlı'nın da ıslah çalışmalarına odaklandığına dikkat çeker. Bu konuda referans olarak Batı'nın alınması ve eğitim ve askeri alanda yapılan ilk ıslahat çalışmalarının faaliyete geçmesiyle beraber, Batı'yı tanıyan Osmanlı aydınlarının yeni yeni taleplerinin olması, sadece askeri ve eğitim alanında değil, devletin yönetimi, anayasası, özgürlükler gibi konularda da taleplerinin ortaya çıkması dikkat çekicidir. Tanzimat dönemi (1839-1876) ile Anayasa tartışmaları ve muhalif örgütlenmelerin ortaya çıkmasıyla Türk siyasi hayatının (1865-1876) Namık Kemal, Ali Suavi ve Mithat Paşa gibi isimlerle beraber Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler gibi siyasi kurum ve grupları kazandığı tespitini yapan yazar, bunu Türk siyasal yaşamında bir kazanım olarak değerlendirir. Farklı muhalif grupların mücadelesi, siyaset ve muhalefet alanının daraltılmasıyla beraber Abdülhamit karşıtlığının da genişlediğine vurgu yapar. Yazıcı, yurt içinde muhalefet imkânı bulamayan muhaliflerin yurt dışında özellikle Paris, Londra, Cenevre ve Kahire gibi şehirleri üs edindiklerini, yaptıkları yayınlarla ülke yönetimine baskı oluşturduklarını belirtir. Yurt dışında yapılan propagandaların ülkenin ekonomik olarak içinde bulunduğu olumsuz ortamın da etkisiyle imparatorluk içerisindeki siyasi muhalefeti büyüttüğü tespitini yapar.[28]

[27] A.g.e., 22.
[28] Yazıcı, "Osmanlı'da Siyasi Muhalefetin Kurumsallaşma Süreci (1902-1909)", VIII.

Gidişat iyi değildir. Ve söz konusu devlettir. Devletin kurtarılması için bir şeyler yapılması lazımdır. Bu konuda aydınlar ve muhalifler gidişatın düzeltilmesi ve devletin kurtarılması için çözüm olarak ilk yapılması gereken şeyin yönetim şeklinde yapılacak değişimde olduğu görüşü üzerinde birleşmişlerdir. Birinci öncelik anayasa ve parlamentodur. 1859'daki Kuleli Vakası Osmanlı siyasi muhalefetinin ilk tepkisel eylemidir. Yazıcı, bu eylemin sebebi olarak Tanzimat kararlarıyla değişen uygulamaları sebep olarak gösterir. Zira 1839 yılında ilan edilen Gülhane Hattı-ı Hümayun, Devlet-i Âliyye'de alınan kararlarla değişen mali durum ve fikri değişimlerin göstergesi niteliğindedir. Bu değişim sürecinde yaşanan gelişmelerin bazı kesimlerde oluşturduğu hoşnutsuzluk, devletin mali durumunun kötüye gitmesi bunun yanı sıra toplumda mali durumu yüksek olanların tüketiminde göze batar derecede aşırıya, özentiye ve lükse kaçması sonucu toplumda oluşan infialin bu teşebbüsün ana sebepleri arasında görülmüştür. Ayrıca beklentileri gerçekleşmeyen askeri ve bürokratik çevrelerin devlet yönetimi ve bazı uygulamaları bahane ederek sözde ıslah hareketi olarak örgütlenmeleri sonucunda çıkarmış oldukları bir kalkışmadır.[29]

Dönemin koşulları dikkate alındığında insanların ortak amacının zor durumda olan devletlerini kurtarma düşüncesinde birleştiğidir. Bu anlamda Kuleli Vakası Osmanlı siyasi muhalefetinin ilk tepkisel eylemi olarak görülebilir.

Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi gibi aydınlar dönemin etkili figürleridir. 1860'ların bu etkili muhalifleri kendilerini "Yeni Osmanlılar" olarak görür ve muhalefetlerinin meşruiyetini İslamiyet'ten alırlar. 1890 sonrasındaki "Jön Türkler"in muhalefetiyle "Yeni Osmanlılar"ın muhalefeti arasında paralellik kuran Yazıcı, her iki grubun da ilk başlarda muhalefetlerinin Sultan'dan ziyade Sultan'ın etrafındakilere yönelik olduğunu, fakat daha sonra Jön Türklerin hedefinin Sultan'ın etrafındakiler değil bizzat Sultan II. Abdülhamid'in kendisi olduğuna dikkatleri çekmiştir.[30]

Konuyu araştıran bir diğer araştırmacı Topal, zirve olarak değerlendirdiği Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın gözlerinden o devrin sıkıntılarını okuduğunda, o dönem ve bu dönem arasındaki meselelerin hala çok benzer olduğu aslında çok da değişen bir şey olmadığı değerlendirmesini yapar. Yazar, araştırmasında Tanzimat yönetiminin

[29] Türkmen, "Kuleli Vak'ası", 356-57.
[30] Yazıcı, "Osmanlı'da Siyasi Muhalefetin Kurumsallaşma Süreci (1902-1909)", 8-135.

baskısıyla yurt dışına kaçanların Avrupa'dan yaptıkları muhalefete değinir ve "Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın sırtladığı Hürriyet bunların arasında en uzun soluklu olanıydı" değerlendirmesini yapar. Namık Kemal ve Ziya Paşa hakkında sitayişle bahseden Topal onların taleplerinin olması gerekenleri yani Gülhane Hatt-ı Hümayunu vadedilen sözlerin yerine getirilmesini istediklerini söyler. Güttükleri davanın "keyfi idareye karşı meşrutiyetin, dizginsiz iktidara karşı meşveretin, tefrikaya karşı bir meclis çatısı altında ve siyaset dairesinde uzlaşmanın, zulme karşı adaletin, istibdada karşı hürriyetin, hem içerde hem dışarda galibin değil haklının hükmünün geçtiği bir düzenin, adam kayırmacılığa karşı emaneti ehline vermenin, hediye, rüşvet ve borç ekonomisine karşı tasarruf ve planlı kalkınmanın, cehalete karşı ilim ve irfanın" davası olduğunu ve bu davaları uğruna sürgün ve hapis cezalarına çarptırıldıklarını ve hayatlarının bu uğurda sürgünde son bulduğunu yazar.[31]

1.6.2. Meclisi Umumi

Türkiye Parlamento Araştırma Grubu, parlamentonun kuruluş tarihinin 1877 tarihinde yapılan iki dereceli seçimlerle başladığını, bu iki dereceli seçimde üye sayısının 115 olduğu bilgisini verir. 23 Aralık 1876'da yürürlüğe giren Kanun-i Esasi'nin ön gördüğü Meclis-i Umumi iki meclisten oluşmaktadır ki, meclisin biri halkın seçtiği mebuslardan oluşurken ikinci meclis "Meclis-i Ayan"dır. Meclis-i Ayan, toplumun ileri gelenlerinden bizzat Padişah tarafından seçilen meclistir. Anayasaya göre meclis tek başına toplanamamaktadır. Kanun-i Esasi pek uzun ömürlü olmayacaktır. Zira tarihte 93 harbi olarak yerini alacak olan ve 1877 yılında Rusya ile patlak veren savaşta, Osmanlı ordusu ağır mağlubiyet alacak ve yaptırımları ağır olan (Kars, Ardahan, Batum ve Bayazıt sancakları Rusya'ya verilmiştir.) Ayastefanos Antlaşması ile son bulacaktır. Padişah II. Abdülhamid, savaş kışkırtıcılığıyla suçladığı meclisi tatil etti ve Kanun-ı Esasi'yi askıya aldı. 1878'den 1908'e kadar devam edecek olan kendi kişisel egemenliğine dayalı bir yönetim oluşturdu. [32]

Bazı tarihçiler (Armağan ve Bahadıroğlu) savaşa karşı olan Abdülhamid'in görüşünün Rus tekliflerinin kabulü yönünde olduğunu fakat Midhat Paşa, damat Mahmut Paşa ve

[31] Topal, *Sürgünde Muhalefet: Namık Kemal'in Hürriyet Gazetesi*, 1:V-VI.
[32] Akyıldız, "Meclis-i Meb'ûsan", 245-47.

Redif Paşa gibi devlet adamlarının ısrarıyla girildiği için Abdülhamit onları savaş kışkırtıcılığı ile suçlamış ve Kanun-ı Esasi'yi askıya almıştır.[33]

Bu ilk parlamentonun yürürlüğe girmesinin ardından 1908 yılı başlarında dünya siyaset ölçeğinde yaşanan gelişmeler ve bunun içeriye yansıması sonucunda aydınların muhalefeti sonucu, "Meclis-i Umumî" 23 Temmuz 1908 'de toplanacak ve böylece II. Meşrutiyet dönemi de başlayacaktır.[34]

Osmanlı tarihinde Muhalefet kavramının kendisiyle vücut bulmuş teşkilatı olan Jön Türk hareketinin anası mahiyetinde olan İttihad-ı Osmani hareketi 1889 yılında Mekteb-i Tıbbiye 'de gizli bir örgüt olarak kurulmuştur. Başkanlığını İbrahim Temo'nun yaptığı yapının karmaşık hiyerarşisi ve hücre tipi yapılanma modeli İtalyan Carbonari örgütünden etkilendiğinin göstergesi olarak görülmüştür. Bu anlamda söz konusu yapının tarihimiz içinde hala en bilinmeyen oluşumlarından biri olduğu söylenebilir. Kuruluşunda çok etkin bir varlık göstermemesine rağmen iki yıl sonrasında harekete geçen cemiyetin henüz net bir ideolojisi belli değildir. Bu konuda Tekir, Türk milliyetçiliği çerçevesinde düşünenlerin sayısının yüksek olduğunu belirtir. Kozmopolit bir yapısı olan cemiyette Osmanlıcılık, Batıcılık gibi akımlardan etkilenen mensupların varlığından da söz eder. Zira zaten çok sayıda milleti ve dini aidiyet mensuplarını bünyesinde barındıran Osmanlı İmparatorluğu'nda bu oluşumda farklı görüş, millet ve din mensuplarının bulunması anormal değildir. Hatta bir moda haline gelen Mason localarına üyelik eğiliminin de Ali Şefkati eliyle Jön Türk hareketine taşındığı, hareketin lideri konumundaki İbrahim Temo'nun da bu örgütle bağlantısı olduğu iddialar arasında yer almaktadır.[35]

Tek bir görüş, grup, millet ve din olmadığı gibi cemiyetin oluşumunda da farklı branşlardan kişilerin olduğunu görüyoruz. Fakat asıl cemiyeti oluşturan grubu Askerî, Tıbbiyeli, Harbiye ve Mülkiyeli mensuplar oluşturmaktadır. Siyaset yapma imkanlarının kalmaması dolayısıyla yurt dışını özellikle de Avrupa'yı muhalefetlerinin merkezi hâline getirmişlerdir. Yukarıda da belirtildiği gibi Yazıcı, grubun homojen bir fikri birliktelik olmadığını belirtir ve "söz konusu dönemde Jön

[33] Devlet-i Aliyye Ocakları, "93 Harbi ve Meclis-i Mebusan'ın Kapatılması".
[34] Binark, *Türk Parlamento Tarihi*, II, V-VI.
[35] Tekir, "İttihat ve Terakki", 1-6.

Türk grubu, bir öğreti etrafında birleşmekten ziyade pozitivist ve ateistler ile mütedeyyin insanların oluşturduğunu, biraz okuyup yazan kimselerden mürekkep olduğunu ve oldukça heterojen bu yapıyı birleştiren tek unsurun Abdülhamid karşıtlığı ve mevcut sistemden kaynaklanan mağduriyet olduğu tespitini yapmıştır.[36]

1.6.3. II. Meşrutiyet ve Muhalif Hareketler

Meşrutiyetin ilanıyla Türk siyasal hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Daha önce muhalefette olan İttihat ve Terakkini'n başı çekmesiyle Meşrutiyet ilan edilmiş ve İttihat ve Terakki yönetimi ele geçirmiştir. Fakat daha önce iktidardan istemiş oldukları hürriyet ve özgürlükleri kendi iktidarlarında gerçekleştirmemişler, tam tersine, baskıcı tutum olarak eleştirmiş oldukları geçmiş iktidarların uygulamalarını kendileri yapmaya başlamışlardır. Bu baskılar sonucunda yeni muhalif yapılar oluşmuştur. Bunlardan meclis içerisinde oluşan ilk ve en önemli fırka Prens Sabahaddin Bey'in liderliğindeki Osmanlı Ahrar Fırkası olmuştur. II. Meşrutiyet'in Türk Siyasal Hayat'ına getirmiş olduğu en önemli katkılardan bir tanesi kuvvetler ayrılığı ilkesinin ve parlamenter sistemin daha kuvvetli bir yapıya dönüştürülmesidir. Parlamentonun 1908 tarihinde yeniden açılması ile Osmanlı-Türk siyasal sisteminde demokratik kurumların yerleşmesi açısından büyük bir olay olarak değerlendirilmiştir. Bu durum söz konusu siyasi gelişmenin ehemmiyetini göstermektedir. Değişen bir şeyin olmaması yani İttihat ve Terakki'nin iktidara geldikten sonra baskıcı bir politika izlemesi siyasi rakipleri tarafından eleştirilmiştir. İttihat ve Terakki'nin kendini tek merci olarak görmesi, diğer partileri yok sayması, muhalefeti dikkate almaması, Mebuslar tarafından şiddetli eleştirilere sebep olmuştur. 31 Mart 1325 tarihi bir kırılma dilimidir. Bu tarihten önce hürriyetler olabildiğince kullanılabiliyorken bu tarihten sonra baskılar artmış ve muhalefeti kısıtlayıcı politikalar benimsenmiştir. Neticede bu gidişat İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı bir muhalefet cephesi oluşturmuştur. Muhalefet cephesi İslamcı unsurların hâkim olduğu gruplar, azınlık unsurları, dış güçler ve liberal düşünceleri benimseyen gruplardır. İttihat ve Terakkini'n bu uygulamaları yeni bir istibdat rejimi sayılmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilk kurucuları olarak kabul edilen kişilerden biri olan Abdullah Cevdet, II. Abdulhamit'e isnat ettikleri baskıcı dönemden bir farkının kalmadığı hatta o dönemde olan

[36] Yazıcı, "Osmanlı'da Siyasi Muhalefetin Kurumsallaşma Süreci (1902-1909)", 74-81.

jurnalcilik hareketini devam ettirdiğini dile getirir. Eleştirilere açık olmayan İttihatçıların farklı fikir sunanları gafletle suçladıklarını bu manada kendi fikirlerinden başka fikre tahammüllerinin olmadığını belirtir ve onları eleştirir. O dönem kurulan bazı muhalif fırkaların sadece isimlerini anmakla yetineceğiz. Osmanlı Demokrat Fırkası (Fırka-i İbad), İttihad-ı Muhammed-i Cemiyeti, Mutedil Hürriyetperveran Fırkası, Islahat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası, Ahali Fırkası, Osmanlı Sosyalist Fırkası, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ve Milli Meşrutiyet Fırkası[37].

1.7. Cumhuriyet Döneminde Muhalefet

Osmanlı İmparatorluğu'nun bakiyesi olarak kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nde her nekadar belirli aralıklarla siyasi muhalefet parti denemeleri olmuşsada bu denemeler farklı gerekçelerle kabul görmemiş ve kapatılmışlardır. Gerçek manada muhalefet partilerinin gün yüzüne çıkmaları ve nispeten özgürce seçime girebilmeleri için çeyrek asır gibi bir süre beklemeleri gerekecektir.

1.7.1. Tek Parti Döneminde Muhalefet

Cumhuriyet Halk Fırkası, Cumhuriyet döneminin ilk iktidar partisidir. Cumhuriyet döneminin ilk muhalefet partisi de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasıdır. Mustafa Kemal'in çağrısı üzerine 18 Ekim 1924'te olağanüstü toplanan Mecliste muhacirlerin yerleştirilmelerinde yaşanan sıkıntılara ve yapılan yolsuzluklara ilişkin soru önergesi gensoruya çevrilmiştir. Önergenin gensoruya dönüşmesi İsmet Paşa ile Rauf Bey arasında çekişmeye neden olmuştur. Yapılan oylamada hükümet güvenoyu almıştır. Fakat bu esnada hükümet yıpranmıştır. Ardından İsmet Paşa sağlık sorunu nedeniyle istifa etmiştir.[38] Buradaki istifanın aslında sağlık sebebinden dolayı değil istediği olağanüstü halin ilan edilmemesinden dolayı olduğu söylenmektedir. Doğru olma ihtimali yüksek olan bir tespittir bu. Zira 1925 Şubat ayında Şeyh Said İsyanı çıkınca Doğu Anadolu Bölgesi'nde sıkıyönetim ilan edilmiş, ardından İnönü yeniden Başbakan olmuştur.[39] Henüz bir muhalefet partisi kurulmadan önce gerçekleşen bu olayın sonunda partileşme süreci başlamıştır. Başkanlığını Kazım Karabekir Paşa'nın

[37] Kaan, "II. Meşrutiyet Döneminde Muhalefet: Ahrar Fırkası", 73-109.
[38] T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, "Kurulan Siyasi Partiler".
[39] *Hukuk Ansiklopedisi*, "Takrir-i Sükun Kanunu".

üstlendiği Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası da 17 Kasım 1924'te resmen kurulmuştur.[40]

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Ankara başta olmak üzere İstanbul, İzmir gibi şehirlerin dışında ilk şubesini Urfa'da açmış ve Sivas'ta örgütlenmeye başlamıştır. Bu sırada 13 Şubat 1925 tarihinde Doğu Anadolu'da "Şeyh Sait ayaklanması" çıkmıştır. İsyanı yapanlar hem Kürt milliyetçiliği hem de İslamcı bir yapıya sahiptir.[41]

Daha çok merkezi yerlerde örgütlenen ve asıl işlevini Mecliste sürdüren Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası gerek hükümet lehine verdiği oylarla gerekse hükümetin bazı uygulamalarını onaylamakla ılımlı bir muhalefet sergilemiştir. Buna rağmen hükümetin her faaliyet ve kararını onaylamamıştır. Özellikle bütçe görüşmelerindeki ikaz, uyarı ve tenkitleriyle muhalefet görevini ifa etmiştir. Buna rağmen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası doğuda çıkan Şeyh Sait isyanıyla ilişkilendirilir. İsyan çıkan yerlerde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na ait teşkilatların olmamasına ve hükümetin çıkarmış olduğu sıkıyönetim kararlarını desteklemiş olmalarına rağmen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, millî egemenlik, kişisel özgürlükler ve dinî inançlara saygı ilkelerini benimseyen bir parti olmasından kaynaklı olarak kapatılır.[42] Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası dini duyguları tahrik etmek ve irticaya destek, gericilerin sığınağı olmak, dış düşmanların yeni Türk Devletini yıkmaya yönelik faaliyetlerine yardım etmekle itham edilecektir.[43] Olayın devlet için tehdit içermeyen bölgesel bir olay olmasının hükümet tarafından tescil edilmesine rağmen Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası irticaya yeterince karşı çıkmadığı için eleştirilmiştir.

Devlete olağanüstü yetkiler veren Takrir-i Sükûn Kanunu öncesinde Başbakan İsmet İnönü'nün istifa etmesine sebep olan sıkıyönetim ilânının reddi daha güçlü bir şekilde olmuştur. İnönü yeniden Başbakan olunca Mart ayında yaptığı gizli celsede yeniden Başbakan olarak vermiş olduğu takririn oylamasına geçilmiş ve kanun kabul edilmiştir. "Huzurun Sağlanması Yasası" anlamına gelen yasa; sulhu, güvenliği, kamu

[40] T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, "Kurulan Siyasi Partiler".
[41] Gülcan, "Cumhuriyet Halk Partisi(1923-1946)", 103.
[42] T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, "Kurulan Siyasi Partiler".
[43] Kocaman ve Ceylan, "Türkiye Cumhuriyetinin İlk Muhalefet Fırkası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", 15.

düzenini bozacak her türlü cemiyet, teşebbüs, kışkırtma ve yayını yasaklamak amacıyla çıkarılmıştır. Şeyh Sait Ayaklanması'nın çıkması üzerine bu kanunla 25 Şubat 1925'de bölgede sıkıyönetim ilan edilmiştir. Bununla yetinmeyen Hükümet "Hıyaneti Vataniye" Kanununa ek madde konması için toplanmış ve toplantı sonrası yetkilerle donatılmış "İstiklal Mahkemeleri" kurulmuştur. Sonrasında ilk iş olarak ordu birlikleri harekete geçirilmiş, isyancılar dağıtılmış, suçlu bulunanlar İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılanmışlardır.[44]

Bu konuda Takrir-i Sükûn Kanunu şiddet yanlılarının zaferi olarak görülmüştür. Zira kanun, İstiklal Mahkemelerine ve hükümete olağanüstü yetkiler vermiştir. Şiddet yanlılarının olağanüstü yetkiyle donanması yani şiddet ve yetkinin aynı elde toplanması yeni kurulmuş olan muhalefet için tehlike çanlarının çalması anlamındadır. Bu yetki ile İstanbul'daki bazı gazete ve dergiler kapatılmış, gazeteciler tutuklanmıştır. Şark İstiklal Mahkemesi, ayaklanmayı dolaylı olarak kışkırttığı suçlamasıyla herhangi bir kanıt olmadan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın şubelerini kapatmıştır. Bu uygulamalar, şiddet yanlılarının aldıkları olağan üstü yetkilerle neler yapacaklarını göstermesi açısından dikkate değerdir. İlk muhalefet hareketi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın işinin hiç de kolay olmayacağı bu olaylardan anlaşılmaktadır. Nitekim öyle de oldu. İstiklal mahkemeleri dışardaki muhalif sesleri susturduktan sonra sıra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na gelmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası üyeleri ve teşkilatı, çıkarılan kanun çerçevesinde İstiklal Mahkemeleri tarafından önce baskı ve gözetim altına alınmıştır. Ardından Ankara İstiklal Mahkemesi'nin hükümete yazdığı teskere ile Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 3 Haziran 1925'te kapatılmıştır.[45]

Mustafa Kemal'in de partinin kurulmasına çok sıcak bakmadığını belirten Gülcan bunu da fırsat bilen CHP yönetiminin Takrir-i Sükûn yasasından faydalandığını ifade etmiştir. Ona göre CHP tek parti olmanın verdiği rahatlığı bu şekilde devam ettirmiştir. Zira CHP'nin bu anti demokratik tutumundan 1930 yılında Atatürk'ün izniyle kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası da kaçamayacak ve

[44] *Hukuk Ansiklopedisi*, "Takrir-i Sükun Kanunu".
[45] Kocaman ve Ceylan, "Türkiye Cumhuriyetinin İlk Muhalefet Fırkası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası", 15-16.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra, Cumhuriyet Halk Fırkası, 1930 yılına kadar denetimden ve muhalif herhangi bir yapıdan bağımsız tek parti olarak faaliyetlerine devam etmiştir. Bu yapının demokratik rejime uygun olmamasından kaynaklı ikinci bir siyasî partinin yani muhalefetin gerekliliği yeniden gündeme gelmiştir. Bu amaçla Mustafa Kemal, çok yakın arkadaşı Fethi Bey (Okyar)'i bir parti kurmakla görevlendirdi. Söz konusu yeni parti 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası ismiyle kurulmuştur.[46] Bu, yeni bir demokrasi denemesidir. Cumhuriyet rejimi içerisinde çok partili yaşam ikinci defa denenecektir.[47] Fakat burada farklı olan, yanlış olan, işin doğasına aykırı olan, demokratik rejimle uyumlu olmayan şey muhalefet partisinin doğal olarak tepkisel bir hareketten doğması gerekirken ısmarlama usulü kurulmuş olmasıdır. İktidar tarafından kurulan bir siyasi muhalefetin iktidara ne kadar muhalefet edeceği, muhalefet edip edemeyeceği sorusu doğal olarak gündeme gelmektedir. Serbest Cumhuriyet Fırkası, ekonomide liberal politikaları savunmuş, yerel seçimlerde yolsuzluk iddialarına eleştiriler getirmiştir. Kısa zamanda hızla gelişen parti, sadece hükümeti eleştirmekle kalmamış, yapılan inkılaplara da eleştiri oklarını yöneltmiştir. Beklenenden farklı bir muhalefet sergilemesinden dolayı zor durumda kalan kurucuları tarafından Serbest Cumhuriyet Fırkası da 17 Kasım 1930 da kapatılır.[48]

Siyasal Muhalefet açısından fetret dönemi olarak nitelenebilecek tek Parti dönemi sürecinden sonra üçüncü muhalefet partisini kuracak olan kişi Nuri Demirağ olacaktır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan, barışı, güvenliği, refahı ve çoğulculuğu önceleyen yeni siyasal ortam doğmuştur. Alagöz, çok partili hayata geçişin işaretini somut ilk adımların atılmasını "Dörtlü Takrir"e dayandırır. Bayar, Menderes ve arkadaşlarının Partileşmelerinin zaman alması sonucu açılan demokrasi yolundaki ilk somut örgütlenme, Türkiye'de ilk uçak fabrikasını kuran, Nuri Demirağ tarafından gerçekleştirilir. Bu partinin adı Milli Kalkınma Partisi (MKP)'dir.[49]

Herhangi bir talimat olmaksızın doğal yollardan kurulan bu yeni muhalefet partisinin şanssızlığı Demokrat Parti'nin de bir yıl sonra siyasi arenaya çıkması olmuştur. Parti

[46] T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, "Kurulan Siyasi Partiler".
[47] Gülcan, "Cumhuriyet Halk Partisi(1923-1946)", 130-31.
[48] T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, "Kurulan Siyasi Partiler".
[49] Alagöz, "Milli Kalkınma Partisi - Tarihçe".

merkezi olarak İstanbul Beşiktaş seçilmiştir. Zira burası kurucu Genel Başkan olan Nuri Demirağ'ın aynı zamanda uçak atölyesidir. Partinin kurulması için 6 Temmuz 1945 yılında verilen dilekçe Eylül ayında kabul görmüş ve 27 Ekim 1945'te partinin açılışı törenle gerçekleştirilmiştir. Siyasi olarak Milliyetçi ve Liberal görüşleri benimseyen Milliyetçi Kalkınma Partisi, devletçilik yerine ticaretin ve sanayinin serbestçe yapılmasından ve gelişmesinden yana tavır almıştır. Fakat parti geniş kitlelere hitap edememiş ilk çıkışındaki ilgi ve alakayı koruyamamıştır. Nuri Demirağ'ın açılış günü yaptığı konuşma basın tarafından küçümsenerek eleştirilmiştir. MKP'nin muhalefet partisi olması dışında siyasi sahadaki rolünün çok cılız kaldığı söylenebilir. Zaten konuşmasında Demirağ partiyi devlete yardımcı olmak için kurduğunu, iktidar olmak gibi bir hırslarının olmadığını söylemektedir. Fakat zayıf da olsa muhalif bir partinin kurulmuş olması ve bu yolun açılması açısından MKP önemli bir eşiğin aşılmasında başlangıç olmuştur. CHP içerisindeki parti içi mücadelede muhalif kesime ve muhalif gazetelere cesaret vermesi açısından da önemli bir harekettir. 24 Temmuz 1946 seçimleri sonrası partiden ihraç edilen Demirağ, bu ihraç kararını mahkemeye taşır ve mahkemeyi kazanarak kurucusu olduğu partinin tekrar başına geçer. 1954 yılında DP'den Bağımsız Milletvekili olarak meclise giren Demirağ 1957 yılında vefat eder. Pati yöneticileri genel kurulu toplayamaz. Böylece çok partili hayatın ilk siyasi partisi 22 Mayıs 1958 de feshedilmiş sayılır.[50]

TBMM Başkanı Numan Kurtulmuş, Eylül 2024 tarihinde, kuruluş yıldönümünde Milli Kalkınma Partisini ve kurucusu Nuri Demirağ'ı sosyal medya hesabından anmıştır. Milli Kalkınma Partisi'nin tarihi misyonuna vurgu yapan Kurtulmuş, MKP'nin demokrasimizin ve kalkınma ideallerinin temellerini atarak, bugüne kadar uzanan özgürlük ve adalet arayışına kritik bir katkı sunduğunu belirtmiştir. Kurtulmuş, Demirağ'ın Türk havacılığının temelini atması, savaş sonrasında ulaşımda demir yolu yapımına öncülük etmesi, 1930'ların sonunda inşa edilen TBMM binasına katkıları ve daha pek çok alanda vermiş olduğu desteklerle yalnızca bir siyasetçi olmadığınıa vizyoner bir mühendis ve girişimci olarak da öne çıktığına vurgu yapmıştır. Ayrıca onun demokrasimizin mimarlarından birisi olarak kabul eder.[51]

[50] Akandere, "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Çok Partili Hayata Geçişte Kurulan İlk Muhalefet Partisi 'Millî Kalkınma Partisi'", 194-200.
[51] Yılmaz, "TBMM Başkanı Kurtulmuş, Milli Kalkınma Partisini ve Kurucusu Nuri Demirağ'ı Andı".

1.7.2. Çok Partili Hayatta Muhalefet

Demokrat Parti, ülkemizdeki çok partili hayatın başlangıcı sayılır. Bu partinin kuruluş serüveni parti içi muhalefetle başlamıştır. CHP üyesi olarak bulundukları partinin anti demokratik uygulamalarını Fuat Köprülü ve Adnan Menderes Vatan Gazetesi'nde Başbakanı ve partiyi eleştiren yazılar yayınlamak suretiyle eleştirmişlerdir. Sonra partiden kendilerine ikaz gelmesine rağmen yazılarını ve muhalefetlerini devam ettirirler. İç muhalefet başladığı zaman genellikle içerde başlayan ciddi muhalif gruplar ya partide söz sahibi olacak mevkilere çıkarak parti yönetimini ele geçirirler ya da parti dışı muhalefete evrilerek yeni bir siyasi parti kurarlar. Bu genellikle böyle olmuştur. Köprülü ve Menderes'in savunmaları istenir. Savunmalarını veren bu iki vekilin savunmaları yeterli bulunmaz. İç muhalefet kültürünün oluşmaması, farklı bakış açılarına tahammülsüzlük, farklı düşüncelere karşı aforoz silahı hemen devreye girer. Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün CHP ile ilişkileri kesilir. Bunun üzerine Celal Bayar Milletvekilliğinden istifa ederek bir nevi Köprülü ve Menderese destek çıkar. Partiden ihraç edilen arkadaşlarını desteklediği gerekçesiyle Refik Koraltan da partiden ihraç edilir. Celal Bayar, arkadaşlarıyla birlikte yeni bir parti kuracağını açıklar ve üç arkadaşıyla birlikte CHP'den istifa eder. Bu ihraçlar ve istifalar sonrası düşüncelerini hayata geçiremeyen seslerini de duyuramayan iç muhalefet, çözüm olarak ikinci alternatif olan partileşme sürecini başlatır. Bu ihraç ve istifalar neticesinde CHP kendi muhalefetini doğurur ve parti içerisinden yeni bir muhalif parti doğar. Bayar, Menderes, Köprülü ve Koraltan imzasıyla verilen kuruluş dilekçesi kabul edilir ve 7 Ocak 1946 da Demokrat Parti resmen kurulur.[52]

Tuna, Cumhuriyet dönemi iktidar-muhalefet ilişkilerinin kökenlerini karşılaştırmalı bir şekilde ele aldığı çalışmasında ilk muhalif hareketin 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'nin siyaset sahnesindeki yerini almasıyla başladığını yazar. Demokrat Partinin kuruluş tarihini (MKP'den sonra kurulmuş olmasına rağmen etkisi ve halk nezdindeki yoğun ilgisinden olacak,) Türkiye'deki muhalefetin miladı olarak başlatır. Bu sebeple Türk siyasi tarihinde iktidar-muhalefet ilişkisinin başlangıcı 1946 yılınndan başlatılır.[53]

[52] Gülcan, "Cumhuriyet Halk Partisi(1923-1946)", 236-39.
[53] Tuna, *Türkiye'de İktidar-Muhalefet Ilişkileri (1946-1960)*, 3-20.

Çok partili dönemin ikinci fakat en etkili partisi Demokrat Parti'si olduğunu söyleyen Alagöz de "Dörtlü Takrir"cilerin öncülüğünde 7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti'nin kısa zamanda örgütlendiğini, halk nezdinde yoğun teveccüh gördüğünü ve bunun yanı sıra basının büyük bölümünün de desteğini aldığını ifade eder. CHP içinden çıkarak kurulmuş Demokrat Parti, ülkedeki siyasi zeminin de etkisiyle halk nezdinde umut haline gelmiş ve "açık oy gizli tasnif" uygulamasına dayandığı için hileli sayılan ilk çok partili seçimlerde 61 sandalyeye sahip olmuştur.[54]

Uzun süre tek parti iktidarı ve bu iktidarın politikaları sonucu devletin borçları, enflasyon gibi etkenler halk nezdinde Demokrat Parti'ye ilgiyi artırmıştır. Üretimde yaşanan problem ve bunun halka yansımasının sonucunda karaborsayla uğraşan "savaş zenginleri" diye tabir edilen bir sınıf bile doğurmuştur.[55] Maddi zorluklar altında ezilen halk iyice bunalmış, başına gelen her türlü olumsuzluğu artık sadece "hükümetten" değil, onunla bir olan CHP'den ve hepsinin üstünde olan İnönü'den biliyorlardı. Zira hükümet demek CHP, CHP demek İnönü demekti. İşte bu yüzden halk, yaşananlardan sorumlu olarak İnönü'yü görüyordu. Bu sebeple de ortaya çıkan ilk fırsatta tercihini mevcut hükümete alternatif olan Demokrat Parti yönünde kullanmıştır.[56]

Demokrat Parti sayesinde çok partili sistemin Türkiye Cumhuriyeti tarihine girdiğini belirten Şeker, Demokrat Parti'nin kuruluş aşamasının tek bir olay ya da nedene indirgenebilecek şekilde olmadığı görüşündedir. Birçok unsurun yıllar içinde birleşmesi bu yeni partinin doğumunu hızlandırmıştır.[57]

Normalde 1947 yılında yapılacak olan milletvekili seçimleri yeni kurulmuş olan DP'ye teveccühün çok aşikâr olmasından mı, yoksa milletin bezginliklerini bildiklerinden mi veya her ikisinden dolayı mı bilinmez ama bir yıl öne çekilir. Demokrat Parti 21 Temmuz 1946 tarihli milletvekili seçimlerine seçimlerin bir yıl öne alınmasından dolayı ancak 47 ilden aday göstererek katılmıştır. 61 sandalye kazanan Demokrat Parti için yapılan bu ilk seçimler onca adaletsizliğe rağmen (açık oy gizli tasnif) başarı olarak yazılabilir.[58]

---

[54] Alagöz, "Milli Kalkınma Partisi - Tarihçe".
[55] Şeker, *Türk Siyasi Tarihinin Bir Dönüm Noktası*, 121.
[56] Güneş, "Demokrat Parti dönemi Atatürk İmajı : (1950- 1960)", V-VI.
[57] Şeker, *Türk Siyasi Tarihinin Bir Dönüm Noktası*, 113.
[58] Dokuyan, "1946 Yılında Kurulan Siyasi Partiler", 1-11.

Demokrat Parti, CHP yönetiminin seçimlere baskı ve hile yaptığını iddia eder. Fakat bütün girişimlere rağmen sonuç değişmez. Değişmeyen diğer bir şey ise bu seçimin Türk siyasi tarihine "usulsüz seçim" olarak geçecek olmasıdır. Meclis Başkanlığı seçiminde CHP'nin adayı olan Kazım Karabekir Paşa, Meclis Başkanı seçilir. Kazım Karabekir Paşa'nın, Cumhuriyet tarihinin ilk muhalif partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kurduğunu daha önce ifade edilmiştir.[59]

Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 milletvekili seçimlerinde 416 milletvekili kazanarak ezici çoğunlukla iktidar olmuştur. 2 Mayıs 1954 seçimlerinde oy patlaması olur ve bu sefer %58,4 gibi yüksek bir oy oranıyla 503 milletvekili çıkarır. 1950 milletvekili seçimiyle birlikte CHP iktidardan muhalefete düşmüş ve 27 yıllık iktidarı sona ermiştir. Demokrat Parti'nin taşra kesiminden yoğun ilgi görmesi onu birinci sıraya taşımıştır. Bunca yıllık iktidarlarını seçimle kazanmamış, seçimle gelmemiş olan CHP, ilk seçimde mağlubiyetle tanışmıştır. Ne var ki, CHP yöneticileri bu yenilgiyi hazmedememiştir. İktidarı kazanamamanın sonucu kendi yanlışlarını sorgulaması gereken bazı CHP'li yöneticiler Demokratları "hasso ve memo" diyerek küçümseme yoluna gitmiştir. Onunla kalmayıp demokratik hakkını kullanan ve Demokrat Parti'ye oy veren vatandaşı da küçük görmüşlerdir. Demokrat Parti'ye oy verenleri "kaba köylüler" ve "taşralı ahmaklar" diye nitelemelerde bulunmuşlardır.[60] Bu küçümseyici tavırlar aslında bugün de hiç yabancısı olmadığımız tavırlardır. Ne yazık ki aynı kesimler bugün de halkı "göbeğini kaşıyan adam" "makarnacılar" vs. diyerek aşağılamaktadırlar. Dolayısıyla o günkü zihniyetin bugün de hala belli bir ölçüde varlığını sürdürdüğünü görüyoruz.

Demokrat Parti, 27 Ekim 1957 seçimlerinde oy oranı düşse de (%48,6) seçim sisteminden dolayı 424 milletvekili çıkarmış ve iktidarını sürdürmüştür. Girdiği her seçimden büyük bir galibiyetle çıkan Demokrat Parti'yi seçimle durdurmanın imkânı olmayacağı düşünülmüş olmalı ki, 27 Mayıs 1960 Askerî müdahalesi gerçekleşmiştir. Bu müdahaleyle Demokrat Parti'nin siyasi hayatına son verilmiştir. 29 Eylül 1960 tarihinde ise resmî olarak kapatılmıştır. Sadece bununla kalınmamış ve Demokrat

[59] Gülcan, "Cumhuriyet Halk Partisi(1923-1946)", 246-51.
[60] Şeker, *Türk Siyasi Tarihinin Bir Dönüm Noktası*, 122.

Parti'nin Genel Başkanı olan Başbakan Menderes ve iki Bakan idamlarıyla son bulan bir "yargılama" için zindana atılmışlardır.[61]

Demokrat Parti'nin iktidara gelişi, oluşan özgürlük havası, Atatürk, demokrasi, rejim ve inkılâp karşıtlarının da seslerini yükseltmelerine neden olmuştur. Daha önce gündemi meşgul etmeyen Atatürk ve rejim aleyhtarlığı konusunda ortaya çıkan bazı görüşlere demokrasinin verdiği bir imkân olarak bakılsa da sonuç olarak bu DP'nin kongrelerinde parti içi istifalara ve partinin kapatılmasına kadar gitmiştir. Atatürk aleyhtarlığının basında da uzun zaman gündemde kalması toplumu tedirgin etmiştir. Toplumun beklentisine yönelik olarak hükümet Atatürk hakkında bazı tasarruflarda bulunmuş ve bu minvalde Atatürk'ün resminin devlet dairelerine, para ve pulların üstüne, dersliklere tekrar konulması sağlanmıştır. Yine Atatürk'ün büst ve heykellerine saldırılar yapılmasına yönelik eylemleri önlemek için Atatürk Kanunu'nu çıkarmıştır.[62]

1.7.3. 27 Mayıs 1960 Darbesi Öncesinde Basının Genel Durumu

Her iktidar, iktidarı dönemi boyunca yıpranır. Bu kaçınılmazdır. Bu bağlamda 1950-1954 yılları arasındaki özgürlükçü tutumun 1954 yılından yani DP'nin ikinci iktidar döneminden sonra ekonominin de kötüye gitmesi, basının bunu gündemine alması sonrasında DP basına karşı bazı kısıtlayıcı düzenlemelerle hükümete yapılan eleştirilerin önüne geçmek ister. Bunlar: Neşir yoluyla işlenecek suçlar hakkındaki çıkarılan yasa, 1956 yılında kötü niyet veya özel maksada yapılan yayınlar hakkında çıkarılan yasa, gazete basımı için dışarıdan alınacak kağıtların devlet tekeline bağlanması, TBMM de kabul edilen özel yasa ile Meclis Tahkikat Komisyonu'na kapatmaya kadar varacak olan çok geniş yetkiler verilmesi DP'nin basına yönelik antidemokratik uygulamalarıdır. Meclis Tahkikat Komisyonu'na verilen bu yetkilerin çok abartılı olduğu hususunu dile getiren muhalif milletvekili Turhan Fevzioğlu bu yetkilerin mahkemelerde bile olmadığını, matbaa kapatmanın insanların rızkıyla oynamak olduğunu, yapılan bu uygulamanın fikir özgürlüğüne vurulan darbe ve susturma faaliyeti olduğunu söyler.[63]

[61] Dokuyan, "1946 Yılında Kurulan Siyasi Partiler", 1-11.
[62] Güneş, "Demokrat Parti dönemi Atatürk İmajı : (1950- 1960)", V-VI.
[63] Önder, "1960 Darbe Sürecinde Akis Dergisi", 259.

Sadece basının değil Demokrat Parti'nin son dönemlerine doğru, yine ekonomik ve siyasal alandaki kötü gidişatın etkisiyle tepkisel hareketler sivil, askeri bürokrasi ve öğrenciler tarafından da eleştiri konusu olur. Bu muhalif sesleri kısmak için oluşturulan Meclis Tahkikat Komisyonunun kurulması olağanüstü yetkilerle donatılması bırakın çözüm olmayı, varolan durumu daha vahim hale getirir. Başta İstanbul olmak üzer Ankara'da ve diğer illerde öğrenci hareketleri başlar. Gerek basında yer alan hükümet karşıtı yazılar, gerekse hükümet aleyhine üniversitelerde başlayan öğrenci eylemleri askeri darbe için bahaneler üretilmesi için oluşturulan, belki de abartılan suni gündem olarak görülmektedir.[64]

Askeri darbe için dezenformasyonlarla bahaneler biriktirilmiştir. Her bir siyasi partinin kırmızı çizgileri olduğu kadar Türkiye gibi ülkelerde kurumlar da politize olmuş ve kendilerine kırmızı çizgiler oluşturmuşlardır. (Silahlı kuvvetler, Yargı erki gibi vd.). Örneğin, DP'nin muhalefetin de iştirakiyle ezanı ilk şekliyle okunması için çıkarttığı kanun. İhtilalci Generallerden Faruk Güventürk bu kanunun çıkarılmasını "ordunun kafasına inen yumruk" olarak niteleyecektir. Hatta Menderes'in asılmasına sebep teşkil eden birincil unsur olarak görülecektir. Zira bu kanun irtica ve gerici fikirlere verilen taviz olarak değerlendirilecektir.

Aslında Menderes CHP'nin orduyu tahrik ettiği hususunu 1950'lerde dile getirmiştir. Daha sonra Alpaslan Türkeş'le MHP'nin kurucuları arasında yer alacak olan ve MBK üyesi olan Dündar Taşer 27 Mayıs ihtilalinin temelde iki söz üzerine gerçekleştiğini, Ordu ve DP'nin arasındaki ipleri kopardığını ifade eder. Bu iki ifadenin şunlar olduğu rivayet edilir: *"Emir erlerini subayların yatak odasından çıkaracağız."* Bir diğeri ise yine menderese atfedilen *"Paşalar saltanatını yıkacağım; ben orduyu yedek subaylarla da yönetirim."* Bu ifadeler Menderes tarafından yalanlanmıştır fakat, emir eri meselesini konuşan mebus Ahmet Kocabaş partiden kovulmasına rağmen olay DP'nin üzerine yapışmıştır. Dolayısıyla her iki sözün de direk olarak Menderes'le bir alakasının olmadığı açık olmasına rağmen olmayan bir şey üzerine bir fırtına koparılacaktır. Bu fırtınanın adı "Darbe"'dir. İhtilalin dile gelmeyen bahaneleri olarak veya Menderes'in "cürmü" olarak belki şunlar da söylenebilir: Menderes'in iktidara gelmesiyle birlikte siyasal liderler arasında asker kökenlilerin oranının %3 e kadar

[64] Aydemir, "27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Giden Süreçte Üniversite'nin Etkisi", 9.

düşmesi. CHP döneminde Milli Savunma Bakanlığı yapan 11 bakanın askeri kökenli olması. Buna karşın DP hükümetinde 6 bakandan 5'inin sivil olması. Menderes'in Hükümet Programında Atatürk'ün adının geçmemesi. 14 Mayıs 1950 seçimlerini gelmiş geçmiş devrimlerin en büyüğü olduğunu söylemesi. 1950 yılında Genelkurmay Başkanı dahil 15 general ve 150 albayın emekliye sevk edilmesi. Cumhurbaşkanı Bayar'ın Erzurum ziyaretinde askeri birlikleri ziyaret etmemesi. Menderes'in 1959 öncesi TSK'yı "Battal Gazi Ordusu" olarak nitelemesi orduyu rahatsız eden eylem ve söylem olarak değerlendirilir.[65]

Vekillere *"Siz isterseniz hilafeti bile geri getirebilirsiniz"*[66] derken meclisin gücüne vurgu yapan Menderes'in bu söylemi açık bir tehdit olarak anlaşıldı ve DP anayasayı ihlal etmekle suçlandı. Seçim üzerine yapılan bazı spekülasyonlarla seçime hile karıştırıldığı algısı yaratıldı. DP ile CHP oy oranları arasındaki fark yürürlükteki "çoğunluk esasına dayalı seçim sistemi"nden dolayı milletvekili dağılımındaki bariz fark ihtilal gerekçeleri arasına alındı. İşin trajikomik yanı, DP'nin engel olduğu iddiasıyla seçime giremeyen partilerin (muhtemel alabilecekleri) oylar hesaplanmış, muhaliflerin oylarının mevcut iktidar partisinin oyundan daha fazla olduğu iddia edilmiş ve bu "sağlam!" gerekçe ile DP'nin azınlık hükümeti olduğu kararına varılmıştır.

Tahkikat Komisyonu'nu eleştiren İnönü'ye TBMM'de on iki oturum yasağı konması, CHP vekillerinin polis zoruyla Meclisten çıkarılması, İnönü'nün gezisinin engellenmesi, halkın saldırısına uğraması ve bu saldırıya polisin müdahale etmemesi ve askerin yetişmesiyle İnönü'nün kurtarılması gibi olaylar da bazılarına göre ihtilali tetikleyen unsurlar olarak görülür. İlginç bir açıklama da Cemal Gürsel'den gelmiştir. Gürsel DP'yi eleştirdiği bir konuşmasında hükümeti orduyu ihtilale zorlamakla suçlar.[67]

Menderes, ihtilal söylentilerini ciddiye almaz. Oysaki İnönü'nün daha önce Amiral Bristol'a söylediği *"Bu memlekette muhalefet ihtilal demektir"*[68] sözü onun zihin alt yapısını vermektedir. Ayrıca Mecliste yaptığı bir konuşmada *"Beni kızdırmayın.*

[65] Mazıcı, "Türkiye'de Ordu ve Siyaset", 300-301.
[66] Aktan, "'27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi' Nasıl Oldu? Darbeye Giden Süreçte Neler Yaşandı?"
[67] A.g.e.
[68] Arıkan, "27 Mayıs'a Damgasını Vuran Söz ve Beyanlar", 303.

Kızdığım zaman yapamayacağım şey yoktur"[69] diyerek hükümeti tehdit eder. İnönü 1954'ten sonra ihtilal tabirini daha sık kullanmaya başlamıştır. İnönü bir konuşmasında *"Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa ihtilal behemahal olur,"*[70] diyerek adeta darbeye davetiye çıkarır. Kore ihtilaline atıf yaparak Türk milletinin Kore milletinden daha az haysiyetli olmadığını söyleyerek milli duyguları kışkırtma yoluna gider. Bir basın toplantısında *"... insan hakları dışında iktidar sürme sevdasına düşen siyaset serserileri ihtilali zorla meydana getirirler"*[71] diyordu. Aslında bunların hepsinin TSK'ya bir mesaj olduğu değerlendirilir. İnönü'nün 27 yıllık CHP iktidarından sonra 1950 yılında DP'nin seçimlerden galip çıkmasıyla başlayan kini ve tahammülsüzlüğü onu bu tür demokrasi dışı söylemlere yönlendirdiği kanaatindeyiz. Ve yine bu kin ve tahammülsüzlüğün çok yüksek boyutta olmasını da normal şartlarda CHP ve dolayısıyla İnönü'nün iktidar olma şansının kalmadığını bilmesinden kaynaklanmakta olduğunu düşündürmektedir.

İhtilal sonrasında bile İnönü'nün kinini görmek mümkündür. CHP Kurucu Meclis Azası Cevdet Gereloğlu, yargılama sürecinde mahkemenin önyargılı tutumunu fark etmiş olacak ki, Demokratların peşinen mahkûm olduğunu, mahkemenin formaliteden ibaret olacağını belirterek yargılamanın idamlara kadar gidebileceğini belirtir. Bunun bunun için de önlem alınması gerektiği konusunu dile getirir. Önlem olarak idam cezalarının kaldırılması ve bu cezanın Anayasadan çıkarılmasını teklif eder. Fakat İnönü'nün cevabı, *"İdamlar ihtilallerin tabii neticesidir"*[72] şeklinde olacaktır. Bu da İsmet İnönü'nün Menderes ve arkadaşlarının idamına kayıtsız kaldığını göstermektedir.

1.7.4 27 Mayıs Darbesi ve Sonuçları

27 Mayıs gecesi İhtilal Bildirisi'ni okumasıyla *"İhtilalin tok sesli komutanı"*[73] olarak literatüre giren Alpaslan Türkeş'in bilinirliği tüm ülkede artmıştı. Alpaslan Türkeş, 1955-1959 yılları arasında Amerikan Piyade Okulu'nda ve NATO karargâhında eğitim

[69] A.g.e., 304.
[70] A.g.e.
[71] A.g.e., 304.
[72] A.g.e., 305.
[73] Özkaya, *Adım Adım 27 Mayıs*, 206.

almış, Türkiye'ye döner dönmez de 27 Mayıs 1960 sabahı radyodan İhtilâli duyurmuştur.[74]

27 Mayıs 1960 darbesi Cumhuriyet tarihimizin ilk askeri darbesidir. Halkın oylarıyla seçimle iş başına gelmiş ve zaten 10 yıldır iktidarda olan Demokrat Parti hükümeti başta Başbakan Adnan Menderes olmak üzere Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) içindeki bir grup subay tarafından görevden uzaklaştırıldı. Akabinde yönetimi ele geçiren subaylar, 27 Mayıs günü İzmir'den Orgeneral Cemal Gürsel'i Ankara'ya getirdi ve kendisine birçok yetki vererek ülkenin başına geçmesini sağladı. Gürsel darbenin ertesi günü, bir grup Anayasa hukukçusunu yanına çağırarak yeni bir anayasa hazırlanması için ilk adımı attı. Daha sonra "İlim Heyeti" olarak anılacak olan hukukçular uçakla İstanbul'dan Ankara'ya getirildi. İlim Heyeti'nin ilk icraati yasama yetkisi ile donatılmış bir "İhtilal Komitesi" kurulmasını tavsiye etmek oldu. Ekim 1961 yılında seçimlere gidene kadar yönetecek olan Milli Birlik Komitesi (MBK) böylelikle kurulmuş oldu. Başında Cemal Gürsel'in bulunduğu komite 38 subaydan oluşuyordu. Cemal Gürsel BBC'ye verdiği röportajda yeni anayasa için çalışmalar başlattıklarını ve hazırlanan bu anayasayı referandumla milletin iradesine sunacaklarını ifade etmiştir. Muhabir, ordunun arka tarafta bekleyip her yanlış davranıldığında zımnen "*bak biz buradayız. Sakın yanlış yapma ha yoksa …*" diyerek geri döneceklerini mi hatırlatacak? sorusuna Gürsel, buna gerek olmayacağı imasıyla "*Bu abdest bu memlekete 50 yıl namaz kıldırabilir*" cevabını vermiştir. İşin ilginç tarafı bu röportaj yapılırken Demokrat Parti yöneticilerinin Yassıada'da yargılanıyor olmasıydı. Bu arada İlim Heyeti'nin haftalar içinde hazırlamış olduğu anayasa halk oyuna sunuldu. Türkiye, Cemal Gürsel tarafından "2. Cumhuriyet'in anayasası" olarak adlandırdığı anayasa için sandık başına gitti. Aynı zamanda bu Türkiye'nin ilk referandumu olma özelliği taşıyordu. Anayasa yüzde 38,3'lik "hayır" oyuna karşılık yüzde 61.7 "evet" oyuyla kabul edilmiştir.[75]

[74] Okan, "6. Filo Olayı ve Milliyetçiler".
[75] Hamsici, "'2. Cumhuriyet'in Anayasası'nın Oylandığı 1961 Referandumu".

Böylece Türk anayasacılık tarihinde 1961 Anayasası ile "askeri darbe anayasaları" kavramı literatüre girmiştir. Tek partinin mecliste ezici çoğunluğu elde etmemesi adına "nispî temsil sistemi" getirilmiştir.[76]

Yürürlüğe giren yeni anayasanın özgürlüklere alan açmasıyla daha önce baskı altında tutulan bazı gruplar yeni yönetime karşı siyasi mücadele içine girmişlerdir. Bu anlamda ilk ortaya çıkan akım ya da grubun solcular olduğu ifade edilmektedir.[77]

Konuya 1961 Anayasasından başlamamızın sebebi, 1961 Anayasasının, temel hak ve özgürlükler açısından farklı uygulamalar getirmiş olmasıdır. Bu anayasayı belki "yetmez ama öncekinden daha iyi" şeklinde okumak da mümkün. Fakat işin "özgürlükle" çelişen yanı yukarıda da bahsedildiği gibi halkın oylarıyla seçilmiş olan Demokrat Parti'nin, yani meşru bir hükümetin Başbakanı ve bakanlarının sonu idamla bitecek bir mahkemede tutuklu olarak yargılanıyor olmalarıdır. Peki eskisine göre bu yeni anayasada ne gibi değişiklikler oldu? 61 Anayasasının önde gelen değişiklikleri şunlar olmuştur: Sosyal devlet anlayışı getirilmiş; güçler ayrılığı sağlanmış; TBMM, Senato ve Millet Meclisi olmak üzere ikiye ayrılmış, Anayasa Mahkemesi kurulmuştur. "*Siyasi partiler demokratik hayatın vazgeçilmezidirler*" hükmü eklenmiş, işçi ve memurlara sendika kurma hakkı ile grev hakkı verilmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş, Üniversiteler ve TRT'ye özerklik verilmiştir. Önceden izin almaksızın dernek kurma hakkı ve gösteri, protesto yapma hakkı bu yeni anayasa ile güvence altına alınmıştır.[78]

Her ne kadar üniversitelere özerklik verilmiş olsa da 12 Mart 1971 darbesi sonrasında üniversite özerkliğine ciddi kısıtlamalar getirilecek ve yine 61 anayasasında verilen sendikal haklar 12 Mart darbesiyle anayasada yapılan değişiklikle kaldırılacaktı.

1961 Anayasası kimilerine göre otoriteye karşı Cumhuriyet tarihinin en demokratik ve özgürlükçü Anayasası olarak görülürken kimilerine göre de vesayetçi bir anayasadır. Bu yüzden de %38,3 gibi bir oran Anayasaya "Hayır" oyu vermiştir. Nihat Erim "*bu*

[76] Pınar, "1961 Anayasası'nı 27 Mayıs 1960 Darbesi Üzerinden Yeniden Okumak".
[77] Karataş, "Milliyetçi Muhafazakâr Aydınlarin 12 Mart'a Bakışına Bir Örnek: Türk Aydınlar Ocağı'nın Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a Sunduğu Rapor", 255-57.
[78] Hamsici, "'2. Cumhuriyet'in Anayasası'nın Oylandığı 1961 Referandumu".

anayasa bize bir gömlek büyük geliyor" ifadesiyle hak ve özgürlüklerin genişliğinden şikayet edecektir. Ve akabinde 1971-1973'de yapılan değişiklikler ile bir önceki anayasadaki özgürlükler büyük ölçüde budanacaktır. Özellikle örgütlenme, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, basın ve TRT üzerinde değişikler yapılmıştır. DGM'ler, yani askeri idare mahkemelerinin kurulması, askeriyenin siyaset üzerindeki kontrolünü daha da güçlendirmiştir. Neticede bu değişiklikler 61 anayasasının ruhunu tamamen yok etmiştir. [79]

Erim hükümeti de diğer hükümetler gibi, yürütme erki olarak özgürlükleri yöneteceği, yönlendireceği, geliştireceği, işler hale gelmesi için kurumlar oluşturacağı veya mevcut kurumları çalıştıracağı yerde, özgürlüklerin kısıtlanmasını çözüm olarak görüyor, halkının sosyal ve düşünsel hayatını kısıtlayarak onların nefes alma alanını daraltıyordu. Erim böylece milletin az da olsa özgürlüğü hak etmediği zehabına kapılan zihin yapısını göstermiş oluyordu.

1.7.5. Milliyetçi Hareket Partisi'nin Ortaya Çıkışı

Konumuz gereği Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP)'nin şeceresini kısaca ele alalım. MHP ve BBP'nin ortaya çıkış serüveni Demokratik Parti'den istifa eden Fevzi Çakmak, Yusuf Hikmet Bayur, Osman Bölükbaşı ve diğer bir grup arkadaşlarıyla 20 Temmuz 1948 de Türkiye'nin üçüncü büyük partisi olarak Millet Partisi (MP)'nin kuruluşuna kadar gider. Partinin ilk Genel Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'tır. 1950 seçimlerinde %3 oranında oy alarak Kırşehir'de Osman Bölükbaşı'nı Milletvekili çıkarabilmiştir. 1954'te kapatılan MP, 09 Şubat 1954 yılında Osman Bölükbaşı'nın Genel Başkanlığında Cumhuriyetçi Köylü Partisi (CKP) olarak tekrar kurulmuştur. Parti 1957 seçimlerinde 4 Milletvekilini meclise sokmayı başarır. 1958 yılında Türkiye Köylü Partisi (TKP) ile birleşen part Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını almıştır. Asıl başarıyı 1961 genel seçimlerinde yakalayan CKMP aldığı %14 oy oranı ile 54 Milletvekili çıkarmıştır. 1963 yılında partiye davet edilen Alpaslan Türkeş eski Milli Birlik Komitesi üyeleri Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Ahmet Er ve Dündar Taşer gibi arkadaşlarıyla 1965 yılının Mart ayında CKMP'ye katılmışlardır. CKMP'nin 30 Temmuz 1965 tarihinde yapılan 7. Olağanüstü Büyük Kongresinde 1230 delegenin 689 oyunu alan Alpaslan Türkeş Genel Başkan

[79] *1961 Anayasası Türkiye'ye Neden "Bir Gömlek Büyük" Geldi?*

olmuştur.[80] Türkeş Genel Başkan seçildikten sonra cuntacı devrimci solun sokak hakimiyetine karşı koyacak bir gençlik örgütlenmesini de başlatmıştır.[81]

Alparslan Türkeş ve ekibi, güçlenen ve kendilerini okullarda boykotla direnişle daha çok görünür kılan devrimci gençliğe, (kendi tabirleri ile komünist ideolojinin Türkiye'deki uzantılarına) karşı milliyetçi gençlerin hazırlanması, teşkilatlanması, onlarla fikri ve fiziki mücadeleler yürütmesi için CKMP gençlik teşkilatlarını faaliyete geçirmiştir. Bunların başında "Komando Kampları" gelmektedir. Bu durum "MHP bir tepki hareketi midir?" sorusunu gündeme getirmektedir.

[80] Yeniçeri, "Türk Milliyetçiliği, MHP ve Diğerleri", 30-49.
[81] Alnıaçık, "Türk Siyasi Hayatında MHP", 18.

BÖLÜM 2

MUHSİN YAZICIOĞLU'NUN FİKRİ YAPISINI OLUŞTURAN SİYASİ ORTAM

1961 Anayasasının yol açtığı toplumsal ve siyasal sonuçlardan biri ortaya çıkan gençlik hareketleri oldu. Anayasa ile siyasetin önünün açılması dünyadaki gençlik hareketleriyle bir araya geldiğinde Türkiye'de de politik bir gençlik ortaya çıktı ve bu gençlik kullanılarak ilerleyen yıllarda Türkiye bir iç savaş'ın eşiğine taşınacaktır. Dünyadaki sosyalist hareketlerin etkisi altında Türkiye'de de gelişen sol hareketler bir taraftan anti-emperyalist bir mücadele verirken, bir yandan da Türkiye'ye sosyalizmi getirme mücaledesi vermiştir. Sol hareketlerin karşısında konumlanacak olan milliyetçi hareket Muhsin Yazıcıoğlu'nun yetiştiği bir kulvar olacaktır. Bu bölümde Yazıcıoğlu gibi lider özelliği bulunan bir siyasi figürün ortaya çıkışının arka planını analiz etmek üzere dünyada ve Türkiye'de gelişen gençlik hareketlerine bakacağız.

2.1. Batı'da Gençlik Hareketleri ve 68 Kuşağı

60'lı yılların ikinci yarısı tüm dünyada anti-kapitalist başkaldırının kolektif ölçekte zuhur ettiği yıllardı. Konunun uzmanlarının bile tanımını yapamadığı, adını koyamadığı, tarifini yapamadığı yıllardır bu yıllar.[82]

68 gençlik hareketi, Amerika'da 1965 yılında siyahilerin sivil haklar mücadelesinden, 1970'li yıllara kadar uzanan bir dönemi işaret etmektedir. Kısa bir süre içerisinde Avrupa'da giderek artan hareket, özellikle Vietnam Savaşı ile dünyanın farklı bölgelerine yayıldı. Etkisiyle ABD'yi derinden sarsan hareketin en etkin sloganlarından biri olan, "30 yaşın üzerinde kimseye inanmayın" söylemi ile "karşı kültür" geliştirilir. "Hippi akımı", "cinsel devrim" sloganıyla ifade edilen cinsel özgürlük hareketi, Vietnam'daki emperyalist savaşa karşı barış hareketi, siyahilerin

[82] Demirer, "Dünya ve Türkiye'de 68 Kuşağı".

eşitliği için mücadele eden İnsan Hakları hareketi gibi örgütler ABD'yi altüst etmiştir.[83]

68'li yıllar küresel dünya için unutulmaz bir yıldır. Bu iddialı tespitin yapılmasının sebebi gerçekten de dünya çapındaki olayların 68 yılında gerçekleşmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Vietnam Savaşı, aya seyahat, Martin Luther King ve Robert Kennedy'nin öldürülmeleri ve Prag'da Sovyet tanklarının 20-21 Ağustos'ta Çekoslovakya'yı işgal etmesi bu döneme denk gelmiştir. Başta Sovyetler Birliği olmak üzere Bulgaristan, Macaristan, Doğu Almanya ve Polonya'dan askeri birlikler Prag'a yürüdü. 5 Ocak 1968'den itibaren Çekoslovakya'nın politik olarak liberalleşmeye çalıştığı bir dönem olarak bilinen "Prag Baharı", Alexander Dubçek'in iktidara gelmesinin ardından Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı üyelerinin 20-21 Ağustos'ta bu ülkeyi işgal etmesiyle sona erdi.[84] Bütün dünyayı derinden etkileyen olaylar "hepsi adeta inadına tek bir yıla sığdı" yorumuna yol açar. Dünyanın büyük kesiminde milyonlarca genci etkileyen ve sokaklara döken 68 hareketi 20. yüzyılın en kalabalık ve en coşkulu ayaklanması olarak tarihteki yerini alır ve insanlık tarihine "başkaldırı yılı" olarak geçer. 68 yılı sadece öğrenci, işçi, sivil bir kalkışma olarak mevcut hükümete veya başka ülkelerdeki anti demokratik uygulamalarla sınırlı kalmamıştır. Çekoslovakya, Cezayir, Filistin gibi ülkelerin bağımsızlığı için bir başkaldırı ve mücadele yılı olmuştur.

Fransa'da 68 hareketleri, iki aşamada gerçekleşir: İlk aşama öğrenci ayaklanması, ikinci aşama toplu işçi hareketidir. İlk aşama, 3 Mayıs 1968'de polisin öğrencileri Sorbonne'dan çıkarıp, üniversiteyi kapatmasıyla ateşlenirken polisin sert müdahalesi, halkta öğrencilere yönelik sempatiyi körükler. Hükümetin sergilediği sert müdahaleye karşı öğrencilerin tepkisi de sert olur. 10 Mayıs 1968 gecesi Quartier Latin'de barikatlar kurulur. Çatışmalar başlar ve yayılır.

13 Mayıs 1968'de Paris'te bir milyon kişi gösteri yaparken başkaldırı öngörülemez ve önlenemez bir şekilde bir kitle hareketine dönüştü. Ardından işçilerin grevi geldi. Öyle ki, işçilerin başlatmış olduğu grev çok kısa bir zamanda ülkeyi tamamen saran bir eyleme dönüşmüştür. Mayıs 1968'de gerçekleşen bu hareket yeni bir kuşağın, hâkim

[83] Yıldırım, "Türkiyede 68 Kuşağı'nın Din-Toplum İlişkilerine Bakışı", 183-90.
[84] Gündüz, "50. Yılında Prag Baharı".

elitlerin kendilerine dayattığı sosyal ve siyasi değerlere karşı patlaması olarak değerlendirilir. Birçok ülkenin aksine Fransa'daki durum diğer ülkelerden daha hareketli geçmektedir. Bu hareketlilik sonucu Paris'te Daniel Cohn Bendit (kızıl Danny) önderliğinde bir grup öğrenci ile başlatılan protestolarda eğitimde istenen reformlar ve ABD'nin Vietnam savaşına verilen tepkiler dile getirilmeye başlanmıştır.

Bu olaylar, diğer ülkelerde başlayacak olan işgallerin, boykotların, üniversite işgallerinin de fitili ateşlenmiştir. 68 kuşağına ses katanlardan birisi de dönemin ünlü filozofu Roger Garaudy'dir. 1968 yılında Komünist felsefenin ve komünist önderlerinin öncülerinden olmasına rağmen bir bildiri yayınlayarak Sovyetler Birliği'nin Çekoslavakya'ya girmesini ve Komünist parti'yi eleştirmiştir. Bu tavır, ideolojiden arındırılmış bir dava insanının vereceği tavır olarak görülür.[85] Aynı zamanda dönemin protesto eylemlerine sanatçı kimliğiyle katılan ve destek veren ünlülerden Joen Baez de vardır.

2.1.1. Fransa'da Öğrencilerin Tepkisi ve Sokağa Çıkmaları

Öğrencilerin tepkisini artıran, sokaklara çıkaran, kendi hükümetlerine hatta kendi partilerine karşı pozisyon almalarının ve ayaklanmalarının dünyanın diğer yerlerinde karşılık bulmasının sebebi olarak Paris'te öğrenci ayaklanmalarıyla başlayan ve tüm dünyaya yayılan öğrencileri radikalleştiren dış olaylardan biri Cezayir'e bağımsızlığın verilmemesiydi. Fransa solunun Cezayir'in bağımsızlığının tanınması konusundaki tutarsızlığı, yetersizliği ve ayrıca Vietnam'ın işgaline karşı da net bir duruş sergileyememesi, öğrencilerin tepkisini arttırdı. Hatta gençlerden Cezayir'e gidip, Fransız ordusuna karşı bağımsızlık için çarpışan bile oldu. Başta hukuk ve felsefe öğrencileri olmak üzere tüm Sorbonne Üniversitesi öğrencileri Paris'i oradan da tüm dünyayı saran 68'i başlatmışlardı.

Fransa'da 22 Mart 1968'den Mayıs ortasına kadar devam eden öğrenci hareketlerinin ardından işçi eylemleri gelmiştir. Fransa'da 22 Mayıs'ta, 8 milyon işçi, süresiz olarak greve çıkmıştı. Bu uluslararası işçi sınıfı hareketi tarihinin en büyük greviydi. 27 Mayıs'ta grevcilerin sayısı 9 milyona yükseldi.[86] 1968 Fransa genel grevi uzunluğu,

[85] Gzt, "20. Yüzyılın Soylu Don Kişot'u".
[86] Eğilmez, "68 Kuşağı".

dayanıklılığı ve bir fabrika işgalleri dalgasıyla güçlendirilmesi bakımından hâlâ tarihin en büyük genel grevidir.[87]

Protestocu gençlerin isteğini Eğilmez, "68 Kuşağı" başlıklı yazısında şöyle dile getirir: *"Daha iyi, daha eşitlikçi, daha özgür, daha barış dolu bir yaşama ulaşmak, kapitalizmin yıkıcı kâr ve büyüme güdüsünü dizginlemek, gelir dağılımını daha eşitlikçi kılabilmek için düzeni değiştirme düşüncesi vardı."*[88] Demirer, 68 kuşağının günümüz kuşağından farkını değerlendirirken 68 öğrenci hareketleri üniversitelerde, şimdiki "Gez, toz, eğlen" söylemi yerine; "başkaldır, yarat, daha güzel bir dünya kur" diye haykıran evrensel bir eylem olmasına vurgu yapar. 68 tam anlamıyla otoriteye bir başkaldırıydı.[89]

Bu sebepten dolayıdır ki Eğilmez, bugünün küreselleşmiş dünyası 68'lerin dünyasından bile daha az eşitlikçi, daha az özgür, daha az barışçı bir dünyadır demiştir. Teknolojik gelişmişlik ve bilimde alınan mesafe insanlığa bir şeyler katmadığı gibi oradaki ulvi duygu ve düşünceleri de köreltmiş görünüyor. Üstelik tek tük çabaları bir kenara bırakırsak, dünyanın hiçbir tarafında daha eşitlikçi, daha barışçı, daha özgürlükçü bir dünya için 68 kuşağının ateşlediği kıvılcımı ateşlemeye mecali olan bir kuşak görünmüyor.[90]

2.2. Türkiye'de 68 Kuşağı

Öğrenci hareketlerinin ilk olarak 1968 yılının haziran ayının 10. günü Ankara Üniversitesinde bulunan Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde ortaya çıktığı görülmektedir.[91] 1968'de önce Fransa'da, sonra diğer Avrupa ülkelerinde ve ABD'deki üniversitelerde kurulu düzen aleyhine başlayan ayaklanma ülkemizde de üniversite gençliğinin yüksek öğrenim sisteminin genel yetersizliğini boykot etmesi şeklinde başladı. 27 Mayıs'tan sonra çoğulcu demokrasi anlayışının egemen olmaya başlaması ile canlanan sol düşünce akımında yeni bir düzen arayışı şeklinde beliren ideoloji, başlangıçta yetersiz eğitim sistemine tepki olarak başlayan öğrenci

[87] Demirer, "Dünya ve Türkiye'de 68 Kuşağı".
[88] Eğilmez, "68 Kuşağı".
[89] Varol, "68 Türkiye'deki Öğrenci Hareketleri Nasıldı?"
[90] Eğilmez, "68 Kuşağı".
[91] Koca, "68 Öğrenci Olayları ve Üniversitelerde Politik Şiddet", 95.

hareketlerinin siyasi niteliğe bürünmesinde etkili oldu.[92] 68 kuşağı öğrenci hareketi inceleneceği zaman ilk olarak bu kuşağı meydana getiren toplumsal yapının özelliklerine bakılmasında fayda var. Özgürlük, eşitlik, bağımsızlık gibi söylemleri yapısında barındıran ve dönemin özellikle üniversite gençliği içerisinde karşılık bulan 68 kuşağı hareketi, söylemlerinin aksi olan her şeyi değiştirmek ve dönüştürmek için mücadele etmiştir. Batı'da ortaya çıkan bu olaylar değerlendirilirken hareketin ilk bakışta göze çarpan özelliği artan emperyalist baskılara karşı bir dizi demokratik ve toplumsal taleplerde bulunmasıydı. Ancak Türkiye'de yaşanan 68 olayları incelendiğinde öğrenci hareketi olarak ortaya çıkan ve dünyanın aksine bir takım demokratik talepleri bir dizi eylemler şeklinde dile getiren hareketten çok direkt olarak iktidarı hedefleyen bir hareket olması dikkat çekicidir.[93]

2.2.1. 68 Kuşağı Bağlamında MTTB, Sol Örgütler ve Ülkücüler

Olayların başlangıcı ve seyri açısından ilk olarak Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) ve Sol örgütler gelmektedir. MTTB'de örgütlenen üniversiteli gençlik, hükümetin de desteğiyle özellikle 1966 yılında "hareket karşıtı" bir çerçevede kampanyalar yürütmüştür.[94]

Gençlik arasındaki ayrıştırıcı konular ve farklı düşünce yapıları yine 68 kuşağının batıda olmayıp bizde olan ötekileştirme hastalığının nüksetmesiyle karşıt grupların keskinleşmesine yol açmıştır. Şöyle ki, gruplar birbirlerini kendi tarifleri üzerinden, kendi ithamlarıyla yargılamışlardır. Her grup kendi davasını meşru göstererek saldırganlığına kılıf aramaktadır. Bu tavırdan din de nasibini almıştır. Türkiye'deki 68 Kuşağı'nın dine ilişkin yaklaşımının oluşmasında, pozitivist eğitimin oluşturduğu zihin yapısı etkili olmuştur. Din adamlarını kötü göstererek yobaz diye niteleme, dini değerleri görmezden gelme tavrı, gericilik-ilericilik, Marksizm'in dinin "afyon" olduğu ve kitleleri uyuttuğu görüşü solculuğun çağdaşlık, sağcılığın ise tutuculuk olduğu şeklindeki yorumlar 68 sol kuşağının din alanındaki görüşleridir.[95]

[92] Bulut, "68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye'de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı", 135-42.
[93] A.g.e., 125-29.
[94] A.g.e., 140.
[95] Yıldırım, "Türkiyede 68 Kuşağı'nın Din-Toplum İlişkilerine Bakışı", 206.

Sol ideoloji mensupları, K. Marx, F. Engels ve V. İ. Lenin'in de içinde yer aldığı birçok Batı klasiğinin çevirilerine yönelirken sağ kesim de İslam, millet ve milliyetçilik konulu eserlere yöneldiler. 27 Mayıs sonrası Türkiye'de güçlenen sol ideoloji, komünizmden sosyal demokrasiye kadar geniş bir alanı ifade ederken, buna karşılık olarak sağda da Osmanlı'ya ve Osmanlı'daki Türkçülük ve İslamcılık düşüncelerine bir yönelme başlamıştır.[96]

Her iki kesimde de kendilerine ve karşıt gruptakilere verdikleri isimler var. Kendileri için değerli gördükleri kavramları da bu uğurda motivasyon kaynağı olarak kullanmaktadırlar. Bu manada mukaddesatçılar isimlerinden de anlaşılacağı üzere dini kavramları motivasyon kaynağı olarak kullanmışlardır. Bu sebeple de Mukaddesatçılar için komünizmle mücadele, aynı zamanda "Cihad-ı Ekber" sayıldığı için bu mücadeleye katılanlar da "kutsal bir ülkü uğruna savaşan kimse" anlamında Mücahit adıyla tanımlanmışlardı. Fethi Tevetoğlu, komünizmle mücadele edenleri "milliyetçi mücahit" gibi oldukça dini ve milliyetçi anlamlarla yüklü bir biçimde tanımlamıştır. Kendini, ülkeyi ve devleti korumakla sorumlu gören milliyetçi ve muhafazakâr kesimler, solu daima vatan haini, Allah'sız, vatansız, Sovyet casusu, ahlaksız, ırz ve namus düşmanı olarak görmüştür. Sol gruplar ise yukarıda bahsettiklerimiz tarzda dine ve dindarlara bakış açısının yanı sıra "komünist olmayan herkes faşisttir" genellemesiyle rakiplerine düşmanca tutumunu ifade etmiştir.[97]

Görüldüğü gibi hiçbir gurup, örgüt, dernek karşıtları tarafından kendi isimleri ile isimlendirilmiyorlar! Düşmanlığın ve şiddetin belki de ilk göstergesini, rakibin rakibini nasıl adlandırıldığıyla ilişkilendirilerek anlaşılabilmektedir. Bu dil, ötekine karşı kullanılan dilin altında yatan niyeti de göstermektedir. Örneğin, dinci, gelenekçi, komünist ve gerici gibi. Ayrıca iktidara gelen hükümetin hangi taraftan olduğuna göre yapılan ayrım ve verilen destek, gençlik teşkilatlarının keskinleşmesine sebep olmaktadır. Bu noktada Demirel hükümetinin öğrenci eylemlerine karşı, karşıt grupların oluşmasına izin vererek "ülkücüler" adı altında ortaya çıkan gruptan yana tavır alması şiddet eylemlerini daha büyük boyutlara taşımıştır.[98]

[96] Koca, "Türk Sağının 68 Olayları Üzerinden Komünizme Bakışı", 59-60.
[97] A.g.e., 78.
[98] Ayan, "Siyasi Yapılanma Sürecinde 1961 ve 1982 Anayasası", 4-7.

Bu keskinleşme ve karşıtlık sadece üniversite gençliğiyle sınırlı kalmamış, devletin diğer kurumlarına da yansımıştır. Bu ayrışma neticesinde her iki grup da birbirlerine ve ülke insanına kendi vatanını cehennem haline getirmiştir. Okan, o günlerdeki bölünmüşlüğü emniyet ve eğitim kurumunun mafyalaşması olarak anar. Buna göre dönemin resmi mafyası POLDER'di; karşı mafyası da POLBİR'di. İkisi de aynı karakolda görevliydi. Eğitim mafyasının bir tarafında TÖBDER diğer tarafında ÜLKÜBİR vardı. Bölünme siyasi olmaktan çıkıp mesleki olmuştu.[99]

Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de 1968 yılı, çok şeylerin sığdığı bir yıl olmuştur. Fakat bu eylemlerin anlamlılığı bakımından olumlu manada bir dolu yıl olmayıp Türkiye'nin on yıllarını heba eden, tarihe kara günler olarak yazılacak bir başlangıç olmuştur. Koca, makalesinde bu duruma vurgu yaparak Türk siyasi tarihi açısından 68 yılını, gençlik hareketlerinin zirvesi olarak kabul görmektedir. Bir kuşağa adını veren 1968 işgallerinin odağında ise; başta İstanbul ve Ankara'da bulunan üniversitelerin fakülte işgalleri vardır. Üniversite gençliği, üniversite reformu talebi doğrultusunda harekete geçmiş ve ilk kez 12 Ocak 1968'de Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin (DTCF) işgali ile başlayan eylemler zamanla bütün üniversitelere yayılmıştır. 1967-68 yıllarında yapılan boykotlardan 33'ü eğitim sitemine karşı, 7'si öğrencilik koşullarının düzeltilmesi talebiyle gerçekleşmiş ve sadece 1 boykot siyasi nitelikte olmuştur.

Bu tasniften yola çıkarsak olayların başlangıcının masum bir hak arama girişimi olarak değerlendirilebilir. Fakat sürecin devamında hükümetin sol guruplara karşı tutumu ve polisin olayları bastırmada uyguladığı şiddet bahane edilerek, sol gruplar kendilerini savunma gerekçesiyle silahlanmaya başlamışlardır. Böyle bir savunma masum değildir, inandırıcı da görülmemektedir. Her ne kadar "Fakat bu silahlanma çoğu zaman savunmanın amacının çok ötesinde saldırı maksadıyla kullanılır hale gelmiştir," itirafı gelsede anlaşılan o ki, birilerinin bir gurubu uygulanan polis şiddeti bahanesiyle karşı silahlanmaya sevk ederek ileriye yönelik niyetlerini göstermiş olmaktadır. Zira silahlanmayı meşru göstermenin hiçbir gerekçesi olamazdı. Bu bağlamda Koca'nın makalesindeki ifadeler yerindedir ve önemlidir: *"O dönem sağ ve sol gruplar arasına pek çok provokatörün de sızdığı bilinen bir gerçektir. Üniversite öğrencileri, sağlam*

[99] Okan, "6. Filo Olayı ve Milliyetçiler".

bir örgüt yapılanmasından yoksun oldukları ve bu örgütlenme içerisine bir takım provakatif sızmalar olması dolayısıyla provokasyonlara açık bir halde olmuşlardır."[100]

Görünen o ki, devlet burada zafiyet göstermiş ve gençliği bu provokatörlerin kucağına itmiştir. Bu durum ise demokratik taleplerle başlayan öğrenci eylemlerini, provokasyona açık ve dozu gittikçe artan şiddet eylemlerine dönüştürmüştür.[101] Bahsi geçen provokatif sızmaların ve şiddet eylemlerinin her iki tarafta da sürekli hale gelmesi ve önü alınamayan boyutlara sürüklemesi neticesinde olaylar, kardeş kavgasının kaçınılmaz hale geldiği bir duruma evrilmiştir.

2.2.2. Filistin Eğitim Kamplarına Niçin Gidildi?

Bir başka açıdan Türkiye'deki 68 kuşağı ile Batı'daki 68 kuşağı değerlendirildiğinde Türkiye'deki 68 kuşağının evrensel bir davası olmadığı görülmektedir. Ne Vietnam ne Filistin ne de Cezayir gibi bir meselesi yoktur. Bu minvalde etkileri de sınırlı kalmıştır. 1970 Kasım'ında Ürdün Krallığı'nın Filistin'e saldırması karşısında gösterdikleri tepki bahse konu sınırlı eylemdir. Bu eylemde Ankara'daki Ürdün elçiliğini basan gençler, elçilik balkonuna Filistin bayrağı asarak, tepkilerini dile getirmişlerdir. Bu eylem haricinde sol gurubun Filistin'e ilgisi gerilla eğitimi, el bombasının nasıl yapıldığı gibi savaş stratejileri öğrenmek ve bunu Türkiye'de uygulamak için olmuştur.[102]

Süleyman Demirel'in Rektör Ekrem Şerif Egeli'ye verdiği talimatla İstanbul Üniversitesinden ihraç edilen Deniz Gezmiş ve yoldaşları öğrencilik hayatları boyunca dayanıştıkları ve Filistin'de aldıkları eğitim sonrasında emperyalizme karşı mücadeleyi silahlı bir boyutta sürdürmeye başlarlar.[103] Araştırmacı gazeteci, yazar Faik Bulut bir röportajında hem 70'leri tahlil eder hem de Filistin'e niçin gidildiği sorusuna cevap niteliğinde şunları söyler:

> *1970'li yıllar, Türkiye'nin en çalkantılı dönemlerinden biri olarak tarihe geçti. Bu dönemden akılda kalan 12 Mart 1971 askerî muhtırası, banka soygunları, devrimci*

[100] Koca, "Türk Sağının 68 Olayları Üzerinden Komünizme Bakışı", 78.
[101] Koca, "68 Öğrenci Olayları ve Üniversitelerde Politik Şiddet", 93-100.
[102] Mutlu, "Türkiye'de '68 Hareketinin Basamakları".
[103] A.g.e.

sol ile ülkücü militanların silahlı çatışmaları, her iki taraftan gençlerin ölümleri, gencecik insanların idam edilmeleri, bir halk devrimi gerçekleştirmeyi hayal eden devrimci sol militanların devrim pratiğini öğrenmek için gizlice Suriye'deki Filistin kamplarına gitmeleri, Türkiye'ye geri dönüp şehir ve kır gerillalığına soyunmaları… Hem enternasyonalist dayanışma ilkesi gereği gittiğimiz yerlerde mücadeleye katkıda bulunuruz, hem de oralarda askeri eğitim alarak ülkemizde devrimin yolunu açarız. Bu bakımdan 'Neden Filistin'e gidildi' diye soranlara cevabım hep aynıydı: Pratikte Türkiye coğrafyasına en yakın mücadele ve eğitim alma alanı Suriye, Lübnan ve Ürdün topraklarıydı. Dolayısıyla oradaki mücadele alanına yoğunlaşma oldu ve gidildi."

Faik Bulut, açıklamasının devamında Filistin'e gidiş sebeplerini "Biz orada askeri, ideolojik eğitim alıp oradan Almanya'ya gidip oradaki işçileri organize ederek Türkiye'ye dönecektik." diye anlatır.[104]

Elçilik bina baskını sonrası tekrar işgal mevsimi başlar. 1969'da İstanbul Üniversitesi rektörlük binasının işgali, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi işgali, ODTÜ işgali ve en ünlü işgallerden biri olan İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi işgali baş gösterir. Ayrıca 6. Filonun protestosunda Vedat Demircioğlu ve Beyazıt'ta Taylan Özgür polisler tarafından vurularak öldürülmüştür.[105] Yani olayların karşı tarafı polistir. Daha sonra anlamsız bir şekilde roller değişecek ve sol guruplara karşı polisin yerini milliyetçi ülkücüler alacaktır. Veya sol gruplarla mücadele onlara ihale edilecektir.

Bir başka olay olarak, "Vietnam Kasabı" olarak anılan "Amerikan Büyükelçisi Robert Kommer'in makam aracı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde bir grup öğrenci tarafından yakılmış, geç saatlere kadar süren savcılık soruşturması sonunda 9 öğrenci suçlu görülmüştür. İş ABD olunca bu eylem, hem iktidar kanadından hem de sol kesimde yer alan siyasiler tarafından sert bir dille eleştirilmiştir. Amerika ve NATO karşıtlığını tırmandıran bu eylem, siyasi partilerde tepkiler doğurmuş, Başbakan Demirel, bu olayın Türk-Amerikan dostluğunu zayıflatmak isteyenlerce gerçekleştirildiğini söylemiştir. İsmet İnönü ise, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Parti

[104] *Deniz Gezmiş Ve Arkadaşları Neden Filistin'e Gitti?*
[105] Demirer, "Dünya ve Türkiye'de 68 Kuşağı".

Meclisi'nin 16 Ocak günkü toplantısında bu tehlikeli gidişin Türkiye'nin dış siyasetini ve güvenliğini etkileyebileceğine dikkat çekmiştir.[106]

1968 yılı yalnız sol için değil, sağ kesimde de gençlerin eylemlerinin başlangıç yılıydı. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin (CKMP) gençler üzerindeki teşkilatlanma çalışmaları kısa sürede karşılık buldu. 1965 yılında Alparslan Türkeş'in CKMP'nin başına geçmesiyle birlikte partinin siyasi duruşu ve anlayışında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Koca, makalesinde bu değişikliklerin bir tepkisel hareket olduğunu belirterek komünizmi ülke için birincil tehdit olarak algılayan bu milliyetçi çevrenin, parti içi teşkilatlanmayı ve ideolojik eğitimleri komünist tehdit algısına göre biçimlendirdiğini söyler. Özellikle 1968 olaylarının başlamasıyla birlikte Alparslan Türkeş'in tanımlamasıyla komünizm karşısında "milli bir refleks" gösteren milliyetçi unsurların, bu tehlike karşısındaki teşkilatlanma süreci de hızlanmıştır. "Milli refleks" olarak lanse edilen Türk sağı, esas olarak sol karşıtlığı temelinde reaksiyoner bir söylem olarak biçimlendiğini yazan Koca, sol karşıtlığının temelini anti-komünizm düşüncesinin oluşturduğunu söyler. Üniversiteliler Kültür Derneği (ÜKD), Milliyetçi Türk Gençlik Teşkilatı (MTGT), Türkiye Milliyetçi Gençlik Teşkilatı (TMGT) 1965-1968 yılları arasında düzenlenen anti- komünist miting ve toplantılarda ön saflarda yer almışlardır. Daha sonra Genç Ülkücüler Teşkilatı (GÜT) ortaya çıkmıştır. GÜT, orta öğretim gençliğini milli, ülkücü bir ruhla yetiştirmek ve her türlü yıkıcı, bölücü faaliyetlerle mücadele etmek için 29 Şubat 1968 tarihinde kurulmuştur. 1968 yılının temmuz ayına gelindiğinde öğrenci hareketleri üniversitenin dışına taşarak kavga alanı genişletilir.[107]

Yukarıda ifade edildiği gibi, ilk şiddet eylemleri 6. Filo'ya karşı yapılan protesto ile başlar. Bu olayda Vedat Demircioğlu adında bir eylemci öldürülmüş 40 kişi de yaralanmıştır. Protesto esnasında Amerikan askerleri protestocular tarafından denize atılmıştır. Öldürülen arkadaşlarının cenazesini alamayan grup, sembolik bir tabut ile üniversite önünde gösteri yapmıştır. Gösteri adeta bir savaş alanına dönüşmüştür.

[106] Koca, "68 Öğrenci Olayları ve Üniversitelerde Politik Şiddet", 98.
[107] Karataş, "Milliyetçi Muhafazakâr Aydınlarin 12 Mart'a Bakışına Bir Örnek: Türk Aydınlar Ocağı'nın Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a Sunduğu Rapor", 258.

Polisin bastıramadığı bu gösteriye sağcı gruplar da polisin yanında olaya müdahil olmuştur.[108]

Türkeş, sol ideolojinin yasadışı örgütlenmeye dönüştüğünü, devlet için tehdit oluşturduğunu, onların yok edilmesi gereken unsurlar olduğunu ve henüz onlar yeterince büyümeden mücadele edilmesi gerektiğini söyler. Hatta bu mücadelenin yapılmasının hayati bir mesele olduğu görüşündedir. Peki bu mücadele kiminle yapılacaktır? Tabii ki en kudretli gücümüz dediği gençlerle.[109] İlk zamanlarda polisin bastıramadığı olaylara müdahil olan sağcı guruplar, daha sonra polisin aradan çekilmesiyle solcu gurupları engellemek durumunda kalacaktır. Bu durumda birbirine düşmüş olan guruplar statü olarak "aynileşecekler" çatışma "sağcı-solcu çatışması" olacaktır.

Burada bir parantez açarak Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM) sitesinden bir bilgi alıntılamak yerinde olacaktır. EGM'nin resmi sitesinin ilk sayfasında Terörle Mücadele Görev ve Yetki konusu tarif edilmiştir.

> *Terörle Mücadele Dairesi Başkanlığı, devlet güvenliğine, kamu düzenine ve halkın güven ve huzuruna karşı girişilen her türlü terör faaliyetlerini, bu faaliyetleri yürüten kişi ve örgütleri tespit etmek, bunları zararsız hale getirmek amacıyla gerekli tedbirleri almak, bu konularda araştırma ve değerlendirme yapmak, illerin terörle mücadele faaliyetlerini koordine etmek, yönlendirmek veya gerektiğinde fiilen katılıp yardımcı olmak amacıyla faaliyetlerini sürdürmektedir. Dış ve iç kaynaklı, yıkıcı, bölücü ve her türlü tehdit ve terör olaylarını bertaraf ederek halkımızın sevgi, kardeşlik, barış, huzur, güven, birlik ve beraberlik içinde hiçbir korku ve endişe hissetmeden yaşamlarını sürdürmesidir.*[110]

Meselenin anlaşılması ve temel haklar açısından tam da burada Anayasanın temel ilkelerinden ikisini hatırlamakta fayda var. Batı tipi Anayasacılığın iki temel ilkesi vardır: İlki devletin çatısını belirlemek, diğeri bireyin özgürlüğünü ve temel haklarını korumaktır.[111] Korunması gereken en temel hakların birinci sırasında bireyin can

[108] *6. Filo Defol Eylemleri | 10 Şubat 1969 | 32. Gün Arşivi*.
[109] Koca, "Türk Sağının 68 Olayları Üzerinden Komünizme Bakışı", 60-62.
[110] T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, "Terörle Mücadele".
[111] Fendoğlu, "Özgürlükçü Anayasa Üzerine", 245.

güvenliği ve yaşama hakkı gelmektedir. Daha sonra eğitim hakkı, fikir hürriyeti ve diğer haklar yer almaktadır.

Konumuza dönecek olusak, Türkeş'in "en kudretli gücümüz" dediği gençler hakkında CHP lideri İnönü tarafından MHP'nin komando kampındaki gençleri "faşist komandolar" olarak nitelemesi olayları daha da tehlikeli boyutlara taşırken Türkeş ise bu gençleri komünistlerin memleketi sahipsiz zannetmemeleri, sokak hakimiyeti kuramamaları, onların dilinden konuşacak memleketçi ve milliyetçi gençler olduğunu ifade etmektedir.[112] Kaçınılmaz son olarak her iki taraf da birbirlerini yok edilmesi gereken unsurlar olarak görüyorlar ve işin tuhaf yanı her iki gurup da bunu devlet ve milleti için bir vazife olarak yaptığını söylüyor.[113]

Kutuplaşma ve mücadele öğrenci gruplarıyla sınırlı kalmamıştır. Türk-İş Sendikası'ndan ayrılan bir grup isçi 1967 yılında Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu (DİSK) kurarak TİP'i desteklemeye başlamıştır. Ekonomik taleplerin ancak siyasal eylemle kazanılabileceğini savunan DİSK, parlamento dışı muhalefete, sol hareketlere ve eylemlere verdiği destekle siyasette etkin rol oynamıştır. DİSK gibi Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS) da aynı şekilde hareket etmiştir. DİSK'in faaliyetlerine karşı 15-16 Haziran 1970 olaylarından sonra Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) tarafından 23 Haziran 1970 günü MİSK (Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu) kurulmuştur.[114]

2.2.3. Beyazıt Kulesine Kızıl Bayrak Çekilmesi Olayı

Sol tandanslı olan ve sitesinin adı da "haber.sol.org" olan haber sitesinde bu olayların başlangıcı olarak o zamanki Bugün gazetesinin sahibi olan Mehmet Şevket Eygi'yi suçlayarak provokasyonda en büyük rolü oynadığı dile getirilmiştir.

> *Gazete her gün manşetten kışkırtıcı haberler yapıyor, katliam çağrısında bulunuyordu. Zaten Eygi uzunca bir süredir Türkiye'ye Endonezya'yı örnek gösteriyor, komünizmle ancak Endonezya gibi, yani büyük bir komünist katliamıyla mücadele edilebileceğini söylüyordu."*

[112] Koca, "68 Öğrenci Olayları ve Üniversitelerde Politik Şiddet", 66-69.
[113] A.g.e.
[114] Karataş, "Milliyetçi Muhafazakâr Aydınlarin 12 Mart'a Bakışına Bir Örnek: Türk Aydınlar Ocağı'nın Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a Sunduğu Rapor", 258.

15 Şubat tarihli yazısına "Cihada Hazır Olun" başlığı atan Eygi'nin şöyle yazdığını belirtiyor:

> *Büyük fırtına patlamak üzeredir, Müslümanlar ile kızıl kâfirler arasında topyekûn savaş kaçınılmaz hale gelmiştir... Müslüman kardeşim, sen bu savaşta bitaraf kalamazsın. Ben namazımı kılar, tesbihimi çekerim... Etliye, sütlüye karışmam deyip de kendine zulüm edenlerden olma, gözünü aç, bak!.. Onlarda taş, sopa, demir, molotof kokteyli mi var? Biz de ayni silahları kullanmaktan aciz değiliz... Cihat eden zelil olmaz. Sağ kalırsa gazi olur, canını verirse şehitlik şerefini kazanır*.'"[115]

Sol kesimin kendisine dayanak olarak seçtiği argüman ise Kurtuluş Savaşı ve Atatürk. Bu minvalde ülkemizde 68 kuşağı devrimci gençlik eylemleri, "Türk Kurtuluş Savaşı ve Atatürk" üzerinden yürütülmektedir."

Sağ veya sol ayırmadan kimler hangi konularda hassas iseler bir başka tabirle kutsalları ne ise genellikle istismar da onun üzerinden olmaktadır. Milletin en hassas olduğu değerlerin tehlikede olduğuna hedef kitlenin ikna edilmesi bu durum için yeterli oluyordu. Yine 16 Şubat 1969 tarihli "Babıalide Sabah" gazetesinde "*Müsamaha devam ederse kominisleri halk kendi ezecektir"* sözleri birinci sahifede büyük manşetlerle verilmiştir.[116]

Bugün gazetesi, 30 Mart 1969 günkü sayısında Beyazıt Kulesi'ne asılan bayrağı "*Beyazıt Kulesine Çekilen Kızıl Bayrak Rusya'dan Gelmiş*" şeklinde haber yapmıştır.[117] Bu haberin kasıtlı olarak yayınlandığı, Rusya'ya, dolayısıyla komünizme olan antipatiden dolayı tepkinin artmasını sağlamak için söylendiği muhtemeldir. Oysa gerçeğin hiç de gazetenin yazdığı gibi olmadığını ifade eden Osman S. Arolat olayı şöyle anlatır:

> *3.5 metreye 5 metrelik kırmızı bir bayrağın sol köşesine Vedat Demircioğlu'nun serigrafta basılmış resmi konuldu ve bu bayrak Hukuk Fakültesi amfisinde açıldıktan sonra Beyazıt Kulesi'nin kapısı kırılarak göndere çekildi. Ardından toplanan kalabalık yürüyüş yaparak Taksim'e gitti. Hazırlığında benim bulunduğum bu bayrak birkaç gün sonra Bugün gazetesinde yayınlanan bir haber ile şöyle bir ihbara neden*

[115] Yaşlı, "Kanlı Pazar'dan Bugünlere".
[116] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, "Millet Meclisi", 426.
[117] Belli, "Sevim Belli'nin Unutulan Yazısı: Sosyalistler Milli Bayrağa Nasıl Bakar?"

oldu: 'Harkov (Ukrayna'nın ikinci büyük şehri, Harkiv Oblastı'nın idari merkezidir) Dokuma Tezgahları'nda dokunup, Vasil Kolorof şilebiyle (Bulgar bandıralı yolcu gemisi) İstanbul'a getirilen kızıl bayrak Veysi Sarızösen, Osman Arolat ve Mihri Belli tarafından kaptandan teslim alındı. Üç kere öpüp başlarına koydular, sonra götürüp Beyazıt Kulesi'ne astılar.'"[118]

Meclis tutanaklarında Ertuğrul Günay'ın Kızıl Bayrak ve Vedat Değirmenci olayını anlattığı Meclis de, belli bir dönem kavgasız dövüşsüz olan zamanlar hakkındaki değerlendirmesi sırasında söylediği şu cümle çok önem arz etmektedir. *"Gençler birbirlerine bugünkü kadar düşman edilmemişlerdi."* Zaten işin bam teli can alıcı noktası gençlerin düşman edilmeleriydi. Çünkü ondan sonrası kolaydı. Aynen de öyle oldu. Ondan sonraki iktidarlar, ondan sonraki on yıl içinde ülkemizi yöneten iktidarların büyük çoğunluğu o beceriyi, o başarıyı, gençleri birbirine kırdırma ve düşman etme başarısını ve becerisini gösterdiler. O günlerde öğrenci olayları yürüyüşlerden ibaretti, birtakım gösterilerden ibaretti.[119]

Büyükelçi R.W. Komer'in arabasının yakılması hadisesinin hemen arkasından gerçeklesen ve 1969 yılının en önemli olayı olan ve tarihe Kanlı Pazar olarak geçen bu olay öğrenci hareketleri ve onların birbirine düşman edilmeleri bakımından büyük bir dönüm noktasını oluşturur. Bu olay ile öğrenci hareketleri çift kutup halini aldı. Bu olayla birlikte çatışma dönemine girildi. Bu olayla birlikte silahlı mücadele ön plana çıktı. Bu olayla birlikte kamplaşmalar daha da keskinleşti ve bu olaydan sonra karşıt guruplar yok edilmesi gereken unsurlara dönüştü![120]

Her iki tarafta da gençler yavaş yavaş, adım adım tahrik edilerek bilinçli bir şekilde bir iç savaşın kardeş kavgasının içerisine sokulmuştur. Bunun adına bir taraf "Cihat Farz" diyerek ötekileştirdiği diğerini öldürmeyi yok etmeyi dini gerekçelere bağlayarak ve bu uğurda ölmeye bir de şehitlik payesi vererek bu kardeş kavgasını sadece meşrulaştırma değil kutsallaştırma çabası içine girmiş, gençlerin dini ve milli duyguları provoke edilmiş; diğer taraf ise bağımsızlık, özgürlük, emperyalist işgale hayır, devrim şehidi, hürriyet şehidi gibi kavramları kullanarak aynı şekilde gençlerin duyguları kışkırtılmıştır. Bu strateji o günün Türkiye'sinde çok etkin bir şekilde

[118] *İksisat ve Toplum*, "Fark Yaratanlar: Osman S. Arolat", 87-89.
[119] *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, "Millet Meclisi".
[120] Koca, "68 Öğrenci Olayları ve Üniversitelerde Politik Şiddet", 99.

kullanılmış ve Türk siyasetinin esnetilen, kanırtılan, istismar edilen bir dili olmuştur. Bir gurubun "Gericiler şunu yapmış" denilmesi yetiyordu. Hiç kimse işin doğrusuyla yanlışıyla uğraşacak durumda değil, uğraşmaya niyeti de yoktu. Ortam kibrit çaksan patlayacak bomba misaliydı. Diğer tarafta ise, "pis komünistler iki camiye bomba attı" denilmesi yetiyordu. Belki de şimdi şu soruyu hala yaşayanlara sormak gerekir. Bugün de aynı fikirde misiniz? O günkü gibi aynı fikirde olan kaç kişi çıkar? Hatta çıkar mı?

2.3. Olayların Batı ve Türkiye Üzerinden Kıyaslanması

Dünyanın diğer yerlerindeki veya özellikle bu konuda öne çıkmış olan Fransa'daki sosyal hareketlerle Türkiye'deki sosyal hareketler kıyaslandığında hem yöneticiler anlamında hem de toplum olarak; hem fikirsel bazda hem de sosyolojik tepki olarak bir benzerliğin görünmediği rahatça söylenebilir. Bunu örneklendirmek gerekirse şunlar söylenebilir: Batı'da ülkeyi yönetenler değişim isteyen gençliğin, işçi sınfının ve diğer gurupların karşısına bir başka ideolojideki gençleri, bir başka sınıfı veya bir başka kurumu çıkarıp onları birbirine kırdırarak, vurdurarak bu ayaklanmaları veya hareketleri bertaraf etmeye çalışmamışlar. Ülkenin bu işler için bulundurduğu iç güvenlikten sorumlu kolluk kuvvetleri ile olaylara müdahale etmişlerdir. Türkiye'de ise bu iş tam bir kaos, anarşi ve kardeş kavgasına dönüşmüştür.

Yönetim ve hükümetler olarak süreç ve sonuçları açısından da o dönemin yöneticilerini/siyasilerini Batı/Fransa ile Türkiye üzerinden karşılaştırdığımızda karşımıza şöyle bir tablo çıkıyor: Devrime katılanlar (öğrenciler, işçiler, sanatçılar, aydınlar vd) olayların bir tarafını temsil ederken, olayların diğer taraflarını Fransız hükümeti oluşturmaktaydı. Burada dikkat çekmek istediğim husus, Batı'daki sivil hareketle Türkiye'deki sivil hareket arasındaki farktır. Bir diğer husus ise olayların devlet ve hükümet tarafından bastırılması yöntemi, gerekli önlemlerin alınması, sivil tepkiye karşı kurumların işletilmesi ve yaptırımlar gibi sivil itaatsizliğe verilen tepki konusunda Batı ile Türkiye arasındaki en önemli farkı ortaya koymaktadır. Devlet ve hükümet olarak her iki taraf da Batı'daki 68 olayları ile Türkiye'deki 68 olaylarının asli taraflarıdır. Sivil itaatsizliği bastırmak, karşı koymak, engel olmak, devletin ve kurumların kolluk kuvvetlerinin işi olması gerekirken, Türkiye'de asli taraf olarak devlet aradan çekilmiş ve farklı ideolojideki gençler, gruplar ve siviller öne sürülmüştür. Ve böylece hükümet kendini seyirci konumuna geçmiştir. Oysaki Batıda

Fransız örneğinde hükümet, problem olarak gördüğü bu eylemleri bastırmak için kendi bünyesinde bulunan kurumlarla karşı koymuş, engellemeye çalışmıştır. Bu konuda diğer ideolojik grupları, sivilleri ve özellikle karşıt görüşleri kullanmamış belki de kullanamamıştır.

Fransız hükümetinin zayiatını polis dergisinin verdiği bilgiden de görmek mümkün. 'Liaisons' adlı polis dergisi 1968 Mayıs'ıyla ilgili özel sayı yayımladı. Teşkilâtlarına mensup 1912 görevli barikat savaşlarında yaralanmış, 298 polis aracı tahrip olmuş, 96 adet ağaç devrilmiş, 9 polis karakolu eylemcilerce dağıtılmış. Kuşkusuz Mayıs 1968'i en iyi simgeleyen rakam şu sonuncusu: Yaklaşık 10 bin metrekarelik alana yayılı parke taşları, güvenlik kuvvetlerine fırlatılmak üzere yerinden sökülmüş. Bir tarafta cop, göz yaşartıcı gaz ve basınçlı su, diğer tarafta 10 bin metrekare cadde ve sokak karşılığı parke taşı. Futbol sahasının 7 bin 300 metrekare olduğunu düşünürsek neredeyse 1.5 top sahalık alan.[121] Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi karşıt guruplar birbirleriyle çatıştırılmamış, hükümet kendi imkanlarıyla öğrencilere ve aktivistlere müdahale etmiştir. Türkiye'nin zayiatı ise yıllarca sürecek kaos, anarşi, iç savaş, binlerce gencin ölümü, darbeler, hücreler … Kabil-kıyas bile değildir.

Avrupa'daki insanların harekete geçirilme potansiyeli, motivasyonu, misyonu gibi bireysel ve toplumsal refleksleri ile bizim insanımızın harekete geçirilme potansiyeli, motivasyonu, misyonu gibi bireysel ve toplumsal refleksleri kıyaslandığında olayların mahiyeti, çıkış sebebi, gelişmesi ve sonuçlanması ve sonuçları açısından, aradaki farkın uçurum seviyesinde olduğu tespiti yapılabilir.

Onlarda bu başkaldırı on yıllarca sürecek bir kan davasına ve kardeşin kardeşi katlettiği bir iç savaşa dönüşmemiş, gerekli şartların oluşmasıyla başladığı gibi bitmiştir. Batı'da siviller birbirleriyle değil hükümet güçlerine veya protesto ettikleri ülkelere yönelik eylemler gerçekleştirirken, Türkiye'de sivil insanlar özellikle de üniversite gençliği birbirleri ile çatışma içine sürüklenmişlerdir. Avrupa'daki kuşakla Türkiye'deki 68 kuşağının bir diğer farkı, onlar üniversite şartlarının iyileştirilmesi, özgürlük ve emperyalist ülkelere karşı tepki ve mücadele ortaya koyarlarken Batı'daki öğrenci hareketleri aynı zamanda Vietnam için, Cezayir için, Filistin için de mücadele

[121] Varol, "68 Türkiye'deki Öğrenci Hareketleri Nasıldı?"

etmiştir. Fakat Türkiye'deki 68 kuşağının Filistin konusunda çok sınırlı kalması hariç büyük çoğunluğun Avrupa 68 kuşağının eylemlerini tetikleyen fikirlelerle benzerliği bulunmamaktadır. Bizdeki 68 kuşağı mücadelesinin daha çok yerel ve siyasi olduğu, Batı'daki 68 kuşağı mücadelesinin yerelden çok evrensel olduğu görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Batı'daki 68 kuşağının verdiği mücadele daha onurlu ve daha insani olduğu net olarak söylenebilir. Onlar 68 kuşağını ve eylemlerini gururla anarken, biz bir neslin heba edildiği o günlerin bir daha gelmemesi temennisinde bulunmaktayız.

BÖLÜM 3

MUHSİN YAZICIOĞLU'NUN HAYATI VE YETİŞTİĞİ ORTAM

Muhsin Yazıcıoğlu 31 Aralık 1954 tarihinde Sivas'ın Şarkışla ilçesi Elmalı köyünde dünyaya gelmiştir. Kendi ifadesiyle söyleyecek olursak, doğduğu "büyük oda" diye ifade edilen ev bu köydedir. Yazıcıoğlu bu konuda şöyle demiştir:

> *Bizim ailemiz Hazar denizinin güney doğusunda İran tarafında bulunan Türkmen bölgesinden Antakya'ya oradan da Ali dedemiz gelip Sivas'a yerleşmiştir ki işte o zaman yapılan evdir doğduğum ev. Evlerinin daha önce medrese olarak kullanıldığını ifade eden Yazıcıoğlu Evimiz eskiden medrese olarak kullanılmıştır. 376 yıllık bir evdi yıkılmadan önce. Yaşantımız bildiğimiz köy hayatından ibaretti. Yaz günleri köyün gerektirdiği işler yapılır diğer zamanlarda da okula giderdim.*[122]

Bu köy, onlarca eser bırakmış ve Türk edebiyatında ve Türk müziğinde hakkettiği yeri almış olan Aşık Veysel'in köyü olan Sivrialan köyü ile aynı ilçeye, yani Şarkışla'ya bağlıdır.

Muhsin Yazıcıoğlu gazi dervişler diyarı Horasan kökenli bir ailedendir. Dedelerinden Gök Medrese'de ders vermiş önemli şahsiyetler vardır. El yazması kitaplar bulunan evleri, bir zaman medrese olarak kullanılmıştır. Yazıcıoğlu, böyle bir aile muhitinde daha çocukken "köy odası"nda sohbetlere katılmış, "şifâhî kültürü" tatmıştır.[123]

İkisi kız dört kardeş olan Yazıcıoğlu, çiftçilik yapan Halit ve Fidan çiftinin son çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Çocukluğundan beri çok kitap okuyan, at binmeyi seven, güreş yapan, çiftçilikle uğraşmaktan mutlu olan birisidir. Hareketli bir mizaca sahip olduğu için bir gün öğretmeni babasına Muhsin Yazıcıoğlu'nu okuldan almasını ve çiftçilikle uğraşmasını söyler fakat annesi bu duruma kesinlikle izin vermez.[124]

İlk okulu köyünde okuyan Muhsin Yazıcıoğlu orta okul ve liseyi bağlı bulunduğu ilçesi Şarkışla'da okumuştur. Elmalı köyü ile Şarkışla ilçesi arası yaklaşık sekiz

[122] *Muhsin Yazıcıoğlu'nun Dilinden Çocukluğu ve İlk Gençliği*.
[123] Kocabay, "İnsani Değiştirmek".
[124] http://www.vatozagency.com, "Muhsin Yazıcıoğlu".

kilometredir. Yazıcıoğlu hatırı sayılır bir süre bu mesafeyi her gün yürüyerek gidip gelmiştir ki, kendisi bu olayı her gün asgari 12 km yürüdüğünü söylüyor.[125]

Bu gidip gelmeler esnasında bir gün Yazıcıoğlu yağan yağmur nedeniyle yürümenin de güçleşmesiyle üstü başı çamur ve sırılsıklam olduğu bir halde derse geç kalır. Öğretmeni ona "nedir bu hal şu üstüne başına bir bak" diye azarlar. Halini arz eden Yazıcıoğlu'na Hocası "Amerikalı at hırsızlarına dönmüşsün" der. Bunun üzerine Yazıcıoğlu "ben Amerikan at hırsızı değilim ben Türk Oğlu Türküm" diye karşılık verir. Haksızlığa ve hakarete vermiş olduğu bu tepkiyle muhalefetin ilk yansımasını Yazıcıoğlu henüz orta öğretim yıllarında göstermiştir. Hatta bu davranış ve tepkisiyle hem aidiyetine vurgu yaparken ABD'ye karşı duygularını da ortaya koymuş olmaktadır. Bunun üzerine öğretmen Yazıcıoğlu'nu sınıftan kovar. Sınıftan çıkmayan Yazıcıoğlu'nu dövmeye kalkar ve buna mukavemet gösteren ve öğretmenin fiziki şiddet teşebbüsüne müsaade etmeyen Yazıcıoğlu'nu, öğretmeni okuldan attırmak için müdüre şikâyet eder.[126] Bunlar Müdürün olayı sınıftaki diğer öğrencilere sorması ve bazı öğretmenlerin de Yazıcıoğlu lehine tavır koyması sonucunda öğretmen Yazıcıoğlu'nu okuldan attırmaya muvaffak olamaz. Bu olay Yazıcıoğlu'nun hem haksızlığa boyun eğmeyen bir yapıya, mizaca ve karaktere sahip olduğunu hem de fikir dünyasındaki gelişmelerin daha o yıllarda şekillenmeye başladığı hakkında bizlere ip ucu vermektedir. Yazıcıoğlu'nun milli kişiliğinin oluşması, fikri yapısının şekillenmesi ve onurlu duruşu, haksızlığa boyun eğmeyişi daha o yıllarda başlamış ve bütün sınıfın ve bazı öğretmenlerinin de sevgisine mazhar olmuştur.

Gerçi fikri yaşantısında dedesinden ötürü evlerinin medrese gibi bir vazife ifa etmesinin de büyük rolü olduğu tespiti yapılabilir. Bu yönüyle dini bakımdan da bir alt yapıya sahiptir. Asıl hedefini de almış olduğu bu alt yapı oluşturacak, hayatının gayesi haline gelecek olan Türk İslam davasına adanmış bir ömür yaşayacaktır.

Yazıcıoğlu ile öğretmeni arasında geçen bu nahoş olayı Yazıcıoğlu'nun sınıf arkadaşı olan Hasan, babası Cemal Bölücek'e anlatır. Hasan ertesi günü okul çıkışı

[125] *Muhsin Yazıcıoğlu'nun Dilinden Çocukluğu ve İlk Gençliği*.
[126] Avcı ve Koç, *Pusudan Önce*, 52-57.

Yazıcıoğlu'nu çağırır, onunla konuşur ve ona evinde kalmasını teklif eder. Bu teklif Yazıcıoğlu tarafından ailesinin de onayı ile kabul edilir.[127]

Nereden geldiğini bilen ve bu toprakların yabancısı olmayan Yazıcıoğlu kendisini tanıtırken bu durumu da şöyle ifade eder: "*Ben toprağı saksıda, köylüyü sinemada, çileyi edebiyat kitaplarından okumadım. İçinde yaşadım içinde geldim*."

Yazıcıoğlu mücadeleye 14 yaşında lise yıllarında başladığını, duvar gazetesini kendisinin çıkardığını, 5,5 km yolu her gün gidip gelirken muhasebe yaptığını, tarihi çok sevdiğini çok kitap okuduğunu belirtmektedir. Siyaseti değerlendirirken bir gömleğin düğmelerinden betimleme yaparak gömleğin birinci düğmesi yanlış iliklenirse sonunda bütün düğmeleri tekrar çözmek zorunda kalınacağını, önemli olanın birinci düğmenin doğru iliklenmesi olduğunu ve ülke meselelerinde siyaset bu ülkenin birinci düğmesi olduğu tespitini yapar. Niçin siyasette olduğunu anlatırken, "Hayallerimiz vardı" diye devam ettiği konuşmasında hayallerinin ezan sesiyle al bayrak altında Anadolu insanlarının tüm katmanlarıyla bir ve birlik içinde beraber mutlu olmak olduğunu lise yıllarında duyduğu Türk dünyasıyla birleşme, İslam dünyasıyla bir olmayı isteğini, Kızıl Elmasının Avrupa Birliği, BOP, ABD veya İsrail'in gölgesinde bir Türkiye değil, Türk-İslam Medeniyeti, Türk-İslam Birliği olduğunu bu hayallerle yollarda siyasette olduğunu söyler. Aynı konuşmasında o meşhur sözünü söyler: "*İki saniye sonrasına garantimiz olmayan hayatımız için fırıldak olmaya gerek yok*".[128]

Yazıcıoğlu'nun fikirlerinin pekişmesinde ve şekillenmesinde okullarına İstanbul'dan gelen Kul Ozan'ın ve dayı oğlunun da etkisi olur. 1969 yılında İstanbul'dan Şarkışla lisesine gelen Fahrettin Öztoprak'ın (Namı diğer) Kul Ozan'ın Ergenekon'dan çıkış destanını anlatması ve bozkurt tarihi tablolar çizimleriyle etkilenen Yazıcıoğlu, aynı zamanda hukuk fakültesi 4. Sınıfta okuyan dayı oğlunun Türk milletinin şanlı tarihi anlatımları ve Türk milliyetçiliği ve ülkücülük konusundaki anlatımlarıyla kabaran milli duyguların da etkisiyle 1969 yılında 6 arkadaşıyla beraber "Şarkışla Genç Ülkücüler" teşkilatını kurarlar.[129]

---

[127] *Muhsin Yazıcıoğlu, çocukluk ve lise yılları. #MuhsinYazıcıoğlu.*
[128] *Özlemle... Muhsin Yazıcıoğlu...*
[129] Avcı ve Koç, *Pusudan Önce*, 55-58.

3.1. Muhsin Yazıcıoğlu'nun Hayalleri

Yazıcıoğlu'nun fikri yapısındaki gelişmeler ve hedeflerini daha o yıllarda pratiğe dökmek için arkadaşları ile bir proje üzerinde mutabık kalırlar. Projenin adı "Bozkurtlar Çiftliği"dir. Lise yıllarda Muhsin Yazıcıoğlu'nun beraberindeki 4 arkadaşıyla bozkurt çiftliğini kurma hayali olduğunu, 5 arkadaşın gayelerinin liseyi bitirmek ve meslek sahibi olmak olduğunu belirten Özdağ bu olayı şu ifadelerle anlatır:

> *'Birisi doktor olacak, çocukları kurtaracak. Birisi veteriner hekim olacak, hayvanları kurtaracak. Birisi ziraat mühendisi olacak bitkileri ve ağaçları kurtaracak. Birisi jeoloji mühendisi olacak, o kıraç topraklara, bozkır topraklara su getirecek. Diğeri de öğretmen olacak.'*[130]

Muhsin Yazıcıoğlu, Sivas birincisi olarak üniversiteyi kazanmıştır. Birincilikle kazanmasına rağmen fazla tercihi yoktu. Tıp yazacağını söyledi, arkadaşları yazamazsın dediler. Arkadaşları, "*geçen sene falan şahıs mezun oldu, o tıpa gitti. Şimdi dört tane meslek kaldı*" dediler. Sözünde durdu ve kararlaştırmış oldukları mesleklerden hem Akif'i hem de atları da çok sevdiği için veteriner hekimliği yazdı. Beş arkadaşından biri olan Hasan Bölücek, verdiği bir mülakatta Bozkurtlar Çiftliği hayalini şöyle açıklar: *"Binboğa Dağı eteklerinde, her tarafında buz gibi pınarların olduğu, yemyeşil bir vadide bulunan Akdere köyünde, milli ve manevi eğitimden geçerek çok iyi yetişmiş, çok güzel beslenmiş, her konuda özel dersler almış, sağlıklı ve bilgili ideal bir kuşak yetiştirecektik.*[131]

Bölgenin en yüksek üniversite puanını almasına rağmen arkadaşlarıyla kurmak istedikleri "Bozkurtlar Çiftliği" için ona düşen pay veterinerlikti. Bu doğrultuda o, Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesini tercih etmiştir. Şarkışla'da başladığı siyasete olanca hızıyla hatta çok daha fazlasıyla Ankara'da devam eder. Alparslan Türkeş ile tanışıklığı 1969 yılında lise yıllarında Sivas'ta olmuştur. Lise hayatı bitip Üniversiteye devam etmek için Ankara'ya gittiğinde siyasete ara vermeden devam etmiş ve Şarkışla'da katıldığı "Genç Ülkücüler Hareketi' ne Ankara'ya geldikten sonra Ülkü Ocakları Genel Merkezi'nde devam etmiştir. 1971 muhtırası sonrasında Ülkü Ocakları Derneği adını alan yapıda genel başkan olarak görevlendirilmiştir. Daha

[130] A.g.e., 57-62.
[131] A.g.e., 59-61.

sonra oluşturulan eğitimci grubunda yer almış, dokuz bölgeye bölünen eğitimci gurubun Ankara bölgesinde eğitimler vermiştir. Ülkü Ocaklarında görev almak istemesinin sebebini Yazıcıoğlu şu şekilde anlatmıştır: *"Bu durumun basit bir heyecan olmadığını, Türk milletini, içine düştüğü tehlikelerden yalnızca Ülkü Ocakları'nda bulunan Allah'a, Türklüğe, vatana bağlı, yüksek gençliğin kurtaracağına inandığımdandır".*[132]

Yazıcıoğlu MHP içerisindeki gençliğin fikri düşüncelerinin evrilmesi, olgunlaşması ve karar bulması konusunda önemli katkıları olanlardan birisidir. Zira 1975 yıllarında Muhsin Yazıcıoğlu ve onun gibi Türk İslam çizgisinde olan ülkücülerin ocaklarda görev alması ve söylemlerin değişmesi MHP'de değişim yaşanmasına sebep olmuştur. Bu değişim söylemlerden tutun da sloganlara kadar yansımış, sosyal alanda da daha geniş bir kitlenin ve hissiyatının siyasi alanda temsilcisi konumuna gelmiştir. Aynı zamanda gençliğin önüne Türklük ve İslam gibi milli ve manevi değerler hedefi koymuştur. MHP'nin bu dönemler kullandığı "*Hira Dağı kadar Müslüman, Tanrı Dağı Kadar Türk*", "*Çağrımız İslam'da Dirileşedir*", "*Kavgamız Vurguncu Düzenedir*" gibi sloganlarla parti tabanını genişletmiştir. Daha sonraları Ülkü Ocakları Başkanı olacak olan Yazıcıoğlu bu sloganlarla beraber İslami söylemi ön plana çıkarmıştır.[133] Böylece MHP'nin siyaset yolculuğunun bu yıllarında fikirsel bazdaki dönüşümü açısından önemli zaman dilimleri gerçekleşmiştir. Bu dönüşümde Muhsin Yazıcıoğlu'nun büyük katkıları olmuştur. Yazıcıoğlu o dönemde Nihal Atsız, Dündar Taşer ve Alpaslan Türkeş çizgisine, Necip Fazıl, Nurettin Topçu, Seyit Ahmet Arvasi, Erol Güngör ve Hoca Ahmet Yesevi'yi koyarak hareketin İslami tonunu arttırmıştır. Onun Türk İslam mücadelesini, ölümünde batılı ajanslar "Türkiye'de bir İslam milliyetçisi öldü" diye duyurmuşlardır.[134] Bu haber Muhsin Yazıcıoğlu'nun "*İslam'ın emrettiği kadar Milliyetçiyim*" sözünün batıdaki yansıması olarak okunabilir.

3.2. Ülkü Ocakları ve Muhsin Yazıcıoğlu'nun Genel Başkanlığı

Ülkü Ocakları, Ülkücü Hareketin efsanevi gençlik teşkilatı olan, "Ülkü Ocağı" adıyla ilk kez Ankara Üniversitesi Hukuk, Dil, Tarih ve Coğrafya ve Ziraat Fakültelerinde milliyetçi gençler tarafından fikir kulübü olarak kurulmuştur. Kurulan ilk Ülkü Ocağı,

[132] Şeker, *Türk Siyasi Tarihinin Bir Dönüm Noktası*, 80-83.
[133] Umur, *Türk Siyasi Tarihinde Büyük Birlik Partisi*, 55-56.
[134] Erken, *Bir Kar Tanesi Olsam*, 11-12.

Ankara'da Çanakkale Zaferi'nin yıldönümüne rastlayan 18 Mart 1966'da Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) Gençlik Kolları tarafından kamuoyuna açıklanmıştır. 1968 yılından itibaren her üniversitede bir Ülkü Ocağı şubesi kurulmaya başlanmıştır. Kısa sürede Ankara, Hacettepe, Gazi, Ortadoğu, İstanbul üniversitelerinde Ülkü Ocakları kurulmuştur. Ülkü Ocakları ilk yürüyüşü olan "Milli Hareket Yürüyüşü"nü Ankara'da 1 Haziran 1968'de gerçekleştirmiştir.[135]

12 Mart 1971 muhtırası ile Ülkü Ocakları Birliği'nin ve Genç Ülkücüler Teşkilatı'nın kapatılmasından dolayı yeniden yapılanmaya gidilerek 15 Şubat 1972'de Çankırı'da Türk Ülkücüler Teşkilatı kurulmuştur. Ülkücüler bu dernek adı altında yeniden teşkilatlanmıştır. 23 Aralık 1973'te Ülkü Ocakları Derneğinin yeniden kurulması üzerine Türk Ülkücüler Teşkilatı faaliyetlerine son vererek bütün şubeleri ile Ülkü Ocakları Derneği'ne katılmıştır.[136]

Muhsin Yazıcıoğlu'nu diğer liderlerden ayıran önemli vasfı yaşının çok genç olmasına rağmen yüklendiği sorumluluklardır. Onun farkı, sorumluluğunun farkında olmasıdır. Onun bu farkındalığı araştırma boyunca hep karşımıza çıkmıştır. 1250 şubesi ve yüzbinlerce üyesi olan bir teşkilatın en tepesinde bulunan 23 yaşındaki bir gencin sağduyusunu onun şiddet olaylarına karşı çözüm odaklı yapmış olduğu girişimlerden anlamak mümkündür. O memleket meselelerinin silahla değil fikirlerle ve fikri tartışmalar ile çözüleceğine inanır ve söyler.

Muhsin Yazıcıoğlu Ülkü Ocakları Derneği'nin 31 Temmuz 1977 tarihli 6. Olağan Genel Kurulun'da Eski Ülkü Ocakları Genel Başkanı Ramiz Olgun'un önerisi ile genel başkan seçilmiştir. Muhsin Yazıcıoğlu, genel başkan seçilmesinden üç gün sonra Hergün Gazetesi'ne bir demeç vermiştir: *"Bütün Türk gençliğine bir kere daha sesleniyorum. Memleket meseleleri silahlar ile değil fikirlerle ve bunların tartışmaları ile çözümlenir."* Bu hissiyatının gerçekleşmesi sadedinde Yazıcıoğlu böyle bir demeç vererek çözüm konusunda ilk adımı atmış, bu söyleminde iyi niyetini göstermiştir. Çünkü dönem zor bir dönemdi. Her gün onlarca insan ölüyor, kavgalar, kurtarılmış bölgeler, suikastlar, annelerin ölen evlatları için matem tuttuğu, ölmeyenler için korku içerisinde olduğu yıllar yaşanıyordu. Ayrıca "Kana Bulanan 1 Mayıs" adıyla tarihe

[135] Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı, "Hakkımızda".
[136] Aygen, "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları: Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı Örneği", 25.

geçecek olan 34 kişinin öldüğü ve 130 kişinin yaralandığı olay henüz tazeliğini korumaktadır. 1977'de Taksim'de düzenlenen 1 Mayıs kutlamaları sırasında, miting alanı çevresindeki binalarda, Intercontinental Oteli'nde, Sular İdaresi'nde pusuya yatmış kişiler, yüz binlerce insanın üzerine otomatik silahlarla kurşun yağdırdılar. Yaylım ateşiyle ortaya çıkan kargaşa ortamını önlemek için panzerler harekete geçmiştir. Ses bombaları ve otomatik silahların ateşi, Miting alanını bir anda savaş alanına çevirmiş büyük bir panik başlamıştır. Can pazarına dönen kutlama alanında (Taksim) binlerce insan yerlere serildi; koşmaya, kaçmaya çalışan çok sayıda insan köşelerde sıkışarak, yaşanan kaos ortamında ezilerek ya da kurşunlanarak can vermiştir. Olaylar neticesinde kutlama olması beklenen 1 Mayıs, 34 kişinin hayatını kaybettiği, yaklaşık 130 kişinin de yaralandığı 'kana bulunan 1 Mayıs' olarak tarih sayfalarında yerini almıştır.

Yazıcıoğlu'nun göreve geldiği dönem belki de Türkiye'nin yaşadığı en sıkıntılı dönemdi. Muhsin Yazıcıoğlu'nun Ülkücü Gençlik Derneği'ne Genel Başkan seçilmesiyle birlikte ülkücü hareket açısından yeni bir dönem başlamıştır. Yazıcıoğlu, ülkenin kargaşa yaşadığı ve sıkıntılar çektiği bir dönemde ülkücülerin lideri olmuştur.

3.2.1. Yazıcıoğlu'ndan Şiddetsizliğe Çağrı

Muhsin Yazıcıoğlu'nun Genel Başkan seçildikten sonraki ilk icraatı seçildikten üç gün sonra Hergün Gazetesine demeç vermek olmuştur. Bu demecin en önemli özelliği şiddetsizliğe çağrı olmasıdır: *"Memleket meseleleri silahlar ile değil fikirlerle ve bunların tartışmaları ile çözümlenir."* Fakat ülke öyle bir halde ki bu toz duman, bu hengâme ve savaş ortamını andıran durumda kimsenin bu çağrıya kulak vereceği yoktu. Nitekim olmadı da. *Ülkü Yolu* kitabında Zeybek, ülkücüleri genç yüksek ahlaki sorumluluğu olan, Allah yolunda cihat eden Alperenler olarak tanımlıyordu. Bir ülkücü kendini dini ve devleti için feda edebilmeliydi.[137] Din elden gidiyor, devlet tehlikede, Allah yolunda cihat vs. gibi sloganlarla gençlik kendini feda edebilir konuma getirilebilirdi. Kendini feda edebilenler, din, devlet ve Allah yolunda düşman olarak gördüğü rakibini haydi haydi feda edebilirdi. İşin içine Allah, cihat kavramlarını da dahil ettikten sonra yapılan veya yapılacak eylemleri meşrulaştırma yolu da açılmış oluyordu. Genç milliyetçilerin çoğu için ülkesi, dini ve devleti uğruna şiddete

[137] Zeybek, *Ülkü Yolu*, 114-30.

başvurmak meşru bir yoldu. Her gurup karşı tarafın canını daha fazla yakacak eylemler düzenliyordu. Özellikle 1977 sonrası sosyalist ve milliyetçi gruplar birbirlerine karşı kontrolsüz şiddet uygulamaya başladılar, kitleleri veyahut isim yapmış kimseleri hedef aldılar.[138]

Toplumdaki bu sosyal travma ister istemez insanların kullandıkları kelimelere de yansımıştır. Farklı görüşlerdeki insanlar aynı kavramları değişik kelimelerle ifade etmişlerdir. Örneğin, sol görüşlü insanlar, kendilerinden bahsederken genellikle "devrimci", "çağdaş", ilerici", "sosyalist", "özgürlükçü", "emekçi" sözcüklerini tercih etmişlerdir. Sağ görüşlü birinden söz ederken "faşist", "gerici", "komando", "komprador uşağı", "tutucu", "burjuva", "anarşist", "militan", "Başbuğcu" gibi kelimeleri kullanmışlardır. Buna karşılık sağ görüşlü insanlar kendilerini ifade etmek için "milliyetçi", "ülkücü", "bozkurt", "yiğit" gibi kelimeleri kullanmışlar; sol görüşlü birinden bahsederken de genellikle "komünist", "Moskof", "Marksçı", "Maocu", "Leninci" sözcüklerini tercih etmişlerdir.

Yasadışı sol gruplar THKP-C ve TİKKO gibi örgütler ideolojik, mezhepsel ve etnik ayrılıklarda yoğunlaşıyorlardı. Sağda MHP'ye bağlı Ülkücüler, hatta Akıncılar gibi gruplar birbirleriyle ve karşıt görüşlerle çatışarak gelecekte kendilerini ezecek yeni bir darbeye zemin hazırlıyorlardı. 1977 İşçi Bayramı, nasıl olduğu anlaşılmayan bir şekilde göstericilerin üzerine ateş açılması ve yaşanan panik sonucunda 36 kişinin ölmesi ile sonuçlanmıştır.[139] Bu çatışmanın aslında bazı projelerin miladı olduğu konusunda farklı iddialar ileri sürülmüştür. Çatışma ve saldırıların devlet içinde yapılanan kontrgerilla veya yabancı gizli servis ajanları tarafından düzenlendiği ya da sol örgütler içindeki ideolojik ayrışmadan kaynaklandığı yönünde çok sayıda tez üretildi. Hatta bu olayın ordu içindeki bir darbe yapmasına zemin hazırlığı olduğu, iddiası dile getirilmiştir. Başka bir iddia, bir gün önce otele Amerikalı bir grubun geldiği, olaylardan sonra bunların apar topar ayrıldığı yönündeydi. Ancak gerçek sebep ne olursa olsun 1 Mayıs 1977 olayları Türkiye'deki tansiyonu iyice yükseltti.

[138] Erken, "The Construction of Nationalist Politics in Turkey", 135-56.
[139] Çal, "1975-1980 Arasında Türkiye'deki Siyasi Olaylar ve Siyasi Görüşlerin Dildeki Yansımaları", 237-38.

Bu tür faaliyetler ister istemez Kenan Evren'in "ihtilal ortamının olgunlaşmasını bekledik" sözlerini akla getirmektedir. [140]

Şartların giderek ağırlaştığı bu dönemde, 1977 seçimleri de Türkiye'nin ihtiyacı olan güçlü iktidarı çıkaramamış, hükümeti kurmakla görevlendirilen Ecevit güvenoyu alamamıştı. Beklenen CHP-AP koalisyonu ise gerçekleşmedi, yerine II. Milliyetçi Cephe hükümeti kuruldu. Bu yıllar Türkiye'nin artık tahammülü aşan bir şekilde kutuplaştığı, ekonomik sosyal meselelerin çıkmaz sokağa doğru sürüklendiği yıllardı. Nitekim yeni hükümetin daha ilk 15 gününde 26 cinayet işlenmişti. 23-24 Aralık'ta Kahramanmaraş bir savaş alanına dönmüştü. 26 Aralık 1978'de ölü sayısının 102 kişiye ulaştığı resmî olarak açıklandı.[141]

İşte tam da bu ve benzeri kaos ortamlarının, terör olaylarının ayyuka çıktığı dönemlerde mevcut durumu eleştirerek her iki tarafa da çağrı yapan bir Yazıcıoğlu'nu görüyoruz. O, haklı haksız, doğru yanlış, biz siz demeden ve karşı tarafı suçlamadan net bir şey söylüyordu "Silahları bırakalım". Aslında bu çağrının her iki tarafında her şeyden önce kavga ortamından çıkıp konuşabilecek bir ortamı sağlamaya yönelik samimi ve içten bir çıkış olduğu görülüyor. Yine görüleceği üzere onun muhalefeti kavga etmeye, dövüşe silahlı çatışmaya muhalefet ederek "Silahları bırakalım" yani konuşalım diye haykırıyor. Gözlerin karartıldığı, karşıt gurupların yok edilmesi gereken düşman olarak görüldüğü bir ortamda belki bazı kulaklara bazı vicdanlara bazı aklı selimlere ulaşır diye o, çağrısını yapıyordu. "Silahları Bırakalım". Dolayısıyla kavga ortamını fikirsel mücadele ortamına çevirmeye çalışıyor. Yeni bir durum inşa etmenin derdinde bir Muhsin Yazıcıoğlu görülüyor.

Bu çağrının ardından Onun bu samimiyetini sadece verdiği demeci değil, şiddetin durması ve kaos ortamının normalleşmesi için yapmış olduğu diğer girişim ve çabalarını da görüyoruz. Türkiye Cumhuriyeti'nin en yetkili kişilerini devreye sokmak isteyerek, onlara bir nevi görevlerini hatırlatıyor, şiddetin durdurulması konusunda nokta atışlar yaparak, direk olayların muhataplarını dikkate alıyor ve direk olarak

[140] Beriş, *Demokrasiye Kara Bir Leke: 12 Eylül 1980 Darbesi*, 356.
[141] Çal, "1975-1980 Arasında Türkiye'deki Siyasi Olaylar ve Siyasi Görüşlerin Dildeki Yansımaları", 235-42.

onlara hitap ediyor. Çağrılarında sağ sol kavgasının niçin şiddetlendiğini yani sebeplerini de belirterek çözümü de söylemiş oluyor.

Bu minvalde Muhsin Yazıcıoğlu, ülkücüler ve devrimciler arasındaki şiddet olaylarının durdurulması için Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e de ülkenin içinde bulunduğu durumu izah eden, anarşiyle ilgili görüşlerini açıklayan ve onu daha aktif ve duyarlı olmaya davet eden, diplomatik dille yazılmış bir mektup gönderdi. Bu mektup, kamuoyunda da büyük yankı uyandırdı. Mektupta, gençlik hareketleri içinde bulunan ajanların provokatif eylemler gerçekleştirerek sağ sol kavgasının daha da şiddetlendirdiğini belirtilerek gençliğin kavgaların, çatışmaların yerine fikri tartışma zeminine çekilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Muhsin Yazıcıoğlu bu konuda ilk adımı atmaya hazır olduklarını da ifade etmiştir. Bu çözüm arayışları onun ülke meselelerine hakimiyetinin ve bu meselelerinin nasıl çözüleceğini bilen bir lider olduğunun açık bir göstergesidir. Yazıcıoğlu, çatışma yerine tartışma ve müzakere ortamının sağlanmasında devlete de görev düştüğünü şu ifadelerle dile getirir:

> *Fikirlerin masa başında uygarca tartışılarak ortaya konulması ve münakaşanın yalnızca masa başında sürdürülmesi gerekliliği de açık bir gerçektir. Anarşinin sona ermesi ve kardeş kanı durması için her şeyden önce karşılıklı fikir tartışmasının yapılmasına milletimizin büyük çoğunluğu gibi gençlerimizin de inanması zorunludur. Bunun için de bu yolda bizzat devletçe bazı olumlu çabaların sarf edilmesi gerektiğine inandığımızı ifade etmek istiyoruz.*[142]

Asıl hedefin kardeşin kardeşle savaşı olmadığı, asıl savaşın vurguncu zihniyetle olması gerektiğini vurgulamıştır. *"Savaşımız vurguncu düzenedir, yaşasın devlet yıkılsın düzen"* diyordu. Fakat çabaları fayda vermedi. Vurguncu düzen gençleri, siyasileri, varsılları, yoksulları ve her birini farklı şekillerde kullanmaya devam ediyordu. Bu gidişata "Dur" demesi gerekenler seyirci durumuna geçmişler ki, çözüm önerileri çağrılar yine bu sorumluluğu yüklenen gençlerden geliyordu. "Asıl suçlular susanlardır". Yazıcıoğlu, ileriki yıllarda yapacağı bir söyleşide susanların sorumluluğuna dikkat çekmek üzere bu memleketin suçluları çatışanlar değil

[142] Karacaoğlu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yakın Dönem Demokrasi Geleneğindeki Yeri ve Önemi", 68.

susanlardır diyecektir. Çatışanları geçmişin mağdurları geleceğin mazlumları olarak değerlendirecektir.

3.2.1.1. "Eller Silah Değil Kalem Tutmalı" Kampanyası

Muhsin Yazıcıoğlu'nun şiddeti durdurma çağrıları sadece demeçlerle veya ülkeyi yönetenlere yaptığı çağrılarla sınırlı kalmamıştır. O, Üniversitedeki arkadaşlarına da şiddetin durdurulması gerektiğini, asıl meselenin okumak olduğunu hatırlatıyordu. Bu doğrultuda vatana ve millete faydalı olmak için çaba gösterilmesi gerektiğini dile getiriyordu. Ülkenin ve gençliğin içerisinde bulunduğu durumun farkında olan ve bu kaos ortamından nasıl çıkılacağı üzerine düşünen, kafa yoran, çareler ve çözüm yolları arayan bir lider olduğunu üniversitedeki arkadaşlarına onun yaptığı şu konuşmasından anlamak da mümkün:

> *Arkadaşlar, hepimiz Anadolu'nun dört bir yanından okumak için buralara geldik. 4 yıl bu sıralarda beraber olacağız. Yeni eğitim yılı hepimize hayırlı olsun. Arkadaşlar sıralarda yazan bazı çirkin sloganlar beni üzdü. Biz buralara okumak, milletimize, devletimize ilerde hizmet etmek için geldik. Ancak yabancı ideolojilerin bizi birbirimize düşman etmesine izin vermeyelim. Birbirilerimize ideolojik dayatma yapmayalım. Farklı görüşlere sahip olabiliriz. Önemli olan tartışmak ve birbirimizi anlamak, farklılıkların zenginlik olduğunu idrak etmektir*.[143]

Yazıcıoğlu, 23 yaşında bir gençlik lideri olarak ülkenin geleceği ile ilgili endişeler duyuyordu. Söyledikleri de düşündükleri de fırtınalı yılların bir gerçeği idi. Yazıcıoğlu, artan öğrenci olayları üzerine "Eller silah değil, kalem tutmalı!" kampanyası başlatmıştı. Yazılar yazıyor, konferanslar veriyor, toplantılar düzenliyordu. Ülkü Ocakları'nın Türk gençliğini uyaran şiddet karşıtı bu faaliyeti sol terör örgütleri tarafından bastırılıp engellenmeye çalışıldı. Yazıcıoğlu, Ülkü Ocakları Teşkilatlarına bir tamim göndererek ülkücü gençleri kışkırtmalara karşı uyarıyordu.

23 yaşındaki genç bir başkanın bu tavrı, öngörüsü, onun basireti ve ferasetini gösteriyor. Dış güçlerin içerdeki taşeronlarıyla Türk gençliği üzerinde karanlık oyunlar tertiplediğini hatırlatıyor, bu tuzaklara karşı uyanık olmalarını istiyordu. Burada dikkati çeken önemli bir husus "Türk gençliği" ibaresidir. Bu önemli! Zira sağ

[143] A.g.e., 59.

olsun sol olsun Türkiye üzerinde oynanan oyunların hedefi Türkiye'yi karıştırmak ve bu karışıklığa ve kaosa da yine Türk geçlerini alet edilmesi meselesidir. Yazıcıoğlu işte bu gerçeğe dikkat çekiyor. Tuzaklara karşı teşkilatları uyarıyordu.

Ülkeyi yönetenler beceriksizliklerini gençlere ihale etmiş ve ne olduysa bu ülkenin genç evlatlarına olmuştur. Hangi hükümet gelse diğer grup aleyhinde bir kıyım bir ötekileştirme ve bir şeytanlaştırma işine girişiyor. Bunlardan biri de CHP'nin İktidara gelmesinde yaşanmıştı. CHP iktidarının iş başına gelmesiyle millî eğitim ve üniversitelerde kıyım başladı. Milliyetçi Hareket mensupları devlet dairelerinden sürgün edilirken eğitim enstitülerinde okuyan binlerce ülkücünün öğrenim hakkı elinden alınmak istendi. Öğretmen yetiştiren eğitim enstitüleri yönetmeliklere aykırı olarak normal süresinden 1,5 ay önce dönem notları verilmeden kapatıldı.

Türkiye'nin her yerindeki 55 eğitim enstitüsü öğrencileri CHP iktidarının yapmış olduğu bu uygulamayı protesto etmek amacıyla Ankara, İstanbul, Bursa, Eskişehir, Gaziantep, Kırşehir, Manisa vb. illerde gösteriler yaptı. Eğitim Enstitüleriyle ilgili en büyük gösteri, 30 Ocak 1978 tarihinde Ankara'da yapıldı. Ülkü Ocakları Derneği Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu'nun hazırladığı planla Ankara gösterisi günler öncesinden organize edilmişti. Muhsin Yazıcıoğlu, 30 Ocak 1978'de yapılacak gösterilerle ilgili olarak Site, Niğde, Sivas, Yıldırım Beyazıt gibi ülkücülerin hâkimiyeti atında bulunan yurtlarda toplantılar yaptı. Gösterinin planını en ince ayrıntısına kadar anlattı. Toplantılar sonucunda, binlerce ülkücünün dört bir koldan Kızılay'da Millî Eğitim Bakanlığının önünde toplanıp bakan ve iktidar aleyhine gösteriler yapması kararlaştırıldı. 20 binden fazla ülkücü gencin katıldığı gösteride, Yazıcıoğlu bir konuşma yaptı ve hükûmeti eleştirdikten sonra Millî Eğitim Bakanı'nı istifaya davet etti.

Araştırma konumuzu ilgilendiren yanı ise Muhalif bir lider'in sorunlara nasıl baktığı ne tür çözümler ürettiği üzerinedir. Muhsin Yazıcıoğlu'nu farkındalığını gördüğümüz yerlerden biri de yukarıda bahsettiğimiz konularda ilgili kişilere, kurumlara yaptığı çağrı ve uzattığı eldir. Sonuç olarak Yazıcıoğlu'nun görüşleri, çözüm önerileri, gayreti, mücadelesi, sadece okuldaki değişik fikirdeki Anadolu'nun dört bir yanından gelmiş vatan evlatlarına yönelik olmamış o, bu çağrılarını ülkeyi yöneten en yüksek makamdaki yöneticilere de yapmıştır. Sorumluluk alarak devletin kurumlarını

çalıştırmalarını istemiştir. Araştırmamız boyunca biz onun nerede bir problem, kaos anlaşmazlık varsa çözümün bir parçası olmak üzere orada olduğunu ve elinden geleni yaptığına şahit oluyoruz. Yazıcıoğlu'nun bir diğer çözüm arayışı 12 Eylül darbesinden önceki süreçte siyasi yelpazenin sağında olan gruplar arasında sağladığı uzlaşmadır. Milli Türk Talebe Birliği, Akıncılar Hareketi ve Ülkü Ocakları arasında kaos başlayınca üç grubun liderlerinden oluşan bir komite Muhsin Yazıcıoğlu'nun mensubu olduğu Ülkü Ocakları genel merkezinde istişarelerde bulunarak aralarındaki kaosu sonlandırmışlardır.[144] Bu uzlaşının sağlanmasında Yazıcıoğlu başat rol oynamıştır.

Her şeyin politize olduğu, her şeye ideolojik gözlükle bakıldığı ve her şeyin politika için kullanıldığı bir dönemde sanatın özellikle de sinemanın bu işin dışında kalması mümkün değildi. Bu dönem sanatın, sanatçıların bile sağcı solcu diye ayrıldığı bir dönemdir. İnsanları etkilemekte kullanılan şiir, öykü ve müzik gibi sanatsal etkinliklerin hepsi kendi taraftarlarını motive etmek için kullanılmaktadır. İşte bu dönemde Türkiye tarihindeki en dramatik kitlesel olaylardan biri 1979 yılının son günlerinde Kahramanmaraş'ta yaşandı. 19 Aralık 1979 günü Cüneyt Arkın'ın başrolünü oynadığı ve milliyetçi kesime hitap eden *Güneş Ne Zaman Doğacak?* isimli film ildeki Çiçek Sineması'nda vizyona girer. Fakat tarafların (hangi taraf olursa olsun) filmin konusuyla ilgilendiği yok. Tek soru var *"Bu filmi bizim taraf mı çeviriyor karşı taraf mı?"* Aslında filmin konusu 1946 yılında Stalin'in zulmünden kaçarak Türkiye'ye sığınan 146 Azerbaycan Türk'ünün hikâyesini anlatmaktadır. Filmin gösterimi henüz başlamıştı ki salonda bir patlayıcı sesi yankılandı. Bu patlama, ilde yaşanacak sağ-sol çatışmasının da başlangıcı olacaktır. *Güneş Ne Zaman Doğacak?* filminin yerine bir başka film gösterime konuldu ve bir anda ilde sokak olayları, saldırılar ve çatışmalar başladı. Bomba sonrası yaklaşık bir hafta süren olaylarda yüzden fazla vatandaş hayatını kaybetmiştir.

O sırada iktidarda bulunan CHP Genel Başkanı ve Başbakan Bülent Ecevit olayları kontrgerillanın başlattığını söyledi. Bu olayla ilgili işin içinde kontrgerillanın olduğunu söylemesinin sebebi ise Ecevit, başbakanlığa ilk geldiği günlerde Genelkurmay içinde Özel Harp Dairesi başlıklı bir birim olduğunu görmüş ve bununla mücadele etmeye başlamış olmasıdır. Dönemin Başbakanı böyle söylerken yine

[144] Şeker, *Türk Siyasi Tarihinin Bir Dönüm Noktası*, 80-89.

dönemin CHP'li İçişleri Bakanı İrfan Özaydınlı olayların sebebinin sol örgütlerin provokasyonu olduğunu ifade ediyordu. Bakana göre sol örgütler ilde Alevi-Sünni çatışması başlatmak için çaba harcıyorlardı. CHP'nin iktidarda olduğu bir dönemde Bakanın yaptığı bu açıklama CHP cenahı tarafından affedilemez bir açıklama olarak algılandı ve büyük tepki gördü. Ve sonrasında İçişleri Bakanı Emekli Orgeneral Özaydınlı CHP cenahından gelen büyük tepkilere ve baskılara direnemeyecek bakanlıktan istifa etmek zorunda kalacaktır.[145]

3.3. Yazıcıoğlu İçin Kullanılan Sıfat: Efsane Başkan

Ülkü Ocakları hakkında 1977 Mayıs'ında açılan ve Ankara'da devam eden dava, CHP'nin Ankara Valisi Tekin Alp'in açtığı yeni bir dava ile hızlandırılmıştır. Ülkü Ocakları Derneği Aralık 1978'de kapanmıştır. Ülkü Ocakları'nın kapatılması üzerine Türkiye'deki 1250 Ülkü Ocakları şubesi Ülkücü Gençlik Derneği şubesine dönüştürülmüştür. CHP iktidarı yeni açılan Ülkücü Gençlik Derneği'ne de baskı kurmaya çalışmış ve bazı şubelerini valiliklerce kapattırmıştır.[146] Akabinde Muhsin Yazıcıoğlu 1978'de yoluna Ülkücü Gençlik Derneği'nin Kurucu Genel Başkanı olarak devam etmiştir. Zaten Ülkü Ocakları Başkanı olan Muhsin Yazıcıoğlu, 1978'de faaliyete geçen Ülkücü Gençlik Derneği'nin de kurucu Genel Başkanı oldu.[147]

Muhsin Yazıcıoğlu "Efsane Başkan" olarak ünlenmişti. Niçin "Efsane Başkan?" sorusuna bazı yakın arkadaşları şöyle cevap vermişlerdir.

> *Bizim gençliğimizde yani 1980 öncesinde ülkücü gençlik arasında Muhsin Yazıcıoğlu bir efsane gibiydi. Hepimizin idolüydü. Belki de ben en fazla 'Muhsinci' olanlardan biriydim. Hepimiz ona hayrandık. O dönemde kitlelere çok iyi hitap eden konuşmalarını hatırlamıyorum ama, ikili ve grup görüşmelerinde müthiş ikna yeteneği vardı. Bunun sebebini hep merak etmişimdir. Demek ki, olaylara ve olgulara hakim olmasını sağlayan, en azından bizden üstün bir vizyona sahipti. Parti ve bizim için biraz da ütopik bir yerde bulunan 'Başbuğ' ile aramızdaki köprü gibiydi. Muhsin bizim aramızdaydı. Aynı evlerde kalıp, aynı sofralarda yemek yediğimiz, içimizden birisiydi. Herkesin özel durumuyla ilgilenir, kimin ne derdi varsa yardımına koşardı. Bu*

[145] Beriş, *Demokrasiye Kara Bir Leke: 12 Eylül 1980 Darbesi*, 73.
[146] Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı, "Hakkımızda".
[147] Aygen, "Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşları: Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı Örneği", 25-26.

özelliğini daha sonra da kaçaklıkta, hapislikte, ölümde, ailelerin yanında koşturan, kimin kömürü yok, kimin kirası ödenemiyor takip eden bir arkadaş, doğal bir lider olarak sürdürdü. Bu yönleriyle bir lider olarak kesinlikle örnek alınması gereken birisiydi. 'Eller silah değil kalem tutmalı' kampanyasına nasıl ümitle sarıldığını hatırlıyorum.[148]

Yazıcıoğlu, çağrıyı yaptığı zamanda karşıt grupların kendileri kadar vatansever olduklarını ve kötülük olsun diye solculuk yapmadıklarını düşündüğünü söyler. Bu sebepten dolayı onları fikir mücadelesine çağırarak eller silah değil kalem tutmalı diye bir kampanya başlattıklarını ifade edecektir. Zira o dönem her iki taraf da silahlılardı. Fakat üzülerek bir karşılık bulamadıklarını "faşistlerin elini sıkmayız" diye karşılık verdiklerini anlatır. Ahmet Turan Alkan Yazıcıoğlu'nun liderlik özelliğiyle ilgili şu ifadeleri kullanmaktadır:

Muhsin Yazıcıoğlu'nu ilk defa Veterinerlik Fakültesinde görüyorum. Adam 18 yaşında bile efsâne, öyle karizmatik. Bazı insanlar vardır, hep böyledir. Vasıflarında lider olmak tabiatıyla doğar, öyle yaşarlar. Karşılaştığımız ilk gün de başkandı, şimdi ve hâlâ yine başkan.[149]

20'li yaşlarda, yüzbinlerce ülkücü gençliğin başkanı ve "Eller silah değil kalem tutmalı" diyen bir liderdi Muhsin Yazıcıoğlu. Yüz binlerce gence öncülük eden bir lider ve silahlı mücadeleye karşı muhalefet etmektedir. Asıl hedefin okumak ve fikirsel bazda bir mücadeleye dönüşmesi gerektiğini savunur. Onu efsaneleştiren şeylerden birisi elindeki muhteşem güce rağmen silahlı mücadeleye muhalefeti olsa gerek. Zira elinden kitap ve kalem alınmış ve onun yerine ellerine silah verilmiş bir nesil var. Yüzbinlerce gence liderlik yapan, yüzbinlerce gencin verdiği gücü egosu için, menfaati için, çevresi için değil, zenginlik, mal, mülk makam için değil, ülkesi ve devleti için yönlendirme gayretinde olması onu efsane lider konumuna çıkarmıştır. Onun o dönem muhalefeti "silahlı mücadeleye"dir. Bu çağrının asıl kıymeti çağrının hangi şartlar altında ve ne zaman yapıldığıyla alakalıdır. Bu çağrının yapıldığı zaman konuşulan tek dilin şiddet olduğu bir dönemdir. Yüzbinlerce gence başkanlık yapan birisi olarak bütün kesimleri böylesi bir dönemde şiddetsizliğe davet etmesi o günkü

[148] Saruhan, *12 Eylülcülerin İslam Düşmanı Olduklarını Yakından Biliyorum*.
[149] Kocabay, "İnsani Değiştirmek".

şartlarda oldukça önemlidir. Silahlı mücadeleye tavır koyduğu zamanlarda her gün onlarca genç ideolojik savaşlarda öldürülmekteydi. Böyle bir zamanda bu söylemini çağrıya dönüştürmesi onu efsaneleştiriyordu.

Muhsin Yazıcıoğlu insanların siyasi tercihlerinden dolayı düşmanca tavırlar sergilememesi konusunda her zaman çağrısını yapmıştır. Bu konuda iki örnek olayı anlatmanın yerinde olduğunu düşünüyoruz.

Onun ilk çağrısı gençliğin yatışması için ve asıl gayeleri olan okumaya vatana millete faydalı olmaya yönlendirmek içindir. Bu amaçlarını gerçekleştirmek ve böylece her kesimin ortak paydalarını, ortak yönlerini dile getirmektedir. Genç yaşına rağmen son derce yumuşak, kapsayıcı ve ortak değerlere parmak basan bir konuşma ile sınıfa şöyle hitap etmektedir:

> *Hepimiz kardeşiz. Birbirimizi Allah için sevelim, kin ve nefretle birbirimize bakmayalım. Bu aziz milletin, bu güzel ülkenin ve bu mübarek toprakların evlatlarıyız. Masalara, duvarlara yazılmış bize ait olmayan içi boş 'Kahrolsun ve Yaşasın'larla başlayan sloganlar bizi bir yerlere götürmez. Bizlere gelecek sunmaz.*[150]

Bu cümlelerin samimi bir yürekten çıkmış ve kanayan kanı durdurmak için söylenmiş hasbi bir çağrı olarak görülmektedir. Ayrıca üniversitelerde olmalarının amacını hatırlatarak *"Hepinizi birlik ve beraberlik içinde sadece okumaya ve iyi bir tahsil yapıp vatana hayırlı hizmetler yapmaya çağırıyorum!"*[151] demiştir. Bu çağrı sorunların ne olursa olsun konuşarak çözülmesi gerektiği üzerine bir çağrıdır. Muhsin Yazıcıoğlu'nun o dönemdeki tavrı ilerleyen yıllarda da devam edecek ve o *"Seçimler kavga aracı olmasın. Sel gider kumu kalır. Elbet bu seçim de gidecek ama sizler akraba ve komşu olarak kalacaksınız,"* diyerek siyasi ayrışmanın anlamsızlığına vurgu yapmıştır.[152]

3.4. Karanlıkta Kalan Olaylar ve 12 Eylül'e Giden Süreç

Kahramanmaraş'ta yaşanan hadiselerle ülkenin karanlık olaylar tarihine yeni bir sayfa eklendi. Olaylar sonucu özellikle pek çok Alevi vatandaş başka illere göç etmek

[150] Şeker, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Siyasi Hayatı ve Milliyetçilik Anlayışı".
[151] A.g.e.
[152] *Muhsin Yazıcıoğlu*.

zorunda kaldı. Provokasyonlar hedefine ulaştı. Şehirde güven ortamı yok edildi. Aslında bunun bir provokasyon olduğu gerçeği daha sonra netleşecekti. Şöyle ki, Kahramanmaraş olaylarından sonra oldukça ilginç bazı gerçekler ortaya çıktı. 1978 yılının Aralık ayında Kahramanmaraş'a il dışından bazı kişiler nüfus sayımına hazırlık yapıyoruz diye ev ev dolaştılar. Fakat hiç kimsenin; ne yerel yönetimin ne de mülkü erkanın bundan haberi yok. Bazı evlerin dışına boyayla işaretler ve numaralar konulmuştu. Bir başka grup da olaydan birkaç gün önce 26 kişi seyyar millî piyango satıcısı sıfatıyla şehre gelir ve bunların hepsi aynı otelde kalırlar.

Olaylar bittikten sonra bu kişiler sırra kadem basarlar. Olaylardan sonra yapılan tahkikatta, otel kayıtlarıyla Millî Piyango İdaresi'nin bayi listesi karşılaştırılır ve asıl gerçek ortaya çıkar. Çünkü Milli Piyango İdaresinde bu isimlerde seyyar satıcıların bulunmadığı anlaşılır. Kimdi bu insanlar? Kahramanmaraş'ta ne işleri vardı? Niçin hiç kimse bunların farkına varamadı?

Başka ilginç nokta, olaylar sırasında ABD Büyükelçiliği İkinci Kâtibi Robert Alexander Peck'in Kahramanmaraş'ta olmasıydı. Nerede bir olay olsa taşın altından o çıkıyordu. Zira aynı isim farklı zamanlarda toplumsal olayların yaşandığı diğer illerde de görülmüştü. Peki bu kişiden nasıl haberdar olunmuştu? Amasya Belediye Başkanı ve Amasya Valisi Zamanın İçişleri Bakanı Hasan Fehmi Güneş'i arayarak şehre gelen Amerikalı bir diplomatın özellikle mezhep yapısıyla ilgili çok sayıda soru sorduğunu söylemiş, şüphelendiği için durumu kendisine haber vermek istediğini söylemişti. Bu bilgileri il Valisinden de teyit eden İçişleri Bakanı Güneş, Karadeniz gezisinde gazetecilere Peck'in adını verir ve faaliyetlerini takip ettiklerini söyler. Duruma tepki gösteren ABD'nin Ankara Büyükelçisi Spain'in talebine rağmen Peck ile görüşmeyi reddeden Güneş'in adı bir sinema oyuncusuyla aşk skandalına karıştırılır ve bakan istifa etmek zorunda bırakılır.

Kahramanmaraş olaylarında bir diğer açıklama ise dönemin Başbakan'ı Ecevit'ten gelir. Olaylarda hükümetin herhangi bir sorumluluğu olmadığını söyler. Gerekçe olarak da güvenliğin sağlanması için askeri birliklerin yardıma çağırıldığını fakat güvenliğin sağlanmasına doyurucu bir katkıları olmadıklarını ve pasif kaldıklarını söylemektedir. Kahramanmaraş olayları bardağı taşıran damlalardan biriydi ve bilanço ağırdı. Bu olaylar sonunda 109 kişi hayatını kaybetti, 200'e yakın kişi yaralandı, 500

işyeri tahrip edildi, pek çok kişi yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kaldı. Benzer bir tezgâh daha sonra Çorum'da da tekrarlanmıştır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi ülke her türlü provokasyonun uygulanmasına müsait bir durumdadır. Sağcısıyla ve solcusuyla insanlar gerilmiş pimi çekilmiş bomba gibi alevlenmek için bir kıvılcıma bakıyor. MHP'li Gün Sazak'a yönelik suikastı protesto eden kitlelerin 28 Mayıs 1980 günü sokaklara dökülmesiyle birlikte Gün Sazak'ın katilleri olarak gördükleri sol kesime ve onlara ait olduğunu düşündükleri işyerlerine saldırılar düzenlenmeye başlanır. Maalesef plan başarılıdır ve aynı günlerde Alevi ve Sünni mahalleler arasında barikatlar kurulur ve çatışmalar başlar.[153]

Karanlık ellerin hedefinde bu kez eski Gümrük ve Tekel Bakanı ve MHP Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak vardı. Gün Sazak'ı hedef seçmelerinin bir sebebi de Bakanlığı döneminde yapmış olduğu operasyonlarla çok sayıda kaçakçılık olayına engel olması ve kaçakçılara göz açtırmamasına yönelik irade kullanmasıdır. Karanlık güçler bir taş ile birkaç kuş vurma peşindeler. Hem operasyonlardan dolayı Sazak'tan öç almış olacaklar, hem de adım adım darbeye giden süreçte sağ sol kavgasını alevlendirerek ülkeyi darbeye bir adım daha yaklaştırmış olacaklardı. Ve bunda da başarılı oldular. Sazak, Ankara'da evinin önünde saldırıya uğradı ve öldürüldü. Hatta bir iddiaya göre kendisine suikast yapılacağından şüphelenen Sazak ölümünden 15 gün önce bakanlığı döneminde birlikte çalıştığı bir Gümrük müfettişi ile bir araya gelerek bu konu hakkında bilgi verirken şu ayrıntıyı söylemeyi de ihmal etmez: *"Ben bizim solculardan korkmuyorum. Korkunç bir manipülasyon var. Kimin kimi yönettiği belli değil. Bu gençleri bir araya getireceğiz."* Sazak'ın gençlerle ilgili düşünceleri onları bir araya getirme çabası ve bunu dillendirmesi Muhsin Yazıcıoğlu'nun silahları bırakma düşüncesiyle paralellik arz etmektedir.

Fakat bazı karanlık eller barışı isteyenlerin istediğinden daha çok savaşı ve iç kargaşayı istiyordu. Bu sebeple kin ve düşmanlığın soğumaması sürekli körüklenmesi gerekiyordu. 24 Haziran 1980'de MHP Gaziosmanpaşa İlçe Başkanı Ali Rıza Altınok, evinde kızıyla birlikte öldürülür. Öte yandan karşıt görüşten olan CHP İstanbul Milletvekili Abdurrahman Köksaloğlu 15 Temmuz'da İstanbul Şişli'deki işyerinde

[153] Beriş, *Demokrasiye Kara Bir Leke: 12 Eylül 1980 Darbesi*, 73-90.

uğradığı silahlı saldırıda öldürülür. Aradan bir hafta bile geçmeden 19 Temmuz 1980'de bu sefer 12 Mart döneminin Başbakanı Nihat Erim İstanbul'da Devrimci Sol tarafından üstlenilen bir suikast sonucu hayatını kaybetti.

Olaylar öyle büyür ki, bakanlar, milletvekilleri, eski Başbakanlar suikastların kurbanı olurlar. Nihat Erim'in öldürülmesine gerekçe olarak sol örgütlerin 12 Mart döneminin tüm sorumluluğunu Erim'e yüklemeleri gösterilir. Sağ veya sol fark etmiyor. Yapılan her bir suikast sonrası olayın yapılış nedeni gerekçelendiriliyor ve bir yerlere bağlanıyor. Aslında bunların hepsi yapılan eylemleri meşrulaştırma çabasından başka bir şey değildir. Hemen üç gün sonra, bu sefer farklı gurup liderleri namlunun ucundadır. Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) kurucu genel başkanı ve Maden-İş Sendikası Başkanı Kemal Türkler öldürülür. Faili meçhul kalan cinayetler adeta "bir sağa, bir sola" yöneliyordu. Cinayetlerin vahşeti en yüksek düzeye çıkarılarak halkta da infiale yol açması sağlanmalıydı. Bu yüzden siyasi cinayetlerde aileler de hedef alınıyordu. Gerek bombalı gerekse silahlı saldırılarda hedef alınan siyasetçinin yanında aile bireyleri de katlediyordu.

Siyasi çıkmazı derinleştiren bir başka konu ise 6 Eylül'de Konya'da düzenlenen Kudüs mitingi oldu. Sağdan ve soldan yeterince kişiler suikast ile öldürülmüş olup darbeciler için yeterince malzeme üretilmiştir. Şimdi sıra dini hassasiyeti olan ve bunun siyasi temsilcisi MSP'den de malzeme üretmekteydi. Mitingi MSP'nin gençlik teşkilatı olan Akıncı Gençler Derneği düzenlemiş ve yaklaşık 100 bin kişi bu mitinge katılmıştır. Yalnız burası için farklı bir uygulama sahneye konmalıydı. Evet gerekçe bulunmuş bunun için senaryo yazılmış ve sahneye koyacak figüranlar bile ayarlanmıştı. Senaryo gereği Mitingde İstiklal Marşı okunurken birilerinin ayağa kalmaması gerekiyor. Malzeme istiklal marşı üzerinden üretilecek. Plan gerçekleşti ve bazı kişilerin ayağa kalkmadığına dair çok sayıda haber ertesi gün gazetelerde yer aldı. Herkes görevini yapıyordu. Buna gazeteler de dahildi. İlginçtir ki bu gazetelerde yayımlanan fotoğraflarda yalnızca beş kişinin oturduğu görülüyordu. 100 bin kişinin katıldığı bir Mitingde beş kişi ayağa kalmamıştı! Ve yüz bin kişinin içerisinde gazeteciler o beş kişinin fotoğraflarını servis ettiler. Peki kimdi o beş kişi?

Konuyla ilgili dönemin MSP Konya Belediye Başkanı Mehmet Keçeciler hem MSP'nin Konya belediye Başkanı olması hem de olayın MSP gençlik kollarının

yaptığı bir mitingde meydana gelmesinden dolayı konuyla birebir alakalı bir kişi olarak o gün yaşananlarla ilgili TBMM'deki Darbeleri Araştırma Komisyonuna verdiği ifadede *"Anlaşılan yine bilinmeyen bir el devreye girmiş ve toplumsal fay hatlarını harekete geçirmeye çalışmıştı,"* demiştir. Keçeciler, bu olayın da diğer olaylar gibi gerek Kahramanmaraş, Çorum olayları, gerek her iki cenahtan siyasilerin katledilmesi gerekse diğer olaylardan bir farkı olmadığına vurgu yapıyor. Yani bilinmeyen eller yine devrede. O bilinmez eller ülkemizin çeşitliliği, zenginliği olan farklı görüşleri, farklı kimlikleri, farklı kültürleri, farklı dini anlayış ekollerini hasılı ülkede ne kadar ayrıştırmaya müsait alan varsa oraları kaşımak kanatmak, yaralamak istiyorlardı. Bunu yapmalarının sebebini Keçeciler *"Yönetilemeyen bir ülke görüntüsünün ortaya çıkması amaçlanıyordu. Aynı zamanda kamuoyu da ülkede huzur ve güvenin tesisi için askerî yönetimden başka yol olmadığına ikna edilmeye çalışılıyordu. Bu bakımdan, 12 Eylül öncesi büyük bir algı yönetimi süreci yaşanmıştır"* şeklinde açıklamaktadır. O beş kişiyle alakalı olarak Keçeciler şunları da sözlerine eklemiştir:

> *Ertesi gün Milliyet Gazetesinde o 5 kişinin resmi otururken çekilmiş, birinci sayfadan verildi. Ben o gazeteden aldım sekiz on tane götürdüm Cumhuriyet Savcılığına ve Konya Valiliğine, suç duyurusunda bulundum. 6 Eylül'de yürüyüş yaptık.7 Eylül'de dedim ki bunlar… Çünkü partililere sordum bilmiyorlardı, hiç kimse tanımıyor. Konyalılar da tanımıyor, Konyalı da değil onlar. Konya o zaman 300 bin nüfuslu bir vilayet. Partililer tanımıyor, bilmiyor, biz bilmiyoruz. Biz bunlardan şikayetçiyiz. Konya'nın adını lekelediler dedim. Çünkü çok yankı yaptı 'İstiklal Marşı'nda oturdu' diye. Herkes oturdu intibaı oldu yani o mitinge katılanların hepsi oturdu.*[154]

Kahramanmaraş'ta milli piyango memurları, nüfus sayım memurları ne idiyse, Konya'da yapılan miting İstiklal Marşı okunurken oturanlar da aynı karanlık ellerin maharetiydi. Yani karanlık eller adım adım darbeye giden süreci işletmekteydiler. Teknik ve donanım yönünden imkansızlıklar içerisinde bulunan Emniyet Teşkilatının aynı zamanda polisteki bölünmüşlük, durumu güvenliğin sağlanmasında gösterilen zafiyet ve başarısızlıklar bu sorunların çözümü için silahlı kuvvetlerden başka imkân kalmadığı düşüncesinin oluşması için kullanılıyordu. Öyle ki, 1980 yılına gelindiğinde

[154] A.g.e., 89.

her gün ölü sayısı 20'yi buluyor, aynı yılın ilk sekiz ayında siyasî cinayetler sonucu hayatını kaybeden kişi sayısı 1600'e ulaşıyordu.[155]

3.5. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi

Darbe sözcüğü, sözlükte *"Ülkede bir grup tarafından örgütlü bir biçimde silah zoruyla baskı kurularak veya seçim dışındaki demokratik usulleri kötüye kullanarak mevcut hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi"*[156] olarak tanımlanmıştır. 12 Eylül 1980 yılında gerçekleşen darbe askeri bir grup tarafından gerçekleşmiştir. Bu yüzden "askerî darbe" nitelemesi bu darbe için uygun olacaktır.[157]

Oluşumu, gerçekleşmesi ve sonuçları açısından 12 Eylül askeri darbesi bir milattır. Yeni başlangıçların ve ayrışmaların adıdır 12 Eylül. Öncesi vardır sonrası vardır. Öncesiyle sonrası arasındaki farkı ortaya çıkaran bir sınav niteliğindedir. Zor zamanların daha zor zamanlarla değil en zor zamanlarla sınandığı, kendilerini gizleyenlerin aşikâr olduğu bir zaman diliminin başlangıcıdır. Yeni başlangıçların ve ayrışmaların adıdır 12 Eylül. En derin muhakemelerin yapıldığı, en derin acıların yaşandığı, duygu ve düşüncelerin filizlenip olgunlaştığı, günleri aya yıla bedel olan, içerisiyle dışarısıyla acıyı iliklerine kadar hissederek yaşayan bir neslin dramıdır aynı zamanda. Çünkü o neslin gençliği, yarınları da bu darbe için öldürülmüştür. Çaresizliğin zirve olduğu zamanlarda, çare olarak yaralara merhem niyetine inancın sürüldüğü, imdat çığlıklarına imanın yetiştiği bir dönemdir. Acılarla, özlemlerle, hasretlerle, pişmanlıklarla dolu bir yaşanmışlıktır 12 Eylül.

Hayat o kadar koşuşturma ile doluydu ki, kavgadan dövüşten, kovalamaktan, kaçmaktan konuşmaya, düşünmeye fırsatın bulunmadığı bir durumdan, bunların hiçbirinin olmadığı adeta hayatın durduğu bir hale geçiş süreci başlamıştır. Yeni yer, yeni durum, yeni olaylar ve yeni bir başlangıç. Bu yeni başlangıcın adını "hücre ve işkence" olarak koymak mümkündür.

---

[155] A.g.e.
[156] *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, "Darbe".
[157] Gocuk, "12 Eylül Askerî Müdahale Sonrası Milliyetçi Hareketin Yeniden Yapılanma Süreci", 47-48.

Muhsin Yazıcıoğlu 12 Eylül 1980 darbesi yapıldığında MHP Genel Başkan Müşaviri idi.[158] Devleti korumak için çıkılan bu yolda devletin teşekkür etmesini bekleyen ülkücü kitle işkencenin bu kadarını tahmin bile edememiştir. Fakat Yazıcıoğlu'nun kararı tartışmaya açık değildi. Yakalanana kadar dışarıdan yakalandıktan sonra da arkadaşlarına içeriden yardım ve destek olmaya devam edecekti. Bunu kendisi *"Arkadaşlarımız idam edilirken, işkenceden geçirilirken zindanlardayken benim yurt dışına çıkmam doğru değil. Arkadaşlarımı yalnız bırakamam. Önemli olan benim şahsımın dışarı çıkması değil, hareketin toplanması, dağınıklığın giderilmesidir,"* diye ifade ediyordu.

28 Ocak 1981 günü Ankara'da yakalanan Yazıcıoğlu, Mamak'ta ülkücüler için kurulan C-5 işkence merkezine götürülür ve 26 gün boyunca burada ağır işkence görür.[159] 12 Eylül'ün diğer siyasi hareketler gibi Ülkücü Hareketi de suçlu sandalyesine oturtması, tabanın ordu ve devlet katında saygın bir yerinin bulunduğunu düşündüğü Alpaslan Türkeş'in yargılanması ve ceza alması, ülkücülerin ceza evlerinde işkence görmeleri, bir kısmının idam edilmesi, ülkücü harekette önce bir şok etkisi yapmış daha sonra yanıldıkları, kandırıldıkları ve yüzüstü bırakıldıkları düşüncesi tabanda çeşitli sorgulamalara yol açmıştır. Yaşanan bu şok ve ortada kalma hissiyatı ülkücü harekette ilk ciddi eleştirileri beraberinde getirmiştir. Bu eleştirilerin dozu artmış hatta Türkeş bile sorgulanır hale gelmiştir. 12 Eylül rejimi milliyetçi hareket tarihinde ciddi bir kırılmaya ve dönüşüme yol açmıştır. Bu dönemde cezaevinde İslamcı bir kimlik benimseyen MHP kadroları parti içindeki Türkçü akımı ve Alpaslan Türkeş'i eleştirmeye başlamıştır.[160]

Zaten kendilerinin sahipsiz bırakıldıkları düşüncesi oluşan ülkücüler, Muhsin Yazıcıoğlu'nun da yurt dışına çıkmasıyla yıkıma uğramaları kaçınılmaz olurdu. Arkadaşlarının yanında olmanın onlara vereceği manevi gücü ve onlar üzerinde psikolojik desteğin hapisteki ülkücüler üzerindeki etkilerini hesaba katmış olması muhtemeldir. "Kötü günde yanında olmanın" insan hayatında ne kadar önemli olduğu bilinir. Muhsin Yazıcıoğlu sadece onların yanında olarak arkadaşlarına manevi destek

[158] Gazete İlk Sayfa, "Muhsin Yazıcıoğlu Neden Taceddin Dergâhını Vasiyet Etti?"
[159] Beriş, *Demokrasiye Kara Bir Leke: 12 Eylül 1980 Darbesi*, 227.
[160] Umur, *Türk Siyasi Tarihinde Büyük Birlik Partisi*, 58-59.

vermekle kalmaz, hapishanedeki organizasyonu da idare eder konumdadır. Kendisine "Yurt dışına niye çıkmıyorsun?" diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

> *Dâvâ arkadaşlarım idam sehpalarında, işkencehanelerde şehit edilirken, zindanlara doldurulurken, dört bir yanda aranan arkadaşlarımız varken, iki binden fazla şehidimizin ve binlerce mağdurumuzun ailesi bizden maddî ve manevi yardım beklerken, hareketimiz dağıtılmaya, yok edilmeye çalışılırken ben nasıl kendimi düşünür yurt dışına çıkarım.*[161]

Aynı şekilde "Mamak'ta iken tahliyeni isteyelim." dendi. O karşı çıktı. *"Ben tahliye edilirsem arkadaşlar kendilerini yalnız hissederler. Bu zindandan en son çıkacak ben olmalıyım,"* dedi.[162]

Darbe sonrası dava süresince özellikle Alparslan Türkeş'in "sadece kendini kurtarmaya çalışan" bir görüntü vermesi ve savunmasını ülkücü hareketin komünistlerle giriştiği mücadeleyi kurumsal arka plandan yoksun bırakarak "suçun şahsiliği" argümanı üzerinden kurması tabanda bir nevi "sahipsizlik hissi"ne yol açmıştı. Parti tabanında bu durum vefasızlıktan ihanete giden bir çerçevede tartışılmaya başlanmıştı. Tabi ki bu süreç lider-teşkilat-doktrin şiarının sorgulanmasına da yol açtı. İşte bu sırada 12 Eylül mağduru ülkücülerde oluşan sahipsizlik hissi Muhsin Yazıcıoğlu'nun arkasında toplanmalarına yol açtı.

Ülkücü tabanda hızlı bir dindarlaşma görülmekteydi. Zira bu süreç aynı zamanda manevi yapılanmanın fikri değişimde öncelikli durumda değerlendirilmesi ve asli değer olarak kabul edilmesini de beraberinde getirmiştir. Devletin yaptığı, bir zülüm olarak görülüyor, hapishanelere yine İslami referanslı "Medrese-i Yusufiye" deniliyordu. İslamiyet'e yönelen ve gittikçe dindarlaşan Türk milliyetçiliğinin sembol ismi ise Muhsin Yazıcıoğlu oluyordu. Fikri bir ıslah çalışmasının da dönüm noktası, ehem-mühim meselesinin yani önceliğin ne olması gerektiği netleşiyor ve bu konuda İslam'ın önceliğinde karar kılınarak, onun müsaade ettiği ve onayladığı kadar milliyetçiliği savunan bir akıma dönüşüyordu. Sonuç olarak Türk-İslam Ülküsü anlayışına doğru yönelim başlamıştı. "Devletçi milliyetçilikten

[161] Avcı ve Koç, *Pusudan Önce*, 109.
[162] Kocabay, "İnsani Değiştirmek".

milletçi milliyetçiliğe" düşüncesi Muhsin Yazıcıoğlu önderliğinde gelişen yeni fikir akımıydı.[163]

3.6. Muhsin Yazıcıoğlu'nun Tutuklanması ve İşkence Görmesi

Muhsin Yazıcıoğlu, askeri darbenin ardından "MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası'nda" yargılandığı sırada 5,5 yılı hücrede olmak üzere 7,5 yıl Mamak Cezaevi'nde kaldı. Yazıcıoğlu, dava sonunda herhangi bir ceza almadan tahliye olacaktır.[164]

Onun haksızlıklar karşısında muhalefeti ve hak arama mücadelesi Mamak cezaevinde de devam eder. Yazıcıoğlu, o dönemdeki uygulama gereği 5 liralık damga pulu yapıştırıp imzaladığı dilekçede, gözaltına alındığı 28 Ocak 1981 gününden itibaren kendisine uygulanan işkenceleri anlatıyor ve işkenceciler hakkında dava açılmasını istiyor. Yazıcıoğlu'nun dilekçesinde şu ifadeler yer alıyor:

> *Selanik Caddesi'nde bulunan evimden emniyet mensuplarınca alındım. Mamak Askerî Cezaevi'ne yaklaştığımızda gözlerim kaşkolumla bağlandı ve arabanın içinde dövülmeye başladım. Soyum sülalem de katılarak sözle de her türlü hakarete maruz kaldım. Mamak'ta getirildiğim yerde, seslerinden tanıyorum, aynı kişiler hiçbir şey sormadan tartakladı. Kafam yarıldı, burnumdan ve ağzımdan kanlar akarken, yere yatırılıp cereyana tabi tutuldum. Sonra da kollarımın üstüne konan bir kalasa sarılarak yukarı asıldım. Belden aşağı soyundurularak el ve tenasül uzvumdan cereyan verildi. Yumruklandım.*
>
> *Yaralarım iyileşene kadar bekletildim. İşkence yapılmadan ifadem alınabilirdi. Ama hırs ve kinle işkence yapıldı. Bu kişiler şerefli Türk ordusunun da adını kullanarak eylemlerine ordumuz ve Devlet Başkanımızın da adını karıştırmıştır. Şahsımın işlemiş veya işleme muhtemeli olan suçlarımın itirafı için değil, başkalarını suçlamam için özellikle işkence yapıldı. Şahsıma da kin ve garezle, hakaretle darp yapıldı.*
>
> *Bana başkalarının yerini söylemem, Alparslan Türkeş başta olmak üzere bazı kişilerin cinayet emirleri verdiğini söylememi yoksa asılı olduğum yerden inmeyeceğim tehditleri yapılıyordu. İşkenceyi bizzat Millî Güvenlik Konseyi'nin istediğini, işkence anında savcının yanlarında bulunduğunu söylüyorlardı. İlk 6 gün boyunca bu*

[163] Yıldırım, "'Devletçi Milliyetçilikten Milletçi Milliyetçiliğe'".
[164] Akgün, "Vatan ve Millet Sevdalısı Muhsin Yazıcıoğlu Vefatının 12. Yılında Anılıyor".

muameleler yapılırken, su verilmedi, yemek verilmedi ve duvarda kollarımdan kelepçeli tutuldum.

İsteğim: kanunlarımıza göre suç olan işkenceyi, yapanlar hakkında davacıyım. Sorguda savcı, belirtmeme rağmen kayda geçmemiş ve ifademin içinde işkence iddiama yer vermemiştir. Şikâyetimin sonradan yapılması istenmiştir. Aradan 13 gün geçmesine rağmen dış belirtiler cezaevi doktoru tarafından tespit edilmiştir.

Gereken işlemin yapılarak dava açılmasını saygılarımla arz ederim.[165]

Aslında başka pek çok kişi gibi Yazıcıoğlu'nun da gözaltına alınmadan önce yurt dışına geçme imkânı vardı ve kendisi bunu reddetti. Aslında darbeler konusunda tecrübeli olan Alparslan Türkeş olabilecekleri az çok tahmin ettiği için yüzbinlerce gençliğe liderlik eden bir Başkan'ın yakalanması halinde başına neler gelebileceğini çok iyi biliyordu. Oysaki devleti korumak için çıkılan bu yolda devletin teşekkür etmesini bekleyen ülkücü kitle işkencenin bu kadarını tahmin bile edememiştir.

3.6.1. Mücadele Eden Aktörlerin Aynı Koğuşlara Atılması

1980 öncesi birbirleri ile mücadele eden, savaşan Ülkü Ocakları Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ile Dev Yol liderlerinden Nasuh Mitap, darbe sonrası aynı hücrede kalır. Zıt kutuplarda mücadele veren Nasuh Mitap ile Muhsin Yazıcıoğlu, 1980 darbesinden sonra 2.5 metrekarelik bir hücreyi paylaşmıştı. Daha sonra Yazıcıoğlu, bugünleri *"Sokakları, şehirleri bölüşemeyenler 2.5 metrekareyi paylaştı"* sözüyle anlatacaktır. Mitap da hücre günlerini şöyle anlatır:

Ben Devrimci Yol davasından yargılanıyordum. Mamak Askeri Cezaevi'nde Muhsin Yazıcıoğlu ile birkaç ay aynı hücrede kaldık. Bu hücrelerde konuşmak, gülmek ve hareket etmek bile yasaktı. Havalandırmaya çıktığımızda sağa sola bakamazdı kimse, konuşamazdı. Bu şartlar altında Muhsin Yazıcıoğlu ile 2,5 metre karelik bir hücreyi paylaştık. Cezaevi yönetimi bizi birbirimize eziyet edelim diye aynı hücreye koymuştu ama onların umduğu gibi şeyler olmadı. Günlerimiz kavgasız gürültüsüz geçirdik. Günde 3 sefer sayım adı altında ikimize de dayak atılıyordu. Askerler dayak attığında birbirimize yardım ediyorduk. Birbirimize su veriyorduk. Muhsin Bey büyük ihtimalle bizleri tanıdıkça bazı düşünceleri farklılaştı. Vatanı parçalayıp satacak insanlar

[165] Gazete İlk Sayfa, "Muhsin Yazıcıoğlu Neden Taceddin Dergâhını Vasiyet Etti?"

olmadığımızı, orada o hücrede görünce anladı. Bu şekilde hayatının son bulmasından ötürü üzüldüm.[166]

Muhsin Yazıcıoğlu da o dönemler için şunları söylemiştir:

Biz Mamak Cezaevindeyiz, tecrit hücresinde kalıyoruz. Yanımda Dev-Genç Genel Başkanı Mehmet Ali Yılmaz ve Devrimci Yol Merkez Komitesi üyesi Nasuh Mitap kalıyor. Söz sözü açtı sonunda onlar bana sordular, ODTÜ 'ye niçin müdahale ettiniz, diye. Dedim, siz boykot yapmıştınız biz de sizin bu hakimiyet mücadelesi anlamında yaptığınız bu boykota razı olmadık. Siz niye boykot yapmıştınız diye sordum 'Henry Kissinger'ın Türkiye ziyaretini protesto için yaptık, Vietnam katili Türkiye'ye gelmesin diye yaptık' dedi. 'Keşke bize söyleseydiniz de, Tandoğan meydanında beraberce miting yapsaydık' dedim. Neden okulda yapıyorsunuz bunu? Neden eğitimi engelliyorsunuz? Neden Kızılay'da yapmıyorsunuz? Neden havaalanında yapmıyorsunuz?"[167]

Muhsin Yazıcıoğlu, beş buçuk yıl beraber hücrede yattığı sol liderlerle birbirlerinin haklarını koruyarak kaldıklarını, askerlerin içlerinden birine dayak attıkları zaman birbirlerinin yarasını sardıklarını ifade etmiştir. Muhsin Yazıcıoğlu, dışarıda düşman oldukları devrimcilere işkence yapılırken üzüldüğünü ve bazen de dayanamadığını belirtmiştir. Bir solcu gence yapılan işkenceye karşı çıktığı için cezaya çarptırılmıştır. İşte bu ve benzeri sebeplerden dolayı ifade özgürlüğü ve diyalog ortamının sağlanması anarşinin önündeki en büyük engeldir.

Bir tanıdığın anlattığına göre bir gün duruşmaya giderken arkadaşlarından biri yanlış bir şey yaptığı için askerler üzerine çullanıp kafasına copla vurmaya başlamışlar. Arkadaşları elleri kelepçeli olduğu için kafasını koruyamıyordu. İlgili kişinin anlattığına göre Muhsin Yazıcıoğlu ayağa fırlayıp bağırdı. *"Siz Türk askeri olamazsınız"* Halbuki orada askere komutanım diye hitap edilir, sen ben denilemez, askerin yüzüne bile bakılmazdı. *"Yukarı bakacaksın"* derlerdi. "*Muhsin Yazıcıoğlu sözünü yineledi. "Siz Türk askeri olamazsınız. Eli kolu bağlı birine vurulmaz".*

[166] *Hürriyet*, "'Can Düşmanı' Yazıcıoğlu'nu Anlattı".
[167] Perçin, *12 Eylül Günleri Muhsin Yazıcıoğlu*, 90-94.

Mahir Damatlar adında Muhsin Yazıcıoğlu'nu yakından tanıyan bir arkadaşı şunları anlatıyor:

> *Mehmet Ali Yılmaz ve Nasuh Mithap Başkan'ın hücresindeydi. Aynı hücrede Başkan, 'Biz sokaklara sığmadık ama 2.5 metrelik hücreye sığdık' derken bile onlara zeytin dalı uzatıyordu. Aramızdaki fark bizlerin namaz kılması, onların şarap yapmasıydı. Bira mayasından, üzümden içki yapıyorlardı. Bunları da zuladan getirtiyorlardı. Kendi dünya görüşünden olsun olmasın büyük bir kitlenin sevgisini ve güvenini kazanmış bir liderdi ve 'Biz Türkiye'nin emniyet supabıyız.'derdi.*[168]

Muhsin Yazıcıoğlu sadece kendi görüşünden olanlar için sesini çıkaran bir insan değildi. Haksızlık karşısında her ne olursa olsun sessiz kalmaması onun en önemli özelliklerindendi. Bu özelliğinden mülhem olacak ki Yazıcıoğlu'nun vefatı sonrası Tunceli Milletvekili Kamer Genç *"Meclisin mihenk taşı gitti."* diye ağlamış, Deniz Baykal da *"Meclisin sigortasıydı"* demiştir. Yazıcıoğlu, başkasına karşı yapılan haksızlıkla nasıl mücadele ettiğini aşağıdaki ifadelerle dile getirmektedir:

> *Tecrit hücrelerinde yatıyoruz. Bir gün sol görüşe sahip birini hücrenin içerisinde yatırdılar. Ayağını kapının demir parmaklığı arasından dışarı çıkarttılar. Ayaklarının altına vuruyorlar. Önce hiç sesi çıkmadı. Ondan sonra ufak ufak sesler çıkmaya başladı, sonra bağırmaya başladı. Onun üzerine ben bağırdım hücremden. 'Yetti be, yeter artık!' dedim. Geldiler, kapımı açtılar. 'Sen ne diyorsun?' dediler. Dedim ki: 'Yeter artık, insanız biz.' Kaptılar beni götürdüler. Komutanların karşısına çıkardılar. Bir tanesi dedi ki: 'Allah Allah sen Muhsin Yazıcıoğlu'sun öyle mi? Sen niye askere karşı geldin?' Olayı anlattım. 'Sana ne?' dedi. Dedim ki: 'Ben insanım, biz insanız.' O da diyor ki: 'Bu, senin dışarıda dövüştüğün adam.' Ondan sonra da hücre cezasına çarptırıldım.*[169]

Bu duyarlılığı sadece hapishane hayatıyla sınırlı değildi. Bu onun mizacı, ahlakı ve karakteriydi. Bizi bu kanaate sevkeden şey onun duyarlılığı daha sonra milletvekili olduğu yıllarda da görmemizdendir. Nitekim Yazıcıoğlu Ankara, Karşıyaka mezarlığında ülkücülerin mezarlarıyla birlikte Deniz Gezmiş ve Mahir Çayan'ın mezarlarını da saygı içinde ziyaret ederdi.

---

[168] Avcı ve Koç, *Pusudan Önce*, 109.
[169] www.dogerhurhaber.com, "Muhsin Yazıcıoğlu İle İşkenceli Günler..."

Bir başka olayda 1991'in hemen başında Bursa cezaevi savcısı cezaevinde yatan ülkücü ve solcu tutukluların açık görüş hakkını kaldırınca Yazıcıoğlu soluğu orada alır. Yüksek bir yere çıkarak solcu ve sağcı tutuklulara birlikte hitap eder. İşkencenin insanlık suçu olduğunu, sağcı veya solcu fark etmeyeceğini, kime yapılırsa yapılsın bunun karşısında olmak gerektiğini anlatır. Sonra alevi bir solcu tutuklunun yaşlı annesiyle samimi bir sohbet eder. Moral verir. İçeri girdiğinde solcu tutukluları da ziyaret eder.[170]

Yine aynı hücrede kalan solcu Üzeyir Tunç da Muhsin Yazıcıoğlu için *"Hiçbir yerle bağlantısı olmayan kafasının şurası burası sağı, solu, önü, arkası olmayan güce boyun eğmeyen her yönüyle Anadolu olan biriydi"* der. Birbirlerini tanıdıkça yargılarının değiştiği görülüyor.[171]

Yazıcıoğlu şartlar ne olursa olsun yapılması gereken bir şey olduğunda bir yolunu buluyor ve yapılması gereken o şeyi yapıyordu. Bu yönüyle de Yazıcıoğlu organizasyon kabiliyetini, zekasını, tepkisini, protestosunu, muhalefetini her ortamda göstermesini bilen bir liderdi. Yoğun baskı ve işkenceler altında kaldığı Mamak ceza evinde ve yargılanmaları esnasında bu yeteneğini mahkeme heyetine de göstermiştir. Muhsin Yazıcıoğlu verdiği bir röportajda bu anı şöyle anlatmaktadır:

> *Mahkeme için 400 kişi baraka salonda toplandık. Birbirimizle konuşmamız yasaktı. Fısıltıyla konuşarak bir karar aldık ve arkadaşlarımızı haberdar ettik. Dedik ki, Türkeş Bey salona girince hep birlikte ayağa kalkacağız. Mahkeme heyeti içeri girince de İstiklal Marşı okumaya başlayacağız. Yeterli iletişimi kuramadığımız için olacak, Türkeş Bey içeri girince bütün arkadaşlarımız ayağa kalktılar ve hep bir ağızdan İstiklal Marşı'nı okumaya başladılar. Bu sırada mahkeme heyeti henüz yerini almamıştı. Kürsünün arkasından sadece kafaları görünüyordu. İstiklal Marşı okunduğu için hazır ol vaziyetinde beklediler. Enteresan bir enstantane oluşmuştu.* [172]

Her ne kadar iletişimden dolayı biraz aksama olsa da maksat gerçekleşmiş mahkeme heyetinde olan Hakimler de Türkeş'i ayakta karşılama pozisyonuna düşmüşlerdir.

---

[170] Erken, *Bir Kar Tanesi Olsam*, 205-6.
[171] *Örtülen Tarih Muhsin Yazıcıoğlu Belgeseli - TRT Avaz*.
[172] Beriş, *Demokrasiye Kara Bir Leke: 12 Eylül 1980 Darbesi*, 255.

Yazıcıoğlu'nun işkencelere rağmen devlete olan bağlılığını göstermesi açısından yaşadığı bir olayı burada anlatmakta yarar vardır:

> *1982 yılında Avrupa Konseyi İşkenceyle Mücadele Komitesinden gelen bir heyet Mamak Askerî Cezaevini dolaşıyordu. Ülkücü mahkûmlar komite üyelerinin 'İşkenceye maruz kalıyor musunuz?' sorusuna aldıkları ortak karar gereği: 'Türk Devleti işkence yapmaz. İşkence varsa münferittir, sistemli değildir.' seklinde cevap verdiler. Mamak'taki en kötü koğuş olan 1-2-3'e giren tüm mahkûmlar aşırı sağlıksız şartlar nedeniyle hasta olarak çıkıyordu. Komite üyeleri cezaevini gezerken Fransızca bilen bir mahkûm 'Koğuş 1-2-3'e bakın!' diye bağırdı. Bu koğuşu inceleyen komite heyeti buranın derhâl kapatılmasını istedi. Komite üyelerinin o koğuşta insan yaşayamayacağını söylemesi üzerine gelen talimatla 45 dakika içinde 1-2-3 kapatıldı ve mahkûmlar diğer koğuşlara dağıtıldı.*
>
> *Bu olay bizde derin bir sarsıntıya sebep oldu. Verdiğimiz onca dilekçeye rağmen kapattıramadığımız koğuş, Avrupa'dan gelen bir heyet tarafından nasıl olup da 45 dakika içerisinde kapatılıyordu. Bizim için tam bir hayal kırıklığıydı. Bu durum arkadaşlarımız arasında milliyetçi duyarlılığı zedeledi, devletimize ordumuza olan güvenimizi tartışmaya açtı*[173]

Bir gün, Kenan Evren, Erzurum'da konuşma yapıyor. Megafondan da cezaevine dinletiyorlar. Evren diyor ki, *"Bizi denetlemeye hakları yok. Biz bağımsız bir devletiz."* Halbuki o konuşma sırasında cezaevi içinde Avrupa'dan gelen İnsan Hakları Komitesi dolaşıyor.[174] Bu da işin trajikomik yanı olsa gerek. Cezaevindeki şartların ve uygulamaların insan hakları komitesine bildirilmemesi ve gelen heyetlere şikâyette bulunulmaması durumunu değerlendirirken milli duygularının yüksek seviyede olmasından dolayı Türk devletini batıya şikâyet etmek nefsine ağır gelmiş ve kendine yedirememiştir. Fakat bunun yanlış olduğunu yaşanan bir olay üzerine anladığını ve fikirlerini değiştirdiğini ifade eder. Her türlü olumsuz şartlara ve işkencelere rağmen onun milli duygularla nasıl dolu olduğunu, samimiyetini aynı zamanda öz eleştirisini bu söylediklerinden de çok net olarak anlaşılmaktadır. Temsil ettiği kitle ve özümsediği milli şuur öyle iliklerine kadar işlemiş olacak ki, diyor ki *"1979' da Ankara Emniyeti'ne götürülürken kapının önünde benim kolumdan tuttu bir polis,*

[173] A.g.e., 238.
[174] www.dogerhurhaber.com, "Muhsin Yazıcıoğlu İle İşkenceli Günler..."

dedim ki 'Benim kolumdan tutma. Ben Türk gençliğini temsil ediyorum. Hırsız değilim, terörist değilim, vatan haini değilim.'" Bir röportaj sırasında gazeteci sorar; Gerçekten devletin sizleri kullandığı hissine kapılmadınız mı? Bu soruya karşılık olarak yaşadığı ve gördüğü olaylar sonucunda, kabullenmesi zor da olsa itiraf ediyor:

> *Kullanılma kavramını biraz ağır buluyorum; ama istismar edildiğimizi görüyorum. Bütün gençlik istismara uğramıştır. Bir zamanlar okullara sığmadık, mahallelere sığmadık, şehirlere sığmadık, Türkiye'ye sığmadık, birbirimizi sığdırmadık. Ama arkasından iki buçuk metrekarelik hücrelere sığdık. Dışarıda birlikte yaşayamayanlar, hücrelerde birlikte yaşamaya mecbur oldular. Dışarıda birlikte yaşamanın yolunu bulamayanlar, hücrede birlikte yaşamanın kültürünü geliştirebildiler. Onun için yeni gençliğe benim tavsiyem, nüansları derinleştirerek farklılığa dönüştürmek ve onları bir çatışma sebebi yapmak yerine, nüanslarımızı zenginlik sayarak, fikirlerimizi, yaşama tarzlarımızı birbirimize dayatmadan, birlikte yaşamanın yolunu bulmak zorundayız.*[175]

Muhsin Yazıcıoğlu yanlışların ve istismar edildiklerinin farkında, bu ülkenin sağcısı solcusuyla herkese yeteceğinin farkındadır. O yüzden de yaşanmışlıkları bir tecrübe olarak görüyor ve diyor ki; *"Cezaevi öncelikle müthiş bir tecrübe birikimi oluşturdu, çok acı olsa da. Çünkü kendi bedenlerinde işkenceyi yaşamış, haksızlığı yaşamış insanlar olarak, işkencenin olmadığı bir dünyayı sağlamak istemek ve bunun için, gerekirse her türlü fedakarlığı göze almak kültürünü geliştirdi."*[176]

Evet hapishane onları işkencesiz bir dünya ideali paydasında birleştirmiştir. Hapishane onlara herkesin kötü olmadığını, herkesin yaptığını farklı açılardan vatanı ve milleti için yaptığı noktasında birleştirmiştir. Hapishane onları empati yapma noktasında birleştirdi. Hapishane onların istismar edildikleri noktasında birleştirmiştir. Hapishane onları devlet denen aygıta (maalesef) güvenilmeyeceği konusunda birleştirmiştir. Mahir Damatların *"71 Muhtırası bize yapılmış olsaydı keşke. O zaman devleti tanıma imkânımız olurdu…"* minvalindeki sözünü hatırlatıyor. Sağcı da olsa, solcu da olsa, bu vatanın evlatları olarak birbirinin yarasını sarma konusunda birleştirmiştir. Bardağın dolu tarafına bakarak acı da olsa müthiş bir tecrübe diyen Yazıcıoğlu, bardağın boş tarafını hakkında *"Herhalde bunlar bedenimizde zaman içerisinde*

[175] A.g.e.
[176] A.g.e.

çıkıyor. Bazı arkadaşlarımız çok erken yaşlarda bunun tahribatlarını yaşıyorlar. Ben bedenen çok şükür sağlıklıyım" diyor. İnancın hayat bahşettiğini, koruduğunu, sabır ve dayanma gücü verdiğini, en zor zamanlarda imdada yetiştiğini, ibadetlerin bir terapi mahiyetinde olduğunu bütün ruhuyla ancak bu duyguyu hissedenlerden öğrenebiliriz. Bu manada Muhsin Yazıcıoğlu bu durumu şöyle anlatıyor:

> *Belki iç dünyamızı diri tutan, bizim bir özelliğimiz olan inançlarımızdan kaynaklanan bir sabır kültürü var. İnançlarımız bizi öbürlerinden çok daha fazla korumuştur. Mesela ben beraber yattığım Dev–Genç genel başkanına diyordum ki, şimdi senin işin benden daha zor. Sen cezaevinden çıktığın zaman elli yaşına gelmiş olacaksın, ondan sonraki durumun ne olacak, evlenecek misin, çocukların olacak mı, bütün bunları düşünüyorsun. Çünkü o sabaha kadar çok fazlaca uyumadan kalırdı. Ben kalkıyorum, seccademi seriyorum. Namaza durduğumda başka bir âleme gidiyorum, burada yaşamıyorum. Beni tedavi eden böyle bir avantajım var. Bu da ruhi tedavi imkânı veriyor bize. Dolayısıyla bu ağır travmaya rağmen hem bedenen hem de ruhen sağlıklı kaldığımı düşünüyorum*.[177]

Mahir Damatlar Muhsin Yazıcıoğlu'ndaki değişimi "olgunlaştı" olarak değerlendirir. Şahsiyeti, duruşu, ilkeleri hakkında şöyle bir tespit yapar:

> *Muhsin Yazıcıoğlu cezaevinde çok olgunlaştı. Bakın mahkemede hâkime mektup yazmıştı. Başbuğ önünde oturuyor, bakın neler diyor: 'Alparslan Türkeş bizim saygı duyduğumuz bir lider ve devlet adamıdır. Biz kimsenin emir eri değiliz. Kimseye değil ancak Allah'a kulluk ederiz. Biz bütün fikirleri tartışırız. Ancak Kur'ân-ı Kerim'in naslarını tartışmayız*.[178]

Fikir dünyası bu. Damatlar "bu dünyayı" daha da somutlaştır ve Muhsin Yazıcıoğlu'ı biz şöyle tarif ediyoruz der: *"Emrolunduğun gibi dosdoğru ol"* ayeti, *"Sizin en hayırlınız insanlığa en çok hizmeti olandır"* hadis-i şerifinin peşinden giden insan. Bizim şiarımız bu.[179]

Sadece Muhsin Yazıcıoğlu değil çoğu ülkücü gençler hapishane hayatında öz eleştiri ve geriye dönük bir muhasebe yapmışlar şartlar ve yaşananlar onları da değiştirmiş ve

[177] A.g.e.
[178] Akdağ, "Muhsin Yazıcıoğlu Dava Arkadaşlığının Mührüydü".
[179] A.g.e.

olgunlaştırmıştır. Fikri değişim olarak kendilerini aldatılmış, ve sahipsiz bırakılmış, hisseden Ülkücüler, cezaevlerine peygamber Hazreti Yusuf'un zindan günlerine gönderme yaparak "Yusufiye medreseleri, taş medrese" gibi isimler vermişlerdir. Bu, mekânı anlamlandırmaktır. Bulunduğunuz mekân tavrınızı, davranışlarınızı psikolojinizi etkiler. Sonra da bu anlamlandırdığınız mekânda zamanı anlamlandırırsınız. Tecrübe ve olgunlaşma bu anlamlı zamanın neticesi gerçekleşir. Bu aynı zaman da dertlerin, acıların, hasretin işkencenin belki de daha önemlisi pişmanlıkların etkisini de azaltmaktadır.

Gençlik sokak siyasetini olanca gerçekliğiyle yaşamış, sonra hapishane hayatı, durulma, tefekkür, muhasebe, değişim, olgunlaşma ve şimdi onun bir üst aşaması olan parti içerisindeki siyaset başlamıştır. Siyasi mücadelenin alanı ve mekânı hatta muhatapları bile değişmiştir. Burada şöyle bir problemle karşılaşırlar. Masa siyaseti nasıl yapılır bu konuda tecrübeleri yoktur. Acaba hangisi daha çetindir? Zira Parti içerisinde siyaset yapmak sadece muhalif partilere karşı değil aynı zamanda kendi arkadaşlarına karşı muhalefeti beraberinde getirecektir.

12 Eylül öncesinde devletçi söylemin savunucusu milliyetçi hareket mensuplarının en büyük hayal kırıklığı ölümüne mücadele ettikleri sol ideoloji destekçileri ile aynı şablonda aynı terörist tanımında yer almaları olmuştur. MHP milletvekilliği yapmış Nevzat Köseoğlu'nun cezaevlerinde çok zor koşullar altında kalmış, ağır işkencelere uğramış ülkücülerin gelecekte ne olacaklarına dair sorulan soruya bir belgeselde verdiği cevap, yaşanılan hayal kırıklığı ve üzüntünün boyutları hakkında bize bilgi vermektedir. Köseoğlu *"Onlardan ne olur? Şunu söyleyeyim onlardan vatan haini olmaz. Yani bir kere şu veya bu şekilde ülkücü hareket içerisinden geçmiş olan bir insandan vatan haini olmaz. Ama bir daha sokağa çıkıp o kavgaya da girmez."* cevabını verir. Zira, içerdekilerin işkence görmesi, dışarıda ailelerinin yoksullukla mücadelesi, evlatsız, anasız, babasız, eşsiz geçen yıların hesabı ülkücü hareketin kullanılmışlık hissiyatı sonrası olası politik gerginliklerde yapacakları tek şeyin balkondan seyretmenin dışında bir şey olmayacağıdır.

Ökkeş Kenger (Şendiller) ise yaşadıklarını (devletin gerçek yüzünü görmek, ülkücülerin hayalindeki devlet tanımıyla, gerçekteki devletin birbirine ne kadar olduğunu çok büyük bedeller ödeyerek öğrenmenin verdiği hayal kırıklığı ve acıyla)

dünyanın en büyük işkencelerini çektiğini söylemektedir. (Ki, bu işkenceleri yapan mekanizma uğruna canlarını ortaya koydukları kutsadıkları devletten başkası değildi) Şendiller sözlerine şu şekilde devam etmiştir: *"Ben her zaman söylüyorum! Keşke biz "Sağ" olarak 71'de devletle tanışsaydık. Yani 71'de "Sol"a yaptıklarının aynısını bize yapsaydılar. Bizim gözümüzde devlet kutsalımızdı"* diyerek yaşadığı büyük şaşkınlığını ve üzüntüsünü gözler önüne sermiştir. Ülkücü camia mensupları askerî darbe sonrasında kutsalı olarak gördüğü devletin bilmediği yüzü ile acı bir biçimde tanışmıştır.[180]

3.7. 12 Eylül Askeri Darbesinin Resmi Bilançosu

"Kayıp Kuşak" olarak da niteleyebileceğimiz bir kuşağı ezip geçen bu süreç içerisinde resmi rakamlarla bile olsa bilançoya bir bakalım. Fakat daha önce şunu da belirtelim ki, darbeciler, gözaltına aldıkları üst düzey siyasetçilere ve milletvekillerine nispeten nazik davranmaya çalışıyor ve 27 Mayıs döneminde yaşanan vahim tablonun tekrarlanmamasına gayret ediyorlardı. Aslında bu olumlu bir tercihtir. Fakat olumsuz olan bu uygulamalardan bu ülkenin gençlerinin yararlandırılmamasıdır. Bırakın faydalandırmayı bu ülkenin gençleri sosyal, psikolojik ve fiziki olarak ağır bir bedel ödemek zorunda bırakılmışlardı. Her yaştan ve her kesimden vatandaş farklı nedenlerle darbecilerin hışmına uğruyordu.

12 Eylül döneminde 650 bin kişi gözaltına alındı. Üstelik gözaltı süresi sıkıyönetim düzenlemeleri uyarınca 90 güne kadar çıkıyordu. Bu kargaşa içinde kimin ne zaman ve hangi sebeple gözaltına alındığı bile karışabiliyordu. Gözaltındakiler her türlü hukuki güvenceden mahrumdu. Bu dönem, gözaltına alınan çok sayıda kişi işkencelere maruz bırakıldı. Göz altındakilerin bir kısmından ise sonrasında hiç haber alınamadı. 366 kişi şüpheli şekilde ölürken cezaevlerinde hayatını kaybeden kişi sayısı 299 oldu. 177 kişinin işkence sonucu hayatını kaybettiği iddia edildi. 43 kişi intihar etti. Cuntanın lideri Kenan Evren 2006 yılında katıldığı bir televizyon programında *"Evet itiraf ediyorum. Hapishanelerde işkencelere engel olamadık. Birçok insan bu yüzden sakat kaldı, öldü. Fırsat ellerine geçince gardiyanlar da ne yapsınlar? İşkence yaptılar,"* diyerek işkenceyi kabul etmişti. [181]

[180] Yalanız, "1980 Sonrası Milli Görüş Hareketi'nin Siyasi Yapılanması", 1-46.
[181] Beriş, *Demokrasiye Kara Bir Leke: 12 Eylül 1980 Darbesi*, 225.

12 Eylül Askeri Darbesi dönemine ait daha ayrıntılı bir diğer 12 Eylül bilançosu ise şöyle: 650.000 kişi gözaltına alındı, 7 .000 kişi için idam istendi, 517 kişiye idam cezası verildi, 49 kişi idam edildi, 1.633.000 kişi fişlendi. 98.404 kişi örgüt üyesi olmaktan dolayı yargılandı, 71.000 kişi TCK'nın 141, 142 ve 163. maddesinden yargılandı. Memleket dahilinde grupların şiddet kullanması ve laikliğe aykırı propaganda suçları nedeniyle 30.000 kişi sakıncalı olduğu için işten çıkarıldı. 14.000 kişi vatandaşlıktan çıkarıldı. 30.000 kişi siyasi mülteci olarak yurtdışında yaşamaya başladı. 171 kişinin işkenceyle öldüğü belgelerle kanıtlandı. 14 kişi cezaevindeki açlık grevlerinde öldü. 189 film yasaklandı. 39 ton gazete ve dergi sakıncalı olduğu için imha edildi.[182]

12 Eylül 1980 darbesinin kaybı sadece yukarıdaki rakamlardan ibaret olmayıp, Ekici'nin yazık olan bir kuşak, yok edilen bir nesil, harabe haline getirilen bir ülke olduğunu ifade ettiği yazısının son kısmına birlikte bakalım. MHP ve BBP de milletvekilliği, çok değişik ve etkin görevlerde bulunmuş olan Mehmet Ekici "Bir Yitik İnsan Bir Yitik Kuşak" başlıklı değerlendirme yazısında o kuşağın özelliğine vurgu yapar: *"Ne öğrendiysek faturasını canımla, kanımızla ödeyerek öğrendik. Sobanın sıcak olduğunu elimizi ateşte yakarak öğrendik."* Okuyarak öğrenmekle yaşayarak öğrenmenin farkına değinir. Yazıcıoğlu'nu yiğit, sözüne güvenilir, mücadeleci, zorluklardan ve baskılardan yılmayan, yerli ve milli, haram helal ölçüsünü bilen birisi olarak resmeder. O zamanın kuşağını da Yazıcıoğlu üzerinden değerlendirir:

> *...Bugün Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu insan tipidir"* der. *'O kahrolası 80 ihtilali, işte böyle güzelim kuşağı, böyle Muhsinî bir kuşağı ceza evlerinde çürüttü. Bu ülkenin asıl potansiyelini kullanamaz hale getirdi. Kendini yetiştirmeyi bilen, şartlara çabuk uyum sağlayabilen, okuduğu bir metinden çok fazla bilgi üretebilen bir işleyişimiz vardı. Yazıcıoğlu'nda bu işleyiş çok daha güçlüydü. Mesela kısa bir not ver. Onu sana üç yüz sayfa anlatır. Ve anlattığı her şey doğrudur.*[183]

[182] *Türkiye'de Dini Ayrımcılık Raporu (2008)*.
[183] Avcı ve Koç, *Pusudan Önce*, 291.

BÖLÜM 4

SOGEV VE MİLLİYETÇİ ÇALIŞMA PARTİSİ YILLARI

Bu bölümde Muhsin Yazıcıoğlu'nun hapishane sonrasında karşılaştığı ve yaşadığı zor dönemeçler ele alınmaktadır. Yazıcıoğlu'nun önce bir vakıf üzerinden faaliyetlerde bulunması, ardından MHP'den ayrılarak yeni bir parti kurma süreci bu bölümde ayrıntılı biçimde analiz edilmektedir.

4.1. Muhsin Yazıcıoğlu'nun Hapisten Çıkışı

Muhsin Yazıcıoğlu 7,5 sene cezaevinde kalmıştır. Bu süreçte hücrelerde zor zamanlar geçirmiştir. Fakat en nihayetinde mahkeme Yazıcıoğlu'nun suçsuz olduğuna karar vermiştir.

Bu karar Sokrates'in idam kararı verildikten sonra eşiyle yapmış olduğu bir konuşmayı hatırlatmaktadır. Savunma sonuç vermemiştir. Mahkeme, sonunda Sokrates'i ölüme mahkûm etmiştir. Sokrates, bu noktada o kadar sakin kalmıştır ki herkes şaşırmıştır. Rivayete göre, Sokrates ve eşi idam kararı verildikten sonra hücredeyken eşinin ağlaması üzerine *"Neden ağlıyorsun?"* diye sorar. Eşi Ksantippe *"Haksız yere seni suçluyorlar"* der. Sokrates bunun üzerine oldukça sakin bir şekilde *"Haklı olarak mı suçlasalardı?"* der. Bu yaklaşımıyla o inandığı değerler uğruna ölüme gidebilmiştir.

Muhsin Yazıcıoğlu ve o dönemde hapishaneye girenler açısından onca yıl suçsuz yere yatmak, onca işkenceye maruz kalmak, 7,5 yılın 5,5 yılı hücrede kalmak. Bunlar öyle kolayca geçiştirilecek şeyler olmasa gerek.

İşkence, ruhunuzda ve bedeninizde ne tür etkiler bıraktı sorusuna Muhsin Yazıcıoğlu, *"Öncelikle müthiş bir tecrübe birikimi oluşturdu, (çok şey çok acı olsa da.) Çünkü kendi bedenlerinde işkenceyi yaşamış, haksızlığı yaşamış insanlar olarak, işkencenin olmadığı bir dünyayı sağlamak istemesi ve bunun için, gerekirse her türlü fedakarlığı göze almak kültürünü geliştirdi,"* diye cevap vermiştir[184]

[184] www.dogerhurhaber.com, "Muhsin Yazıcıoğlu İle İşkenceli Günler..."

Yeni Düşünce gazetesi muhabirinin, *"Mamak'tan ilk çıkışınızda neler hissettiniz?"* şeklindeki sorusuna Yazıcıoğlu, *"Çıkışımda demir kapıların arkasının daha geniş olduğunu hissettim, gördüm"* demiştir.[185]

4.2. Yazıcıoğlu'nun Gözüyle 12 Eylül Süreci

12 Eylül öncesi çatışmaları, kardeşin kardeşi vurduğu dönemleri ve bu dönemlerden nasıl bir ders çıkardığını soran TV sunucusuna Yazıcıoğlu çok çarpıcı olan şu tespitiyle başlar *"12 Eylül'e gelen sürecin sorumluları çatışan taraf değil seyreden taraftı"* ve sözlerine şöyle devam eder:

> *O çatışmanın derinleşmesini seyreden ihtilal yapacaktık ama henüz ihtilal zemini olgunlaşmamıştı diyen, kanun hakimiyetini sağlamayan, yasaları uygulamayan, gençliğe güven duygusu vermeyen, siyasetçisiyle, bürokratıyla yargısıyla bu güveni vermeyenler sorumludur. Fakat bedel gençliğe ödetilmiştir ve hala da ödemektedir. Onlara hiçbir şey olmamıştır. Onlar siyasetçisiyle, bürokratıyla, yargı mensupları ile tekrar görevlerinin başına dönmüştür. Darbeciler de kendilerini anayasal güvenceye alacak kanunları çıkarmışlardır. Anayasal zırh elde etmişlerdir. Minareyi çalanlar kılıfını hazırlamışlar, neticede olan on binlerce gence olmuştur. Kimileri canını vermiş, kimileri hapishanelerde işkence altında seneleri heba olmuş, istikballerini çürütmüşlerdir.*[186]

O dönemde benzer süreçleri yaşayan ve davası için her türlü cefaya katlanan kuşak için Yazıcıoğlu, *"Sağcısıyla solcusuyla çok idealist bir nesildi o nesil"* diyecektir. Ve devamında, *"Ben o dönemin kavgasının gelmesini kesinlikle istemiyorum ama o dönem gençliğinin samimiyetini özlüyorum. Kendilerini aşkın değerler için ülkesi için gerektiğinde her türlü fedakarlığı yapabilecek kadar samimi bir gençlik vardı"* der. Sağcı-solcu ayırmadan o dönemin gençliğine sahip çıkar. Yazıcıoğlu'nun dediği gibi kanun hakimiyetini kurmayanlar, yasaları zamanında harekete geçirmeyenler, güven ortamını sağla(ya)mayanlar, olanca yetkileri kullanmayanlar Türkiye'yi 12 Eylül darbesiyle karşı karşıya getirmişlerdir. "O günleri düşündüğünüzde kendinizi kullanılmış olarak düşünüyor musunuz?" sorusuna ise Yazıcıoğlu; *"Kullanılmak ağır*

[185] Balkan, "Ülkü Devi Alp-Eren Muhsin Yazıcıoğlu".
[186] *Muhsin Yazıcıoğlu | Haber Ötesi 21.09.2005 | Sedef Kabaş | tek parça.*

bir tabir fakat gençlik istismar edilmiştir. Benim kuşağım 12 Eylül'ün mağduru, 12 Eylül sonrasının mazlumudur," cevabını vermiştir. [187]

4.3. Yazıcıoğlu'nun Hapishaneden Çıkış Süreci

Muhalefetin boyutu siyasi muhalefetten sosyal ve ekonomik olan yoksunluk ve yoksullukla muhalefete geçer. Yazıcıoğlu hapisten çıktıktan sonra "Nerede kalmıştık?" diyerek davasına, arkadaşlarına ve camiasına olan sadakatini gösterir. Muhsin Yazıcıoğlu, daha önce cezaevinde kalan ülkücülere ve ailelerine yardım ederek kendini "Mamak'a adayan adam" olarak isimlendirilen Galip Erdem'in başkanlığını yaptığı SOGEV vakfının başına geçmiştir. Muhsin Yazıcıoğlu'nun başkanlığı yürütmesiyle birlikte vakfın teşkilatlanma ve etki alanı genişlemiştir.[188]

Galip Erdem, 12 Eylül sonrasında kendini ülkücü gençliğe adamış fikir ve siyaset insanı bir Türk milliyetçisidir. Mamak Askeri Cezaevinde kalan ülkücülerin davasını üstlenmiştir. 1981'de 587 sanıklı MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davası başlamış ve 942 sayfalık iddianame hazırlanmıştır. Mamak'ta görülmekte olan bu davanın avukatlığını Erdem üstlenmiştir. Bu dava yaklaşık dört seneye yakın sürmüştür. Galip Erdem, *"En büyük eksiğimiz hala birbirimizi yeterince sevmeyi öğrenememiş olmamızdır"* demiştir.[189] O, kendisini kınayanların kınamasına bakmaksızın şu ifadeleri sarf etmiştir: *"Belki inandıklarımın hepsini yazamayacağım; ama, inanmadıklarımı asla yazmayacağım."*[190]

Galip Erdem, ülkücü hareket olarak yola çıkış sebeplerini ve gelinen noktayı değerlendirdiğinde şu ifadeleri kullanacaktır:

> *Bizler davayı Ağrı Dağı'nın zirvesine çıkaracaktık. Yola koyulduk, bin zahmet ve emekle, acılar çekerek dağa tırmandık. Zirveye vardığımızda sevincimiz sonsuzdu ama küçük(!) bir noksanımız olduğunu fark ettik, davayı dağın eteklerinde unutmuştuk. Meğer biz davayı değil, kendimizi zirveye çıkartmışız.*[191]

---

[187] A.g.e.
[188] Akar ve Savut, "Siyasal Liderlik ve Bir Siyasal Lider Olarak Muhsin Yazıcıoğlu", 838.
[189] İlgen, "Bir Ülkücünün Portresi: Galip Erdem", 25.
[190] Gedik, "Galip Erdem".
[191] En Politik, "'Meğer Biz Davayı Değil, Kendimizi Zirveye Çıkarmışız!' Ülkücü Camianın Saygın Ağabeyi Galip Erdem Özlemle Anılıyor".

4.4. Muhsin Yazıcıoğlu'nun 1980 Sonrası SOGEV Başkanlığı

Muhsin Yazıcıoğlu'nun SOGEV vakfınının başına geçiş amacı ülkücülere ve ailelerine hizmet etmektir. Bu durum Yazıcıoğlu'nun tabandaki popülaritesini artırır. Yazıcıoğlu'nun arkadaşlarına gösterdiği vefa duygusu ülkücü camiadaki dayanışmayı tekrar canlandırmıştır.[192] Bu çalışmalar Yazıcıoğlu'nun yabancısı olduğu çalışmalar değildi. Onun bu konulardaki gayreti ve çabalarını onunla aynı evde kalmış ve olaylara bizzat şahit olmuş olan Orhan Kavuncu şöyle ifade eder:

> *... bizden üstün bir vizyona sahipti. Parti ve bizim için biraz da ütopik bir yerde bulunan 'Başbuğ' ile aramızdaki köprü gibiydi. Muhsin bizim aramızdaydı. Aynı evlerde kalıp, aynı sofralarda yemek yediğimiz, içimiz birisiydi. Herkesin özel durumuyla ilgilenir, kimin ne derdi varsa yardımına koşardı. Bu özelliğini daha sonra da kaçaklıkta, hapislikte, ölümde, ailelerin yanında koşturan, kimin kömürü yok, kimin kirası ödenemiyor takip eden bir arkadaş, doğal bir lider olarak sürdürdü. Bu yönleriyle bir lider olarak kesinlikle örnek alınması gereken birisiydi.*[193]

SOGEV onun için yeni bir şey değildi çünkü o hayatını vakfetmiş birisiydi. Mahir Damatlar Yazıcıoğlu'nun bu konudaki hassasiyetinin, gayretinin yeni olmadığını, onun bu gayretlerini cezaevinde de organize ettiğini anlatır:

> *10 Nisan 1985 tarihindeki duruşmada Alpaslan Türkeş ve 15 arkadaşıyla birlikte benim de tahliye kararım okundu. Koğuşa getirilince Muhsin Yazıcıoğlu bize dışarıdaki ortamı anlattı ve dedi ki: 'Arkadaşlar, sizler çıkıyorsunuz, burada Galip ağabey bize sahip çıkıyor, onun çabalarıyla arkadaşlarımızın ihtiyaçları karşılanıyor; ama diğer cezaevindeki arkadaşlar sahipsizdirler. Onlarla önce mektuplaşarak derhal bir organizasyon yapın, yardım ulaştırın.*[194]

Sonra bana hitaben; *"Mahir çıkan arkadaşlara bir hafta izin ver. Sonra Hacı Bayram Camii'nde bir yerde buluşun. Görev taksimi yapın. Her tarafta arkadaşlarımız yatıyor. Bir gün herkese mutlaka ulaşmaya bakın"* dedi.[195]

---

[192] Yıldırım, "'Devletçi Milliyetçilikten Milletçi Milliyetçiliğe'".
[193] Kavuncu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Ardından".
[194] Damatlar, "12 Eylül 1980 Nedir? Ne Değildir?"
[195] A.g.e.

Onun önceliği askeri darbe mağduru ülkücüler ve yakınları idi. Bu çalışmalar onun insani tarafının siyasi tarafından daha öne çıktığını göstermektedir. Yazıcıoğlu'nun bu davranışları, arkadaşları arasında "vefa, özveri, bağlılık, sorumluluk, saygı, cesaret, dayanıklılık, gurur, samimiyet" kavramlarını bünyesinde toplamış bir karakter sahibi olarak idealize edilmesine sebep oluyor.[196]

SOGEV'in Muhsin Yazıcıoğlu'nun kendisi için 7.5 yıllık hapishane haytından sonra dışarıdaki hayata daha kolay intibak sağlaması gibi bir fonksiyonu da oldu. Sahiplenmek ve sahiplenilmek duygularının yaşanmasına vesile olarak psikolojik terapi mahiyetinde SOGEV'in Yazıcıoğlu üzerinde ayrı bir yeri ve rolü olmuştur. Öte yandan Yazıcıoğlu SOGEV'deki faaliyetleri üzerinden arkadaşlarına karşı vefa ve dayanışma gibi insani özelliklerini sergilemiştir. Bu durumu Orhan Kavuncu, "*tanıdığım kadarıyla insanlığı siyasetin önünde olan, önceliği insan olmuş bir lider olarak görüyorum,"* şeklinde tanımlayacaktır. Muhsin Yazıcıoğlu'nun hiyerarşik sıralaması aşağıdan yukarı doğru çalışan bir sıralama gibidir. Bu hiyerarşinin en tepesinde yetimler, yoksullar ve garipler var gibi görünmektedir. [197]

Eski Ülkücü eğitimcilerden ve eski Kültür Bakan Namık Kemal Zeybek Muhsin Yazıcıoğlu'nu değerlendirdiği bir yazısında Hasan Celal Güzel'in onu Ahmet Yesevi Yolunu en iyi temsil eden bir şahsiyet olarak gördüğünü söylemiştir. Devamında Muhsin Yazıcıoğlu'nun Türklüğün dertleriyle hemdert olduğunu ifade ederken bir konuya dikkat çeker. *"Evet Türklerin dertleriyle hemdert idi fakat özellikle garipleriyle"* ilavesini yapar.[198]

4.5. Yazıcıoğlu'nun MÇP'deki Mücadele ve Muhalefeti

Yazıcıoğlu'nun Milliyetçi Çalışma Partisi içindeki mücadelesi, bir iç mücadele, kendi tabirleriyle söylersek ülkücülerle, bozkurtlarla, milliyetçilerle olan bir mücadelenin başlangıcıdır. Bu mücadele bir bakıma "bizden" dedikleriyle mücadeledir. 12 Eylül sonrasında ülkücü camia içinde fikirsel bazda ciddi değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. 12 Eylül adeta bir elek vazifesi görmüş ve ülkücü camiada elekten geçmiştir. Sırada bir ikinci elekten geçme süreci olarak MÇP dönemi durmaktadır.

[196] Gocuk, "12 Eylül Askerî Müdahale Sonrası Milliyetçi Hareketin Yeniden Yapılanma Süreci", 64.
[197] Akar ve Savut, "Siyasal Liderlik ve Bir Siyasal Lider Olarak Muhsin Yazıcıoğlu", 830-50.
[198] Erken, *Bir Kar Tanesi Olsam*, 101.

Dün sırt sırta olduğu, canı pahasına canlarını koruyan fedakarlığın zirvesini yaşayanların ortam, zaman, imkân değiştiğinde nasıl reaksiyon gösterdiğine baktığımızda sürecin milliyetçiler açısından ciddi bir sınama süreci olduğunu görüyoruz.

Darbeden sonra siyasi yasaklı olan eski liderler Alparslan Türkeş, Necmettin Erbakan, Bülent Ecevit ve Süleyman Demirel siyasete dönüp kaldıkları yerden devam etmek istiyorlar. Bunun için referanduma gidilir. Türkiye'nin onlarca yılında hala etkin siyaset yapacak olan bu siyasilerin siyasi yasakları kalkar. Referandumu farklı okumaya tabi tuttuğumuzda halkın yarısı bunların siyaset dışı kalmasını istedikleri yorumunu yapabiliriz. Çünkü % 0,16 gibi çok az bir farkla referandumda yasakların kalkması sonucu çıkmıştır.[199]

MÇP Genel Başkanlık makamına tekrar oturan Alparslan Türkeş'in genel başkanlığındaki Milliyetçi Çalışma Partisi'nin önüne çıkan ilk imtihan, 29 Kasım 1987 tarihinde yapılan milletvekilliği genel seçimidir. Fakat beklenen ve istenen sonuç çıkmamıştır. Eski ülkücüler Türkeş'in "baba ocağına dön" çağrısına olumlu yanıt vermemiştir ve MÇP % 2,9 oranında oy alınabilmiştir ki, bu oran 1977 yılı seçimlerinde alınan yüzde % 6,4'ün çok altında kalmıştır.[200]

Bu sonuçlardan da anlaşılacağı gibi 12 Eylül sonrası yaşanan gelişmeler ülkücü camiayı bir arada tutamamıştır. Seçim sonuç değerlendirmesinde varılan sonuç ise farklı mecralarda siyasete devam edenler olduğu gibi, siyaset dışı duranlar MÇP'nin seçimlerde beklenilen oyu alamamasının sebepleri arasında görülmüştür. ANAP'daki ülkücülere yapılan "yuvaya dön" çağrısı da karşılık bulmamıştır.[201]

"Yuvaya dön" çağrısının karşılık bulmaması MÇP'yi yeni çözüm arayışlarına sevk etmiştir. Çözüm yolu olarak aynı çağrı bu sefer Türk İslam Ülkücülerine yapılmıştır. Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşları böylece partiye davet edilirler.[202]

---

[199] Toplandı, "1961'den 2017'ye: Türkiye'de Anayasa Referandumları".
[200] Gocuk, "12 Eylül Askerî Müdahale Sonrası Milliyetçi Hareketin Yeniden Yapılanma Süreci", 63-64.
[201] Bayraktar, "Lider, Teşkilat, Doktrin'in İflası: Ülkücü Harekette 1980 Sonrası Dönüşüm, Bölünme ve İç Çatışma", 37.
[202] Gocuk, "12 Eylül Askerî Müdahale Sonrası Milliyetçi Hareketin Yeniden Yapılanma Süreci", 64.

Muhsin Yazıcıoğlu, hem davaların görüldüğü zamanlarda hem cezaevlerinde arkadaşlarına karşı tutumuyla, hem de cezaevinden çıktıktan sonraki süreçte 12 Eylül mağduru ülkücülere ve ailelerine yardımları, onlara öncelik vermesiyle güvenirliğini, dürüstlüğünü pekiştirmiş, camianın ona olan teveccühü artarak devam etmiştir. Yazıcıoğlu'nun ülkücü camiadaki bu kredisini kullanarak, siyasete mesafeli duran veya başka partilere gitmiş olan ülkücülerin tekrar MÇP'ye gelmesi için Yazıcıoğlu ve arkadaşları MÇP'ye davet edilir.

Bu davete olumlu cevap veren Muhsin Yazıcıoğlu ve onun liderliğindeki ülkücüler davet edildikleri MÇP'ye 27 Kasım 1988 tarihinde şu sözlerle dahil olmuştur:

> *Memleketin içinde bulunduğu bu kritik dönemde dün olduğu gibi bugün de Allah rızası için gönül seferberliği çağrıları ile milletimizi milli ülkü ve hedefler etrafında birleştirmeyi hedef alan Türk İslam Ülküsü fikriyatının takipçisi olduğuna yürekten inandığımız MÇP'ye üye oluyoruz. Bütün dava arkadaşlarımızla bütün çalışmalarımızı MÇP'de sürdüreceğiz. Fikrimiz, davamız, gayemiz yolunda mücadelemizi Cenabı Hakkın izniyle MÇP'de sürdüreceğiz.*[203]

Çok fazla bir süre geçmemişti ve işler beklendiği gibi gitmiyor olacak ki, asıl tabanı oluşturan ve bir manada Yazıcıoğlu'nun temsil ettiği grup içinde oluşan bazı rahatsızlıklar, memnuniyetsizlikler sesli olarak dile getirilmeye başlanır. "Yusufiyeli Ülkücüler"[204] parti tabanını oluşturmalarına rağmen yönetimde etkin olamadıklarını düşünmektedirler. Zira hapishanedeki Ülkücüleri temsil eden Yazıcıoğlu ve arkadaşları MÇP'ye katıldıktan sonra parti içerisinde karar ve icra organlarının dışında tutuluyordu. Sanki kendileri davet etmemişler gibi, sanki bu işin çilesini bu grup çekmemiş gibi, sanki Yazıcıoğlu ve ekibi zorla partiye gelmiş gibi, üvey evlat muamelesine mazur kalır, bariz bir ötekileştirmeye tabi tutulurlar.

Bunun somut örneği MKYK seçimerinde görülecektir. Yazıcıoğlu ve arkadaşları Merkez Karar Yürütme Kurulu (MKYK)'na girmek için girişimde bulunurlar. Muhsin Yazıcıoğlu'nun 60 kişilik MKYK girecek 100 kişilik çarşaf listenin 95. sırasına konulması Yusufiyeliler'de tabii ki hayal kırıklığı yaşatmıştır. Bu durum, yönetim ve karar organlarından uzak tutulduğunu düşünen Yusufiyelilerin düşüncelerinde haklı

[203] Akar ve Savut, "Siyasal Liderlik ve Bir Siyasal Lider Olarak Muhsin Yazıcıoğlu", 64.
[204] Bu tabir cezaevinde kalan ülkücüler için kullanılmaktadır.

olduğunu gösteriyordu. Bunun üzerine Yusufiyeliler yaptıkları yoğun çalışmalarla Muhsin Yazıcıoğlu'nu alt sıralardan MKYK ya taşıdılar. Böylece parti organlarında iç muhalefet başlamış oldu.[205]

Kongreden sonra Alpaslan Türkeş'in Ocaklı gruba partide görev vermemesi taşra teşkilatları tarafından tepkiyle karşılanmış ve tepkilerini istifa ederek göstermişlerdir. İstifalarla verilen mesaj yerine ulaşmış ve on beş gün sonra divan heyeti tekrar toplanarak, Muhsin Yazıcıoğlu'nu Genel Sekreter Yardımcılığına, Mustafa Mit'i de Genel Başkan Yardımcılığı'na getirmiştir. Bu olaylar da gösteriyor ki bölünme, muhalefet ve mücadele yeni değil ve o günlerde başlamamıştır. Asıl bölünme ve muhalif durum, fikri bazda değişim ve dönüşümün yaşandığı, önceliklerin değiştiği, farklılaştığı zaman başlamıştır. Bu ayrışmayı Yalçın Topçu daha sonraları şöyle ifade anlatmıştır:

> *Parti yönetimi, anlayışı noktasında, milli ve manevi değerler noktasında, ilkeli ve idealist düşünen Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşlarını tasfiye etmek istiyordu. Parti yönetimini milli ve manevi çizgiye taşımak isteyen Yazıcıoğlu ve arkadaşlarının önemli görevlere gelmemeleri hatta partiden tasfiye edilmeleri için bilinçli bir çalıma yapılmıştır.*[206]

Muhsin Yazıcıoğlu, gerek cezaevinde gerekse cezaevinden çıktıktan sonra yapmış olduğu çalışmalar, ülkücü camiada özellikle gençlerin gönlünde yerini almıştır. Nitekim MÇP'ye katıldıktan hemen sonra yapılan kongrede Muhsin Yazıcıoğlu'na yapılan coşku ona karşı duyulan sevgi ve güvenin göstergesi olan tezahüratlar o kadar yoğun o kadar coşkuluydu ki, kongreye katılan Hilmi Güneş bu durumu şöyle anlatır:

> *MÇP'nin 30 Kasım 1988 kongresine katılmıştım. O kongrede bir şey gördüm. Alparslan Türkeş salona girdi, müthiş bir tezahürat vardı. Tabii hepimiz onu ayakta alkışladık. Arkasından bir yarım saat geçtikten sonra Muhsin Yazıcıoğlu girdi salona. O, salona girince salon yıkıldı. Alparslan Türkeş sandalyesini arkasına çevirdi o esnada. Muhsin Yazıcıoğlu konuşurken, Alparslan Türkeş arkasını döndü. O kadar büyük bir tezahürat yapıldı ki bütün gençler ayaktaydı.*[207]

---

[205] Umur, *Türk Siyasi Tarihinde Büyük Birlik Partisi*, 69.
[206] A.g.e., 68-71.
[207] Akar ve Savut, "Siyasal Liderlik ve Bir Siyasal Lider Olarak Muhsin Yazıcıoğlu", 844.

Hilmi Güneş bu olayı Muhsin Yazıcıoğlu'nun liderliğinin ortaya çıkması olarak değerlendirir. Alpaslan Türkeş'in dikkatinden kaçmayan yoğun teveccüh parti içi ve dışı herkesin dikkatini çekmiştir. Hatta bu konuda bazı basın ve yayın organları Muhsin Yazıcıoğlu Alpaslan Türkeş'in Halefi ilan etmişlerdir. Bu ve benzeri durumlar Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşlarının MÇP'de yaşayacakları kırılmaların başlangıcını oluşturmaktadır.

Yazıcıoğlu rutin parti propagandası yerine düzenlenen etkinliklerde 12 Eylül öncesi ve sonrası verilen mücadelelerini, yaşanmışlıklarını, tecrübelerini anlatıyor bazen de partinin geçmişteki çizgisini eleştiriyor. Fikir dünyasındaki değişen kavramlardan biri olan milliyetçilik anlayışı "Devletçi" milliyetçilikten, "Milletçi" milliyetçiliğe evrilmiştir. "Ülkücülük" kavramının da içi ve içeriği onun zihin dünyasında bu çerçevede değişmiştir.[208]

4.6. Bardağı Taşıran Damlalar ve Ayrılış Süreci

Bu ve benzeri çalışmalar ve değişikliklerle beraber bölünmeye giden yolda damlalar bardağı doldurmaya başlamıştı. Üstü kapalı çatışma sadece parti içi çekişmelerde değil, MHP'nin politik tavırları ve taraf olduğu durumlarda da görüş ayrılıklarına ve ciddi tartışmalara neden olmaktadır. Bunlardan biri Alparslan Türkeş'in Türk-İsrail yakınlaşmasını hedefleyen programlara katılması olmuştur.[209]

Farklı ideolojilerden farklı ve yeni isimlerin partiye katılması ve onlara üst seviyelerde yer verilmesi de eleştirilen tavır alınan durumlardandı. Bunlardan biri 12 Eylül Askeri Müdahalesinde general olan, İslam karşıtı söylemlerde bulunan Hüseyin Cevizoğlu ve Turgut Nasuh'un Alparslan Türkeş tarafından genel başkan yardımcısı yapılmalarıdır. Parti içinde bazen tolere edilemeyecek olaylar oluyordu. İşte bu iki generalin de partiye kabul edilip genel başkan yardımcılığı statüsü verilmesi sineye çekilecek, susulacak, tolere edilecek durumlardan değildi. MÇP bu tür durumlarda tabanının hassasiyetine dikkat etmiyordu. Hatta ileriki yıllarda milletvekili adayı olarak gösterilecek olan Nusret Demiral'ın *"Biz iktidar olduğumuzda ezanı yine Türkçe*

[208] Bayraktar, "Lider, Teşkilat, Doktrin'in İflası: Ülkücü Harekette 1980 Sonrası Dönüşüm, Bölünme ve İç Çatışma", 37.
[209] Gocuk, "12 Eylül Askerî Müdahale Sonrası Milliyetçi Hareketin Yeniden Yapılanma Süreci", 65.

okutacağız"[210] sözleri bu ve benzeri fikirdeki insanların varlığı, partinin fikri yapısından ne kadar uzaklaştığının bir göstergesi mahiyetindeydi. Yazıcıoğlu ve arkadaşlarına göre bu fikir yapısında olan birisi nasıl olurda MHP'den aday gösterilebilirdi!

Bu tür olaylarla beraber darbe sonrası hem Ocak hem parti hem de Türkeş'e yönelik sorgulamalar, ülkücü kadroları ideolojik olarak bir arada tutan "lider-teşkilat-doktrin" üçlemesinde gedik açmıştır. Partide Muhsin Yazıcıoğlu'nun etkisi, yetkisinin üzerinde iyice görünür hale gelmiş ve bu etki birilerini rahatsız etmiştir.

Asıl yarış Milliyetçi Çalışma Partisi'nin 1991 yılındaki kongresinde gerçekleşecektir. Bu kongrede bir ilk yaşanacak ve kongrede iki farklı liste çıkacaktır.[211]

Yazıcıoğlu ve ekibine karşı bizzat Türkeş'in kendisi devreye giriyor ve Yazıcıoğlu'nun hareket alanını kısıtlamaya yönelik emir ve talimatlarla parti içi çekişmeler iyice gün yüzüne çıkmaya başlıyordu. Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşları istenmeyen kişiler olarak görülmüştür. İpler gerilmeye başlamış Parti içi gruplaşmalar kendi ideolojileri doğrultusunda yapılanmaya gidiyordu. Yazıcıoğlu rutin parti propagandası yerine düzenlenen etkinliklerde (Gözyaşı Geceleri) 12 Eylül öncesi ve sonrası verilen mücadelelerini yaşanmışlıklarını, tecrübelerini anlatıyor bazen de partinin geçmişteki çizgisini eleştiriyor. Çünkü cezaevi ve sonrasında Yazıcıoğlu'nun gerek fikir dünyasında gerekse olaylara bakış açısında çok değişiklikler olmuştur.[212] Yazıcıoğlu ve ekibinin parti tabanında etkinliklerinin artırmasından rahatsız olan Türkeş, bir genelge ile "Gözyaşı Geceleri" etkinliklerini yasakladığını duyurdu. İpler gerilmiş, kartlar açık oynanmaya başlamıştı. Öyle ki Türkeş ve Yazıcıoğlu ekipleri arasındaki mücadele parti kongrelerine yansıyordu.

Mızrağın çuvala sığmadığı ve siyasi kurumlarda görüş ayrılıklarının tezahürü olan listeler savaşı başlıyor ve Milliyetçi Çalışma Partisi içerisinde gözle görülür bir şekilde Alparslan Türkeş ve çevresi ile ilk ters düşme olayı Ankara il kongresinde gerçekleşiyor. "Ters düşme" girişiminin başında ise Muhsin Yazıcıoğlu var. Muhsin

---

[210] *"TÜRKÇE EZAN" DEDİ, SİYASİ HAYATI BİTTİ.*

[211] Sönmez, "Ülkü Ocaklarının İşlevinin Yerel Düzeyde Farklılaşması: Alanya Örneği ve Etimesgut Örneği", 71.

[212] Bayraktar, "Lider, Teşkilat, Doktrin'in İflası: Ülkücü Harekette 1980 Sonrası Dönüşüm, Bölünme ve İç Çatışma", 37.

Yazıcıoğlu, partide elini güçlendirmek adına ve Yusufiyeli ülkücüleri genel merkez üzerinde güçlü kılmak için il kongrelerine kendi listelerini götürmüştür. Bu girişimler hatırı sayılır şekilde başarılı olur ve Muhsin Yazıcıoğlu'nun listeleri 22 ilde Alparslan Türkeş'e rağmen il kongrelerini kazanmış ve il başkanlığı görevine Yazıcıoğlu'nun arkadaşları gelmiştir. Muhsin Yazıcıoğlu'nun bu başarısı parti içerisinde şaşkınlık oluşturmuştur. MÇP Ankara il kongresini Muhsin Yazıcıoğlu'nun listesinden Basri Erdem kazanmıştır. Fakat Türkeş sonuçtan memnun değildir. Türkeş, kongre sonucuna sinirlenerek MÇP Ankara il yönetimini feshetmiştir. Daha sonra aynı olaylar Ankara Mamak, Yenimahalle, İzmir ve İstanbul'da da olmuştur.[213]

1991 yılındaki MÇP kongrelerinde, ülkücü hareket geleneğinde bir ilk gerçekleşiyor ve kongrelere iki liste halinde gidiliyordu. Yazıcıoğlu özelinde "Mamak'tan gelenler" parti aristokrasisine başkaldırıyordu. Bu yönüyle ve tüm bu gelişmelerin ışığında yapılan 29 Aralık 1991 MÇP Büyük Kongresi, birçok çekişmeye sahne olur.[214] MÇP 3. olağan genel kurulu ilk 60 kişi MÇP genel sekreteri olan Devlet Bahçeli'nin seçtiği kişilerden oluşmaktaydı. Devlet Bahçeli'nin listesinin yanında Muhsin Yazıcıoğlu ve Muharrem Şemsek kendi listelerini çıkarmış, kargaşa meydana gelmiştir. 3. Olağan kongrede alışık olunmayan bir durum yaşanmış kongrede ortaya üç liste çıkmıştır. Bu durum parti içi mücadeleyi ve rekabeti gözler önüne sermekte olup, sürecin çetin geçeceğinin bir göstergesi niteliğindedir. [215] Büyük Kongre'ye gidilen süreçte, ülkücü harekette bir ilk yaşanmış, il kongrelerinde birden fazla liste çıkmış ve bazı illerde bizzat Türkeş'in desteklediği adaylar yarışı kaybetmişti. Büyük Kongre'de de gene bir ilk yaşandı ve ilk kez bir liste kavgası çıktı. Sonunda liste delindi ve Yazıcıoğlu ve arkadaşları parti yönetimine girdiler.[216]

Fakat Muhsin Yazıcıoğlu'nun gideceği taşra teşkilat programları MÇP genel merkezi tarafından iptal ediliyordu. Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşlarının kurduğu Gençlik Kültür ve Sanat Ocakları Derneği genel başkanı olan Ulvi Batu, Muhsin Yazıcıoğlu'na yakınlığı ile bilinen *Bizim Dergâh Dergisi*'nin Gençlik Kültür ve Sanat Ocakları teşkilatlarında bulundurulmasını yasakladı ve ciddi bir gedik açıldı. Anadolu'dan

[213] A.g.e., 37-38.
[214] A.g.e., 38.
[215] Akar ve Savut, "Siyasal Liderlik ve Bir Siyasal Lider Olarak Muhsin Yazıcıoğlu", 831-50.
[216] Bayraktar, "Lider, Teşkilat, Doktrin'in İflası: Ülkücü Harekette 1980 Sonrası Dönüşüm, Bölünme ve İç Çatışma", 38.

yapılmış programlar merkezden iptal ettirildi. Yaptırımlar devreye sokuldu, planlar yapıldı. Açık bir şekilde Yazıcıoğlu ve arkadaşları istifaya zorlandılar.[217]

Görülen o ki, daha sürecin ilk başında partiye davet edildiklerinde Yazıcıoğlu'nun katıldığı kongrede kendisine olan yoğun tezahürat ve teveccüh partide oluşacak rekabetin resmi mahiyetindeymiş. Burada şu tespiti de yapmak mümkündür: Genelde anti demokratik uygulamaların tabiatı gereği olarak rakibin gücü, etkin oluşu, rağbet görmesi önce görmezden gelinir. Sonra gizliden engellemeye çalışılır, sonra alenen karşı konulur. Hareket alanları daraltılır, iş fiziki şiddete kadar götürülür ki, bütün bu süreçlerden Yazıcıoğlu ve ekibi de nasibini alacaktır.

İçeride bu mücadeleler yaşanırken dışarıda Türkiye yeni bir seçim atmosferine giriyordu. Durum hiç de iç açıcı değildi; zira kamuoyunda seçime giren Refah Partisi ile MÇP'nin barajın altında kalacağı düşünülüyordu. Fakat seçimlere çok az bir süre kala baraj altında kalmamak için Alparslan Türkeş liderliğindeki MÇP, Aykut Edibali'nin lideri olduğu Islahatçı Demokrasi Partisi (IDP) ile Necmettin Erbakan liderliğindeki RP listelerinden seçime katılma kararı aldı. Başarılı da olundu. İttifak cephesinde "Kutsal İttifak" olarak tanımlanan bu ittifak yüzde 16,9 oy oranıyla 62 milletvekili çıkardı. İttifak çerçevesinde 19 milletvekili MÇP'ye, 3 milletvekili IDP'ye 40 milletvekili de RP'ye dahil oldu.[218]

RP çatısı altında seçime girmiş olan Muhsin Yazıcıoğlu da Sivas Milletvekili olarak bu seçimleri kazanmıştır. Seçim çalışmalarında özellikle onu ön plana çıkaran ve Yazıcıoğlu'nun sorumluluğunu artıran bir seçim sloganı vardı. *"O, inançlarınızı Meclis'e taşıyacak."*[219]

Statüler değişince muhalif olunan konular da değişiyodu. Karşılaşılan güçlükler, görüş ayrılıkları ve parti içi muhalefet sadece taşra teşkilatları ile Yazıcıoğlu'nun bağlarının koparılması veya *Bizim Dergâh* dergisinin dağıtılmaması ve kongrelerde ikinci listelerin çıkması ile sınırlı değildi. MÇP içinde içerdeki ihtilaflar devam ededursun, Meclise seçilen milletvekilleri arasında da ihtilaflar vardı. Fikir ayrılıkları Mecliste alınan kararlara da yansıyordu. Mecliste çıkarılmak istenen kararlar konusunda da

[217] A.g.e.
[218] Saçaralp, "Türk Siyasi Tarihindeki Siyasi İttifaklar".
[219] Büyük Birlik Partisi Uşak İl Başkanlığı, "Büyük Birlik Partisi".

Yazıcıoğlu ile Türkeş'in düşünceleri farklılık arz etmekteydi. Alınan siyasi kararlar, verilmesi istenilen siyasi destekler milliyetçi camiayı ve Yazıcıoğlu gurubunu çok açık bir şekilde rahatsız etmektedir. Zira istenilen şeyler ne bünyeye uyuyor, ne geçmişte verilen mücadelenin ruhuna uyuyor ne de Türkiye'nin onlara göre çıkarlarına uyuyordu. Alınan kararlar birçok sebepten dolayı Yazıcıoğlu'nun aklına ve vicdanına yatmamaktadır. Özellikle DYP-SHP Hükümeti'ne güvenoyu verilmesi ve Çekiç Güç'e onay verilmesi kafaları karıştırdı.

Çekiç Güç PKK'lılara lojistik destek sağlıyordu. Bu tespit edilmişti. Hatta helikopterlerle dağdaki PKK'lılara battaniye, yiyecek, silah attıkları da istihbarat tarafından tespit edilmişti. Durum böyleyken Çekiç Güç'ün 6 ay daha konumlanmasına nasıl evet diyecekti? Bu sebepten dolayı Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşları Çekiç Güç'ün konumlanmasına Türkeş ve MÇP'deki diğer milletvekillerinden farklı olarak 6 ay daha uzatılması teklifine Mecliste hayır diyeceklerdi. Fakat Muhsin Yazıcıoğlu'nun Milliyetçi Çalışma Partisi'nden kopuşundaki en büyük siyasi kırılım noktası MÇP Genel Başkanı Alparslan Türkeş'in DYP-SHP Koalisyon Hükümeti'ne güvenoyu verilmesi isteği olmuştur.[220] Bu durum kaçınılmaz olarak gizlenmeye çalışılan, görmezden gelinen, söylenmeye cesaret edilemeyen bazı duygu durumlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Lider bir şey istiyor, ülkücüler ve Yazıcıoğlu başka bir şey. Muhsin Yazıcıoğlu bu durumda bir karar vermek zorundadır.

4.6.1. "Lider Yanlışa Taraf Olan Değil Yanlışa Karşı Duran Kişidir"

Muhsin Yazıcıoğlu ve Yusufiyeli ülkücüler, devrimciler ile olan çatışmalarında onlarca arkadaşlarını kaybetmeleri nedeniyle Alparslan Türkeş'in solun iktidarını onaylayacak düzeyde olan ılımlı yaklaşımına karşı çıkmışlar, statükoya başkaldırmışlardır. Bu başkaldırış, Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşları tarafından zorunlu olarak görülürken, ülkücü hareket içindeki bir grup tarafından ihanet olarak algılanmıştır. DYP ve SHP koalisyonuna birçok sebepten dolayı ret oyu vereceklerini ifade eden Yazıcıoğlu açık açık ifadelerle şöyle diyor:

[220] Karacaoğlu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yakın Dönem Demokrasi Geleneğindeki Yeri ve Önemi", 109.

SHP-DYP Koalisyonu oluşmuştu. O zaman DEP'liler SHP'nin içinde. Ben böyle bir koalisyona oy vermeyi içime sindiremediğimi söyledim. Oy vermeyeceğimi ifade ettim. Bazı arkadaşlarımızın da böyle bir düşünceleri oldu. Meydanlarda SHP'ye verilen her oy PKK'ya verilmiş demektir diye propaganda yaptık. Burada SHP'nin iktidarına oy verirsek bu çelişki olur.[221]

Daha sonraları Yazıcıoğlu bu olayları anlatırken işin vahim sonuçlar doğuracak noktaya geldiğini de ifade edecektir: *"SHP-DYP hükümetine destek verilmesi, fikri yapıdaki sıkıntılardan dolayı istemeye istemeye de olsa ayrılmak zorunda bırakıldık. Kendi içerimizde sıkıntılar çıkacaktı, Ülkücü hareket parçalanacaktı."* Muhsin Yazıcıoğlu ülkücüleri birbirine kırdırtmak istemediği gibi bu konuda olumsuz anılmak da istemiyordu.

Alparslan Türkeş DYP-SHP Koalisyon Hükümeti'ne güvenoyu vereceklerini teşkilatlarına bildirmişti. Yazıcıoğlu Alparslan Türkeş'e tespitlerini, endişelerini, çelişkileri ve düşecekleri pozisyonu anlatmaya çalışarak, yaptıkları şeyin yanlış olacağını, kamuoyunda itibarlarının yok olacağını izah etmeye çalışmıştır. Alparslan Türkeş'e bu hükümetin kurulmasındaki tehlikeleri ve zararları anlatmıştır. Ayrıca Yazıcıoğlu, hükümet protokolünün belli olmadığı bir koalisyona güvenoyu vermenin anlamsız olduğunu düşünerek kaygılarını Alparslan Türkeş'e iletmiştir. Alparslan Türkeş "yanlışta da beraber olacağız" diyerek konuyu kapatmıştır.[222] Alparslan Türkeş bu sözüyle yanlışı kabul etmekle kalmamış aynı zamanda Yazıcıoğlu'nu yanlışta beraber olmaya ısrar etmiştir.

Lider kimdir? Öğretilen Ülkücü terbiyede Lider yanlışa ve yanlıştan yana taraf olmaz olamaz! Lider yanlışa taraf olan değil yanlışa karşı duran kişidir. Yazıcıoğlu, tartışılmaz lider Alparslan Türkeş'i karşısına almasına rağmen o gün Mecliste tercihini Türkeş'in istediği yönde kullanmadı.

Daha sonra yaşananları Yazıcıoğlu şöyle anlatıyor:

Oylama başlarken yan yana oturuyorduk. Ben o anda kendisine, efendim ben bu hükümete güvenoyu veremem. Beni anlayışla karşılayın. Kendime olan saygımı

[221] A.g.e., 112.
[222] A.g.e., 108-14.

kaybedemem. Bana müsaade edin dışarıya çıkayım. Bunun gerekçesini de hareketimize zarar vermeyecek şekilde ifade edebilirim. Yan yana duruyoruz. Siz kabul diyeceksiniz ben ret diyeceğim. Bu yakışmaz. Şık da olmaz. Müsaade edin çıkayım. İznini almak istedim."[223]

Bu son derece haklı, nazik ve saygı dolu istek maalesef Türkeş tarafından kabul edilmeyecektir. Ve neticede *"Hayır, dedi katılıp, kabul oyu verilecek."* Yazıcıoğlu, bunun üzerine *"Ben de 'C-5'te işkence görmekten daha beter bir psikoloji içerisindeyim şu anda."* Olayın vahametini ve kendi üzerinde bıraktığı psikolojik etkiyi anlatmak için Mamak cezaevi betimlemesi yapmış olmasına rağmen Türkeş *"Hayır katılıp kabul oyu verilecek"* deyince Yazıcıoğlu *"Ben böyle bir şeyi asla kabul etmeyeceğim"*[224] diyecektir.

Bu olay ayrışmayı daha da hızlandırdı. Ayrışmayı isteyen birçok vekil ve genel merkezde bazı kişiler de vardı."[225] İş, muhalefet gösteren, partinin söz dinlemez gençlik lideri Yazıcıoğlu'nu ekibi ve sevenlerini yaftalamaya ötekileştirmeye gelmiştir. Sadece ötekileştirmekle kalınmamış işin boyutu fiziki şiddete kadar varmıştır. Bizzat Türkeş bazı tarikat ajanlarının partiyi ele geçirmeye çalıştığını iddia ederek Yazıcıoğlu ve arkadaşlarını şeriatçı olmakla suçluyor ve partiyi milliyetçi ve görece laik bir çizgiye çekmeye çalışıyordu.[226]

Muhsin Yazıcıoğlu aynı gün düzenlenen basın toplantısında bir konuşma yaparak bir tabu haline gelen ve ülkücü camianın kutsadığı lider egemenliğini yanlış bulduğunu ve milleti böyle bir anlayıştan kurtaracaklarını ifade ederek ayrılma gerekçelerinden birisini de söylemiş oluyordu.[227]

Yazıcıoğlu, bu toplantıda diğer gerekçeleri açıklarken Türkeş'in siyasi yapıda militarist, uygulamada oportünist anlayışa sahip olduğunu ve bu kesimin parti örgütleriyle herhangi bir teması olmadığını halktan kopuk olduğunu iddia etmiştir. Yazıcıoğlu, aynı zamanda seçkinlikle suçladığı MÇP üst yönetiminin, millici halk

[223] A.g.e., 113.
[224] A.g.e.
[225] Arslan, "Türk'ün Siyasi Direnç Noktalarına Büyük ve Örtülü Operasyonlar."
[226] Bayraktar, "Lider, Teşkilat, Doktrin'in İflası: Ülkücü Harekette 1980 Sonrası Dönüşüm, Bölünme ve İç Çatışma", 38.
[227] Akar ve Savut, "Siyasal Liderlik ve Bir Siyasal Lider Olarak Muhsin Yazıcıoğlu", 830-52.

tabanını sürekli dışladığını belirtmiş ve artık bu ikiliğin son bulacağını vurgulamıştır. Yazıcıoğlu ve arkadaşlarının bir eleştirisi ve ayrılmalarının gerekçesi de partinin İslam'la ilişkisi hakkındaydı. Partiden ayrılanlar MÇP'nin artık İslam'dan oldukça uzaklaştığını iddia ediyorlardı.[228]

Muhsin Yazıcıoğlu basın açıklamasında dürüst siyaset anlayışlarını, inançlarını MÇP'de yürütemeyeceklerini, fikri yapıda sapmalar olduğunu, siyasi yapının içinde çürümüşlük, siyasi karar almada anlaşmazlıklar olduğunu, oportünist bir anlayışın olduğunu ileri sürerek fevri bir karar almadan istişareler sonucunda partiden istifa ettiklerini açıklamıştır. Yazıcıoğlu 5 milletvekili arkadaşı ile MÇP den istifa etti. Bu çıkışlarının sadece Türkeş'in liderliğini tartışmak veya tartışmamakla alakalı olmadığını, Türkiye'deki bütün lider sultalığına dayalı ve tek adam anlayışıyla inşa edilmeye çalışılan her tür yapılanmalara karşı bir hareket olduğuna dikkat çeker.[229] Bu yönüyle Muhsin Yazıcıoğlu Türkiye'deki kronik yıllanmış bir yanlışı ortaya koyarken buna ilk önce kendi bulunduğu yapıdan başlamıştır.

Ayrılma kararında etkili olan bir diğer olayı anlatırken, işin boyutunun çok daha ileriye gittiğini ifade ederek, "Belki birçok arkadaşımız söylememiştir ama tartışmanın boyutu fiiliyata doğru gitti. Gidince de Allah göstermesin bünyenin içinde daha sıkıntılı ve kötü durumlar oluşacağı düşünülerek sadece fikir ve düşünce olarak bir noktada kalsın düşüncesiyle partiden ayrılma fikri ortaya çıktı. Partide kaldığımız halde parti içerisinde komünist ülkücü gibi gözükmeye başlayacaktık. Allah göstermesin öyle değil de yani birbirimize karşı artık düşman olarak göreceğimiz noktaya doğru gidiş vardı. Böyle olsa biz gençlikten gelen birikimle galip gelebilirdik fakat burada galip olmak bile büyük bir mağlubiyet ve ihanettir."[230]

Türkeş Milliyetçi Çalışma Partisi'nden istifa edenler için ülkücü hareketi hançerlediğini, düşmanın ekmeğine yağ sürdüklerini söylemiştir. Alparslan Türkeş çıtayı biraz daha yükselterek kendisine karşı tavır alıp, istifa edenlerin artık ülkücü olmadığını, ülkücülük kavramını kendisinin bulduğunu, ülkücülüğün kitabını kendisinin yazdığını, gerçek ülkücülerin MÇP'de olduğunu, kendisinin olmadığı yerde

[228] Bayraktar, "Lider, Teşkilat, Doktrin'in İflası: Ülkücü Harekette 1980 Sonrası Dönüşüm, Bölünme ve İç Çatışma", 39.
[229] *Muhsin Yazıcıoğlu MHP'den Neden Ayrıldı?*
[230] Karacaoğlu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yakın Dönem Demokrasi Geleneğindeki Yeri ve Önemi", 100-101.

ülkücülüğün olmayacağını ifade etmiştir.[231] İlk kez ülkücü hareketin tartışılmazı olan lider-teşkilat-doktrin üçlü saç ayağı tartışılmış, lider Alparslan Türkeş'e, kararlarına ve otoritesine karşı çıkılmış muhalefet edilmiştir.[232]

4.7. Türklük ve İslam

MÇP'deki en büyük ayrılık meselelerinden biri olarak dine dair bakış açısı MÇP içerisindeki asıl muhalefet, çatışma ve anlaşamama, ülkücü ideolojiyi belirleyen değerlerde mutabık kalamamaktan kaynaklı bir muhalefetti. Yazıcıoğlu yeni yola çıkmadan yanlış anlaşılmaya mahal vermeyecek şekilde net olarak ilkelerinin sınırlarını çiziyor. Parti içi demokrasiyi önemsediğini ve *"Allah'ın birliği ve peygamberinin risaleti dışında her şeyi tartışırız"*[233] diyerek sınırı belirliyor. O, üstünlük meselesinin herhangi bir millete ait olmayan, kültüre dayalı bir milliyetçiliği benimsemektedir.[234] Türk milletinin en önemli değeri ve hayat felsefesini İslam dini olarak değerlendirir. Milliyetçiliğe bakış açısı olarak bir milleti diğerlerinden ayıran inanç ve yaşam tarzı olarak görür

Yazıcıoğlu bu durumu daha da netleştirerek, İslam ve Türklüğün birbirinin antitezi olmadığını söyler. Bu yaklaşımı Türk İslam ülküsü olarak değerlendirmektedir. İslam hassasiyeti olmayan milliyetçiliğin içinin boş olduğuna dikkat çekerek *"Biz İslam'ın müsaade ettiği kadar Milliyetçiyiz"* der. Yazıcıoğlu'nun bu cümleleri, İslam'ın milliyetçiliğe bakış paralelliği açısından Fransız entelektüel Roger Garaudy'un Batı'ya seslenerek meydan okuduğu şu haykırışları hatırlatmaktadır: *"... İçinde Allah olmayan siyasetlerinizi, milliyetçiliklerinizi, bloklarınızı, terör dengelerinizi de artık istemiyoruz..."*[235]

Fikri ayrılıkların er veya geç sonunda fiziki ayrılıkları beraberinde getirmesi de kaçınılmaz olacaktı. İdeolojik olarak o kadar farklı düşünce yapısına evrilmiş olunacak ki bazı konularda fikir ayrılığı konusunda açılan makas öyle seviyelere varmış olacak ki Yazıcıoğlu bu durumu şöyle tarif etmektedir: *"Onların problem değil dediği şeyler*

---

[231] A.g.e., 118-19.
[232] *Muhsin Yazıcıoğlu MHP'den Neden Ayrıldı?*
[233] Karacaoğlu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yakın Dönem Demokrasi Geleneğindeki Yeri ve Önemi", 125.
[234] A.g.e.
[235] Garaudy, *Hatıralar: Yüzyılımızda Yalnız Yolculuğum*, 329.

bizim gibi partiden ayrılanlar için iman meselesi haline dönüştü. Bu sefer bir baktık ya, biz niye bu hayatın mücadelesini verdik, bu kadar insanımız neden şehit oldu? Bunları düşününce biz daha da asabileştik."[236] Asabileştik kelimesi kızgınlığını, canının ne kadar yandığını, bir iç yangınının dışa vurumu niteliğindeydi.

Yazıcıoğlu ve arkadaşlarının hedefleri olgunlaşmış, evrilmiş ve değişmiştir. İslami düşünceyi hayatının ve siyasetinin merkezine almasında hapishane hayatının büyük etkisi olmuştur. Kavuncunun mülakatından da anlaşılacağı üzere Yazıcıoğlu'nun düşünce tarzında siyasi hedeflerinin öncelik ve sonralık olarak değiştiği görülüyor. Kavuncu şunları söylüyor:

> *Muhsin Yazıcıoğlu'da ahiret duygusu ve İslami'lik kaygısı çok öndeydi. Hasret dergisinin kapağının birkaç ay üst üste 'Ülkücü gençlik ölecek İslam'ın güneşi sönmeyecek!' benzeri sloganlarla çıktığını hatırlıyorum. Bu kapak başlıkları en sonunda 'Kanımız Aksa da Zafer İslam'ın!' sloganına dönüşecekti. Meşhur 15 Nisan mitingine damgasını vuran bu slogan MHP Genel Merkezi tarafından susturulmaya çalışılsa da gençlik büyük bir coşkuyla kanını İslam'ın zaferi için dökmek şiarını sahiplenmişti. En önemli köşe taşlarından birisi de Genel Merkez yönetim kurulunu Maltepe Camii'nde sabah namazlarından sonra toplamaya başlamasıdır. Daha önce pek namaz kılmayan bir gençlikten, Diriliş Yayınları'nın okunması için teşkilata genelge yayınlayan, Nizam-ı Alem ülküsü dönemine geçişimiz, yine onun öncülüğünde oldu*.[237]

Diğer bir slogan ise Serdengeçti'nin kullandığı "Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslümanız" cümlesi de ülkücü harekette vazgeçilmez bir slogana dönüşmüş ve ülkücü kimliği en net şekilde anlatan bir ilke haline gelmiştir.[238]

4.8. Kopuş ve Yeni Oluşum

Kopuş yeni bir oluşumu meydana getirmiş, fakat yeni oluşumun nasıl devam edeceğinin konuşulması için Milli Mutabakat Siyasi Karar Kurultayı

[236] Karacaoğlu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yakın Dönem Demokrasi Geleneğindeki Yeri ve Önemi", 100-101.
[237] Kavuncu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Ardından".
[238] Karacaoğlu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yakın Dönem Demokrasi Geleneğindeki Yeri ve Önemi", 43.

gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde iki alternatif ortaya çıkmıştı. Yola nasıl devam edilecekti. Vakıf olarak mı? Siyasi parti olarak mı? Ve karar Siyasi Parti lehine çıktı.

Muhsin Yazıcıoğlu, *"Sistem ülkenin üstünde, bu tepeden inmeci, seçkinci, batıcı, Jakoben sistemi değiştirmek için yola çıktık, yeni oluşum hareketini başlattık. Hiçbir gruba cemaate siyasi tabana karşı ön yargımız yok. İmanımızın bize öğrettiklerini yapıyoruz"* diyordu.[239]

Sosyal ve siyasal ayırım gözetmediklerini açıkça ifade ediyor ve bunun kaynağı olarak da imanını referans gösteriyordu. Yazıcıoğlu konuşmasının devamında:

> *Biz bu ülkede toplumsal barışı, sosyal adaleti yaşanabilir, özgür ve demokrat bir Türkiye'yi tesis etmek, kurmak için yola çıktık. Milletle kavgalı, milletin inanç ve değerleriyle alay eden, tahakkümcü, dayatmacı, baskıcı, ceberut sistem mutlaka değişmelidir ve Allah'ın izniyle de değişecektir. Kendilerini, milletin ve demokrasinin üstünde gören güç ve odaklarla mücadelemiz sonuna kadar sürecektir*.[240]

Yeni Oluşumun bu bakış açısı oldukça iddialı bir şekilde 1993 tarihli Büyük Birlik Partisi (BBP) programına *"İnsanların putlaştırılması üzerine inşa edilmiş, lider karizmalarına dayalı siyaset anlayışını reddediyoruz"* şeklinde yansımıştı. İslami jargonla lider odaklı partileri ağır bir şekilde eleştirmiş ve "devletçi milliyetçilikten milletçi milliyetçiliğe" evrilmiştir.[241]

[239] Öznur, "Hakkı Öznur: Alperenlik Ahlaki Bir Duruştur, Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yoludur".
[240] A.g.e.
[241] Yıldırım, "'Devletçi Milliyetçilikten Milletçi Milliyetçiliğe'".

BÖLÜM 5

BÜYÜK BİRLİK PARTİSİ

Muhsin Yazıcıoğlu yönetimindeki BBP ana muhalefet veya yavru muhalefetle gündem oluşturacak bir potansiyele ulaşamamıştır. Seçim sonuçlarında aldığı oy ortalama % 1,0 - 1.5 civarını geçememiştir. Türkiye'de siyaset, Osman Bölükbaşı'nın konuşmalarından anlayacağımız üzere "alkışların ve oyların başka yerlere gittiği" [242] bir denkleme sahipti. Muhsin Yazıcıoğlu için de durum böyle oldu. Kendisi alkışlandı, bağımsız olarak Meclis'e girdi ama partisi hiçbir zaman "beklediği oyu" alamadı.

Mehmet Ekici, Nizam-ı Alem Ocakları dergisine verdiği mülakatta, partinin birçok insan için ikinci tercih olduğunu belirtir. BBP'nin ikinci tercih olarak görülmesini millete hep bir umut oluşundan kaynaklandığı tespitini yapar.[243]

5.1. Hayır Diyebilmek

Yazıcıoğlu Muhalif duruşuyla "Hayır" diyebilen bir liderdir. İlki tartışılmaz kabul edilen lider Alparslan Türkeş'in her türlü zorlamasına, psikolojik baskısına rağmen "Hayır" diyebilmiştir. İkincisi ise ileride konu edeceğimiz üzere Refah-Yol'un hükümet olma esnasında almış olduğu kararla sadece bir lidere karşı değil askeri vesayete, diğer partilerin baskısına, o dönemde ne kadar "güç" varsa silahlı, silahsız, cübbeli cübbesiz, ekonomik, siyasi, sosyal, iç güçler, dış güçler tehditler bu sefer hepsine (eski tabirle "alayına birden") "hayır" deyip her şeye rağmen Refah Yol hükümetini desteklemesi ve iktidara taşımasıdır. Hiçbir maddi ve siyasi çıkar gözetmeden hatta tam tersi bütün karşıt gurupların düşmanlığını üstüne çekmesine rağmen bu tercihte bulunmuştur. Bu yönüyle o, siyaseten değil, ilke olarak tavrını koymuş muhalif bir lider olarak görülektedir.

Partileşme sonrası belli bir dönem parti mensuplarına MÇP'den niçin ayrılmak zorunda kaldıklarını anlatmakla geçecektir. Ve bu soruya *MHP'nin siyaset yapma anlayışı ve fikri çizgideki tutarsızlıktan ve parti içi demokrasiye yeterince imkân*

[242] TAMGATÜRK, "Benim Gözümden Muhsin Yazıcıoğlu".
[243] Arıkan, "Seçimler ve BBP: Marjinalleşmeye Beş Kala".

verilmediği için partiden ayrıldım."[244] diyecektir. Bunun bir zorunluluk olduğunu, birlikteliğin imkânsız hale gelmesiyle yollarının ayrıldığını söylerken şu ayrıntıya dikkat çeker: *"Ülkücü camiadan ve ülkücülükten ayrılmadım."*[245]15 Temmuz 1992 Dedeman otelde yapılan toplantıda parti içerisindeki aksaklıkları, yanlışları, karşılaştıkları güçlükleri, verdikleri mücadeleleri, baskıları ve partiden ayrılma sebeplerini açık seçik gerekçeleri ile açıklamaktadır. Bu açıklamada Yazıcıoğlu ayrılma olayını şöyle açıklıyor.

> *Programını okumadığımız bir hükümete peşinen güvenoyu veremezdik. (Türkeş peşinen güvenoyu vermiştir) Bütçeye ise istişare olsun demiştik (olmadı). Orada bir karar alındı hareketin zaafa uğramaması için son bir defa taviz verdik sorun çıkmasın diye fakat ders almadılar. Bu işin böyle gitmeyeceğini söylemiştik. Eski MHP'li küskün kişilere değil, tüm milletimize çağrımız vardır. Türkeş Bey'le toplantıda bu sorunlar tartışıldı. En son grup toplantısında grup arkadaşlarımıza söylemiştik. Genel başkanımıza da söylemiştik güven oylamasının oylandığı gün istifa ettik. İstifa dilekçelerimiz yırtıldı. Millet vekilliğinden de istifa et diyorlar bize*.[246]

Yazıcıoğlu, *"Milletimiz dertlerini düşüncelerini taşı diye oy verdi bize. Biz de onu yaptığımız için partiden istifa ettik. Herhangi bir yere gitmedik biz harekete sahip çıkıyoruz."*[247]demiştir. Netameli süreçlerin cereyan edeceği bir dönemin başlangıcında kurulan BBP'si ve onun nezdinde lideri Muhsin Yazıcıoğlu aldığı bu kararın ne kadar önemli olduğu, kendisini ve arkadaşlarını ne tür zorlukların beklediğinin fakında mıydı bilinmez fakat bu hareketin Türk siyasi tarihinde yerini alacak bir çalışmanın miladı olarak görmek mümkün.

Büyük Birlik Partisi, 29 Ocak 1993'te 99 kurucu üyenin katılımıyla Türk siyasî hayatına atıldı. Parti, seçim kanunlarının dayattığı asgari sayıdaki il ve ilçe örgütünü kurarak Mart 1994 yerel seçimlerine katıldı ve Türkiye genelinde yaklaşık 400 bin oy alarak 14 belediye başkanlığı kazandı. Partinin kuruluş günü ve kuruluş tarihi, kurucu üyelerin sayısı, seçilen amblemdeki rumuzlar hepsi kurulan partinin zihin ve düşünce yapısını gösteren işaretler mahiyetindedir. Burada dikkati çeken önemli bir ayrıntı

---

[244] Umur, *Türk Siyasi Tarihinde Büyük Birlik Partisi*, 71-103.
[245] A.g.e.
[246] A.g.e.
[247] A.g.e.

olarak görünen bir diğer hususu Remzi Çayır şöyle açıklar: *"Büyük Birlik Partisi, 1980 öncesi sıcak mücadelenin içerisinde yer alan sonrasında içeride, mahpushanelerde kalan ya da dışarıda kalıp sorgulayan, soru çoğaltan, düşünen, taşınan, tabuları elinin tersiyle iten insanların vardıkları bir sonuçtur."*[248] Bu tespitten de anlaşılacağı üzere, belli tecrübeleri yaşamış, fikir terazisinde tartmış, iyiyi kötüyü ayırt edebilme kabiliyetine sahip, davasının yükünü, derdini, çilesini çekmiş aynı zamanda eleştirel düşünmeyi ve düşündüğünü ifade etmeyi bilen, soran ve sorgulayan bir ekibin vardığı sonuç olarak görülüyor. Yaşayarak öğrenilmiş bedeli ödenmiş bir aklın ve vicdanın varmış olduğu sonuç. Düne bakış, dünü sorgulama, yanlış, eksik, fazla doğru terazisi BBP'sini doğurmuştur.

Yazıcıoğlu, defalarca ülkücü hareketin dejenere ve tasfiye edilmek istendiğini anlatır. Komünizmin 1990'lı yıllarda bitmesiyle beraber ülkücü harekete gerek kalmadığı yönünde oluşan kanaatlerle ülkücülerin tasfiye edilmesi yolunda telkinlere baş vurulduğunu söyler. *"Neden"* diye soran Yazıcıoğlu'na *"Siz antikomünist bir hareketsiniz. Komünizm bitti. Size gerek kalmadı"* denilir. Muhsin Yazıcıoğlu *"Biz reaksiyon hareketi değil, aksiyon hareketiyiz. Bizim Nizam'ı Alem davamız var"* dediğinde *"sizin göreviniz bitti"* denilir.[249]

Yazıcıoğlu'na yapılan bu telkinler, örtülü veya açık tehditler ve görevlerinin bittiği imaları bir dönem Türk gençliğinin nasıl kullanıldığının bir göstergesidir. *"Siz antikomünist bir hareketsiniz. Komünizm bitti. Size gerek kalmadı"*. Bu çok ağır olduğu kadar, kendileri açısından can yakıcı bir ifade olsa gerek. "*Reaksiyon hareketi*! "*Gerek olup olmadını, gerek kalıp kalmadığını başkalarının belirlediği bir gençlik."* Görülen odur ki, 12 Eylül'de Medreseyi Yusufiye'de geçen zorlu zaman içerisinde yapılan muhasebeler ve tefekkürlerle ülkücü gençliğin 12 Eylül öncesinde onların biçtiği rolde kalmadıklarıdır. Ülkücü gençliğin evrildiği ve artık bir reaksiyon hareketi olmadığı gerçeğidir. Bu minvalde MHP'den ayrılma olarak görünen olguyu "ayrılma" yerine "ayrışma" olarak okumak daha isabetli olacaktır. Ülkücü camia ayrılmamış fikri bazda ayrışmıştır.

[248] A.g.e.
[249] Avcı ve Koç, *Pusudan Önce*, 205.

Bu evrilmeyi yanlış okuyanlardan bazıları Muhsin Yazıcıoğlu'nun İslami bir çizgide siyaset yapmasını eleştirerek madem İslami bir çizgide siyaset yapacaktınız niçin Refah Partisinde siyasete devam etmediğini sorarlar. Yazıcıoğlu bu tür sorulara cevap niteliğinde şunları söyler: *"Biz lider sultası nedeniyle ömrümüzün en kıymetli zamanlarını verdiğimiz bir teşkilattan ayrıldık. Belirttiğiniz partide kapıdan girerken biat istiyorlar. Biat etseydik yuvamızdan ayrılmazdık."*[250] Yazıcıoğlu liderin şahsiyetinin kutsallaştırılmasının ve bütün yapıp ettiğinin doğru kabul edilmesinin bu anlamda doğru olmadığı görüşündedir.

Yazıcıoğlu'nun siyasetten beklentisini ve siyasetteki amacını şu olay yeterince açık bir şekilde anlatır: 1988 yılında Diyarbakır ceza evinden tahliye olan Harun Maral, daha sonra parti kurma çalışmalarında Yazıcıoğlu'nun kendisine *"bize katılır mısın"* diye sorduğunu kendisinin de *"Başkanım, seçim barajını geçebilecek misiniz?"* deyince, Muhsin Yazıcıoğlu bir müddet gözlerime baktı ve *"Bizim amacımız seçim barajı değil, sıratı geçmek! Sence hangisi önemli?"* dediğini anlatır ve Yazıcıoğlu'nun derdinin kazanmak değil davasını anlatmak olduğunu söyler. Gültekin Avcı da Yazıcıoğlu'nun bu minvalde şu sözlerini aktarır. *"Bakınız dava arkadaşlarım, insanlar sizi gördüklerinde 'bunlar hoş insanlar, Allah bunlardan razı olsun' diyorlarsa biz zaten iktidarız. Siyasi iktidar olmak mesele değil. Önemli olan sosyal iktidar olmaktır."* Bu durumu destekler mahiyette ve onun bakış açısını anlatması açısından Ahmet Uzun'un şu tespitini burada anabiliriz. *"Muhsin Yazıcıoğlu oyunun (siyasetin) kurallarına göre hiç oynamadı, umursamadı da. Onun çıkarları hiç olmadı! Onun 'doğruları' ve 'kardeşleri' vardı; doğrularından da kardeşlerinden de hiç vaz geçmedi."*[251] Bu yönüyle değerlendirildiğinde Yazıcıoğlu'nu nevişahsına münhasır bir lider olduğu görülmektedir.

5.2. 28 Şubat'ın Ayak Sesleri

1991–1994 yılları ve sonrasında, evlatlarını bu vatan için kurban vermiş olan şehit anneleri bile, oğlu için garnizonlarda yapılan törenlere başörtülü olduğu için alınmamışlardır. Sadece garnizon değil, lojmanlar, ordu evleri gibi TSK'ya ait ne kadar tesis, kurum ve kuruluş varsa hiç birisine başörtüsü ile veya sakallı

[250] A.g.e., 204.
[251] A.g.e., 326-30.

girilememiştir. TSK'da görevli dindar insanlar orucundan, namazından, eşinin başörtüsünden yani inandığı dinin görünür kısmından dolayı üzerine vurulan irtica yaftası ile ordudan atılıyordu. Hatta bölücü terör örgütleri ile anılarak onlar kadar tehlikeli statüsünde görülüyorlardı. Terör örgütlerine karşı mücadele veren ve şehit olanlar terör örgütleriyle bir tutuluyor! Üniversitelerde başörtüsü yasağının kalkmasıyla ilgili yasal değişiklikler yapılmasına rağmen yasa uygulanamıyor. Böyle garip ve aynı zamanda akıl tutulmasının yaşandığı bir zaman dilimi. Şairin *"Öz vatanında garipsin öz vatanında parya"* dediği hal, bu hal olsa gerek.[252]

5.2.1. 1995 Siyasi Gelişmeler

12 Eylül öncesi senaryoları yine yeniden sahnelenmeye başlanmıştı. Bu sefer bertaraf edilecek "düşman" olarak hedef tahtasına dindar kesim konulmuştur. Bunun nasıl yapılacağı konusunda malum güçler 12 Eylül öncesinden tecrübeliydiler. Bunun için ilk önce ülke kaos ortamına sürüklenmeliydi. Ayrıştırmaya yine ülkemizin dilsel ve dinsel/mezhepsel farklılıkları üzerinden başlanılmıştır. Bunun için 12-15 Mart 1995'de Gazi Mahallesi Olayları olarak bilinen olaylar gerçekleşmiştir. 2 Mart 1995 gününün akşam saatlerinde, Alevi yurttaşların çoğunlukta olduğu İstanbul Gazi Mahallesi'ndeki dört kahvehane ve bir pastane, bir takside bulunan kimliği belirsiz kişilerin otomatik silahlarla açtıkları ateşle taranır. Saldırılar sonucunda bir yurttaş (Alevi dedesi) yaşamını yitirir ve 5'i ağır 25 yurttaş yaralanır. Üstüne üstlük saldırganlar, gasp ettikleri taksinin şoförünü de öldürürler ve olaydan sonra taksiyi ateşe verirler.

Zira vahşet ne kadar büyük olursa infial de o derece büyük olacaktır. Sıçraması, büyümesi de gerekiyor. Bu sebeple yangının yaygınlaşması ve farklı yerlere sıçraması da gerekiyor. 15 Mart'ta gerilim Ümraniye'ye sıçrar, protestolara yine ateşle karşılık verilince 5 yurttaş yaşamını yitirir. Kaosun yanı sıra siyasi istikrarsızlık da devreye alınacaktır. CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, 20 Eylül'de Başbakan Tansu Çiller ile görüştü ve görüşme sonucunda hükümet ortaklığı nihayete erdirildi. Hükümetin kurulamamasından dolayı Meclisteki oturumun ertesi günü Çiller ile Baykal bir kez daha bir araya geldiler. Aralık'ta erken seçim yapılması koşuluyla bir DYP-CHP

[252] Kavuncu, "28 Şubat 1997: Yirmi Yıl Sonra".

Koalisyonu kurulması hususunda anlaştılar. 26 Ekim 1995'te de TBMM'de yapılan oylamada 24 Aralık 1995'te yapılacak olan erken seçim kararı çıkmıştır.[253]

BBP'nin ilk sınavı baraj engeli olmuştur. Bu anlamda BBP kurmaylarının 1995 genel seçimleri öncesi bir taraftan seçim sistemini eleştirirken diğer taraftan aday belirleme üzerinde yoğunlaştığı görülüyor. Bu minvalde BBP yüzde 10'luk ülke barajını halkın iradesinin meclise yansımasının önündeki en büyük engel olarak reddetmektedir.[254]

5.2.2. BBP-ANAP İttifakı ve Milletvekili Seçilme Süreci

Seçim ittifakı kural koyucuların yanlış veya taraflı kurallarına verilen bir tepkidir. Genellikle oy potansiyeli düşük olan partilerin tercih ettiği bir yöntem olsa da bazen eşitler arasındaki eşitliği bozarak büyük avantaj sağlayan bir konuma da gelinebilmektedir. ANAP-BBP seçim ittifakı BBP'ye böyle bir avantaj sunacak ve "küçük" parti olan BBP'ye düşen 7 milletvekili seçim sonuçları sonrasında hükümetin kaderini belirleme konumuna gelecektir. Seçim ittifakını "oyunun kurallarına karşı reaksiyon" olarak tanımlayan Uzun, bu ittifakların daha çok küçük partiler tarafından seçim sisteminin temsil adaletini bozan kurallarına karşı geliştirilen bir "reaksiyon" olarak ortaya çıktığını belirtse de yukarıda açıklandığı gibi eşitler arasındaki yarışlarda küçük partilerin oyları büyük avantajlar sağlayabiliyor. İttifaklar bir seçim iş birliğidir ve bir sorunun giderilmesi için oluşturulmuş bir formüldür. Temsiliyet konusunda sınırlı da olsa hem bir çözüm içermesi bakımından hem de statükoya reaksiyon açısından siyasi ve legal bir hamledir.

Uzun, ittifakların yapılabiliyor olmasını, siyasal sistem içerisinde temsil edilme oranının çok daha yüksek olacağını ve böylece belli bir kısmın siyasal sistemden dışlanmamış olacağını dile getirir. Nispi azınlıklarına bakılmaksızın toplumun her kesiminin temsil yollarının açık olması gerektiğini bunun bir zorunluluk olduğunun (hiç olmazsa seçim ittifakları vasıtasıyla) önemine değinen yazısında Uzun, aksi takdirde toplumun belirli kesimlerinin sürekli olarak siyasal karar alma süreçlerinin dışında kalmasının, siyasal dışlanmanın tehlike arz edeceğini, muhataplar tarafından toplumsal barış açısından risk oluşturacak şiddete ve hukuk dışılığa

[253] Çıvgın, "'Türkiye'nin Siyasal Hayatı - II' Dersinin Onuncu Haftası: Gazi Mahallesi Olayları, 1995 Genel Seçimleri, Kısa Ömürlü Koalisyonlar, 28 Şubat Müdahalesi (1995-1997)".
[254] Arıkan, "Seçimler ve BBP: Marjinalleşmeye Beş Kala".

savrulabileceklerini dile getirir. İttifakların önemi, sonuçları açısından değerlendirildiğinde burada Uzun'un tespiti önemli. Bu konuda şöyle diyor: *"Özellikle etnik ve dinsel bakımdan bölünmüş toplumlarda farklı toplumsal kesimlerin partileri, seçim ittifakları marifetiyle parlamentoda temsil hakkı elde ederek demokratik siyasal sistemin içinde tutunmayı başarabilmektedirler."*[255]

24 Aralık 1995 günü sandığa giden 29 milyon seçmen, ülkeyi yöneten liderlere Refah Partisi'nin belediyecilikteki başarını ödüllendirmişti. Seçmen, İstanbul ve Ankara'yı 1 yılda yaşanabilecek şehirler haline getiren Refah Partisi'ni % 21.3 ile birinci parti yapmıştır. Diğer partilerin aldığı oy oranları ise ANAP ve DYP % 19'ar oy alırken, CHP barajı kıl payı geçebilmiştir. DSP'nin oyu % 14,6' da kalmıştır.[256] MHP bu seçimde yüzde 8,2 oy alarak seçim barajına takılmış ve Mecliste temsil edilememiştir.

ANAP sandalye sayısını artırmakla birlikte oylarında %4 düşüş yaşadı. İttifak neticesinde ANAP %19,7 oranında oy alarak 132 milletvekili çıkardı. İttifakın kazananı 7 sandalye alan BBP oldu.[257] Yazıcıoğlu'nun ANAP ile seçim ittifakı yapmasını seçim yasasına muhalefetinin bir yansıması ve baraj engeline karşı yapılan siyasi bir hamle olarak görmek doğru olacaktır.

Seçimler sonrası partinin anahtar pozisyonunda olması ve çeşitli koalisyon görüşmelerinde oynadığı rol partiye popülerlik kazandıracak ve böylece parti Türkiye genelinde tanınma problemini geride bırakacaktı.[258] Nitekim öyle de oldu. Bugün BBP seçmen nezdinde tanınmasını bu sürece borçludur dersek herhalde yanlış söylemiş olmayız. Burada popülarite ve tanınırlığının asıl etkisi ve büyüklüğü Yazıcıoğlu'nun her türlü baskı ve tehditlere rağmen, almış olduğu kararlarla tarafını belli ettiği tercihiyle doğrudan alakalı olduğunu da vurgulmak gerekir.

5.2.3. Seçim Sonrasında Hükümet Kurma Çalışmaları

24 Aralık 1995 genel seçimlerinde RP'si seçimi birinci parti olarak tamamladı. Fakat bu başarı birçok kesim tarafından rejim krizi olarak değerlendirildi ve bazı dinamikler

[255] Uzun, "Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku Kısıtları İçerisinde Türkiye'de Seçim İttifakları ve Alternatif Seçim İttifakı Modelleri", 177-84.
[256] *Yeni Şafak*, "Bir Çiçekle Baharı Getiren Lider: 1995 Genel Seçimi".
[257] Saçaralp, "Türk Siyasi Tarihindeki Siyasi İttifaklar".
[258] Arıkan, "Seçimler ve BBP: Marjinalleşmeye Beş Kala".

harekete geçirilmeye başlandı. Bu sebeple diğer partiler RP ile ittifaktan kaçınmaktaydı. Bu durumda hükümet kiminle ve nasıl kurulacaktı? 24 Aralık 1995 Genel Seçimlerinin dayattığı aritmetik aslında hiç zor değildi. 550 vekilden oluşan TBMM'de güvenoyu almak için gerekli formül, RP'nin ya ANAP ya da DYP ile koalisyon ortağı olmasıydı. Fakat ikisi de olamıyordu! Aritmetik olarak değil konjektürel ve malum çevrelerin baskısından dolayı olamıyordu. Aritmetik olarak iki formülde de hükümet ortaklarının milletvekili sayısı 290'a ulaşıyordu. Ama TBMM'deki diğer 4 partinin liderleri, RP ile koalisyon kurmanın ateşten gömlek olduğunu biliyorlardı. 1980'den beri 15 yıl geçmişti ve şimdiki komutanlar İslami söylemleri rejim için büyük tehdit olarak görüyorlardı. Hangi parti RP ile hükümet kurmaya niyetlense ordunun şimşeklerini üzerine çekerdi.[259]

1995 seçimlerinde çıkarmış oldukları mebus sayısına göre hükümetin kurulması sırası ile Önce Refah, Sonra Doğru Yol, ve ANAP Genel Başkanlarına verilir. Hiç birisi beceremeden emaneti Cumhurbaşkanına iade eder. En sonunda Mesut Yılmaz Başkanlığında Refah ile anlaşma sağlanır. Bu bazılarını rahatsız etmektedir. Çeşitli entrikalarla anlaşma bozulur ve Yazıcıoğlu devreye girerek Mesut Yılmaz ile aralarında şu diyalog geçer; Yazıcıoğlu: *"Biz Anadolu çocuğuyuz. El sıkıştıktan sonra dönmek olmaz. RP ile hükümet kurmak için anlaşmıştınız. Bu saatten sonra dönmek olmaz."* Yılmaz: *"Haklısın ama olaylar bildiğin gibi değil. Ne yapayım askerler istemiyor."* Yazıcıoğlu: *"Askerler ne karışır bu işe. Herkes kendi işini yapsın. Biz siyasetçiyiz. Siyaseti biz mi yapıyoruz askerler mi?"* Yılmaz: *"O iş öyle kolay değil."* Yazıcıoğlu: *"Hiç de öyle değil. Size baskı yapanlara bir kararname ile hepsini emekliye sevk edersiniz. Ben 12 Eylül darbesi yaşamış birisiyim. Neden korkacağız? Darbe mi yapacaklar? Sakın korkmayın."* Yılmaz: *"Olmaz (Gülerek)"*.[260]

Hükümet krizi çıkmasının, ekonominin alt üst olmasının istikrarsızlığın ve benzeri problemlerin olmasının Asker açısından bir önemi yok. Onlar için esas sorun Refah Partisinin iktidar olmamasıdır. Hükümet kurma turları Mart 1996'da Mesut Yılmaz'ın Başbakanlığında ANAP-DYP koalisyonu olan ANA-YOL Hükümeti'nin kurulmasına

[259] Çıvgın, "'Türkiye'nin Siyasal Hayatı - II' Dersinin Onuncu Haftası: Gazi Mahallesi Olayları, 1995 Genel Seçimleri, Kısa Ömürlü Koalisyonlar, 28 Şubat Müdahalesi (1995-1997)".
[260] Erken, *Bir Kar Tanesi Olsam*, 170.

dek sürdü.[261] Muhsin Yazıcıoğlu, 28 Şubat sürecinde kendisine oligarşik güçler tarafından getirilen "Ana-Yol hükümetini destekleme" mesajını şu tarihi sözüyle reddeder ve getirenleri makamından kovar: *"Benim adım Muhsin, ben yalnızca milletin iradesini tanırım.*"[262]

Ne var ki Ana-Yol hükümeti birkaç ay sonra dağılacaktır. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı hükümeti kurma görevine Necmettin Erbakan'a vermiştir. Cumhurbaşkanının hükümeti kurma görevini tekrar Erbakan'a vermesiyle Erbakan ilk görüşmesin Yazıcıoğlu ile yapar. Her ne kadar Refah Partisi koalisyon ortağı olabilecek her iki partiden ANAP veya DYP'nin milletvekili sayısı hükümet kurmaya yetse de baskılar karşısında istifa edecekler hesaba katıldığında BBP'nin desteği olmadan hükümetin kurulması mümkün görünmemektedir. Erbakan'ın ziyareti öncelikle BBP'ye yapmasının sebebi budur. Yazıcıoğlu görüşmede Erbakan'a olumlu cevap verir. Hükümete dahil olmadan güven oyu desteği vereceklerini taahhüt etmiştir.[263]

Refah-Yol koalisyonu kurulmuştur. Ama önlerinde güvenoyu sıkıntısı vardır. RP'de sorun yoktur, ancak DYP kaynamaktadır. Güven oylaması öncesinde Bitlis Milletvekili Gaydalı istifa etmiştir. On kadar DYP milletvekili ise oylamada ret eğilimindedirler. Mesut Yılmaz'ın baskılar sonrası çark ettiği gibi bazı DYP'li milletvekilleri kendi partilerinin iktidar ortağı olması karşısında çark etme eğilimdedir. Bazı milletvekillerinin de oylamaya katılmayacağı konuşulmaktadır kulislerde. Bu koşullar, Erbakan'ı BBP'ye yöneltmiş, BBP Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu Refah-Yol'a güvenoyu vermeye razı olmuştur. Hem de Erbakan'ın hükümete katılmaları önerisini kabul etmeden bunu yapmıştır.[264]

Yazıcıoğlu'nun hem bu desteği hem de sonraki destekleri konusunda Başkan'a açık ve örtülü çok tehditler gelmiştir. Fakat Yazıcıoğlu öyle telkinlerle tehditlerle karar veren veya kararını değiştiren biri olmadığını muhataplarına net bir şekilde söyleyen bir liderdir. Bu olaylardan birini Harun Adıgüzel anlatır:

[261] "Refah-Yol: İlk İslamcı Hükümet, Susurluk ve 28 Şubat", *sendika.org* (Erişim 09 Haziran 2025).
[262] Selvi, "Benim Adım Muhsin, Bir Tek Millî İradeyi Tanırım".
[263] Yalanız, "1980 Sonrası Milli Görüş Hareketi'nin Siyasi Yapılanması", 21.
[264] Odatv, "Türkiye'nin Koalisyonlar Tarihi-7".

Erhan Göksel Amerika'daki seçimlerin koordinasyonunda çalışmış, derin yapılarla yakın ilişkisi olan biri. Göksel Muhsin Yazıcıoğlu'a RV adında bir restoranda buluşurlar. Uzun görüşme sonunda Başkan'a hükümete destek vermemesini söyler. Göksel Muhsin Yazıcıoğlu'a bakarak yakın vakitte hükümette bir değişim gerçekleşecek. Bu değişim sürecinde hükümete destek olmayın der. Bunun üzerine Muhsin Yazıcıoğlu biraz düşünür ve Göksel'in gözlerinin içine bakarak tane tane konuşur:

"Bak ben başka mihrakların demesiyle, bana aracı göndermesiyle hareket edecek bir insan değilim. Benim geçmişimi incelersen benim ne demek istediğimi iyi anlarsın. Dolayısıyla senin aracılığınla haber gönderenler, bana baskı kurmaya çalışırlarsa bunu hiçbir şekilde kabul etmem. Ben doğru neyse, ülküm neyse, inancım neyse onu yaparım. Onun dışında hiç kimsenin emriyle yönlendirmesiyle hareket etmem. Zaten böyle bir mizacım olsaydı 12 Eylül'de hapse girmezdim. Sen git ve onlara de, ben doğru neyse onu yapacağım."[265]

Bu işin Tansu Çiller boyutunu da Gazeteci yazar Taha Akyol'un *"Arkadaşım Muhsin Yazıcıoğlu"* başlıklı yazısından öğreniyoruz. Akyol, onun şahsiyeti, fikirleri ve verdiği söze sadakati konusunda Tansu Çiller'le aralarında geçen konuşmayı şöyle aktarır:

Onu sevenler hep ona 'Muhsin Yazıcıoğlu' dediler. 1980 öncesinde Ülkü Ocakları Başkanı iken bile 'Bozkurt' değil, 'Alperen' kavramını vurgulardı. Partisi için 'tuğ'u ve 'gül'ü amblem yaparak, 'nizam-ı âlem kavramını vurgulayarak Osmanlı esintili bir milliyetçiliği savundu. 1997'de Meclis'teki 7 milletvekiliyle birlikte 28 Şubat'a karşı çıktı. O 'zorlu' günlerde Tansu Çiller telefonla beni aramıştı: 'Milletvekillerimizi koparmak istiyorlar. Muhsin Bey'i siz iyi tanırmışsınız. Bize destek sözü verdi, güvenilir mi?' Ben de cevaben, 'söz verdiyse kesinlikle tutar' demiştim. Öyle de davrandı gerçekten. Hiç şüphesiz namuslu, dürüst, haysiyetli bir liderdi. Asla çıkarların adamı olmadı. Daima fikirlerinin adamı oldu.[266]

5.2.4. İrtica

28 Şubat Post modern darbesine giden süreç RP-DYP koalisyon hükümetinin kurulmasıyla hızlanır. Brifinglerin ardı arkası kesilmez ve temel konusu iç düşman

[265] Avcı ve Koç, *Pusudan Önce*, 101-2.
[266] Taha Akyol, "Arkadaşım 'Muhsin Yazıcıoğlu'", *Milliyet* (29 Mart 2009).

olarak nitelendirilen "irtica" söylemi devreye sokulur.[267] 27 Ağustos 1996'daki MGK toplantısında, komutanların "irtica" ve "bölücülük" şeklinde tanımladıkları iki konuyu ülke açısından eşit ağırlıkta tehditler olarak gördükleri anlaşılıyor. Konuyu MGK gündemine getiren ilk kişi, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya'dır:

> *Bağımsız bir Kürt Devleti kurmak isteyen PKK gibi, aşırı dinciler de Türkiye için büyük bir tehlike yaratmaktadır. İran'daki İslam devriminden esinlenerek Türkiye'de bir Türk İslam Cumhuriyeti, bir İslam devleti kurma eğilimleri var. Bu eğilim üstelik belli bir partinin temsilcilerinin temel hedefi haline gelmiştir. MGK, bu durumda irtica tehlikesini incelemeye almalıdır*.[268]

Aralık'taki MGK toplantısında, Güven Erkaya'nın 4 ay önceki önerisini yinelediği görülecektir: *"Sayın Cumhurbaşkanım, önerimi gündeme almayı düşünüyor musunuz?"* Demirel, acele bir "*Alırız"* yanıtı ile talebi ikinci kez savuşturur. 27 Ocak'da Güven Erkaya, MGK toplantısında irtica tehdidinin kurul gündemine alınmasını üçüncü kez teklif etti. Demirel, önerinin şubat sonunda yapılacak MGK'de değerlendirilmesini önerirken, Başbakan öneriyle ilgili hiçbir yorum yapmadı.[269]

Refah-Yol hükümetini yıkmak isteyen sadece içerideki kuvvetler (Ordu, Yargı, Sermaye, Beşli Çete, Medya ANAP ve MHP) değildi. Ülke içinde siyasal arenanın bu denli istikrarsızlaştığı ve siyasal İslam'ın güçlenmeye başladığı koşullarda ABD'nin basıncı da giderek artmaktaydı. O dönemde henüz ılımlı İslam politikasını benimsemeyen ve İslamcıların tümünü karşısına alan ABD, ülke egemenleriyle ittifak yaparak hükümetteki siyasal İslam'dan kurtulmak istedi. Buna bağlı olarak, 28 Şubat'ta ordu içinde tam bir mutabakat sağlanmıştı. Hatta kimler hangi görevde olacak, kimlerle nasıl bir çalışma ve ittifak içerisine gireceklerine kadar planlanmıştı. Muhalif bir lider olarak Muhsin Yazıcıoğlu'nun diğer muhalif siyasi parti liderlerinden farklı, böylesi zor bir zamanda iç ve dış güçleri karşısına alma pahasına, hükümet ortağı olmamasına rağmen demokrasinin yanında yer alıyor olmasıdır. Bu tür durumlar onun önemini ve diğer siyasi parti liderlerinden farkını ortaya çıkarıyor. Hiçbir güçten korkmadan milletten ve demokrasiden yana olmak. Adına "irtica" dedikleri bir

[267] Yıldırım, "'Devletçi Milliyetçilikten Milletçi Milliyetçiliğe'".
[268] Çıvgın, "'Türkiye'nin Siyasal Hayatı - II' Dersinin Onuncu Haftası: Gazi Mahallesi Olayları, 1995 Genel Seçimleri, Kısa Ömürlü Koalisyonlar, 28 Şubat Müdahalesi (1995-1997)".
[269] A.g.e.

yaftalamayla İslamcılığın gelişmesinin önünü kesmek üzere çok önceden kurularak 28 Şubat projesini hazırlayan Batı Çalışma Grubu (BÇG), Mart 1997'de açık faaliyete yönelir ve "laiklik karşıtı" faaliyetleri takibe alır. Ordu kendi görev alanı dışına çıkarak mevcut iktidarı nasıl alaşağı edeceği konusunda görev dağılımı yapmaktadır. Bu görev dağılımında BÇG'nin mimarı Deniz Kuvvetleri Komutanı Güven Erkaya idi. Orgeneral Çevik Bir de medyanın en öne çıkan simasıydı. BÇG'nin siyasi projesi ise Mesut Yılmaz ve DYP milletvekili Hüsamettin Cindoruk üzerinden yürütülmekteydi.[270]

5.2.5. Post Modern Darbe

Darbe, "*ülkede bir grup tarafından örgütlü bir biçimde silah zoruyla baskı kurularak veya seçim dışındaki demokratik usuller kötüye kullanılarak mevcut hükûmeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi"* nin adıdır. [271] Fakat Post Modern Darbe'nin klasik darbeden ayıran farklardan en önemli ve belirgin olanı, daha önceki darbeler, anarşi, ekonomik bunalım veya kötü yönetim gibi nedenlere dayandırılırken, 28 Şubat darbesi doğrudan halka ve onun yaşam biçimine karşı yapılmıştır. Bu darbenin diğer bir farklılığı da darbecilerin sadece tankları yürüten militarist güçlerden ibaret olmamasıdır. Zira darbe ortamını hazırlayıp algı oluşturan medya, kendilerini toplum mühendisi yerine koyarak toplumu ve siyaseti dizayn etmekle görevli addeden bazı odaklar, bazı sendika ve meslek kuruluşları ve rantçı sermaye grupları, YÖK ve yüksek yargı mensupları da bu karanlık sürecin faili olmuşlardır.[272]

Post Modern Darbe, askeri müdahalenin doğrudan tanklarla, silahlarla değil, tankları, topları, silahları ellerinde tutanların telkin ve tehditleriyle yapılan darbe çeşidinin adıdır. Medya, bürokrasi, Kemalist ve seküler STK'lar ve ekonomik baskılarla şekillendiği 28 Şubat sürecinde, geleneksel darbe anlayışından farklı olarak toplumun

[270] "Refah-Yol: İlk İslamcı Hükümet, Susurluk ve 28 Şubat".
[271] *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, "Darbe".
[272] TİHEK, "28 Şubat Darbesinin Neden Olduğu İnsan Hakları İhlalleri ve Devam Eden Mağduriyetler Konulu Basın Açıklaması".

bazı kesimleri üzerinde baskı oluşturulup kılık kıyafete, yaşam ve düşünce özgürlüğüne müdahale edilmiştir.[273] Bu yönü ile diğer darbelerden ayrışmaktadır.[274]

Bu darbede diğer darbelerde olduğu gibi rejim değişikliği olmamıştır. TRT basılmamış, sokağa çıkma yasağı konmamış, can kaybı yaşanmamıştır. Anayasa değişikliğine gidilmesi gündeme gelmemiştir. Refah Partisi ve ardılı Fazilet Partisi dışındaki siyasi partiler kapatılmamıştır. Ayrıca bu darbede asker yalnız da değildir. Ordunun yanı sıra sermaye, sendikalar, yargı, basın, siyasi partiler vardır. Söylemde demokrasiyi savunduğunu iddia eden ne kadar kurum ve kuruluş varsa ordunun önünde ve hazır ol vaziyette söylenen her bir şeyi emir telakki etmişler ve Refah-Yol hükümetine savaş açmışlardır. Her sabah hükümete ve hükümeti oluşturan partilere "ayar veren" halk üzerinde baskı, korku ve tedirginlik oluşturan manşetlerle aba altından sopa gösteriyorlar. O günün gazetelerinden manşetlerinden birkaç örneğe bakalım: "Askerin mesajı Askerin 20 Şartı", "Sürpriz Çıkış", "Ya uy ya çekil", "Karadayı, Hoca'ya randevu vermedi," "Asker ile uğraşmayın", "Org. Karadayı: Ordu rejimin teminatıdır"," Asker noktayı koydu: Taviz yok", "Hoca yine ateşle oynuyor", "Genelkurmay'da düşman değişti. Tehdidin adı 'irtica'".

Bütün bunlar halk tarafından seçilmiş meşru bir hükümet için söylenmektedir.[275]

Meslek örgütlerinden ve sendikalardan oluşan "Beşli Sivil İnisiyatif" ve medya, askerden taraf olmuştur. Nitekim dönemin üst düzey komutanlarından biri *"Bu defa işi Silahsız Kuvvetler halletsin!"* diyerek sürecin nasıl bir organizasyon olduğunu gözler önüne sermiştir.[276]

Bütün bu hengâme arasında muhalefet Partilerinin tutumu da diğerlerinden farklı değildi. Sadece iki istisnası vardı. 28 Şubat'ta Refah-Yol koalisyonuna Büyük Birlik Partisi ve Yeniden Doğuş Partisi destek vermişken; diğer bütün partiler meşru hükümetin yanında yer almamış, ordudan yana tutum sergilemiştir. Süreç esnasında baskı sadece muhalif partilerle sınırlı kalmamış, yoğun baskılara hükümet ortağı Çiller de dayanamamış ve Erbakan'ı tehdit etmiştir. Bu tehditler de malum medyanın

[273] Duman, "28 Şubat Döneminde Yaşananlar Anadolu Ajansı Arşivlerinde".
[274] TİHEK, "28 Şubat Askeri Darbesi'nin 27. Yıl Dönümüne İlişkin Basın Açıklaması".
[275] Işık, "28 Şubat Postmodern Darbesinin Aktörleri Üzerine Bir Analiz", 126-41.
[276] Yıldırım, "'Devletçi Milliyetçilikten Milletçi Milliyetçiliğe'".

ekmeğine yağ süren cinsten olup manşetlerde, "DYP: Çekiliriz". "Çiller, Erbakan'a şart koştu", "MGK kararlarına uy" şeklinde yer almıştır.[277]

Demokratik ülkelerde hakimler, kanunlara uygun bir şekilde davaları yönetirler ve hukuki kararlar verirler. Mahkeme duruşmalarını yönetir, kanıtları değerlendirir, hukuki gerekçeleri inceleyerek karar verirler. Hakimler, adaletin sağlanması ve toplum düzeninin korunması için çalışırlar. [278] Olması gereken bu iken 28 Şubat sürecinde hakimler askerlerin verdiği brifinglere katılıyor, kimsenin önünde veya huzurunda iliklenmesin diye düğmesiz olan cübbeler el pençe birleştiriliyordu. Olması gerekenle olan arasındaki zıtlık ve aykırılık alenen yaşanıyordu. Genelkurmay karargahında düzenlenen irtica brifingine toplamda 400 yüksek yargı organı üyesi hâkim ve savcının katıldığı belirtiliyordu. Bu durum bağımsız ve tarafsız olmaları gereken hâkim ve savcıların Türk Silahlı Kuvvetleri'nin emir, talimat, tavsiye ve telkinlerine boyun eğdiklerini ve böylelikle hukuk devleti prensiplerini dikkate almadıklarını ortaya koymaktaydı.

Dönem Silahlı kuvvetlerin her kesimden, her gruptan, herkesi etkisi altına aldığı dönemdir. Bu dönemde sivil toplum kuruluşlarından, sağdan, soldan, işçi sendikalarına kadar, işveren sendikalarından esnaf ve sanatkârlar konfederasyonuna kadar değişik meslek grupları ve benzeri kurum ve kuruluşlar ortak nokta olarak silahlı kuvvetlerin emir eri olarak "vazifelerini" ifa ediyorlar. Atatürkçü Düşünce Derneği, DİSK, KESK ve Türk-İŞ öncülüğünde başlatılan yürüyüşe STK'lar 50 bin kişiyle destek vererek protesto gösterisi yapmıştır. Benzer şekilde bu süreçte halk arasında "Beş Ahbap Çavuşlar" şeklinde isimlendirilen Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ), Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu (TESK) gibi birbirinden bağımsız hatta bazen birbirine muhalif olduğu bilinen STK'lar "Altı milyon imza" kampanyasıyla MGK kararlarının destekçisi olduklarını açıklamışlardır. Silahlı kuvvetlerin deyimiyle "Kahraman Beşli", demokrat kesimin tabiriyle "Beşli Çete" şeklinde adlandırılan TOBB, Türk- İŞ, TESK, DİSK ve TİSK 25 Mart 1998'deki ortak

[277] Işık, "28 Şubat Postmodern Darbesinin Aktörleri Üzerine Bir Analiz", 126-41.
[278] SAYEM Yaşam Boyu Eğitim Merkezi, "Hakim Nedir / Ne İş Yapar / Maaşı Nedir?"

açıklamalarında "kurulacak azınlık hükümetinin tam destekçisi olacaklarını" belirtmişlerdir.

Yargı erki, işçi ve işveren sendikaları, STK'lar ve benzerleri askerin emrindeyken YÖK ve üniversiteler bundan geri kalmadılar. Hatta bu işi kendilerine vazife addetmiş, kendilerine verilen görevi fazlasıyla yerine getirerek, durumdan vazife çıkararak okumak isteyen öğrencilere başörtüsünden dolayı eğitimin önünü kesiyorlardı. Onların eğitim hakkını ellerinden alıyorlardı. YÖK ve üniversiteler ile kılık kıyafet ve 28 Şubat sürecinin başörtüsüne dair en tartışmalı meselelerinden biri 1998-1999 arasında İstanbul Üniversitesinin başörtülü öğrenciler için Avcılar Kampüsü'nde uygulamaya koyduğu ikna odaları olmuştur. Bu uygulamayı fırsat bilen diğer üniversitelerde de aynı uygulama başlatılır. Üniversiteler arasında Marmara İlahiyat Fakültesi'nin de bu uygulama için sıraya girmesi, ayrı bir garabet olarak tarihe geçmiştir. Öğrencilerin İlahiyat Fakülteleri'ne dahi başörtülü şekilde girmesine izin verilmemiştir. Sadece öğrenciler değil öğretim görevlileri, doktorlar, doçentler, profesörler de potansiyel düşman ilan edilecek ve irticacı olarak fişlenecektir. Bu fişleme neticesinde 28 Şubat sürecinde 418 öğretim elemanın fişlenenler arasında yer aldığı belirtilmiştir.[279]

5.3. 28 Şubat Medyası

28 Şubat darbe sürecinde her türlü yayın organını ele geçiren ve kendi isteğine göre yayın yaptıran Genelkurmay, gazete manşetlerine de el atmıştı. Hemen her fırsatta irtica ve şeriat yaygarası yapan 28 Şubat'ın bir kısım medyası "Post-modern darbe" sürecinin fiili yardımcısıydı adeta. Gazeteci İsmet Berkan, medyanın 28 Şubat'taki rolünü çok açık bir şekilde şöyle ifade etmiştir: *"28 Şubat'ın ana aktörlerinden biri de medyaydı. Medya olmasaydı darbe başarılı olamazdı. Medya neredeyse gönüllü olarak psikolojik harekatın parçası oldu. Hepimiz kullanıldık ve kendimizi kullandırdık. 28 Şubat sürecinde hepimizin günahı var."*[280]

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu 03.10.2022 tarihinde yapmış olduğu "28 Şubat Darbesinin Neden Olduğu İnsan Hakları İhlalleri ve Devam Eden Mağduriyetler" konulu basın açıklamasında 28 Şubat Post Modern darbe sürecinin en önemli aktörlerden birinin de 15 Temmuz Darbe girişiminde bulunan Fethullahçı

[279] Işık, "28 Şubat Postmodern Darbesinin Aktörleri Üzerine Bir Analiz", 136-42.
[280] *Yeni Şafak*, "Bir Çiçekle Baharı Getiren Lider: 1995 Genel Seçimi".

Terör Örgütü (FETÖ) olduğunu söyler. TİHEK II. Başkanı Mesut Kınalı, FETÖ'nün 28 Şubat Darbesine her yönüyle lojistik ve maddi destek verdiğini, 28 Şubat'ın toplum üzerindeki etkisini arttırmak için askerlerle birlikte çalışan bir örgüt olduğunu söyler. Dindar görünüm kisvesi altında anti-demokratik uygulamaları dini açıdan meşrulaştırma çabasına girişmişlerdir. Bu anlamda örgüt başı Fethullah Gülen, Refah Yol hükümeti ve Başbakan Erbakan için "emaneti iade edin, çekilin!", darbeciler için ise "asker daha demokrat" beyanında bulunur. Anti-demokratik 28 Şubat MGK Kararları için "İslami usullere göre değerlendirildiğinde bu bir içtihattır, hata yapsalar bile sevap alırlar" çıklamasını yapan da bizzat örgüt lideri Gülen'in kendisi olmuştur. Bu anlamda Kınalı, 28 Şubat Post Modern Darbesinin sınırlı kalmadığını, toplumun bir kesimine karşı yapılmışsa da yıkıcı sonuçlarının tüm toplumu derinden etkilediğini, maksadın irtica ile mücadele etmek olmadığını ifade etmiştir. Kınalı verdiği bir örnekte ülkenin ne kadar zarara uğratıldığının altını çizmektedir: *"28 Şubat süreci neticesinde oluşan 2001 krizinde içi boşalan bazı bankalara el konularak borçları devlete yüklenmiştir. Bankaların borçları ve ekonomik krizin devlete maliyetinin 390 milyar doları bulduğu ifade edilmiştir."*[281] Bu sadece olayın banka ayağıdır. İhalelerden, teşvikler ve kadrolaşmaya varan çok sayıda ayağı daha bulunmaktadır.

"Adının açıklanmasını istemeyen "General" veya "Genç Subaylar" başlıklı manşetler de hala hafızalardadır. İşte tam hengame içinde sivil iradeyi savunan ve milletin vicdanı olan Yazıcıoğlu'nun açıklamalarını ve karşı duruşu görülüyor. Muhsin Yazıcıoğlu, irtica yaygaralarına karşı irticanın tanımının yapılması gerektiğini milletin inançlarının ve değerlerinin irtica olarak görülmemesi gerektiğini söylemekle kalmıyor, irticanın da ne olduğuna açıklık getirilmesi gerektiğini ısrarla vurguluyordu. Bunu açıkça söyleyemeseler de onların irtica dedikleri şey bu ülke insanının dini değerleri ve bu değerlerden kaynaklanan ibadetlerin hayatın akışı içerisinde görünür olmasıydı. Yazıcıoğlu onları kendi söylemleriyle eleştirerek irtica adıyla hak ve hürriyetleri daraltmanın çağdaşlık olmadığını yüzlerine vuruyor ve *"Bizim inançlarımız ve değerlerimiz çağlar üstü değerlerdir"* diyerek onurlu bir şekilde inancına sahip çıkıyordu.

[281] TİHEK, "28 Şubat Darbesinin Neden Olduğu İnsan Hakları İhlalleri ve Devam Eden Mağduriyetler Konulu Basın Açıklaması".

Başbakanlık Kriz Masası yetkileri, Başbakan'dan alınarak Milli Güvenlik Kurulu genel sekreterine yani orduya devredilir. Burada problem niçin devredildiğinden ziyade nasıl devredildiği sorusunun cevabında gizlidir. Zira bu devretme olayı zorla gerçekleşmiş ve Başbakan'a zorla imzalatılmıştır. Muhsin Yazıcıoğlu, bu meselede Necmettin Erbakan'ın zorla imzalattırıldığına dair ortadaki söylemlere karşı bir röportajında bir tespitini paylaşıyor ve şunları söylüyor: *"Bir başbakana bir şey zorla imzalattırılıyorsa, 'bunu zorla imzalattılar' demek kimseyi mesuliyetten kurtarmaz. Bir başbakan, bir kâğıdı zorla imzalıyor ve buna ses çıkartmıyorsa, ondan sonra devletin yönetimine de talip olamaz. Milletin önüne düşmemelidirler. Milletin önüne çıkıp 'bunu bize zorla imzalattırdılar' dememeliydi."*[282] Burada hükümetin kurulmasında destek vermiş olduğu Erbakan'ı eleştirmektedir.

Yazıcıoğlu, destek vererek kurulmasında önayak olduğu RP-DYP koalisyonunu özellikle "Çekiç Güç" ve yolsuzluklar konusunda da şiddetle eleştirmiş, verdiği ret oyları ile tavrını ortaya koyarak muhalefetini de yapmıştır. Burada da görüleceği üzere Yazıcıoğlu ve ekibinin yapmış olduğu destek kayıtsız ve şartsız olmamıştır. Yanlışlar karşısında tavrını etkin bir şekilde göstermiştir. Ancak demokrasiye dışardan müdahale söz konusu olduğu zaman ise hükümete destek vererek demokrasiden yana net tavır ortaya koymuştur. BBP bu dönemde milletvekili dokunulmazlığını kaldırmaya yönelik hukuk devleti adına çok tehlikeli bir teklifi de engellemiştir. Yine bu dönemde sekiz yıllık kesintisiz eğitim yasa tasarısını, dini eğitimi budamak ve Anadolu insanının önünü tıkamak için hazırlanan bir tasarı olduğunu düşünerek şiddetle reddetmiştir.[283]

5.4. Bir Muhalif Lider Olarak Muhsin Yazıcıoğlu

Muhsin Yazıcıoğlu'nun muhalif olması, insan olmasının önüne hiçbir zaman geçmemiştir. 28 Şubat darbesine karşı duran Yazıcıoğlu *"Ordu gözbebeğimizdir ancak namlusunu millete çevirmiş tanka selam durmam"* sözü, o dönem ve sonrasında darbelere karşı adeta simge haline gelmiştir. Söyledikleriyle ve yaptıklarıyla hiçbir zaman siyasetin dayattığı iki yüzlü tavırlara girmediği görülmektedir. Bu manada söylemiyle eyleminin çelişmediği ve bu karakterinin yaşamının her alanına sirayet

[282] Karacaoğlu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yakın Dönem Demokrasi Geleneğindeki Yeri ve Önemi", 138-44.
[283] Umur, *Türk Siyasi Tarihinde Büyük Birlik Partisi*, 159-60.

etmiş siyasi bir lider profili ile görüyoruz. Bunu sadece yukarıda söylemiş olduğu sözüyle değil, yaşantısının diğer alanlarında da görmekteyiz. Kendisini 28 Şubat sürecinde ölümle tehdit edenlere verdiği cevabı ve yaşadığı bir olayı Numan Kurtulmuş Yazıcıoğlu'nun ölümünün 12. yılında düzenlenen bir programda anlatır:

> *Paletlerin şakırtısı Ankara'dan duyuluyor. 5 li çete (açıkla) meydanlara çıkmış hükümeti yıkmak için her türlü gücü kullanıyor. Askere birileri haydi bakalım yürüyün diyerek 1960 darbesi gibi bir takım alkış tutuyorlar. Böyle bir ortamda çeşitli baskıları anlattı fakat biri ayrı bir öneme sahip. Yazıcıoğlu diyor ki 'Bizim camiadan sevdiğimiz, bildiğimiz bir ağabeyimiz geldi ve bana uzun uzun nasihat da bulundu. Bu hükümet gidecek sakın ha bu hükümete destek olma sonra bunun hesabını senden sorarlar diye tehdit eder. İş öyle bir noktaya gelir ki, bak Muhsin öyle silahlar çıktı ki insanı iki bin km'den sırtından vururlar, der. Bunun üzerine koltuktan kalkıp yanına vardım kravatından tutarak kaldırdım ve bana bak git onlara söyle biz onlar gibi iki bin km'den değil 10 cm'den alnının ortasından vururuz der.*[284]

Gazete ve TV muhabirlerinin akşam haberlerine meze yapmak için ellerinde kameralarla okul bodrumlarında namaz kılan çocukları görüntülemesi, işlerine yarayacak, istismar edebilecekleri görüntüleri yakalayabilmek için Fatih Çarşamba'da sarıklı cübbeli insanların boy-boy fotoğraflarının çekilmesi, çarşaflı kadınların ve başörtüsü takmış küçük kız çocuklarının fotoğraflarının çekilmesi günlük rutin işleri arasında yer alıyordu. Hatta işe yarar haber yapmayı sağlayacak bir foto ya da olay yakalayamazlarsa, kendileri tuttukları figüranlarla mizansen hazırlıyorlardı. Doğru olup olmaması, çarpıtıp çarpıtmamak basın ahlakı vs. onlar için ehemmiyetsizdi. Onlar için akşam servis edecekleri ve birilerine malzeme verecek sansasyonel haber lazımdı. Ortamın anlatılandan belki bin kat daha vahim olduğu bir durumda malum çevrenin aradıkları malzeme Sincan'da ortaya çıkar. O da sergilenen bir tiyatro oyunudur.

30 Ocak 1997 tarihinde Sincan belediyesi tarafından organize edilen "Kudüs Gecesi" tiyatrosu, bahsettiğimiz laik, çağdaş, ilerici basın tarafından "irtica hortluyor!" diye servis edilir. Ve bu haber üzerine asker harekete geçer. Kara Kuvvetleri Komutanlığı Kurmay başkanı Orgeneral Doğu Aktolga'nın talimatıyla Etimesgut Zırhlı Birliklerden 20 kadar tank ve 15 kadar diğer askeri araçlardan oluşan konvoy Sincan

[284] *Şehid Muhsin Yazıcıoğlu, Kendisini 28 Şubat Sürecinde Ölümle Tehdit Edenlere Verdiği Cevabı ve Yaşadıklarını Numan Kurtulmuş'a Anlatıyor*.

sokaklarında "irticaya karşı" gövde gösterisi yapar. Burada da en sert tepkiyi gösteren yine Yazıcıoğlu olur. Özellikle Sincan sokaklarında tankların yürütülmesine karşı *"Namlusu Millete çevrilmiş olan tanka selam durmam"*[285] ifadeleriyle çok sert tepki göstermiştir.

Dönemin hassasiyetiyle beraber Sincan'da tankların yürümesi, gerginliği daha da tırmandırır. Karar alınmıştır. Tiyatro üzerinden yürünecektir. Tankların yürütülmesini Genel Kurmay Başkanı rutin bir tatbikat olduğunu söylerken bu olayı Çevik Bir, demokrasiye balans ayarı yapmak olarak ifade edecektir. DGM bu olayı kaçırmaz. Başta Sincan Belediye Başkanı olmak üzere Kudüs Gecesini düzenleyenler hakkında dava açar. Bekir Yıldız ve organizasyonda yer alan görevliler 4 yıl 7 ay ağırlaştırılmış hapis cezasına mahkûm edilirler. Zaten zor günler yaşayan iktidarı daha zor günler beklemektedir. Genel Kurmay seri halinde toplantılar düzenliyor, basın mensuplarına, yargı mensuplarına bilgilendirmeler yapıyordu.[286]

Bu arada bu olaya en sert ve etkili tepkiyi veren şu an ikisi de vefat eden iki Lider vardı. Birisi Meclis dışında olan YDP (Yeniden Doğuş Partisi) Lideri Hasan Celal Güzel, diğeri ise Meclis içinde olan BBP Lideri Muhsin Yazıcıoğlu. 28 Şubat 1997 postmodern darbesine karşı alenen tepki gösteren ve tarafını milletten yana seçmiş olan Hasan Celal Güzel de, verdiği sıkı mücadeleyle haksızlıklara karşı sergilediği tavırla dönemin simge isimlerinden olmuştur. Öyle ki Güzel'in tepkisi sadece o günlerde kalmamış çalışmış, dosyalar hazırlamış, araştırmış, yani işi oluruna bırakmamış, 28 Şubat'taki Milli Güvenlik Kurulu kararlarından 5 ay sonra 28 Temmuz 1997'de darbeciler hakkında 5 klasör evrakla suç duyurusunda bulunarak bir hukuk mücadelesi başlatmıştır. Bununla da kalmamış, Milli Güvenlik Kurulu'nun 28 Şubat 1997 tarihli kararlarının uygulanıp uygulanmadığını denetim amacıyla kurulan Batı Çalışma Grubu'na karşı Demokrasi Çalışma Grubunu kurmuştur. Bir adım daha ileri giden Güzel, mücadelesini anlatmak için 3,5 yılda 500 bin kilometre yol yapmış, 1276 konferans vermiştir. 10 binin üzerinde konuşmalarla her yerde 28 Şubat darbesinin haksızlığını anlatmıştır.

[285] Demir, "'Namlusunu Milletine Çeviren Tanka Selam Durmadı'".
[286] Kavuncu, "28 Şubat 1997: Yirmi Yıl Sonra".

Hakkında 28 Şubat sürecinde dönemin Ağır Ceza Mahkemesi ve Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından çok sayıda dava açılır. 3 Eylül 1997 tarihinde Kayseri'de verdiği bir konferansta yaptığı konuşmada Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM) Cumhuriyet Başsavcısı tarafından Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi tarafından öngörülen, bir dine ait olma ayrımcılığına dayanan kin ve düşmanlığa teşvik etme suçuyla itham etmiştir. Açılan bu dava sonucunda bir askeri hâkim ve iki hukuk hakiminden oluşan DGM, 23 Şubat 1999 tarihinde, Hasan Celal Güzel'i üzerine atılı olaylardan suçlu bulmuş ve bir yıl hapis ve 860.000 Türk Lirası para cezasına çarptırmıştır. Yargıtay 24 Haziran 1999 tarihinde, ilk derece mahkemesinin kararını onamıştır. Yargıtay 19 Temmuz 1999 tarihinde kararın düzeltilmesi talebini reddetmiştir. Hasan Celal Güzel bu kararı AİHM'ye taşır. AİHM'De kendi davasını kendisi savunmuştur. AİHM, hükmün ihlal edildiği kararına varmıştır."[287]

Bir diğer mahkemesi ise Kayseri'de yapılan insan hakları mitinginde eski Milli Eğitim Bakanı olarak başörtülü kızların haklarını savunan Güzel, "Biz iktidara gelirsek bunun hesabını soracağız sizden" dediği için "halkı isyana teşvik"ten Türk Ceza Kanunu'nun 312. maddesi gereğince 4 ay 26 gün hapse mahkûm edilir.[288]

Hasan Celal Güzel yaptığı bu mücadeleleri tek bir cümle de özetler *"Hayatımın en şerefli işi"*.

Burada şu ayırımı yapmakta fayda var. Gerek Yazıcıoğlu'nun gerekse Güzel'in bu tutum ve karşı duruşlarını sadece Refah partisini desteklemek, Erbakan'a sahip çıkmak olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Bu davranışlar, tepkiler, taraf olmalar değerlerin ilkelerin savunulmasıdır. Adaletin, özgürlüğün, insan haklarının savunulmasıdır. Onları, zulme karşı olanların kendi zamanlarındaki temsilcileri olarak görmek daha isabetli olacaktır. Nasıl ki laik çevreler Refah Partisi üzerinden bu milletin değerlerine savaş açmışlarsa, iki başkan da bu savaşa karşı mücadele ederek milletin, mazlumun ve ilkelerin savunucuları olmuş, sözcülüğünü yapmışlardır. Kavuncu 28 Şubat 1997 tarihli Milli Güvenlik Kurulun toplantısın olağan şartlarda gerçekleşmediğini, bu olayı değerlendirirken şartları gözden uzak tutmamak

[287] *Güzel-Türkiye Davasi (no2)*.
[288] Gemici, "Eski Bakanlardan Hasan Celal Güzel'in Vefatının Üzerinden 7 Yıl Geçti".

gerektiğini vurgular. Şartları araştırmadan sonuçlardan hüküm çıkarmanın yanlış olacağı şöyle ifade eder:

> *… İşte bu şartlar altında yapıldı. Toplantı sonunda 18 maddelik bir karar metni kabul edildi. Bu kararlarda laikliğin titizlikle korunması, her türlü dinci faaliyete ve personele karşı TSK'nın uygulamalarının diğer devlet kurumlarınca da örnek alınması, sekiz yıllık kesintisiz eğitime geçilmesi, dinci tarikat ve örgütlerin yurtlarının, kurs ve dershanelerinim MEB tarafından ciddi şekilde denetlenmesi gibi hükümler vardı*.[289]

Yazıcıoğlu, 4 Şubat 1997'de Sincan'da yürütülen tanklar için Genelkurmay Karargahı'na en sert tepkiyi verirken, tankların sokağa çıktığı gün adeta bayram eden, askeri tahrik eden sözde demokratik güçlere de demokrasi dersi verir: *"Demokraside çözüm, asker çağırmak değildir."*[290] Yazıcıoğlu tankları alkışlayan antidemokratik çevreleri, Türkiye'yi maceraya sürüklemek isteyen karanlık çevreler olarak görür ve onlarla da mücadele eder.

5 Şubat 1997 tarihli Gündüz gazetesinde askerin siyasete müdahalesini eleştiren sözleri şöyledir: *"Bu çevrelere sesleniyorum. Rüzgâr eken, fırtına biçer ve bu fırtınadan mutlaka kendileri zarar görür."*[291] Muhsin Yazıcıoğlu iki gün sonra başka bir açıklamasında *"Namlusunu milletine çevirmiş bir tankı asla alkışlamam"*[292] dedi. Bu sözleri de 7 Şubat 1997 tarihli Gündüz gazetesinde manşetten verildi. 4 Şubat 1997'de Sincan'da tank yürüten, milli irade ve demokrasi düşmanı, ulusalcı militarizme, oligarşik güçlere; herkesin adresi olduğunu ve herkesin adresinde olması gerektiğini, siyasetin siyasetçilerin işi olduğunu, askerin yerininse kışla olduğunu haykırır. Ordunun sivil siyasete müdahale etmemesine vurgu yapar, 'ordu göreve' diyen darbeci zihniyeti, demokrasi ve millet düşmanı olarak değerlendirir.[293]

Bu süreç üzerine generaller kahraman edasıyla demeçler verirler. Hüseyin Kıvrıkoğlu bir basın toplantısında *"28 Şubat sürece gerekirse bin yıl sürer"* derken[294] sürecin

[289] Kavuncu, "28 Şubat 1997: Yirmi Yıl Sonra".
[290] Karacaoğlu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yakın Dönem Demokrasi Geleneğindeki Yeri ve Önemi", 146-47.
[291] A.g.e., 146.
[292] A.g.e.
[293] A.g.e., 146-47.
[294] *Türkiye'de Dini Ayrımcılık Raporu (2008)*, 158.

etkili isimlerinden Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir de Sincan'dan tankların geçmesi olayından sonra Washington'da Türk-Amerikan Dostluk Dernekleri'nin toplantısında *"Demokrasiye balans ayarı yaptık"* diyordu. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Orgeneral Çevik Bir'in bu sözüne karşı yine Muhsin Yazıcıoğlu net bir şekilde karşı çıkarak Demokrasi dersi niteliğinde bir cevap veriryor: *"Demokrasiye balans ayarı yapmak, kimsenin haddi değildir. Bu ülkede demokrasi, asker, sivil herkese lazımdır. Demokrasiye balans ayarı yapmak, sivil otoritenin emrinde olan bir askeri bürokrata düşmez.*[295]

28 Şubat'ta adına Milli Güvenlik Kurulu kararları denilen ve millete dayatma esasına göre hazırlanmış olan bir program hükümetin önüne getirilmiştir. Bu duruma Yazıcıoğlu karşı çıkmıştır. Ülkede o dönem, gazete patronları çağırılıp azarlanıyordu. Bazı köşe yazarlarının yazılarına son verilmesi isteniyordu. Birçok iş çevreleri, sivil toplum örgütleri gidip bağlılık mesajları veriyorlardı. Birçok siyasetçi el kol işaretleriyle konuşuyordu. Yani sağır dilsiz gibi konuşuyorlardı. Doğru dürüst siyasi demeç veremiyorlardı. Böyle bir dönem yaşandı. O dönemde insanlar çeşitli bahanelerle fişlendiler. 12 Haziran 1997 tarihinde Başbakanlık binası önünde gazetecilere Yazıcıoğlu şu açıklamayı yapmıştır: *"Türkiye İran olmayacaktır, Türkiye Cezayir olmayacaktır, Lakin Türkiye'nin Suriye olmasına da biz müsaade etmeyeceğiz."*[296] demiştir. Bu sözleriyle darbe heveslisi cuntanın hesabını bozmuştur. 4 Şubat 1997'de Sincan'da tank yürüten iradeye karşı, *"Millete namlusunu çevirmiş tanka selam durmam, askerin yeri kışlasıdır,"* diyerek, askere olması gereken yeri hatırlatmıştır.[297]

Muhsin Yazıcıoğlu'nun cesareti ve bu cümlenin önemi ancak söylendiği zaman içindeki şartlar bilindiğinde anlaşılır. Herkesin ve her kesimin sus pus olduğu, hatta bazı kesimlerin askerin emir komutasına girdiği, ülkenin başbakanının bile bir dönem korkudan işaret dili ile konuşmaya çalıştığı bir dönemde çıkıp bunları söyleyebilmek kelleyi koltuğa almak demekti ki, bu cesaret isteyen bir işti. Ve hangi görüş, hangi inanış, hangi milletten olursa olsun insanlığın cesur insanlara, dürüst insanlara, iyi

[295] Karacaoğlu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yakın Dönem Demokrasi Geleneğindeki Yeri ve Önemi", 147.
[296] Akar ve Savut, "Siyasal Liderlik ve Bir Siyasal Lider Olarak Muhsin Yazıcıoğlu", 837.
[297] Merhaba Haber, "Osman Yılmaz".

insanlara her dönem ve her zaman ihtiyacı vardır. Yazıcıoğlu o insanlardan biri olduğunu döneminin şahidi olarak göstermiş muhalif bir lider olarak tarihe geçmiştir.

Yazıcıoğlu, MGK kararlarının hükümete zorla imzalattırılmasını örtülü darbe olarak nitelemiştir. MGK kararlarının açıklamasının ardından *"Bu kararlar ancak demokrasi ve özgürlüklere düşman, otoriter, totaliter, dikta rejimlerinde uygulanır,"*[298] demiştir. Bu tavrıyla, askeri vesayete karşı tepkisini koymuştur.

Baskı ve zorla imzalattırılan 28 Şubat MGK kararlarının ardından kararın alınmasını yeterli bulmayan Genelkurmay Başkanlığı, bu sefer de hükümetin MGK kararlarının uygulanmasında isteksiz davrandığını öne sürerek medyayı, meslek kuruluşlarını ve toplumu sözde bilgilendirmek amacıyla sivil toplum kuruluşlarına brifingler vermiştir. Muhsin Yazıcıoğlu, bu brifingleri de en sert biçimde eleştirmiştir. Bu brifingler yargıyı, basını hizaya sokma faaliyetleriydi. Yargısı, medyası, sendika kuruluşları, sivil toplum örgütleri askerin emrine girmiş, asli vazifelerinin kurumsal unvanını da kullanarak işleri askerin talimatlarını emir telakki etmekten ibaret olmuştur.[299]

Önemli olan zor zamanlarda sergilenen duruştur, taraf olmadır, pozisyon almadır. Duruşunu zamanında göstermeyenler kendisini "ama"larla, "fakat"larla meşrulaştırma çabasına girerken, askerin hükümet üzerindeki baskısına direnebilen tek liderin Yazıcıoğlu olduğunu vurgulayan Kavuncu bu dönemin onun liderliğinde çok önemli bir dönüm noktası olduğunu belirtmiştir.[300] Muhsin Yazıcıoğlu zaman ve mekâna bağlı kalmadan, şartlara aldırmadan ne getirir ne götürür hesabına girmeden, inandığını dümdüz söyleyebilen bir lider olarak Türk siyasi tarihinde yerini almıştır.

İnanan kesimin her taraftan çepeçevre kuşatılmış, kıskaca alınmış, nefesi kesilmiş ve gün geçtikçe çemberin daraltıldığı bir ortamdır 28 Şubat. O günleri bizzat yaşayan Refah Partisi'nin hukukçu milletvekili Şeref Malkoç hem olayları ayrıntısıyla bilen hem konuya oldukça hâkim olan bir siyasetçi hem de hukuki kimliğe sahip birisi olması hasebiyle birçok olayın bizzat muhatabı konumundaydı. Onun Kriter dergisine

[298] Karacaoğlu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yakın Dönem Demokrasi Geleneğindeki Yeri ve Önemi", 152.
[299] A.g.e., 153.
[300] Akar ve Savut, "Siyasal Liderlik ve Bir Siyasal Lider Olarak Muhsin Yazıcıoğlu", 843-44.

yapmış olduğu söyleşide siyasi ve TSK'nın kamu kurumlarına, STK'lara, medyaya, yargıya nasıl hükmettiğini, nasıl korku saldığını ayrıntılarıyla açıklamaktadır:

> *28 Şubat'ı yapanlar yasama, yürütme ve yargıyı Batı Çalışma Grubu'na (BÇG) bağladılar, yani TSK içerisinde oluşturulan illegal bir yapıya, cuntaya. Tıpkı 15 Temmuz gibi. Tıpkı 12 Mart cuntası gibi. 28 Şubat Türkiye'de milletin manevi kaynaklarını kuruttu. Manevi pınarlarının üzerine beton döktü. 28 Şubat'ın manevi tahribatı hala tam olarak ortadan kaldırılmış değil. Maalesef Türkiye'de zamanı geldiğinde demokrasiye sahip çıkması gereken kurumlar yani yargı, siyaset, medya, iş adamları, sivil toplum örgütleri 15 Temmuz haricinde Türkiye'deki demokrasiye sahip çıkmadılar. Bu açıdan sicilleri önemli ölçüde bozuktur. 28 Şubat'ta bırakın sivil toplum örgütlerinin seçilmiş iktidara desteğini beşli çete diye bir oluşum vardı. Refik Baydur başlarındaydı. TİSK, TESK, DİSK, TÜRKİŞ ve TOBB gibi beş tane sivil toplum örgütü darbecilerin emrine girdi ve hükümeti indirmeye kalktı. *Yargı, Anayasa Mahkemesinin üyeleri, Yargıtay ve Danıştay üyeleri, yargı mensupları askeri araçlara bindirildiler ve onlardan brifing aldılar.*[301]

Özellikle de yargı erkinin askerin emrine girmesi talimat alması, yönlendirilmesi deyim yerindeyse tuzun koktuğunun resmi olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir toplumda demokrasiye sahip çıkmak zor. Sivil toplum örgütleri, yargı, iş adamları, sermaye grupları, medya ve hatta siyaset cuntacıların peşine takılmıştır. Disiplin denilince ilk akla gelen kurumlardan olan Türk Silahlı Kuvvetleri Türk tarihinde belki de hiç yaşanmamış davranışlar sergiliyor ve Başbakan'a Genelkurmay Başkanlığı'nda omuz atılıyor. Daha bayağı bir diğer davranış ise, bir generalin Başbakan'a kamuoyu önünde küfretmesiydi. Her gün gazetelerde alenen darbecilerin isim ve rütbeleriyle tehdit ediliyordu. Bu durum Genelkurmaya iletildiğinde cevap olarak *"Gerekirse daha ağırını yapacağız"*[302] cevabı verilir. Üstüne üstlük basın açıklaması yapılarak hakkında dilekçe verilen asker *"İlgili asker görevini yapmıştır"*[303] diye savunulur. Şu anda hayretle karşılanan bu olay o zamanki ülkenin gerçekleridir ki, Malkoç bu bağlamda şu değerlendirmede bulunmuştur: *"MGK her toplantı öncesi zaten gazete ve televizyonlar bir iğneli fıçıya sokarlardı siyasetçileri. Siyasetçilerin nefes alması*

[301] Özkır ve Miş, "28 Şubat Cuntasının Arkasında ABD, NATO ve İsrail Vardı".
[302] A.g.e.
[303] A.g.e.

bile zorlaşırdı. Her askeri görüşmede bütün Türkiye gerilirdi. 28 Şubat'ta da gazeteler bir generalin 'Gerekirse bir milyon insan ölür' sözünü manşete taşıdı."[304]

Malkoç devamında *"Doğru Yol Partisi milletvekilleri kendileri aracılığıyla 'Hoca'ya söyleyin bıraksın.' 'Niye?' sorusuna 'askerlerin kendilerini tehdit ettiğini hangi muamelelere tabi tutulacaklarını söylediklerini anlatıyorlar. Korkuyorlar. Seçilmiş milletvekillerinin durumu böyleyse halkın durumunu varın siz düşünün."* Malkoç bu yapılanları bir güç zehirlenmesi olarak değerlendirir: *"Türkiye'nin cuntacıları da 28 Şubat'ta esrar çekmişlerdi. Güç sarhoşluğu yaşıyorlardı. Zannettiler ki öyle devam edecek."* tespitinde bulunur. *"Bununla da kalmazlar 16 Ocak 1998'de Refah Partisi aleyhine Anayasa Mahkemesi kapatma kararı açılır. Türkiye'de inanılmaz bir gerilim vardır. Hani kibrit çaksan yanacak."*

Malkoç bütün bu hengamede sadece bir isimden bahseder, O da Muhsin Yazıcıoğlu'dur:

> *Allah rahmet eylesin o dönem siyasetin içinde de toplumda da yiğitçe adam gibi duran bir insandı Muhsin Yazıcıoğlu. Başbakan ve hükümet her taraftan bir kuşatılmışlık içindedir. Yanına verdikleri askeri danışman tuğgeneral BÇG de aktif olan biri. Mesut Yılmaz başbakanlık için onların her dediğini yapmaya hazır. Askeri hakkında üstü kapalı imalı bir şey diyecek olsa hesap vermek zorunda kalan ve gidip özür dileyen bir siyasetçi. Ülkenin düştüğü hal bu! Bir Başbakan gidiyor Genelkurmay İkinci Başkanı'na söylediği bir görüşten dolayı izahat veriyor ve özür diliyor.*
>
> *Rahmetli Hoca mahkeme üyelerinden birine gönderdi beni. Anayasa'ya aykırı olduğunu ve iddianamenin doğru olmadığını anlatmaya çalışıyordum. O üye bana dedi ki: 'Sayın Malkoç nefesini tüketme. Biz sizi kapatacağız.' 'Nasıl kapatacaksınız?' dedim. 'Anayasa'ya aykırı. Siyasi partiler kanununa aykırı, ayrıca iddianameye karşı savunmamızı vermedik daha.' Şöyle dedi: 'Savunmanızı verseniz de kapatacağız, vermeseniz de.' 'İki kişi muhalif kalır. Onlar da şöyle şöyle yazar.' dedi. Hakikaten de dediği gibi oldu. Ardından yüksek mahkeme üyeleri Genelkurmay başkanlığına brifinge çağrıldı. Niye gittikleri sorulduğunda, korktuklarını söylediler.*[305]

[304] A.g.e.
[305] A.g.e.

Muhsin Yazıcıoğlu'nu 28 Şubat sürecinde cesurca ve hiç kimseden korkmadan hakkı savunan ve herkese görevini hatırlatan bir siyasi lider olarak görüyoruz. O siyasetle devletin bir kurumu olan ordunun kendi alanına çekilmesi yönünde beyanatlar vererek ordunun, siyasetten elini çekmesinin yani olması gereken yerde olmasının hem Türk ordusunun hem de Türk milletinin menfaatine olduğunu hatırlatıyor. Burada devletin menfaatinin önemine de değinerek yapılması gereken şeyin Batı Çalışma Grubu'nun faaliyetlerine kesin olarak son verildiğinim açıklanması olduğunu, Türkiye'nin gündemini kimsenin faydasına olmayan mevzularla meşgul edilmemesi gerektiğini söylüyor. Devamında *"Türkiye artık gündemini değiştirmeli. Asker kendi işini, siyasiler kendi işini, iktidar ve muhalefet, demokratik kurallar içerisinde kendi mücadelesini vermelidir"*[306] diyerek Silahlı Kuvvetleri kendi kulvarına çağırmıştır. Orduyu sürekli tahrik eden medyayı da ısrarla askeri yeniden siyasetin içine sokmak ve askeri tartışma ortamının içine çekmek çabalarından vazgeçmesi gerektiğinin üzerinde durmuştur. Onun da kendi mecrasında hareket etmesini habercilik vazifesini ifa etmesini ve askerimizi zorla siyasetin içine çekilmeye çalışılmaktan geri durmasını söylemektedir. Ancak bu şekilde yani askerin siyasetten elini çekmesiyle Türkiye'de demokrasinin rayına oturacağı tespitini yapmaktadır.[307]

Erbakan, güvenoyundan sonra, Yazıcıoğlu'nun yanına gitti. Sarıldı, öptü. Teşekkür etti." Ve aradan aylar geçti. Yazıcıoğlu şimdi çok farklı. "Ne var ne yok" diye sorduğumuzda, şu yanıtı veriyor: *"İktidarsızlık var. Gereksiz gerginlikler... Gereği yapılmayan imzalar..."* Siyasetçiden şikayetini, siyasetçinin iki yüzlülüğünü, sadakatsizliğini riyakarlığını dile getiriyor ve duyduğu ızdırabı dert yanıyor. Yazıcıoğlu "bunları" söylüyor. Ve devam ediyor: *"Bu durumda millete nasıl güven veririz? Halk, siyasetçinin sözüne nasıl güvenir? Zaten siyasetçi, güven sıralamasında çok aşağılarda."* "Neden böyle oldu?" sorusuna Yazıcıoğlu: *"Meclis'te başka, dışarda başka... İktidarda başka, muhalefette başka... İmzayı attığı yerde başka, kapıdan çıkınca başka... Halk nasıl güvenecek?"* Bir ara "çizginiz" diyoruz. Yazıcıoğlu "çizgimiz" diye başlıyor: *"Artık, iktidarın arkasındaki güç değiliz. Hükümetin güvenoyu almasında rolü bulunan bir parti olarak... İlkesizlik, adaletsizlik,*

[306] Karacaoğlu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yakın Dönem Demokrasi Geleneğindeki Yeri ve Önemi", 134.
[307] A.g.e., 154-55.

iktidarsızlık gibi nedenlerden dolayı, artık bu hükümetin sorumluluğunu taşımıyoruz."[308] Yazıcıoğlu, Erbakan'ın 28 Şubat kararlarını imzalamasından sonra bu ifadelerle dile getirdiği gibi hükümetten desteğini çekmiştir.

Hatalı tarafın tek taraf olmadığını, bu konuda Erbakan'ın da hataları olduğunu, milleti "biz ve onlar" diye kutuplaştırdığını dile getiren Yazıcıoğlu eleştirilerini Refah yönetimine yöneltir ve yanlışlarını sıralar: *"Refah, tabii ki kendi söylemleriyle kendisini bu açmaza soktu. 'Biz ve diğerleri' dedi, kendisini İslam'ın temsilcisi olarak takdim etti.* Yazıcıoğlu, İslam'ın cihanşümul olduğu ve belli bir grubun, mezhebin, ırkın temsil ve tekeline alınamayacağını düşünüyor olsa gerek ki, Refah'ın İslam anlayışını eleştirir. Kimsenin İslam'ın temsilcisi olamayacağını ifade eder.[309]

Benzer endişeler Aydın Mendereste de var. Aynı yazıda Aydın Menderesin de sözlerine yer verilir: *"Ne dersiniz Aydın Bey? Siz... Arkadaşlarınız... Örneğin Prof. Şaban Karataş... Şaban Hoca da galiba rahatsız..."* diye soran Donat'a *"Ben... Şaban Bey... Arkadaşlarımız... Türkiye zor bir geçitten geçiyor... Doğruları söylemeye çalışıyoruz"* der. Ardından siyasetin kilitlendiğini, henüz 15 ay geçmesine rağmen askerin siyasi kilitlenmenin tarafı haline getirilmemeliydi tespitini yapar."[310]

Bu baskılara daha fazla dayanamayan ve istifa kararı alan RP lideri Başbakan Erbakan, ortağı Çiller ve destekçileri BBP lideri Yazıcıoğlu ile yaptığı zirvenin ardından 18 Haziran 1997'de Köşk'e çıkarak Demirel'e hem istifasını hem de üç partinin yeni bir hükümet için mutabakat metnini sunmuştur. "Deklarasyon Vesikası" olarak tanımlanan metne göre, üç siyasal parti lideri hükümet boşluğuna yol açmamak amacıyla DYP Genel Başkanı Tansu Çiller'in başkanlığında kurulacak bir seçim hükümeti için mutabakata varmışlardır.[311] Fakat bu mutabakatı dikkate almayan Demirel tercihini baskıcılardan yana kullanarak hükümet kurma görevini Tansu Çiller'e vermemiştir. Demirel hükümet kurma vazifesini DYP lideri Tansu Çiller'e vermek yerine diğer parti liderleriyle istişare ederek Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a hükümeti kurma vazifesini tevdi etmiştir. ANAP ve Demokratik

[308] Donat, "İkinci Muhalefet".
[309] Karacaoğlu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yakın Dönem Demokrasi Geleneğindeki Yeri ve Önemi", 134.
[310] Donat, "İkinci Muhalefet".
[311] Odatv, "Türkiye'nin Koalisyonlar Tarihi-7".

Türkiye Partisi (DTP) azınlık hükümeti kurulmuştur. 55. Koalisyon Hükümeti'ni oluşturan bu partiler güven oylaması için dışarıdan CHP'den destek almışlardır. Karacaoğlu bu süreci şu ifadelerle anlatmıştır:

> *Önce silahsal çoğunluğu sonra Çankaya devresiyle siyasal çoğunluğu ardından da yapılan transferlerle sayısal çoğunluğu elde eden bir hükümettir. Bu hükümet elbette dayandığı antidemokratik gücün taleplerini yerine getirecektir. Tabi ki kesintisiz eğitim, Sayın Yılmaz'ın başbakanlığına mal olacak bir meseledir. Şayet yasayı çıkarmasaydı, malum güçler altındaki koltuğu çekeceklerdi. Bunu yapmaya mecburdu. Verdiği sözün gereğini yerine getirdi.* [312]

Erbakan'ın istifasından sonra Refah Partisi aleyhine kapatılma davası açılır ve kısa bir süre sonra da katapıtılır. Bunun akabinde Erbakan şa açıklamayı yapar: *"Anayasa Mahkemesi partimizi kapatmıştır. Bu hukuka aykırıdır, insan haklarına aykırıdır, Anayasaya aykırıdır, bu yanlıştır, hatalıdır ve zulümdür." Evet, partimiz haksız ve hukuksuz yere kapatılmıştır. Ancak bu kapatma kararının tarih içerisinde zerre kadar önemi yoktur."* Erbakan, olayları daha geniş perspektiften değerlendirerek geleceğe yönelik okuma yapar ve *"Bu kapatma kararı bizim düşüncemizin ileride tek başına iktidarının yolunu açmıştır,"* tespitinde bulunur.[313]

5.5. 28 Şubat'ın Faturası

28 Şubat sürecinden sonra çeşitli insan hakları ihlalleri olmuştur. Bunlar raporlarda kayıt altındadır:

> *MAZLUMDER (İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği), Türkiye'de Dini Ayrımcılık Raporu (2008) tarihinde yayınladığı raporda 28 Şubat 1997'de toplanan Millî Güvenlik Kurulu'nda da ele alınmış ve bu kurul, dönemin hükümetine sekiz yıllık kesintisiz zorunlu ilköğretime geçilmesi yönündeki kararı ile Milletin çocukları için İmam hatip liselerini tercih etmelerinin önüne geçmek ve talebi azaltmak için İmam Hatip liseleri bilhassa 1997-1998 yıllarında ülkenin en önemli gündemi haline gelmiş sonuçta bu okulların orta kısmı kapatıldığı gibi 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun 45. maddesi çerçevesinde yapılan bir düzenleme ile taban katsayısı uygulamasına geçilerek ve bu sayede bu okulları tercih edenlerin*

[312] Karacaoğlu, "Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yakın Dönem Demokrasi Geleneğindeki Yeri ve Önemi", 156.
[313] *Türkiye'de Dini Ayrımcılık Raporu (2008)*, 155-61.

yüksek öğretim seçeneklerini iyice daraltarak İlahiyat Fakültesi dışındaki yüksek öğretim kurumlarına girmeleri büyük ölçüde güçleştirilmiştir. Yine aynı raporda bu okullara talebin bu sınırlamaların yetersiz olması ve her şeye rağmen bu okullara talebin yoğun olmasını engellemek için 'ihtiyaç düzeyinde tutulması' ibaresiyle ek sınırlamalar getirilmiştir. Raporda bu kısıtlamalar şöyle dile getirilir. 'Millî Güvenlik Kurulu 28 Şubat 1997 tarih ve 406 Sayılı Kararına Ek-A (rejim aleyhtarı irticai faaliyetlere karşı alınması gereken tedbirler) kısmının 4.maddesinde: 'Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, milli eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.' Raporda bu kararlardan maksadın tavsiye (zorunlu) kararına istinaden İHL mezunlarının üniversitelerde doktor avukat, mühendis olmak istedikleri bölümü kazanabilmeleri, rahatsızlık oluşturduğu ve bunun engellenmesinin ise ancak 'ihtiyaç düzeyinde tutma' ilkesi 'katsayı uygulamasıyla' gerçekleştirildiği tespiti yapılmıştır.[314]

İhtilal anayasasının kabul edildiği Kasım 1982 den 1996 Ağustos YAŞ Şurasına kadar 14 yıllık süre içinde yapılan 28 YAŞ toplantısında TSK'dan 200'den fazla subay ve astsubay disiplinsizlik nedeniyle ihraç edilmişken, 1996 Ağustos Şurasından 2003 Aralık Şurasına kadar 8 yıllık süre içinde yapılan olağan ve olağanüstü toplam 18 şurada 900'ün üzerinde subay ve astsubayın YAŞ kararı ile disiplinsizlik nedeniyle ordudan ihracı, 28 Şubat sürecinde bir tasfiye operasyonu olduğunu gösterir niteliktedir. İhtilalleri benimsemeyen, demokratik sivil yönetimi arzulayan subay ve astsubayların hukuken tasfiyesi mümkün olmadığından, bu tasfiye için, yargı denetimine kapalı YAŞ yolu seçilmiştir. Devrin genelkurmay başkanı tüm birliklere dağıtımı yapılan bir emirle, "irticaya bulaşmış personeli bildirmeyen, hakkında işlem yapmayan amirleri hakkında da doğrudan işlem yapılacağını" bildirmiştir. Böylece; tarifi yapılmamış irtica konusunda terör estirilmiş, kimi komutanlar yükselmek arzusu ile, kimisi korkularından, kimisi de daha yukarıdaki komutanlarından bizzat gelen emirlerle, irticaya karşı sürek avı başlatmışlardır. Bu gibi uygulamalar da göstermektedir ki, 28 Şubat sürecinde devlet, TBMM'nin çıkardığı kanunlarla değil, MGK'nın fermanları ile yönetilmiştir.[315]

[314] A.g.e., 148-60.
[315] A.g.e., 163-64.

SONUÇ

Araştırmada Türk siyasi tarihinde Tanzimat'la başlayan ve Cumhuriyet'le devam eden süreçte demokratik açıdan iktidar için olsun, muhalefet için olsun çok da iç açıcı gelişmelerden bahsedilemez. Demokrasilerde olmaması gereken, farklı meslek guruplarının ve farklı kurumların aktif siyasete müdahil olarak, demokrasiyi sekteye uğrattığı iktidar ve muhalefeti güç kullanarak siyaset dışı bıraktığı görülmüştür.

Uzun süren tek parti dönemi sonrası kurulan siyasi partiler ve 1950 seçimleri siyasi demokrasinin görünür yüzünü ortaya çıkarmıştır. CHP'nin 27 yıllık muhalefetsiz iktidarı sona ermiş ve muhalefete düşmüştür. Demokrasi yolunda olumlu olan bu süreç askeri darbe ile sonlandırılmış, bir Başbakan ve iki Bakan'ın idamıyla tarihe geçmiştir. Dönemin Anamuhalefet Genel Başkanı İnönü "İdamlar ihtilallerin tabii neticesidir" diyerek darbeyi savunmuştur. 4,5 milyon oy veren insanın, STK'ların, Menderes ve arkadaşlarına sahip çıkmaması, demokrasinin muhalefet tarafını yetim bırakmıştır. Bu tutum/sessizlik/kabullenme daha sonra da siyaset dışı aktörlerin siyasete müdahalesinde hep cesaret kaynağı olmuştur. Yaşananlar demokrasi denen olgunun siyasi partiler (CHP), STK'lar, resmi kurumlar ve halk tarafından anlaşılmadığını göstermektedir.

68 kuşağının Türkiye ayağı kısmen de olsa Batı'daki hak ve özgürlük talepleri gibi başlamış daha sonra olaylar, provokatif sızmaların da etkisiyle Türkiye'de kardeş kavgasının kaçınılmaz hale geldiği bir duruma dönüşmüştür.

Batı'daki 68 kuşağının talepleri ile Türkiye'deki 68 kuşağının taleplerini karşılaştırdığımızda eylemlerin bastırılmasında Fransa, kolluk kuvvetleri ve resmi kurumlarıyla karşı koyup, engellemeye çalışırken Türkiye'de devlet aradan çekilmiş, farklı ideolojideki gençler, gruplar ve siviller öne sürülmüştür. Ayrıca bu eylemler Batı'da biz de olduğu gibi ilelebet sürecek bir kan davasına ve kardeşin kardeşi katlettiği bir iç savaşa dönüşmemiş, gerekli şartların oluşmasıyla başladığı gibi bitmiştir. Sonuç olarak Fransa'da bir kişinin bile canından olmadığı bu süreç Türkiye'de binlerce gencin ölmesiyle, on binlerce öğrencinin eğitim hakkının elinden alınmasıyla bir neslin heba edilmesiyle, yüz binlerce ailenin olumsuz etkilenmesiyle

sonuçlanacak bir sürecin başlangıcı olmuştur. Dolayısıyla "toplumların ifsadı bireysel hatalardan değil, kurumsal ihmallerden kaynaklanmaktadır" tespiti yerinde ve isabetli bir tespit olarak değerlendirilmiştir.

Muhsin Yazıcıoğlu'nun hayalleri vardır. Adı bile konulmuştur. "Bozkurtlar Çiftliği". Yeri de bellidir müfredat da. "Binboğa Dağı eteklerinde, her tarafında buz gibi pınarların olduğu, yemyeşil bir vadide bulunan Akdere köyünde, milli ve manevi eğitimden geçerek çok iyi yetişmiş, çok güzel beslenmiş, her konuda özel dersler almış, sağlıklı ve bilgili ideal bir kuşak yetiştirecektik."

1969 yılında Şarkışla da Genç Ülkücüler Teşkilatında başlayan siyasi hayatı Ankara Ülkü Ocakları'nda devam ederken Yazıcıoğlu'nun MHP içerisindeki gençliğin fikri düşüncelerinin evrilmesi, olgunlaşması ve karar bulması konusunda önemli katkıları olduğu görülmüştür.

Siyasi lider olarak konu edindiğimiz Yazıcıoğlu'nun muhalif yönü ilk olarak şiddetin durması için yaptığı çağrılarda görülmüştür: "Şiddetsizliğe Çağrı"

Muhsin Yazıcıoğlu Ülkü Ocakları Derneği'nin 31 Temmuz 1977 tarihinde genel başkan seçilmiştir. Hemen ardından Hergün Gazetesi'ne verdiği demeçte: *"Bütün Türk gençliğine bir kere daha sesleniyorum. Memleket meseleleri silahlar ile değil fikirlerle ve bunların tartışmaları ile çözümlenir."* Bu yıllar Türkiye'nin artık tahammülü aşan bir şekilde kutuplaştığı, ekonomik, sosyal meselelerin çıkmaz sokağa doğru sürüklendiği yıllardı.

Terör olaylarının ayyuka çıktığı dönemlerde mevcut durumu eleştiren ve her iki tarafa da çağrı yapan bir Yazıcıoğlu'nu görüyoruz. *"Silahları bırakalım."* Bu çağrının her iki tarafında her şeyden önce kavga ortamından çıkıp konuşabilecek bir ortamı sağlamaya yönelik bir çıkış olduğunu söylemek mümkün. Kavga etmeye, dövüşe, silahlı çatışmaya muhalefet ederek "Silahları bırakalım", yani konuşalım diyerek, kavga ortamını fikirsel mücadele ortamına çevirmeye çalıştığı görülüyor. Yeni bir durum ve konuşulabilecek bir ortam inşa etmenin peşinde.

Bu çağrıların ne kadar samimi olduğunu çabalarının devamından anlamak mümkün. O, ülkücüler ve devrimciler arasındaki şiddet olaylarının durdurulması için

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e de bir mektup göndererek, gençlik hareketleri içinde bulunan ajanların provokatif eylemlerle sağ sol kavgasını şiddetlendirdiğini belirtmiş, gençliği kavgaların, çatışmaların yerine fikri tartışma zeminine çekilmesi gerektiğini anlatmıştır. Devlete görev düştüğünü dile getirmiştir. "Anarşinin sona ermesi ve kardeş kanı durması için her şeyden önce karşılıklı fikir tartışmasının yapılmasına milletimizin büyük çoğunluğu gibi gençlerimizin de inanması zorunludur. Bunun için de bu yolda bizzat devletçe bazı olumlu çabaların sarf edilmesi gerektiğine inandığımızı ifade etmek istiyoruz."

Kardeş kavgasında şiddete muhalefet ederek şiddete son verme çabaları yüz binlerce gence öncülük eden bir lider olarak "Eller silah değil kalem tutmalı" diye devam etmiştir. Mevcut durumu kabullenmemesi, provokatif eylemlere dikkat çekmesi, barış çağrıları, çözüm arayışları, bunlar çok kıymetli çabalar olarak değerlendirilmiştir. Fakat Yazıcıoğlu'nun sorunlara ve çözümlere aklı yetmiş ama gücü yetmemiştir.

Burada sorun, 1968-1980 yılları arasında siyasetin sokaklara indirilmesi, gençliğin siyasi çıkarlara alet edilmesi, çözümden çok çözümsüzlük üretilmesi, konuşma ve tartışma ortamının oluşturulmaması ve öğrenci hareketlerinin silahlı mücadeleye dönüştürülmesidir. Sonuç olarak, iktidarıyla, muhalefetiyle bu ülkenin sorumluları sosyal ve siyasal olayları yönetememiştir. Netice, 1980 yılına gelindiğinde her gün onlarca canın hayatını kaybettiği günlerdir. "Şartların oluştuğu kanaati"ne varılır ve drabe yapılır. Bilanço, bedenleri ve yarınları bu darbe için öldürülmüş bir nesil ve onların geride bıraktığı yüz binlerce masum!

12 Eylül darbe sonrası hapishane hayatında da adaletsizliğe ve işkenceye muhalefet eden bir Yazıcıoğlu görünmektedir. Gözaltına alındığı 28 Ocak 1981 gününden itibaren kendisine uygulanan işkenceleri anlatıyor ve işkenceciler hakkında dilekçe yazarak dava açılmasını istiyor. O an ki imkan onun sadece dilekçe yazarak itirazını mümkün kılmaktadır ve o da öyle yapmıştır. O, kanunlarımıza göre suç olan işkenceye karşı işkenceciler hakkında davacı olduğunu dilekçe ile dile getirmiştir.

Sadece kendisine veya kendi görüşünde olan kişilere yapılan işkenceye değil, solcu bir mahkuma yapılan işkenceye de "Yetti be, yeter artık!" diye itiraz ettiğinde "Bu, senin dışarıda dövüştüğün adam." Sana ne? diye soran komutana, "Ben insanım, biz insanız"

cevabını verir ve bu itirazı hücre ile cezalandırılır. İdeolojisi insanlığının önüne geçmemiş bir lider olarak "İşkencenin olmadığı bir dünyayı sağlamak istemesi ve bunun için, gerekirse her türlü fedakarlığı göze almak" ideali hep diri ve canlı kalmıştır. muhalif yüzünün nereye dönük olduğu hakkında bilgi vermektedir. Onun itirazının hep işkenceye, mücadelesi ise işkencecilere karşı olmuştur. Ve son tahlilde "12 Eylül'e gelen sürecin sorumluları çatışan taraf değil seyreden taraftı" diyerek asıl sorumluları deşifre etmiştir.

Yazıcıoğlu'nun muhalefet anlayışı sadece herhangi bir ideolojiye karşı bir tutum olmayıp MÇP içerisindeki parti içi muhalefette de görüldüğü üzere onun muhalif duruşu siyasetten bağımsız, ilkesel bir durum olarak değerlendirmek daha isabetli olacaktır.

Alpaslan Türkeş'li MÇP'nin seçimlerde "Yuvaya dön" çağrısının karşılık bulmaması, seçimlerde istenilen sonuçların alınamaması, yeni çözüm arayışı olarak bir nevi siyaseten/mecburiyetten Türk İslam Ülkücüleri olan Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşları partiye davet edilmişler ve bu davet olumlu karşılık bulmuş davete icabet edilmiştir. Bu yeni başlangıcın Yazıcıoğlu nezdinde muhalif tutumun/duruşun parti içi muhalefete nasıl yansıyacağı açısından önemlidir. Yazıcıoğlu'nun "Türk İslam Ülküsü fikriyatının takipçisi olduğuna yürekten inandığımız MÇP …" diye devam eden samimi değerlendirmesi, onun fikri yapısını ve siyasette takip edeceği yolu da göstermektedir. Peki MÇP gerçekten öyle miydi?

MÇP'ye katılan "Yusufiyeli Ülkücülerin" bilinçli olarak partinin karar organları dışında tutulması, MKYK girmemeleri için listelerin sonlarına konulması, büyük bir çaba ile MKYK girmelerine rağmen Yazıcıoğlu ve arkadaşlarına partide görev verilmemesi, buna rağmen 12 Eylül generalleri Hüseyin Cevizoğlu ve Turgut Nasuh'un Alparslan Türkeş tarafından genel başkan yardımcısı yapılması yukarıda sorduğumuz sorunun cevabı niteliğindedir. Aynı zamanada Türk İslam Ülkücüleri olan Muhsin Yazıcıoğlu ve arkadaşlarının partiye davetinin siyaseten yani oy potansiyelinden dolayı olduğu kanaati de pekişmektedir.

Parti içi muhalefet başlamış, sadece karar organlarında, kongrelerde listeler yarışını kazanılması değil, fikirsel anlamda da bir galip gelme mücadelesi kongrelere

yansımıştır. İl kongrelerinde ikinci listelerin çıkması, Türkeş'in desteklediği adayların kaybetmesi, Yazıcıoğlu ve arkadaşlarının yönetime girmeleriyle Parti içi muhalefette Milliyetçi Hareket tarihinde bir ilk olan bu girişimlerden Türkeş memnun değildir. Nasıl olurda kendi bizzat desteklediği listeler kazanamaz. Parti içi yarıştaki bu durum "Mamak'tan gelenler"in parti aristokrasisine baş kaldırısı olarak değerlendirilse de zaten en başta var olan, fikri muhalefetin görünür hale gelmesinden başka bir şey değildi. Parti içi muhalefetin zamanla mızrağın çuvala sığmadığı, fiziki birlikteliğin fikri ayrılıkları kamufle etmeye yetmediği ortaya çıkmıştır. Anlaşılan o ki Türkeş, Yazıcıoğlu ve arkadaşlarını oy potansiyeli olarak görürken muhalefetini hesaba katmamıştı.

Refah Partisi, Milliyetçi Çalışma Partisi ve Islahatçı Demokrasi Partisi ittifakının oluşturduğu seçimlerde Yazıcıoğlu, seçmenleri tarafından inançlarını Mecliste taşıyacak kişi olarak Sivas'tan milletvekili seçilmiştir. Aslında değişen bir şey olmamış parti içi muhalefet Yazıcıoğlu'nun milletvekili seçilmesiyle, kongrelerden meclis salonlarına taşınmıştır.

Mecliste ilk muhalefet Türkeş'in kararına karşı yapılmıştır. Helikopterlerle dağdaki PKK'lılara battaniye, yiyecek, silah attıkları istihbarat tarafından tespit edildildiği halde çekiç gücün konumlanmasına Türkeş ve MÇP deki diğer millet Vekillerinden farklı olarak Yazıcıoğlu ve arkadaşları mecliste hayır diyecektir. Bir diğeri ve kopuştaki en büyük siyasi kırılım ise Türkeş'in DYP-SHP Koalisyon Hükümeti'ne güvenoyu verilmesi isteği olmuştur. Yazıcıoğlu Alpaslan Türkeş'e tespitlerini, endişelerini, çelişkileri ve düşecekleri pozisyonu anlatmaya çalışarak, yaptıkları şeyin yanlış olacağını kamuoyunda, itibarlarının yok olacağını, yaptıkları şeyin yanlış olduğunu anlatarak Türkeş'i zımnen tutarlı olmaya davet etmiştir. Türkeş (Tartışılmaz Lider) "yanlışta da beraber olacağız" diyerek konuyu kapatmıştır. Fakat Yazıcıoğlu tartışılmaz Lider Alpaslan Türkeş'e muhalefet ederek "Hayır" demiştir. Öğretilen Ülkücü terbiyede lider, yanlışa ve yanlıştan yana taraf olmaz, olamaz! Lider yanlışa taraf olan değil yanlışa karşı duran kişidir. Fakat şimdi durum farklı. Yani lider bile bile yanlıştan yana duruyor. Bu olay fikri ayrılıkların fiziki ayrımı ile sonuçlanmıştır.

Burada sorun parti içerisinde ayrımdan kaynaklanan elit ve elit olmayanlar, Mamak'tan gelen taşralılar ve aristokratlar, lider ve tebaları gibi olguların etkin bir

şekilde varlığı, ideolojiden çok lider sultasının öne çıktığı, parti içi muhalefetin olgunlaşması bir yana, parti içi muhalefetin olmadığı görülmektedir. Yazıcıoğlu, bu çıkışıyla insanların putlaştırılması üzerine inşa edilmiş, lider karizmalarına dayalı siyaset anlayışını reddediyoruz mesajını vermiştir.

Yazıcıoğlunun bu tavrı ideolojiden bağımsız olarak değerlendirildiğinde ilkeli muhalif bir duruş olarak inanmadığı şeylere ”ama” “fakat” la başlayan cümlelerle, mazeretlere baş vurmadan “Hayır” diyebilesi önemlidir. Bu hem öz güvenin hem de özgürlüğün muhalif bir insandaki en belirgin tezahürü olarak görülmektedir.

Bilinen bir senaryonun tekrarı 1990'larda vizyona sokulmak istenmektedir “düşman” olarak hedef tahtasına bu kez dindar kesim konulmuştur. Mevcut siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın yanına sosyal istikrarsızlıkda eklenince oyun tamam olacaktır. Bunun için “İrtica” Kamusal alan, başörtüsü yasakları, okuldan, ordudan atılan insanlar, alevi-sünni, laik-antilaik kutuplaştırmaları, kahvehane taramaları ölümler … Devlet yine ortada yok.

Bu ortamda seçimler yapılmış, Yazıcıoğlu BBP (Büyük Birlik Partisi) olarak ANAP (Anavatan Partisi) ile seçim ittifakı yapmış ve yapılan seçimlerde 7 Millet Vekili ile partisini meclise taşımıştır. Yazıcıoğlu'nun ANAP ile seçim ittifakı yapmasını seçim yasasına muhalefetinin bir yansıması ve baraj engeline karşı yapılan siyasi bir hamle olarak görmek doğru olacaktır. 24 Aralık 1995 genel seçimlerinde RP'si halktan gördüğü teveccühle seçimi birinci parti olarak bitirmiş seçimin en başarılı partisiydi. Birinci parti olması birilerini ziyadesiyle kızdırmış rejim krizi olarak değerlendirilmiş ve bazı dinamikler hemen harekete geçirilmiştir

Seçim sonrasında aritmetik olarak değil fakat malum çevrelerin baskısından dolayı hükümet kurulamamaktadır. Korku dağları sarmış ve hiçbir parti RP ile koalisyona yanaşamıyor. Hükümet kurmak hiç de kolay değil! Başarısız bir ANA-YOL hükümetinden sonra Refah-Yol hükümetinin kurulabilmesi için kilit noktada bulunan BBP'nin desteğine ihtiyaç var. Fakat tehdit de var. Sancılı geçen bu süreçte kendisine oligarşik güçler tarafından getirilen “Ana-Yol hükümetini destekleme” mesajını bir muhalif lider olarak Yazıcıoğlu şu tarihi sözüyle reddetmiştir. “Benim adım Muhsin,

ben yalnızca milletin iradesini tanırım.” Muhalif Parti lideri olarak Yazıcıoğlu’nun ilk icraatı hükümet krizini çözmek olmuştur.

Açık ve örtülü yapılan tehditlerin hiç birine boyun eğmemiş, kendi üslubunca onların anladıkları dilden cevaplarını vermesi, onun siyaset dışı unsurlara karşı duruşunu göstermesi bakımından önemlidir. Hiç birisine de boyun eğmemiştir.

28 Şubat Post modern darbesine giden süreç Yazıcıoğlu’nun muhalefet sınavı, ordu ve onun emrindeki siyasi ve sivil güçler olmuştur. İnançlar, irtica adı altında “iç düşman” ilan edilmiştir. Onların “irtica” dediğine Yazıcıoğlu “Bizim inançlarımız ve değerlerimiz çağlar üstü değerlerdir” diyerek halkın değerlerine onurlu bir şekilde sahip çıkması takdirle karşılanan davranışları arasındadır.

Herkesin ve her kesimin askerin etrafında pervane olduğu zamandır. Meslek örgütlerinden ve sendikalardan oluşan “Beşli Sivil İnisiyatif” ve medya, askerden taraf olmuştur. Genelkurmay karargahında düzenlenen irtica brifingine toplamda 400 yüksek yargı organı üyesi hâkim ve savcı askerin önünde el pençe durmuşlardır.

Örgüt başı Fethullah Gülen, "emaneti iade edin, çekilin!", darbeciler için ise "asker daha demokrat" beyanında bulunuyor. Anti-demokratik 28 Şubat MGK Kararları için “bu bir içtihattır, hata yapsalar bile sevap alırlar" diye fetvalar yayınlıyordu.

Nitekim dönemin üst düzey komutanlarından biri “Bu defa işi Silahsız Kuvvetler halletsin!” diyerek sürecin nasıl bir organizasyon olduğunu böylece gözler önüne sermiştir. Bunları belirtmemizin sebebi, Yazıcıoğlu’nun muhalefetinin önemi daha iyi anlaşılması içindir.

30 Ocak 1997 tarihinde Sincan belediyesi tarafından organize edilen “Kudüs Gecesi” tiyatrosu, “irtica hortluyor!” diye servis edilmesiyle Askerin Sincan sokaklarında “irticaya karşı” gövde gösterisine çıkması karşısında tepkisini “Namlusu Millete çevrilmiş olan tanka selam durmam” ifadeleriyle göstermiştir. Meclis dışından Hasan Celal Güzel’in vermiş olduğu ve "Hayatımın en şerefli işi" dediği mücadeleyi ve muhalefeti de tarihe bir kez daha not düşmek ve onun hakkını da teslim etmek açısından burada anılmaya değerdir.

Yazıcıoğlu ve Güzel'in bu karşı duruşları, sadece demokratik bir karşı koyuş değil, değerlerin, ilkelerin, adaletin, özgürlüğün ve insan haklarının savunulmasıdır.

Yazıcıoğlu askeri tahrik edenleri, Türkiye'yi maceraya sürüklemek isteyen karanlık çevreler olarak görür ve "Demokraside çözüm, asker çağırmak değildir." diyerek demokrasi dersi vermektedir. "Demokrasiye balans ayarı yaptık" diyen Orgeneral Çevik Bir'e "Demokrasiye balans ayarı yapmak, kimsenin haddi değildir. Bu ülkede demokrasi, asker, sivil, herkese lazımdır. Demokrasiye balans ayarı yapmak, sivil otoritenin emrinde olan bir askeri bürokrata düşmez." sözüyle karşılık verirken adresini unutan orduya "Askerin yeri kışlasıdır" hatırlatmasında bulunarak, herkesin kendi işini yapması gerektiğini savunmuştur. Siyasetin siyasetçilerin işi olduğunu da hatırlatmaktan da geri durmamıştır.

İktidar ve muhalefetiyle onu diğer siyasilerden farklı kılan, haksızlıklara karşı olan muhalif duruşudur. Aynı zamanda cesaretidir. Herkesin sustuğu zamanda hak ve hakikati konuşmasıdır. Hem de canı pahasına.

O dönemde basın ve yayın organları aracılığıyla siyasiler adeta iğneli fıçıya sokulurdu. Siyasetçilerin nefes alması bile zorlaşırdı. Böyle zor ve sıkıntılı ortamda bile Muhsin Yazıcıoğlu doğru bildiğini her daim gür sesle söyleyen muhlif bir lider olmuştur.

MGK kararlarının açıklamasının ardından "Bu kararlar ancak demokrasi ve özgürlüklere düşman, otoriter, totaliter, dikta rejimlerinde uygulanır," açıklamasını yapmakla Locke'nin de tarif ettiği manada MGK'nın tiranlaştığını söylemek anlamına gelmektir. Zira tiranlık, "Bir yönetici (veya bir kurum, bir gurup vb.) yasayı değil, iradesini yasa yaptığında; kamu mülkiyetinin korunmasına değil, kendi hırs, tutku, intikam ve aç gözlülüğün tatminine yöneldiğinde tiranlaşır" demiştir. İşte o zamanki Türkiye'nin durumu tam da böyledir. Tiranların yönettiği bir ülke konumundadır.

Yazıcıoğlu, Erbakan'ın 28 Şubat kararlarını imzalamasından sonra hükümetten desteğini çekmiştir. 28 Şubat sürecinde devlet, TBMM'nin çıkardığı kanunlarla değil, MGK'nın fermanları ile yönetilmiştir.

Burada sorun, Anayasanın işletilmemesi sorunudur. Sorun siyasi erkin ve siyasi partilerin başta silahlı kuvvetler olmak üzere siyaset dışı kişi, kurum ve aktörler

tarafından anti demokratik yöntemlerin kullanılmasıdır. Siyasetin emrinde olması gerekenlerin siyaseti emri altına alması sorunudur. Sorun, siyasi muhalefetin siyaset dışı bırakılmasıyla oluşan muhalefetsizlik sorunudur.

Sonuç, siyaset dışı aktörlerin siyasete darbe yapması ile siyaset siyasetçilere bırakılmamıştır. Siyasetçiler de bu durumu kabullenmiştir. Siyasete siyasi olmayanların müdahale etmesiyle demokrasi yara almış, ülke sosyal, siyasal ve ekonomik olarak zaafa uğramıştır. Bu durumun daha da vahim olan tarafı anti demokratik uygulamalar adeta bir rutin haline gelmiştir.

Sorun, "Muhalefetsizlik" olduğu yani siyasi anlamda etkin muhalefetin olmayışı sorunudur. Ve bu sorun daha büyük bir sorunu ortaya çıkartmıştır. O da muhalefet açığının siyaset dışı unsurlar tarafından doldurulduğu gerçeğidir. Yine bu araştırmada çözümün, Türk siyasetinde özgür, etkin ve bağımsız muhalif partiler ve liderler tarafından gerçekleşebileceği, sorunların siyasetin içinde çözülebilmesi için öncelikle siyaset dışı unsularla mücadele edilmesi, siyaset dışı aktörlerin siyasetin dışında kendi mecralarında kalması için mücadele, Yazıcıoğlu'nun tanıklığı ve örnekliği üzerinden gerçekleştiği görülmüştür. Adalete güven noktasında "Berlin'de hakimler var" sözü gibi, Yazıcıoğlu üzerinden özellikle de 28 şubat döneminde verdiği kararları, muhalefeti, mücadelesi ve cesaretiyle "Bu ülkede muhalif lider var" gerçeğine ulaşılmıştır.

Muhsin Yazıcıoğlu, siyasette siyaset dışı kurum ve unsurlarla mücadelede bir örnek teşkil etmesi açısından önemlidir. Tez konusu tarih aralığında yaşananlar kimin hangi tarafta pozisyon aldığı, kime karşı pozisyon aldığının tarih önünde tekrar hatırlatılması, ders alınması, doğruluğun mükafatlandırılması, yeni nesillere duyurulması açısından bir ahde vefa olarak da değerlendirilmelidir. Tarihin yanlış yerlerinde duranlar özürlerle vicdanını rahatlatma peşine düşerken, doğru tarafta yer alanlar unutulmamalı ve unutturulmamalıdır.

KAYNAKÇA

32.Gün, dir. *6. Filo Defol Eylemleri | 10 Şubat 1969 | 32. Gün Arşivi*. 2019. 04:01. https://www.youtube.com/watch?v=Phs9tCrondc.

32.Gün, dir. *Muhsin Yazıcıoğlu MHP'den Neden Ayrıldı? | 1992 | 32.Gün Arşivi*. 2019. 07:24. https://www.youtube.com/watch?v=pOAOMxL0kSk.

Akandere, Osman. "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Çok Partili Hayata Geçişte Kurulan İlk Muhalefet Partisi 'Millî Kalkınma Partisi'". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy 4 (1999).

Akar, Fatma, ve Emre Savut. "Siyasal Liderlik ve Bir Siyasal Lider Olarak Muhsin Yazıcıoğlu". *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 11, sy 28 (2020): 829-54. https://doi.org/10.21076/vizyoner.694171.

Akdağ, Havva. "Muhsin Yazıcıoğlu Dava Arkadaşlığının Mührüydü". Derin Tarih. Erişim 08 Haziran 2025. https://www.derintarih.com/soylesi/muhsin-yazicioglu-dava-arkadasliginin-muhruydu/.

Akgün, Tunahan. "Vatan ve Millet Sevdalısı Muhsin Yazıcıoğlu Vefatının 12. Yılında Anılıyor". Anadolu Ajansı. Erişim 09 Haziran 2025. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/vatan-ve-millet-sevdalisi-muhsin-yazicioglu-vefatinin-12-yilinda-aniliyor/2186162.

Akın, Anıl. "Güçlü Muhalefet". N Gazete, 27 Kasım 2023. https://www.ngazete.com/guclu-muhalefet-3968yy.htm.

Aksoy, Soner. *Tarihî Süreç İçinde Özgürlük Anlayişi (İtiraz Etmek Erdemdir)*. 2. Baskı. Atlas Kitap, 2019.

Aktan, Sertaç. "'27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi' Nasıl Oldu? Darbeye Giden Süreçte Neler Yaşandı?" *Euronews*, 27 Mayıs 2021.

https://tr.euronews.com/2021/05/27/27-may-s-1960-askeri-mudehalesi-nas-l-oldu-darbeye-giden-surecte-neler-yasand.

Aktaş, Ahmet. "Demokrasi Kültüründe Muhalefetin Önemi: Türkiye'de Muhalefet ve Siyasal Etkinlik Sorunu". Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.

Akyıldız, Ali. "Meclis-i Meb'ûsan". İçinde *İslâm Ansiklopedisi*, c. 28. Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.

Akyol, Taha. "Arkadaşım 'Muhsin Başkan'". *Milliyet*, 29 Mart 2009. https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/arkadasim-muhsin-baskan-1076699.

Alagöz, Durmuş. "Milli Kalkınma Partisi - Tarihçe". Erişim 10 Mayıs 2025. https://mkp.org.tr/history.html.

Aliyev, Pelin. "Fransa'da Beşinci Cumhuriyet Dönemi'nde Siyasi Muhalefetin Rekabet Edebilme Kapasitesi". Doktora Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

Alnıaçık, Şükrü. "Türk Siyasi Hayatında MHP". *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi* 2, sy 9 (2011).

Arıkan, Burak. "Seçimler ve BBP: Marjinalleşmeye Beş Kala". *Birikim*, Nisan 1999.

Arıkan, Mustafa. "27 Mayıs'a Damgasını Vuran Söz ve Beyanlar". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy 4 (Konya 1997).

Arslan, Mehmet. "Türk'ün Siyasi Direnç Noktalarına Büyük ve Örtülü Operasyonlar." KamudanNetHaber. Erişim 18 Haziran 2025. https://www.kamudannethaber.com/yazarlar/mehmet-arslan-egitim-yonetimi-ve-planlama-uzmani/turk-un-siyasi-direnc-noktalarina-buyuk-ve-ortulu-operasyonlar/5088/.

Avcı, Musa, ve Yusuf Koç. *Pusudan Önce*. Monore Yayınları, 2022. https://www.hepsiburada.com/pusudan-once-pm-HBC000037ZXRE.

Ayan, Sezer. “Siyasi Yapılanma Sürecinde 1961 ve 1982 Anayasası”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8, sy 2 (2007).

Aydemir, Sefa Salih. “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesine Giden Süreçte Üniversite’nin Etkisi”. *IJOEEC (International Journal Of Eurasian Education And Culture)*, sy 1 (2016).

Aygen, Murat. “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları: Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı Örneği”. *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 01 Ocak 2023, 91. https://doi.org/10.26450/jshsr.3437.

Balkan, Mustafa. “Ülkü Devi Alp-Eren Muhsin Yazıcıoğlu”. En Politik. Erişim 11 Haziran 2025. https://www.enpolitik.com/kose-yazilari/arsiv-4812.html.

Bayraktar, Özgür. “Lider, Teşkilat, Doktrin’in İflası: Ülkücü Harekette 1980 Sonrası Dönüşüm, Bölünme ve İç Çatışma”. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 17, sy 28 (2015).

Belli, Sevim. “Sevim Belli’nin Unutulan Yazısı: Sosyalistler Milli Bayrağa Nasıl Bakar?” 68 Arşivi. Erişim 27 Mayıs 2025. https://68arsivi.com/sevim-bellinin-unutulan-yazisi-turkun-bayragi-ayyildizli-bayraktir/.

Beriş, Hamit Emrah. *Demokrasiye Kara Bir Leke: 12 Eylül 1980 Darbesi*. TBMM Yayınları, 2022.

Binark, İsmet. *Türk Parlamento Tarihi*. II. Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları 36. TBMM Basımevi Müdürlüğü, Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, 2004.

Bulut, Feryat. “68 Kuşağı Gençlik Olaylarının Uluslararası Boyutu ve Türkiye’de 68 Kuşağına Göre Atatürk ve Atatürkçülük Anlayışı”. *ÇTTAD* XI, sy 23 (2011).

Burak, Begüm. “Türk Siyasetinin Muhalefet Sorunu”. *PERSPEKTİF*, 07 Ağustos 2023. https://www.perspektif.online/turk-siyasetinin-muhalefet-sorunu/.

Büyük Birlik Partisi Uşak İl Başkanlığı. “Büyük Birlik Partisi”. Erişim 18 Haziran 2025. https://bbpusak.org.tr/.

Büyük Sivas Haber, dir. *Özlemle... Muhsin Yazıcıoğlu...* 2022. 12:07. https://www.youtube.com/watch?v=A6f3XUlrN0g.

Cambridge Dictionary. "Opposition". Erişim 20 Nisan 2025. https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/opposition.

Coşkun, Vahap. "Türkiye'de Demokrasi Muhalefetin İdeolojisidir". Röportaj yapan Naman Bakaç. 12 Eylül 2020. Perspektif. https://www.perspektif.online/turkiyede-demokrasi-muhalefetin-ideolojisidir/.

Çağlayan, Çağlar. "Türkiye'de Hükümetin Denetlenememe Sorunu". *Siyasal Paradigmalar Düşünce Platformu*, t.y. Erişim 26 Nisan 2025. https://siyasalparadigmalar.org/turkiyede-hukumetin-denetlenememe-sorunu/.

Çal, Ahmet. "1975-1980 Arasında Türkiye'deki Siyasi Olaylar ve Siyasi Görüşlerin Dildeki Yansımaları". *Journal of Turkish Studies* 12, sy Volume 12 Issue 22 (2017): 233-54. https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.12257.

Çıvgın, İzzet. "'Türkiye'nin Siyasal Hayatı - II' Dersinin Onuncu Haftası: Gazi Mahallesi Olayları, 1995 Genel Seçimleri, Kısa Ömürlü Koalisyonlar, 28 Şubat Müdahalesi (1995-1997)". Nisan 2025.

Damatlar, Mahir. "12 Eylül 1980 Nedir? Ne Değildir?" *Türk Yurdu Dergisi*, Eylül 2010.

Demir, Adem. "'Namlusunu Milletine Çeviren Tanka Selam Durmadı'". Anadolu Ajansı. Erişim 20 Haziran 2025. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/namlusunu-milletine-ceviren-tanka-selam-durmadi/611934.

Demirer, Temel. "Dünya ve Türkiye'de 68 Kuşağı". Dünyalılar, 03 Ekim 2016. https://dunyalilar.org/dunya-ve-turkiyede-68-kusagi.html/.

Devlet-i Aliyye Ocakları. “93 Harbi ve Meclis-i Mebusan’ın Kapatılması”. Erişim 22 Nisan 2025. https://devletialiyye.org.tr/sultan-2-abdulhamid-han/93-harbi-ve-meclis-i-mebusanin-kapatilmasi/.

Doğan, Mehmet. “Muhalefet”. İçinde *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı. Yazar Yayınları, 2011.

Dokuyan, Sabit. “1946 Yılında Kurulan Siyasi Partiler”. İçinde *Atatürk Ansiklopedisi*. Atatürk Araştırma Merkezi, 16 Ağustos 2023. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1155/1946_Y%C4%B1l%C4%B1nda_Kurulan_Siyasi_Partiler.

Donat, Yavuz. “İkinci Muhalefet”. Milliyet, 31 Mart 1997. https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ikinci-muhalefet-5392880.

Duman, Fatma Nur. “28 Şubat Döneminde Yaşananlar Anadolu Ajansı Arşivlerinde”. Anadolu Ajansı. Erişim 10 Haziran 2025. https://www.aa.com.tr/tr/28-subat/28-subat-doneminde-yasananlar-anadolu-ajansi-arsivlerinde/3495824.

Durgun, İ. Seyda. “Bir Adalet Unsuru Olarak Muhalefetin Anlamı ve Konumu”. *Köprü*, Bahar 2014.

Eğilmez, Mahfi. “68 Kuşağı”. *Kendime Yazılar*, 26 Mart 2016. https://www.mahfiegilmez.com/2016/03/68-kusag.html.

En Politik. “‘Meğer Biz Davayı Değil, Kendimizi Zirveye Çıkarmışız!’ Ülkücü Camianın Saygın Ağabeyi Galip Erdem Özlemle Anılıyor”. Erişim 18 Haziran 2025. https://www.enpolitik.com/haber/arsiv-320210.html.

Erken, Ali. “Örgüt ve Strateji: 1965-1980 Arasında Milliyetçi Hareket Partisi”. *İnsan & Toplum Dergisi (The Journal of Human & Society)* 4, sy 7 (2014): 135-61. https://doi.org/10.12658/human.society.4.7.M0065.

Erken, Veysi. *Bir Kar Tanesi Olsam*. Kendi Yayını, 2010.

Etimoloji-Türkçe Etimoloji Sözlüğü. “Muhalefet”. Erişim 20 Nisan 2025. https://www.etimolojiturkce.com/kelime/muhalefet.

Fendoğlu, Hasan T. “Özgürlükçü Anayasa Üzerine”. Içinde *Av. Dr. Faruk Erem Armağanı*, editör Sadık Erdoğan ve Faruk Erem. Türkiye Barolar Birliği Yayınları 8. Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 1999.

Garaudy, Roger. *Hatıralar: Yüzyılımızda Yalnız Yolculuğum*. Çeviren Cemal Aydın. Timaş Yayınları, 2019.

Gazete İlk Sayfa. “Muhsin Yazıcıoğlu Neden Taceddin Dergâhını Vasiyet Etti? Gördüğü İşkenceyi Nasıl Anlattı?” 25 Mart 2023. https://www.gazeteilksayfa.com/muhsin-yazicioglu-neden-taceddin-dergahini-vasiyet-etti-gordugu-iskenceyi-nasil-42199h.htm.

Gedik, Murat. “Galip Erdem”. Yeni Düşünce, Ekim 2018.

Gemici, Orhan Onur. “Eski Bakanlardan Hasan Celal Güzel’in Vefatının Üzerinden 7 Yıl Geçti”. Anadolu Ajansı. Erişim 11 Haziran 2025. https://www.aa.com.tr/tr/politika/eski-bakanlardan-hasan-celal-guzelin-vefatinin-uzerinden-7-yil-gecti/3514062.

Gocuk, Yusuf. “12 Eylül Askerî Müdahale Sonrası Milliyetçi Hareketin Yeniden Yapılanma Süreci”. İçinde *1980’den Günümüze Türk Siyasal Hayatı: Siyaset, Ekonomi, Dış Politika*, editör Ali Rıza Savaş ve Ahmet Hikmet Zabun. Özgür Yayınları, 2023. https://doi.org/10.58830/ozgur.pub287.

Gülcan, Yılmaz. “Cumhuriyet Halk Partisi(1923-1946)”. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü, 1999.

Gündüz, Rahmi. “50. Yılında Prag Baharı: O Dönem Neler Yaşandı?” News_news. *Euronews*, 12:27:00 +02:00. https://tr.euronews.com/2018/08/21/50-yilinda-prag-bahari-o-donem-neler-yasandi-.

Güneş, Tefsire. “Demokrat Parti dönemi Atatürk İmajı : (1950- 1960)”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2012.

Güzel-Türkiye Davasi (no2), 65849/01 (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 27 Temmuz 2006).

Gzt. “20. Yüzyılın Soylu Don Kişot’u: Roger Garaudy”. Gzt, 21 Kasım 2021. https://www.gzt.com/cins/20-yuzyilin-soylu-don-kisotu-roger-garaudy-3367089.

Halktv, dir. *Deniz Gezmiş ve Arkadaşları Neden Filistin’e Gitti? Faik Bulut Anlattı*. 2023. 10:21. https://www.youtube.com/watch?v=p3TGkP0iy_4.

Hamsici, Mahmut. “’2. Cumhuriyet’in Anayasası’nın Oylandığı 1961 Referandumu”. *BBC News Türkçe*, 03 Nisan 2017. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39439341.

http://www.vatozagency.com. “Muhsin Yazıcıoğlu”. Yaşam Öyküsü. Erişim 03 Haziran 2025. http://www.yasamoykusu.com/biyografi/muhsinyazicioglu.

Hukuk Ansiklopedisi. “Takrir-i Sükun Kanunu”. 06 Mart 2025. https://hukukbook.com/takrir-i-sukun-kanunu/.

Hürriyet. “‘Can Düşmanı’ Yazıcıoğlu’nu Anlattı”. Gundem. 29 Mart 2009. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/can-dusmani-yazicioglunu-anlatti-11315429.

Işık, Muhittin. “28 Şubat Postmodern Darbesinin Aktörleri Üzerine Bir Analiz”. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sy 9(17 (2024).

İksisat ve Toplum. “Fark Yaratanlar: Osman S. Arolat”. Nisan 2021.

İlgen, Abdulkadir. “Bir Ülkücünün Portresi: Galip Erdem”. İçinde *Galip Erdem Adanmış Bir Ruh*, 3. Baskı, editör Ahmet Şahin. Ötüken Neşriyat, 2025.

Kaan, Oğuz. “II. Meşrutiyet Döneminde Muhalefet: Ahrar Fırkası”. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Karacaoğlu, Bedri Berkcan. “Muhsin Yazıcıoğlu’nun Yakın Dönem Demokrasi Geleneğindeki Yeri ve Önemi”. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2023. https://tezara.org/theses/802185.

Karataş, İsrafil. “Milliyetçi Muhafazakâr Aydınlarin 12 Mart’a Bakışına Bir Örnek: Türk Aydınlar Ocağı’nın Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a Sunduğu Rapor”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, sy XX/40 (Bahar 2020).

Kavuncu, Burhan. “Muhsin Yazıcıoğlu’nun Ardından”. HAKSÖZ OKULU, 01 Nisan 2009. https://www.haksozhaber.net/okul/muhsin-yazicioglunun-ardindan-5784yy.htm.

Kavuncu, Orhan. “28 Şubat 1997: Yirmi Yıl Sonra”. Orhan Kavuncu. Erişim 09 Haziran 2025. http://orhankavuncu.com/index.php/fikir-dunyasi/28-subat-1997-yirmi-yil-sonra.

Koca, Mehmet. “68 Öğrenci Olayları ve Üniversitelerde Politik Şiddet”. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 8, sy 1 (2018).

Koca, Mehmet. “Türk Sağının 68 Olayları Üzerinden Komünizme Bakışı”. *Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2021.

Kocabay, Nail. “İnsani Değiştirmek”. *Yeni Ufuk Dergisi*, Ekim 2020. https://www.yeniufukdergisi.com/2020/10/22/insani-degistirmek/.

Kocaman, Habip, ve Mustafa Ceylan. “Türkiye Cumhuriyetinin İlk Muhalefet Fırkası: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası”. *Yasama Dergisi*, sy 34 (2018).

Kotan, Cem. “Türkiye’de Siyasi Muhalefet ve Demokrasi: Tarihsel Bir Okuma”. *International Journal of Political Studies*, advance online publication, 30 Nisan 2022. https://doi.org/10.25272/icps.1049571.

Köker, Levent. “Seçim Sistemleri ve Siyasî Çoğulculuk Demokratik Meşruluk Açısından Bir Değerlendirme”. *Anayasa Yargısı*, sy 23 (2006).

Kurtulmuş, Numan, dir. *Şehid Muhsin Yazıcıoğlu, Kendisini 28 Şubat Sürecinde Ölümle Tehdit Edenlere Verdiği Cevabı ve Yaşadıklarını Numan Kurtulmuş’a Anlatıyor*. Facebook, t.y. Erişim 10 Haziran 2025. https://www.facebook.com/numankurtulmus/videos/%C5%9Fehid-muhsin-yaz%C4%B1c%C4%B1o%C4%9Flu-kendisini-28-%C5%9Fubat-

s%C3%BCrecinde-%C3%B6l%C3%BCmle-tehdit-edenlere-verd/157704762783792/.

Leblebici, Özkan. "Muhalefetin Muhalefetsizliği Sorunu". STRASAM, 19 Ağustos 2023. https://strasam.org/siyaset/siyasal-partiler/muhalefetin-muhalefetsizligi-sorunu-2266.

Mazıcı, Nurşen. "Türkiye'de Ordu ve Siyaset". *Tarih Kitap*, 02 Temmuz 2024. https://tarihkitap.com/2024/07/02/turkiyede-ordu-ve-siyaset/.

Merhaba Haber. "Osman Yılmaz: Muhsin Yazıcıoğlu Dilinden 28 Şubat Darbesi". 01 Mart 2021. https://www.merhabahaber.com/osman-yilmaz-muhsin-yazicioglu-dilinden-28-subat-darbesi-1833561h.htm.

Mete, Ömer Lütfi. *Allah'sız Müslümanlık*. 3. bs. Timaş, 2022.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi. "Millet Meclisi". 21 Şubat 1978.

Mutlu, Rıza. "Türkiye'de '68 Hareketinin Basamakları". *Evrensel*, 08 Mayıs 2024. https://www.evrensel.net/haber/517827/turkiyede-68-hareketinin-basamaklari-2.

Odatv. "Türkiye'nin Koalisyonlar Tarihi-7". 03 Temmuz 2015. https://www.odatv.com/guncel/turkiyenin-koalisyonlar-tarihi-7-78138.

Okan, Adnan Berk. "6. Filo Olayı ve Milliyetçiler". Adnan Berk OKAN. *Internet Haber*, 23 Nisan 2010. https://www.internethaber.com/6-filo-olayi-ve-milliyetciler-1220688y.htm.

Önder, Meltem. "1960 Darbe Sürecinde Akis Dergisi". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* XIV, sy 28 (2014).

Özkaya, Şükran. *Adım Adım 27 Mayıs*. İleri Yayınları, 2005.

Özkır, Yusuf, ve Nebi Miş. "28 Şubat Cuntasının Arkasında ABD, NATO ve İsrail Vardı". Söyleşi. *Kriter Dergi*, 01 Şubat 2018.

https://kriterdergi.com/soylesi/28-subat-cuntasinin-arkasinda-abd-nato-ve-israil-vardi.

Öznur, Hakkı. "Hakkı Öznur: Alperenlik Ahlaki Bir Duruştur, Muhsin Yazıcıoğlu'nun Yoludur". Haber Platosu, Haber Platosu, 06 Aralık 2022.

Perçin, Melih. *12 Eylül Günleri Muhsin Yazıcıoğlu*. Yüzde İki Yayınları, 2018.

Pınar, Işıl Tuna. "1961 Anayasası'nı 27 Mayıs 1960 Darbesi Üzerinden Yeniden Okumak". *İndependent Türkçe*, t.y. Erişim 05 Mayıs 2025. https://www.indyturk.com/node/726356/t%C3%BCrki%CC%87yeden-sesler/1961-anayasas%C4%B1n%C4%B1-27-may%C4%B1s-1960-darbesi-%C3%BCzerinden-yeniden-okumak.

Rubicon Tarih, dir. *"TÜRKÇE EZAN" DEDİ, SİYASİ HAYATI BİTTİ*. 2025. 13:18. https://www.youtube.com/watch?v=tex-La1P78M.

Saçaralp, Çağrı. "Türk Siyasi Tarihindeki Siyasi İttifaklar". Gzt, 09 Mayıs 2018. https://www.gzt.com/jurnalist/turk-siyasi-tarihindeki-siyasi-ittifaklar-3356232.

Sadykova, Guzel, ve Hasan Tutar. "Örgütsel Demokrasi ve Örgütsel Muhalefet Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme". *İşletme Bilimi Dergisi* 2, sy 1 (2014).

Saruhan, Emeti. *12 Eylülcülerin İslam Düşmanı Olduklarını Yakından Biliyorum*. t.y. Erişim 03 Haziran 2025. https://www.yenisafak.com/roportaj/12-eylulculerin-islam-dusmani-olduklarini-yakindan-biliyorum-382925.

SAYEM Yaşam Boyu Eğitim Merkezi. "Hakim Nedir / Ne İş Yapar / Maaşı Nedir?" Erişim 10 Haziran 2025. https://sertifika.subu.edu.tr/hakim-nedir-ne-is-yapar-maasi-nedir.

Sedef Kabaş TV, dir. *Muhsin Yazıcıoğlu | Haber Ötesi 21.09.2005 | Sedef Kabaş | tek parça*. 2018. 57:03. https://www.youtube.com/watch?v=Zsg_6ZXtNkc.

Selvi, Abdulkadir. “Benim Adım Muhsin, Bir Tek Millî İradeyi Tanırım”. *Yeni Şafak*, t.y. Erişim 09 Haziran 2025. https://www.yenisafak.com/yazidizileri/benim-adim-muhsin-bir-tek-mill-iradeyi-tanirim-180278.

sendika.org. “Refahyol: İlk İslamcı Hükümet, Susurluk ve 28 Şubat”. Erişim 09 Haziran 2025. https://sendika.org/2010/03/refahyol-ilk-islamci-hukumet-susurluk-ve-28-subat-41868.

Serdar Tuncer, dir. *Muhsin Yazıcıoğlu’nun Dilinden Çocukluğu ve İlk Gençliği*. 2019. 09:16. https://www.youtube.com/watch?v=IM28LZKKJ5o.

Soner Karadağ, dir. *Muhsin Yazıcıoğlu, çocukluk ve lise yılları. #MuhsinYazıcıoğlu*. 2021. 12:53. https://www.youtube.com/watch?v=s1DwxA2pId0.

Sönmez, Sevgi. “Ülkü Ocaklarının İşlevinin Yerel Düzeyde Farklılaşması: Alanya Örneği ve Etimesgut Örneği”. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

SÖZCÜ Televizyonu, dir. *1961 Anayasası Türkiye’ye Neden “Bir Gömlek Büyük” Geldi? | Hafıza*. 2024. 08:50. https://www.youtube.com/watch?v=_R45V-T4h6g.

Şeker, Göktuğ. “Muhsin Yazıcıoğlu’nun Siyasi Hayatı ve Milliyetçilik Anlayışı”. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, sy 11 (Mayıs 2023): 80-89. https://doi.org/10.46236/jovosst.1266483.

Şeker, Tekin. *Türk Siyasi Tarihinin Bir Dönüm Noktası: Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci*. Zenodo, 25 Haziran 2023. https://doi.org/10.5281/ZENODO.8078850.

TAMGATÜRK. “Benim Gözümden Muhsin Yazıcıoğlu”. 25 Mart 2020.

T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü. “Terörle Mücadele”. Erişim 13 Mayıs 2025. https://www.egm.gov.tr/terorle-mucadele.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. “Kurulan Siyasi Partiler”. Erişim 07 Mayıs 2025. https://www.meb.gov.tr/belirligunler/10kasim/inkilaplari/siyasi/siyasi_partiler.htm.

Tekin, Abdurrahman. “Liberal Anayasal Sistemlerde Parlamento İçi Muhalefetin Rolü”. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Tekir, Süleyman. “İttihat ve Terakki”. *Akademik Tarih*, 08 Şubat 2019. https://www.akademiktarihtr.com/ittihatveterakki/.

TİHEK. “28 Şubat Askeri Darbesi’nin 27. Yıl Dönümüne İlişkin Basın Açıklaması”. Erişim 10 Haziran 2025. https://www.tihek.gov.tr.

TİHEK. “28 Şubat Darbesinin Neden Olduğu İnsan Hakları İhlalleri ve Devam Eden Mağduriyetler Konulu Basın Açıklaması”. Erişim 10 Haziran 2025. https://www.tihek.gov.tr.

Topal, Alp Eren. *Sürgünde Muhalefet: Namık Kemal’in Hürriyet Gazetesi*. 1. Baskı. C. 1. VakıfBank Kültür Yayınları, 2018.

Toplandı, Umut Yahya. “1961’den 2017’ye: Türkiye’de Anayasa Referandumları”. Türkiye Raporu, 22 Aralık 2022. https://turkiyeraporu.com/arastirma/1961den-2017ye-turkiyede-anayasa-referandumlari-12324/.

TRT Avaz, dir. *Örtülen Tarih Muhsin Yazıcıoğlu Belgeseli - TRT Avaz*. 2017. 30:09. https://www.youtube.com/watch?v=LhZTGQYh1e4.

Tuna, Işıl. *Türkiye’de İktidar-Muhalefet Ilişkileri (1946-1960)*. 1. baskı. Libra Kitap Tarih, 240 227. Libra Kitap, 2018.

Tuncel, Gökhan, ve Selahaddin Bakan. “Türkiye Demokrasisinin Aksak Ayaği: Muhalefet”. *Journal of Yasar University* 8(31) (2013).

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. “Darbe”. Erişim 09 Haziran 2025. https://sozluk.gov.tr/?kelime=darbe.

Türkiye’de Dini Ayrımcılık Raporu (2008). Birinci Baskı. Mazlumder, 2010.

Türkmen, Zekeriya. “Kuleli Vak’ası”. İçinde *İslâm Ansiklopedisi*, c. 26. Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.

TV5 Haber, dir. *Muhsin Yazıcıoğlu: Seçimler bir kavga aracı değildir*. 2024. 01:17. https://www.youtube.com/watch?v=_H68GRjSGzQ.

Umur, Ömer. *Türk Siyasi Tarihinde Büyük Birlik Partisi*. Muhsiyad, 2017. http://www.dr.com.tr/kitap/turk-siyasi-tarihinde-buyuk-birlik-partisi/arastirma-tarih/politika-arastirma/turkiye-politika-/urunno=0001697342001?ysclid=mbgfqa33at852312825.

Uzun, Mehmet Salih. "Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku Kısıtları İçerisinde Türkiye'de Seçim İttifakları ve Alternatif Seçim İttifakı Modelleri". Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı. "Hakkımızda". Erişim 03 Haziran 2025. https://ulkuocaklari.org.tr:443/pages/i/hakkimizda.

Varol, Sabetay. "68 Türkiye'deki Öğrenci Hareketleri Nasıldı?" *Milliyet*, 18 Mayıs 2008. https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/sabetay-varol/68-turkiye-deki-ogrenci-hareketleri-nasildi-545562.

www.dogerhurhaber.com. "Muhsin Yazıcıoğlu İle İşkenceli Günler..." Erişim 05 Haziran 2025. http://m.dogerhurhaber.com/muhsin-yazicioglu-ile-iskenceli-gunler/618/.

Yalanız, Yusuf. "1980 Sonrası Milli Görüş Hareketi'nin Siyasi Yapılanması". İçinde *1980'den Günümüze Türk Siyasal Hayatı: Siyaset, Ekonomi, Dış Politika*, editör Ali Rıza Savaş ve Ahmet Hikmet Zabun. Özgür Yayınları, 2023. https://doi.org/10.58830/ozgur.pub287.

Yaşlı, Fatih. "Kanlı Pazar'dan Bugünlere". Sol, 13 Şubat 2024. https://haber.sol.org.tr/yazarlar/fatih-yasli/kanli-pazardan-bugunlere-390515.

Yazıcı, Serkan. "Osmanlı'da Siyasi Muhalefetin Kurumsallaşma Süreci (1902-1909)". Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011. https://acikerisim.sakarya.edu.tr/handle/20.500.12619/77352.

Yeni Şafak. “Bir Çiçekle Baharı Getiren Lider: 1995 Genel Seçimi”. t.y. Erişim 09 Haziran 2025. https://www.yenisafak.com/secim/bir-cicekle-bahari-getiren-lider-1995-genel-secimi-2629303.

Yeniçeri, Özcan. “Türk Milliyetçiliği, MHP ve Diğerleri”. *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi* 2, sy 9 (2011).

Yıldırım, Asuman. “Türkiyede 68 Kuşağı’nın Din-Toplum İlişkilerine Bakışı”. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy 23 (2014).

Yıldırım, Ömer Ali. “Otoriteye Muhalefet: Şehristânî’nin İbn Sînâ’ya Muhalefeti ve Gazzâlîci Muhalefet Tavrını Dönüştürmesi”. *Milel ve Nihal* 15, sy 2 (2018): 170-89. https://doi.org/10.17131/milel.505040.

Yıldırım, Tercan. “‘Devletçi Milliyetçilikten Milletçi Milliyetçiliğe’: Muhsin Yazıcıoğlu (1)”. Independent Türkçe. Erişim 09 Haziran 2025. https://www.indyturk.com/node/154256/t%C3%BCrkiyeden-ses-.

Yıldırım, Tercan. “‘Devletçi Milliyetçilikten Milletçi Milliyetçiliğe’: Muhsin Yazıcıoğlu (2)”. Independent Türkçe. Erişim 09 Haziran 2025. https://www.indyturk.com/node/154256/t%C3%BCrkiyeden-ses-.

Yılmaz, Aykut. “TBMM Başkanı Kurtulmuş, Milli Kalkınma Partisini ve Kurucusu Nuri Demirağ’ı Andı”. *Anadolu Ajansı*, 05 Eylül 2024. https://www.aa.com.tr/tr/politika/tbmm-baskani-kurtulmus-milli-kalkinma-partisini-ve-kurucusu-nuri-demiragi-andi/3322367.

Zeybek, Namık Kemal. *Ülkü Yolu*. Başak Yayınları, 1980.